

Begroting 2018

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	3
Leeswijzer.....	5
Bestuurlijke inleiding	7
Budgettair kader	13
Programmaplan	29
Programma 1 Groen, Waterrijk en Schoon.....	31
Doel 1-1 Duurzaam beschermd tegen overstromingen en wateroverlast	32
Doel 1-2 Goede kwaliteit en kwantiteit grond- en oppervlaktewater	38
Doel 1-3 Groenblauwe structuur versterkt samenhang stad-land en recreatieve gebruiks- en belevingswaarde landschap	44
Doel 1-4 De biodiversiteit is behouden en waar mogelijk versterkt.....	51
Doel 1-5 Sterke positie voor duurzame economisch rendabele grondgebonden landbouw	61
Doel 1-6 Een gezond(er) en veilig(er) leefmilieu.....	68
Programma 2 Bereikbaar en Verbonden	79
Doel 2-1 Instandhouding, bereikbaarheid en verkeersveiligheid op orde	80
Doel 2-2 Een adequaat aanbod van openbaar vervoer	91
Programma 3 Aantrekkelijk en Concurrerend	99
Doel 3-1 Een groeiende, duurzame en innovatieve economie	101
Doel 3-2 Schone en toekomstbestendige energie	110
Doel 3-3 Beter benut (bebouwd) gebied	116
Doel 3-4 Goede ruimtelijke kwaliteit	122
Doel 3-5 Vraag en aanbod wonen, werken en voorzieningen in balans	126
Doel 3-6 Beschermd, bekend en beleefbaar cultureel erfgoed	134
Doel 3-7 Schonere bodem en beter benutte bodem en ondergrond.....	142
Programma 4 Bestuur en Samenleving	147
Doel 4-1 Slagvaardig, toekomstbestendig en transparant bestuur	148
Doel 4-2 Cultuurparticipatie en bibliotheken	157
Doel 4-3 Borgen kennis sociaal domein	160
Doel 4-4 Afbouw taken jeugdzorg.....	162
Overzichten en Middelen	163
Doel 5-1 Financieel gezonde huishouding	164
Overzicht Overhead.....	170
Paragrafen.....	171
Paragraaf Lokale heffingen.....	173
Paragraaf Weerstandsvermogen en Risicobeheersing	177
Paragraaf Onderhoud kapitaalgoederen	203
Paragraaf Financiering	211
Paragraaf Bedrijfsvoering	217
Paragraaf Verbonden Partijen	225
Paragraaf Grondbeleid	231

Paragraaf Subsidies	237
Paragraaf EU-subsidies	241
Financiële begroting	243
1. Overzicht baten en lasten	245
2. Toelichting baten en lasten	245
2.1 Gronden waarop de ramingen zijn gebaseerd	246
2.2 Indexering	246
2.3 Rente	246
2.4 Uitkering Provinciefonds	246
2.5 Opcen Motorrijtuigenbelasting	246
2.6 Kapitaallasten en bespaarde rente	247
2.7 Investeren, waarden en afschrijven	248
2.8 Verklaring verschillen	248
3. Algemene dekkingsmiddelen	254
4. Recapitulatie structureel en reëel begrotingsevenwicht	255
5. Uiteenzetting financiële positie	260
5.1 Actualisatie financieel beeld	260
5.2 EMU saldo en geprognosticeerde balans	260
5.3 Arbeidskosten gerelateerde verplichtingen	262
5.4 Verleende garanties en waarborgen	263
5.5 Staat van reserves	264
5.6 Staat van voorzieningen	307
5.7 Staat van activa	310
5.8 Investeringskredieten	313
Kijklijnen	315
Wat is een kijklijn	317
Extra investeringen in een slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland	317
Moties	320
Bijlagen	321
Bijlage 1 Voordracht en Besluit	323
Bijlage 2 Amendementen en Moties	325
Bijlage 3 Kalender beleids- en subsidie-evaluaties 2018-2020	327
Bijlage 4 Overzicht kosten Provinciale Staten 2018	329
Bijlage 5 Overzicht van lasten en baten per taakveld / Uitvoeringsinformatie	331
Bijlage 6 Kerngegevens provincie Zuid-Holland	335
Bijlage 7 Afkortingenlijst	337

Leeswijzer

De begroting geeft inzicht in welke Zuid-Hollandse opgaven de provincie aanpakt, hoe zij dat gaat doen en hoeveel financiële middelen daarbij in de periode 2018-2021 ingezet gaan worden.

De Begroting 2018 is opgebouwd uit zes onderdelen:

1. Bestuurlijke inleiding
2. Budgettair kader
3. Programmaplan
4. Paragrafen
5. Financiële begroting
6. Bijlagen

In de bestuurlijke inleiding worden de belangrijkste doelstellingen voor de komende periode weergegeven. Daarnaast wordt op hoofdlijnen ingegaan op een aantal belangrijke ontwikkelingen voor de provincie en wijzigingen in de begroting.

In het budgettair kader geeft de provincie inzicht in het meerjarenbeeld 2018-2021 en worden de begrotingsvoorstellen toegelicht. Bovendien wordt aan een aantal bijzondere onderwerpen aandacht geschonken, namelijk de ontwikkeling van het begrotingssaldo, een lange termijn doorkijk en inzicht in hoe de begroting financieel is opgebouwd.

Daarna volgt de uitwerking van de vier programma's. In de inleiding van elk programma staat wat de centrale maatschappelijke opgaven voor de leefomgeving van Zuid-Holland zijn en wat de financiële middelen zijn die in de begrotingsperiode voor de aanpak van die opgaven worden ingezet. Daarna volgt een uitwerking per begrotingsdoel, waarbij wordt aangegeven wat de provincie wil bereiken en met welke partijen daartoe samengewerkt wordt. De inhoud van het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 is daarbij leidend. Per doel is ook aangegeven wat de beleidsindicatoren en streefwaarden zijn die voor de begrotingsperiode worden nagestreefd. Nieuw is daarbij dat ook de 'verplichte' indicatoren op basis van het Besluit Begroting en Verantwoording zijn vermeld. Deze indicatoren zijn voor alle provincies gelijk, waardoor onderlinge vergelijking mogelijk wordt. Per doel zijn vervolgens taken geformuleerd. Deze geven aan wat Gedeputeerde Staten gaan doen om de doelen daadwerkelijk te realiseren. Aan deze taken zijn prestatie-indicatoren gekoppeld. Het spreekt voor zich dat de inzet van middelen en realisatie van streefwaardes ná deze coalitieperiode, dus vanaf 2019, onderwerp van onderhandeling is voor een nieuwe coalitie.

Na de programma's zijn de verschillende overzichten en paragrafen opgenomen, waaronder de paragrafen Weerstandsvermogen en Risicobeheersing, Bedrijfsvoering en Verbonden partijen.

De financiële begroting bevat specifieke financiële overzichten en toelichtingen op exploitatie en balansposten. Het betreft onder andere het overzicht van baten en lasten, een analyse van het begrotingsevenwicht, de algemene dekkingsmiddelen, de staat van reserves en voorzieningen en de staat van activa.

Ten slotte is nog een aantal bijlagen opgenomen, waaronder de Statenvoordracht en een overzicht van de aangenomen moties en amendementen.

Bestuurlijke inleiding

Vernieuwingsambities voor Zuid-Holland

De grote vernieuwingsambities voor Zuid-Holland zijn opgetekend in het hoofdlijnenakkoord 'Een slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland' (2015) en de Koepelnotitie voor het omgevingsbeleid (2017). Dit college zet zich onverminderd in voor de realisatie van deze ambities. Dat zijn: de nieuwe economie, best bereikbare provincie, energievernieuwing, levendige metropool, klimaatadaptieve delta en een schone en veilige leefomgeving. Wij werk samen met gemeenten en andere partners aan de realisatie van die ambities. Daartoe bundelen we onze kennis en kunde en zorgen er zo voor dat het geheel meer is dan de som der delen.

De mijlpalen die dit college voor 2018 in het verschiep ziet liggen zijn in deze begroting beschreven. Aan de hand van de vernieuwingsambities lichten wij een deel van de mijlpalen graag nader toe.

1) *Naar een nieuwe economie*

De provincie Zuid-Holland werkt in de Economic Board Zuid-Holland aan de Economische Agenda Zuidvleugel (EAZ). Het doel is de economie in Zuid-Holland te vernieuwen, door het versterken van de samenhang en aantrekkelijkheid: de agglomeratiekracht.

Om een groeiende, duurzame en innovatieve economie te stimuleren, faciliteert de provincie economische clusters en innovatie in het MKB. Het college zet in 2018 in op versterking van het life sciences cluster, in het bijzonder via het publiek-private RegMed XB-fonds. Dit is een virtueel instituut gericht op regeneratieve geneeskunde waar wetenschappers en ondernemers gaan samenwerken, rond de aanpak van chronische ziekten als diabetes. De ontwikkeling van innovatieve bedrijvigheid gaat het college in 2018 verder stimuleren door verruiming van het budget voor MKB innovatie stimulering Topsectoren en het Smart Manufacturing Programma via de Fieldlabs. Daar waar van toegevoegde waarde helpt het college door lobby en het bijdragen aan het maken van sluitende businesscases, bijvoorbeeld om de realisatie van het Waste2chemicals-project in de Rotterdamse haven mogelijk te maken.

2) *Best bereikbare provincie*

Het grootste project van de provincie is de [Rijnlandroute](#). Hier wordt in 2018 volop aan verder gewerkt. De N231, N444, N470 en N489 worden aangepakt om de verkeersveiligheid te vergroten.

De financiële ruimte in de begroting 2018 biedt ons de mogelijkheid om te kijken naar mogelijke verlaging van OV-tarieven of een OV-kwaliteitsimpuls. Los daarvan worden komend jaar de kilometer tarieven voor streekbussen, en het hoogwaardig openbaar vervoer/R-net in de concessie Zuid-Holland Noord gelijk getrokken (verlaagd) naar het tarief in het concessiegebied Hoeksche Waard / Goeree-Overflakkee.

In 2018 wordt de nieuwe aanbesteding voorbereid van de concessie voor de regio Drechtsteden / Alblasserwaard Vijfheerenlanden. In een interactief proces met onze partners in het netwerk worden de uitgangspunten voor een volgende concessieperiode verkend. Doel is om de innovatie in het openbaar vervoer te versnellen, bijvoorbeeld door zero-emissie vervoer, een betere ketenmobiliteit en introductie van HOV-lijnen waarop R-netbussen rijden.

Het R-net concept wordt in 2018 verder uitgewerkt door te onderzoeken of de keten op R-net haltes versterkt kan worden door bijvoorbeeld toepassing van deelfietssystemen, Kiss + Ride en fietskluizen. Samen met betrokken netwerkpartners wordt in 2018 de toekomstvisie Personenvervoer over Water uitgewerkt, in het bijzonder om te komen tot gezamenlijk opdrachtgeverschap en meer uniforme vormgeving van bijvoorbeeld haltes en veren. De aanbesteding van het contract van de Waterbus wordt in 2018 voorbereid.

De provincie vervolgt in 2018 de inzet op energietransitie in het openbaar vervoer: de eerste vier waterstofbussen gaan in de Hoeksche Waard en Goeree Overflakkee rijden. Daarnaast wordt de ontwikkeling van bussen op waterstof gestimuleerd, als onderdeel van een Europees onderzoeksproject.

Met netwerkpartners werken we in het kader van het MIRT (Meerjarenprogramma Infrastructuur Ruimte en Transport) aan de toekomstvastheid van het mobiliteitssysteem in de corridor Rotterdam - Antwerpen, de bereikbaarheid van Rotterdam en Den Haag en de goederencorridors. Het gaat om onderzoek, programmering en uitvoering. Voor de bereikbaarheid van Rotterdam en Den Haag (inclusief Leidse regio, Gouda en Drechtsteden) en de goederencorridors zal dit in 2018 uitwerking krijgen in het gebiedsprogramma duurzame bereikbaarheid Rotterdam - Den Haag en in de programma aanpak goederencorridors. De provincie zal net als voorgaande jaren ook in 2018 meewerken aan het Rijksprogramma Slimme en Duurzame Mobiliteit (voorheen beter benutten) en het programma Stedenbaan. Deze worden in 2018 in nauwe samenhang met het gebiedsprogramma duurzame bereikbaarheid Rotterdam Den Haag en de verstedelijkingsstrategie voor de provincie Zuid-Holland opgepakt om een verdere koppeling tussen mobiliteit en verstedelijking in programmering en realisatie te bewerkstelligen. Voor 2018 wordt ingezet op het maken van vernieuwende sector overstijgende afspraken tussen verstedelijking en mobiliteit.

3) *Energievernieuwing*

Het college gaat in 2018 met woningcorporaties, bewoners, glastuinders en andere vastgoedbeheerders verduurzamingsopties verkennen en concreet maken. Met gemeenten wordt de besluitvorming over de benodigde toekomstige energie-infrastructuur op wijkniveau in gang gezet. De hoofdinfrastructuur voor warmtetransport en het onafhankelijk netbeheer gaan vorm krijgen in een warmtetransportbedrijf, dat in 2018 wordt opgericht. Ten behoeve van de systematische ontwikkeling van aardwarmte wordt met partners aan een programmatische aanpak en professionalisering gewerkt. Met de partners in de regio's worden de regionale energie strategieën omgezet in actieplannen, die met behulp van bijvoorbeeld de zonatlas en warmtekansenkaarten uitgevoerd worden.

Om de grote hoeveelheid wind- en zonne-energie die binnen enkele jaren beschikbaar komt beter te kunnen benutten, wordt ook ingezet op het verduurzaming van de productie van energiedragers zoals waterstofcellen.

4) *Naar een levendige meerkernige metropool*

Binnen de opgave verstedelijking wordt ingezet op het koppelen van de woningbouwopgave aan de andere maatschappelijke opgaven. Deze mondt uit in een verstedelijkingsvisie voor Zuid-Holland. Onderdeel is dat het college daartoe actief met de gemeenten samenwerkt in de verstedelijkingsalliantie Oude Lijn (Den Haag, Schiedam, Delft, Rijswijk, Den Haag). In 2018 worden verkenningen opgeleverd voor lastige binnenstedelijke locaties die leiden tot afspraken over wat de verschillende netwerkpartners te doen hebben op het gebied van regelgeving, infrastructuur, sloop of herinrichting en verplaatsing en wie daartoe financieel bijdraagt.

We verwachten in 2018 de ontwikkelde aanpak Slim Ruimtegebruik in meerdere gemeenten in te zetten. De nieuwe monitor Wonen zal functioneren. Daarnaast vindt (aanvullend op de besluitvorming najaar 2017) in 2018 nog een tweede ronde besluitvorming plaats over het aanvaarden van regionale woonvisies.

5) *Naar een klimaatadaptieve Delta*

Het college werkt in 2018 verder aan de aanpak van klimaatadaptatie in Zuid-Holland. In 2018 staat uitvoering van de acties in het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie en de Nationale Adaptatiestrategie centraal. Samen met waterschappen en gemeenten brengen we kwetsbaarheden voor klimaatextremen in beeld. Onze ambitie is om in 2018 tot concrete regionale uitvoeringsagenda's of strategieën te komen. Met onze partners werken we ook samen aan het vergroten van het bewustzijn over de kwetsbaarheid van deze regio voor klimaatextremen. Ook ontwikkelen wij concrete maatregelen voor het verkleinen van die kwetsbaarheid.

Het college werkt in 2018 mee aan het naar onze regio krijgen van het Global Centre of Excellence Climate Adaptation, waarvan belangrijke spin-off verwacht wordt als het gaat om kennisontwikkeling en bedrijvigheid gerelateerd aan de klimaatopgave.

6) Aantrekkelijke, schone en veilige leefomgeving

Het Zuid-Hollandse erfgoed draagt in belangrijke mate bij aan de kwaliteit van onze leefomgeving.

Beeldbepalende projecten waar we met inzet van extra middelen en vele partners verenigd aan de Erfgoedtafels in 2018 aan werken zijn: de restauratie van landgoed De Paauw, de stadswallen van Nieuwpoort en fort Prins Frederik, alsmede de herbestemming van landgoederen Duivenvoorde en Ockenburg, het Oranjehotel en enkele bunkers in Hoek van Holland. Daarnaast verkennen we de mogelijkheden voor de bouw van een Romeinse Schepenmuseum in Alphen aan den Rijn.

In 2018 ondersteunen we ook de activiteiten in het kader van de herdenking van de slag bij Vlaardingen, die precies duizend jaar geleden in 1018 plaats vond. Deze slag markeert het ontstaan van het graafschap Holland en is daarmee van belang voor bewustwording en beleving van de Hollandse identiteit. Voor het eerst wordt in 2018 ook de digitalisering van de erfgoed collecties gestimuleerd, zodat een groter publiek via innovatieve manieren bereikt kan worden.

In het kader van een veilige leefomgeving werken wij komend jaar onder andere verder aan versterking van Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving. Onze inspanningen richten zich op zowel korte als lange termijn en worden vormgegeven in samenwerking met de expertise van de omgevingsdiensten.

Het vergroten van de aantrekkelijkheid van de leefomgeving gebeurt door voort te bouwen aan de ontwikkeling en toegankelijker maken van het groen in deze regio. Het programma NatuurNetwerkNederland (NNN) wordt integraal geactualiseerd in 2018, waarbij een versnelling voor de onderdelen ecologische verbindingen, een versnelling van de realisatie van weidevogel doelstellingen en strategische reservering wordt meegenomen. Met netwerkpartners wordt verder gewerkt aan de realisatie van de NNN-projecten Gouwe Wiericke en Krimpenerwaard. Er wordt gestart met de uitvoering van het project Groene Waterparel. Aanvullende maatregelen om de recreatieve en groene kwaliteiten te versterken bij de inpassing van de N207 Verlengde Bentwoudlaan in het Bentwoud. Recreatieve routenetwerken (wandelen, fietsen, varen en paardrijden) worden door het college in 2018 doorontwikkeld en toekomstbestendiger gemaakt. Via de landschapstafels komen we in 2018 tot flexibeler inzet van provinciale middelen die de kwaliteit en ontwikkeling van natuur- en recreatieterreinen mogelijk maken.

De visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving zal de huidige Beleidsvisie Groen in 2018 vervangen. De nieuwe visie gaat over de ontwikkeling van biodiversiteit in de stad, vergroting natuurwaarden in waterbergings- en recreatiegebieden en tijdelijke natuur. Uitvoering vindt onder andere plaats door het verlenen van subsidies aan de Landschapstafels.

In 2018 is de start voorzien van een heroriëntatie stiltegebieden in de provincie. De uitkomsten van deze heroriëntatie zullen in het beleid worden opgenomen en gerealiseerd.

In 2018 wordt de uitvoering van de bodemsanering van het EMK-terrein in Krimpen aan de IJssel gestart, samen met gemeente, provincie en rijk.

Een nieuwe financiële werkelijkheid vraagt om strategisch debat

De realisatie van de hiervoor beschreven vernieuwingsambities vindt op dit moment plaats in voor Zuid-Holland betere financiële tijden. Het lange termijnperspectief is ten opzichte van de vorige begrotingen aanmerkelijk verbeterd dankzij verantwoord financieel beleid, economische groei en lage rentestanden. Nog deze collegeperiode groeit de incidentele financiële ruimte. Het hoofdstuk 'budgettair kader' gaat hier nader op in.

Kernpunt is dat onze provincie zich op een kruispunt bevindt. Er is nu een kans om een strategische discussie te voeren over de inzet van de beschikbare financiële ruimte op lange termijn. Het college beseft dat dit een strategisch debat is dat de huidige collegeperiode overstijgt. Tegelijkertijd is het juist daarom van belang om dit debat nu te starten. In de commissie Bestuur en Middelen van 6 september zijn hier reeds afspraken over gemaakt tussen het college en de Staten. Uitgangspunt van dit college is dat voor opgaves met brede politieke steun de voorbereidingen nog deze collegeperiode kunnen starten. In ieder geval voeren wij al in deze begroting de verlaging van de opcenten voor autobezitters door.

Waarschijnlijk hebben de plannen van een nieuwe Kabinet gevolgen voor hoe en met welke middelen wij deze opgaves aan willen pakken in Zuid-Holland. Maar op het moment van opstellen van deze begroting is nog onbekend wat die plannen zijn. Wellicht kunnen wij hier bij de begrotingsbehandeling zelf al meer over aangeven. Eventuele afspraken die hier uit voortkomen kunnen in de Voorjaarsnota 2018 financieel verwerkt worden.

Omgevingsbeleid: uitvoering leidend bij beleidsvorming

Ook komend jaar heeft het thema omgevingsbeleid onze aandacht. De snelle opeenvolging van veranderingen in de samenleving dwingt de provincie alert en doortastend op te treden. De provincie als 'beleidsfabriek' past niet meer in een dergelijke context. Beleid is weliswaar nog steeds nodig, maar zal op andere wijze vorm krijgen. Ons digitale omgevingsbeleid wordt hiervoor de proeftuin. Enkele al lopende beleidstrajecten worden netjes afgerond. Toekomstige beleidsaanpassingen zullen wij op vernieuwde wijze oppakken. De uitvoering zal daarbij leidend zijn. Concrete casussen zijn voortaan het uitgangspunt voor eventuele beleidsaanpassingen. Als in praktijk blijkt dat er beleidsmatige drempels zijn om ambities uit te voeren is dát reden voor beleidsaanpassingen. Maatwerk is daarbij leidend: een verruiming van mogelijkheden in de ene casus hoeft niet meteen provincie breed uitgerold te worden. Onze organisatie zal zo steeds uitvoeringsgericht en alerter inspelen op de opgaves en ambities in verschillende gebiedslocaties.

In 2018 vindt de besluitvorming plaats over de omgevingsvisie Zuid-Holland. Wij streven er naar begin 2019 het hele stelsel van omgevingsbeleid (visie, programma, verordening) gereed te hebben. Het toekomstige omgevingsbeleid zal modulair zijn, zodat het op onderdelen kan worden aangepast wanneer daar aanleiding toe is.

Slagvaardig en toekomstbestendig bestuur

In het hoofdlijnenakkoord 'Zuid-Holland: slimmer, schoner en sterker' staat de uitgestoken hand centraal; samen werken aan de maatschappelijke opgaven in deze regio. Uit het Reputatieonderzoek blijkt dat deze uitgestoken hand van de provincie zichtbaar en voelbaar is, omdat we ons meer als partner profileren. 77% van de respondenten zegt graag of zeer graag te willen samenwerken met de provincie. Dat is een flinke stijging ten opzichte van 2014 (60%). De medewerkers van de provincie worden gezien als deskundig, proactief en meedenkend. Een dergelijke sprong voorwaarts is bijzonder en daar zijn wij trots op. Tegelijkertijd geeft het ons een grote opdracht mee: een verbeterde reputatie betekent ook dat de verwachtingen van onze partners zullen stijgen. Zo kan de provincie nog beter als één geheel optreden, meer en actiever de samenwerking opzoeken om tot betere prestaties te komen en kunnen die prestaties nog beter zichtbaar gemaakt worden. Die uitdaging gaan we graag aan, met lef en een uitgestoken hand.

Een toekomstbestendig bestuur betekent ook voortbouwen aan intergemeentelijke samenwerking en, waar van toegevoegde waarde, het aangaan van fusies. In 2018 ligt het wetsvoorstel voor de fusiegemeente Hoeksche Waard, en die voor de fusie tussen Leerdam, Zederik en Vianen en een eventuele grenscorrectie met de provincie Utrecht ter besluitvorming voor in de Tweede Kamer. Naar verwachting zullen gemeenten in de Leidse regio komen tot een keuze over de vorm van hun samenwerking. Door de mogelijke ontwikkelingen bij de regio's Hoeksche Waard, Drechtsteden en Alblasserwaard-Vijfheerenlanden zullen wij speciale aandacht hebben voor de samenwerking op het regionale niveau Zuid-Holland Zuid.

In 2018 wordt doorgewerkt aan het thema open overheid, door het gebruik en de interactie te stimuleren van data en informatie die al openbaar gemaakt zijn.

Realisatiekracht is in 2018 een belangrijk thema voor het college. De uitvoering van het coalitieakkoord ligt op schema. Daar bovenop heeft het College in 2017 een investeringsimpuls van € 48 mln. gedaan. Naar verwachting zal een flink deel van deze middelen in 2018 tot uitgaves leiden waarmee de realisatie van een slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland versneld wordt. Wel constateren wij dat het voor de ambtelijke organisatie uitdagend is om, bovenop de uitvoering van het hoofdlijnenakkoord, voldoende capaciteit vrij te maken voor de opgaves van de investeringsimpuls. Wij zullen met voorstellen komen om de gewenste versnelling te waarborgen.

Tot slot: naar een slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland

Het college is trots op waar Zuid-Holland nu staat. Onze vernieuwingsambities krijgen vorm en onze uitgestoken hand wordt herkend. Tegelijkertijd zijn wij vastberaden om komend jaar nog meer resultaten te boeken. Ons uitgangspunt zal zijn dat die successen gevierd mogen worden. Onze partners mogen weten wat er in Zuid-Holland gepresteerd wordt. Samen blijven we onverminderd hard werken aan een slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland. Alert, gefocust en met uitgestoken hand.

Het college van Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland

Budgettaire kader

Begrotingssaldo 2018 - 2024

Hieronder staat aangegeven hoe het begrotingssaldo zich ontwikkelt ten opzichte van de stand van de voor de zomer door Provinciale Staten vastgestelde Kadernota 2018 - 2021. Het begrotingssaldo is het verschil tussen de baten en lasten op de provinciale begroting na verrekening met de inzet van reserves. Dit saldo moet conform de uitgangspunten van het BBV minimaal 'nul' zijn. Ten opzichte van de Voorjaarsnota 2017 en Kadernota 2018 - 2021 doen de ontwikkelingen zich met name voor binnen de algemene dekkingsmiddelen (Provinciefonds, opcenten Motorrijtuigenbelasting) en de rentelasten. Per saldo is in 2018 sprake van een incidentele voordelige ontwikkeling van het begrotingssaldo van € 1,6 mln. Dit bedrag wordt (conform de begrotingssystematiek) van de provincie in de algemene reserve gestort.

Stand begrotingssaldo 2018-2021

(bedragen x € 1 mln)		Huidige collegeperiode			Nieuwe collegeperiode				
		i/s	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
A	Beginstand kadernota 2018-2021		0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	Mutaties kadernota	i/s	3,6	6,6	9,4	9,5	7,7	4,8	0,4
	Verrekening met algemene reserve	i	-3,6	-6,6	-9,4	-9,5	-7,7	-4,8	-0,4
	Eindstand kadernota 2018-2021		0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
B	<i>Begroting 2018:</i>								
	<i>Exogene ontwikkelingen:</i>								
1	Provinciefonds								
a	Meicirculaire 2017 doorwerking NJN 2017	s	-1,6	-1,6	-1,6	-1,6	-1,6	-1,6	-1,6
b	Meicirculaire 2017 jaarschijf 2018	s	12,0	12,0	12,0	12,0	12,0	12,0	12,0
c	Behoedzaamheid Provinciefonds	s	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0
d	Septemercirculaire 2017	s	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1
e	Komende circulaire	s	pm	pm	pm	pm	pm	pm	pm
2	Opcenten MRB								
a	Ontwikkelingen wagenpark	s	6,1	3,1	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0
b	Behoedzaamheid Motorrijtuigenbelasting	s	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0
3	Werkgeverslasten	s	-0,6	-0,6	-0,6	-0,6	-0,6	-0,6	-0,6
4	CAO	s	-3,6	-3,6	-3,6	-3,6	-3,6	-3,6	-3,6
	Totaal exogene ontwikkelingen		18,3	15,3	15,2	15,2	15,2	15,2	15,2
C	<i>Moties/GS-voorstellen</i>								
1	715/720/728*1 Energietransitie gebouwde omgeving en glastuinbouw	i	-2,7	-2,7	-2,6				
2	724: Investeren in economische innovatie	i	-8,0	-8,0					
3	729:Gelijktrekken OV tarieven provinciale concessies	s	-0,6	-0,6	-0,6	-0,6	-0,6	-0,6	-0,6
4	Klimaatinstituut	i	-0,3						
5	Detailhandel	i	-0,5						
6	Verhogen budget erfgoedlijn	i	-0,8						
7	Restauratie rijksmonumenten	i	-2,0						

(bedragen x € 1 mln)			Huidige collegeperiode		Nieuwe collegeperiode				
		i/s	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
8	Risicoreservering Warmte Participatiefonds	i	-3,1	-3,1					
	Totaal Moties/GS-voorstellen		-18,0	-14,4	-3,2	-0,6	-0,6	-0,6	-0,6
<i>D</i>	<i>Overige ontwikkelingen:</i>								
1	Vrijval post Onvoorzien	s	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
2	Jaarlijks overschot in exploitatiebudget planvorming bedrijventerreinen	s	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
3	Overhead Projecten	s	-0,8	-0,9	-0,9	-0,9	-0,9	-0,9	-0,9
4	TOP actualiseren fasering 17 t/m 19	i	-0,5	0,2					
5	Overhevelen budget Versterken kwaliteit van de organisatie van 2017 naar 2018	i	-0,8						
6	Overig (< 0,5 mln)	i/s	-0,5	-0,7	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3	-0,4
	Totaal overige ontwikkelingen		-1,5	-0,3	-0,2	-0,2	-0,2	-0,3	-0,3
<i>E</i>	<i>Subtotaal (A+B+C+D)</i>		-1,2	0,5	11,8	14,4	14,4	14,4	14,3
<i>F</i>	Rentelasten		2,8	5,1	4,8	5,3	7,4	7,4	10,8
<i>G</i>	<i>Subtotaal (E+F)</i>		1,6	5,6	16,6	19,7	21,8	21,8	25,1
<i>H</i>	<i>Verrekening met algemene reserve *2)</i>	i	-1,6	-5,6	-16,6	-19,7	-21,8	-21,8	-25,1

*1) 715 Make Zuid-Holland great again, 720 Verduurzaming van de gebouwde omgeving en glastuinbouw, 728 Energiebesparing Wonen

*2) een "min" is een toevoeging aan, een "plus" een onttrekking uit de algemene reserve.

Toelichting B: Begroting 2018

B1: Provinciefonds

a: Meicirculaire 2017 doorwerking Najaarsnota 2017

Op basis van de Meicirculaire 2017 nemen de inkomsten uit het Provinciefonds in 2017 € 1,6 mln af. Dit nadeel werkt structureel door.

Het bedrag is als volgt opgebouwd:

- € 1,9 mln voordeel door een hoger accres. Dit komt hoofdzakelijk door een hogere loon- en prijsontwikkeling op de rijksbegroting.
- € 0,9 mln nadeel door de eindafrekening van het BTW-compensatiefonds (BCF) over 2016. Gemeenten en provincies hebben in 2016 meer BTW gedeclareerd dan eerder door het Rijk geraamd. Hierdoor voegt het Rijk minder middelen toe aan het Provincie- (en Gemeente)fonds.
- € 2,6 mln nadeel door ontwikkelingen in de verdeling van het Provinciefonds. Dit komt vooral door de relatief sterke groei van de inkomsten uit de opcenten (ten opzichte van het gemiddelde van alle provincies tezamen). In zowel de oude als nieuwe systematiek van het Provinciefonds, wordt een deel van de meeropbrengsten uit de opcenten ten opzichte van het landelijke gemiddelde, verevend via de inkomstenmaatstaf in het Provinciefonds.

b/e: Meicirculaire 2017 jaarschijf 2018 en komende circulaires

De Meicirculaire 2017 laat vanaf 2018 een voordelige ontwikkeling zien van € 12 mln structureel, vooral veroorzaakt door een groei van het accres. Dit voordeel is verwerkt in de Begroting 2018. Vanuit strategisch oogpunt is het van belang komende periode geld beschikbaar te houden voor het nieuwe regeerakkoord, wat ongetwijfeld nieuwe investeringen met zich mee gaat brengen. Dit is in het licht van de lopende kabinetsonderhandelingen nog niet concreet te maken.

c: Behoedzaamheid Provinciefonds

De provincie hanteert bij het ramen van de inkomsten uit het Provinciefonds een behoedzaamheidsmarge van € 2 mln (circa 1% van de inkomsten uit het Provinciefonds). Bij deze begroting is het risico van (relatief beperkte) nadelige ontwikkelingen in het Provinciefonds toegevoegd aan de paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing en komt de tot nu toe gehanteerde behoedzaamheidsmarge structureel te vervallen.

d: Septembercirculaire 2017

Tegelijkertijd met de miljoenennota is ook de Septembercirculaire gepubliceerd door het Rijk. Doordat het zittende kabinet wat extra uitgaven doet, is in 2018 sprake van een structurele voordelige ontwikkeling van het accres. Deels wordt deze voordelige ontwikkeling teniet gedaan door een nadelige ontwikkeling die structureel doorwerkt (in 2017 doet het Rijk juist wat minder uitgaven dan eerder geraamd). Per saldo is in 2018 sprake van een voordelige ontwikkeling van € 1,1 mln structureel.

B2: Opcenten Motorrijtuigenbelasting

a: Ontwikkelingen wagenpark

De raming voor de opcenten Motorrijtuigenbelasting wordt positief bijgesteld vanwege de positieve ontwikkelingen in het wagenpark. Voor 2018 is een opbrengst van € 334 mln geraamd, 0,7% meer dan in 2017. Verder worden er geen aannames gedaan over de ontwikkeling van het wagenpark, de raming wordt daarom de komende jaren stabiel gehouden. Dit wordt nader toegelicht in de paragraaf Lokale heffingen en in financiële begroting toelichting op de baten en lasten.

b: Behoedzaamheid Motorrijtuigenbelasting 2017

De provincie hanteert bij het ramen van de inkomsten uit het opcenten Motorrijtuigenbelasting een behoedzaamheidsmarge van € 3 mln (circa 1% van de inkomsten uit het opcenten Motorrijtuigenbelasting). Bij deze begroting is het risico van relatief beperkte nadelige ontwikkelingen van de opcenten Motorrijtuigenbelasting toegevoegd aan de paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing en komt de tot nu toe gehanteerde behoedzaamheidsmarge structureel te vervallen.

B3: Werkgeverslasten

De werkgeverslasten voor de provincie nemen hoofdzakelijk toe door een stijging van de pensioenpremies. Per 1 januari 2018 stijgen de pensioenpremies met ongeveer 1,4%. Dit leidt tot een structurele verhoging van de werkgeverslasten ad € 0,9 mln. Deze stijging is naar aanleiding van een onderhandelaarsakkoord. Eind 2017 wordt de definitieve stijging bekend gemaakt. Het overige deel heeft te maken met een structurele verlaging van variabele loonkosten van € 0,3 mln.

B4: CAO

De nieuwe provincie-CAO voor de periode van 2017-2018 voorziet een structurele loonsverhoging van 2 % per 1 juli 2017 en 1,3 % per 1 januari 2018. Dit leidt tot een structurele verhoging van € 3,6 mln, bestaande uit € 2,2 mln structurele doorwerking van de verhoging per 1 juli 2017 en een structurele verhoging van € 1,4 mln per 1 januari 2018.

Toelichting C: Moties/GS-voorstellen

C1: 715/720/728 Energietransitie gebouwde omgeving en glastuinbouw

Voor energietransitie en voor de verduurzaming van de gebouwde omgeving en glastuinbouw wordt € 8 mln extra beschikbaar gesteld, waarvan € 2,7 mln in 2018, € 2,7 mln in 2019 en € 2,6 mln in 2020

C2: 724 Investeren in economische innovatie

Voor het extra investeren in economische innovatie. Bestaat uit extra investeren in de subsidieregeling MKB Innovatiestimulering Topsectoren (MIT) voor € 6 mln in 2018 en 2019. En voor de fieldlabs € 2 mln in 2018 en 2019.

C3: 729:Gelijktrekken OV tarieven provinciale concessies

Vanaf 2018 wordt zowel het kilometer tarief streekbussen, als het kilometer tarief voor Hoogwaardig Openbaar vervoer/R-net in de concessie Zuid-Holland Noord verlaagd naar het tarief van de concessie Hoeksche Waard / Goeree-Overflakkee

C4: Klimaatinstituut

Global centre of excellence climate adaptation. Met het oog op het Rotterdamse/Zuid-Hollandse bod wordt in 2018 € 0,25 mln als maximale bijdrage van de provincie Zuid-Holland opgenomen.

C5: Detailhandel

De subsidieregeling planvorming detailhandel Zuid-Holland heeft als doel om de kwaliteit van winkelgebieden te verbeteren. Voor deze regeling wordt in 2018 € 0,5 mln beschikbaar gesteld.

C6: Verhogen budget erfgoedlijn

Voor 2018 wordt € 0,8 mln beschikbaar gesteld voor de verhoging van het subsidieplafond erfgoedlijnen 2018.

C7: Restauratie rijksmonumenten

Voor 2018 wordt € 2 mln beschikbaar gesteld voor de verhoging van het subsidieplafond Rijksmonumenten 2018.

C8: Risicoreservering Warmteparticipatiefonds

In het Hoofdlijnenakkoord 2015 -2019 is aangegeven dat dit bestuur een energietransitie voorstaat naar een meer voorzien in eigen energiebehoefte. Om dit te bereiken wordt een energiefonds ingesteld, waarvoor € 100 mln is uitgetrokken met een risicoreserve van € 25 mln. Gekozen is voor een toekomstbestendige en transparante structuur in de vorm van een houdstermaatschappij en daaronder een of meer werkfonds. De aandelen van de werkfonds worden beheerd door de houdstermaatschappij. De werkfonds (Energie € 35 mln, Warmteparticipatiefonds €65 mln en overige nog nader te bepalen fondsen) zullen middelen inzetten via leningen, garanties en participaties om provinciale doelstellingen te bereiken. Uitgangspunt hierbij is dat de middelen revolverend worden ingezet.

In de voorbereidingen voor de oprichting van dit fonds is gebleken dat er een groot aantal projecten zijn die aan deze schaa sprong bij kunnen dragen. Om dit te kunnen faciliteren en te kunnen versnellen is een uitbreiding van € 25 mln van het Warmteparticipatiefonds noodzakelijk en een ophoging van de risicoreservering Warmteparticipatiefonds met € 6,25 mln in 2 jaar.

Toelichting D: Overige ontwikkelingen

D1: Vrijval post Onvoorzien

In de Begroting 2008 is een structurele post onvoorzien ad € 0,5 mln ingesteld. Dit budget was bedoeld voor incidentele tegenvallers binnen de programma's. In de afgelopen jaren is deze post onvoorzien niet aangesproken, want incidentele tegenvallers konden binnen het betreffende programma worden opgevangen. Ook vanuit de huidige risicomanagement methodiek is er geen behoefte meer aan saldo op de post onvoorzien. Deze wordt op nihil gezet en de middelen ad € 0,5 mln vallen structureel vrij.

D2: Jaarlijks overschot in exploitatiebudget planvorming bedrijventerreinen

Structurele doorwerking van de Najaarsnota 2017 verlaging exploitatiemiddelen planvorming bedrijventerreinen.

D3: Overhead Projecten

De Begroting 2017 is opgesteld conform de nieuwe BBV regelgeving. Dit had als gevolg dat investeringsprojecten < € 1 mln ook geactiveerd moesten worden, hierdoor zouden de kapitaallasten gaan stijgen. Om dit effect deels te compenseren is ervoor gekozen om de overhead (€ 4,1 mln) niet langer toe te rekenen aan projecten, waarmee de kapitaallasten stabiel bleven. Mede in het kader van het traject "Versnellen, voorspellen en vertellen" is in de begroting kritisch gekeken naar de gehanteerde methode. Hierbij is gebleken dat een deel van de overhead a € 0,8 mln in 2018 oplopend naar € 0,9 mln in 2019 niet langer toegerekend kan worden aan projecten omdat er sprake is van incidentele impuls gelden waar geen structurele lasten aan kunnen worden toegerekend. Daarom wordt de overhead voor de incidentele impuls gelden gedekt uit de algemene middelen. Bovenstaande heeft geen invloed op het percentage overhead zoals genoemd in de paragraaf bedrijfsvoering.

D4: TOP actualiseren fasering 2017 t/m 2019

Structurele doorwerking vanuit de Najaarsnota 2017. Deze wijziging betreft een bijstelling van de planning. Op basis van de recente inschatting van de activiteiten voor realisatie van ambitie in het Hoofdlijnenakkoord om voorop te willen lopen in het transparant maken van de provincie, wordt de fasering van de kosten over de jaren aangepast. Via de financiële ruimte is € 0,3 mln van 2017 naar 2018 verschoven en € 0,2 mln van 2019 naar 2018. De € 0,3 mln uit 2017 is in de Najaarsnota vrijgevallen. Het budget is in het Hoofdlijnenakkoord beschikbaar gesteld.

D5: Overhevelen budget Versterken kwaliteit van de organisatie van 2017 naar 2018

Structurele doorwerking vanuit de Najaarsnota 2017. De middelen voor de versterking van de kwaliteit van de organisatie, zoals beschikbaar gesteld in het Hoofdlijnenakkoord, werden in 2017 niet geheel ingezet. De middelen zijn in de Najaarsnota in de Financiële Ruimte vrijgevallen en worden in 2018 weer opgenomen uit de Financiële Ruimte. De opzet van de Kwaliteitsimpuls is om versnelde instroom mogelijk te maken van nieuwe collega's die met hun kennis en vaardigheden de richting en de ontwikkeling van de organisatie verder brengen. Het budget is verdeeld binnen een aantal prioritaire opgaven. In de praktijk blijkt het voor opgaven afzonderlijk echter een grote inspanning te vragen om in contact te komen met deze groep potentieel nieuwe collega's. Het type vaardigheden dat wij via de Kwaliteitsimpuls proberen binnen te halen is schaars. Betreffende kandidaten zijn bovendien niet uit zichzelf op de provinciale organisaties gericht. Nadat we ons versterken op onze arbeidsmarktcommunicatie en in contact zijn met deze doelgroep potentieel nieuwe collega's, zullen we die versnelde instroom in 2018 verder realiseren.

D6: Overig (< 0,5 mln)

Het gaat om ontwikkelingen met een beperkte materiële omvang.

Toelichting F: Rentelasten

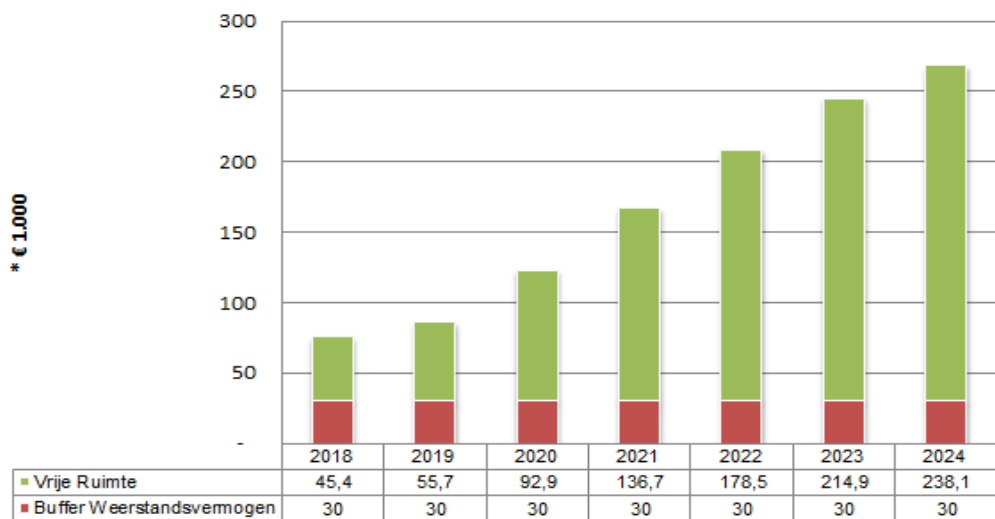
F: Rentelasten

Als gevolg van het realistischer ramen vanuit "Versnellen, voorspellen en vertellen" blijkt uit de geactualiseerde liquiditeitsprognose dat de financieringsbehoefte van de provincie in de tijd gezien naar achteren schuift. Hierdoor verschuift ook een deel van de geraamde rentelasten in de tijd en ontstaat er in de periode 2018-2021 een incidenteel voordeel. Voor een nadere toelichting over de ontwikkeling van de rentelasten zie Versnellen, voorspellen en vertellen

Algemene reserve

(bedragen x € 1 mln)	Huidige collegeperiode			Nieuwe collegeperiode				
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Beginstand jaar	77,5	68,6	75,4	85,7	122,9	166,7	208,5	244,9
Af/bij: mutaties eerdere begrotingen	-10,0	1,6	-1,9	11,2	14,6	12,3	9,8	-2,3
Af/bij: Mutaties Kadernota/Voorjaarnota	-16,8	3,6	6,6	9,4	9,5	7,7	4,8	0,4
Stand na Kadernota/Voorjaarnota	50,7	73,8	80,1	106,3	147,0	186,7	223,1	243,0
Af/bij: mutaties Najaarsnota	17,9							
Stand na mutaties Najaarsnota	68,6							
Af/bij: mutaties Begroting 2018		1,6	5,6	16,6	19,7	21,8	21,8	25,1
Stand na Begroting 2018		75,4	85,7	122,9	166,7	208,5	244,9	268,1
Buffer weerstandsvermogen	-30,0	-30,0	-30,0	-30,0	-30,0	-30,0	-30,0	-30,0
Vrije ruimte (incidenteel)	38,6	45,4	55,7	92,9	136,7	178,5	214,9	238,1

Verloop saldo algemene reserve

Toelichting:

In de begrotingssystematiek van de provincie worden begrotingsoverschotten en –tekorten verrekend met de algemene reserve (dit geldt overigens niet voor de ‘gesloten’ begrotingsprogramma’s zoals groen en mobiliteit, waarbij overschotten en tekorten worden verrekend met betreffende programmareserves).

Hierdoor neemt de algemene reserve toe bij een voordelige ontwikkeling van de begroting en af bij een nadelige ontwikkeling. In de (door PS vastgestelde) nota weerstandsvermogen wordt voorgeschreven dat de algemene reserve minimaal € 30 mln moet bedragen, als buffer voor onvoorziene gebeurtenissen. Een eventueel surplus in de algemene reserve wordt aangeduid als “vrije ruimte”.

Door de toevoeging van het voordelig saldo neemt de algemene reserve verder in omvang toe in vergelijking met de stand van medio 2017 (zie Najaarsnota 2017). Van de algemene reserve is € 30 mln bedoeld als buffer voor onvoorziene gebeurtenissen. Er resteert dan nog een bedrag van € 45,4 mln incidenteel beschikbare ruimte in 2018.

Versnellen, voorspellen en vertellen

In de brief d.d. 23 juni 2017 hebben Gedeputeerde Staten uitwerking gegeven aan de toezegging om Provinciale Staten een overzicht te verstrekken van hetgeen Gedeputeerde Staten tot op dat moment hebben gedaan, nu doen en zou kunnen doen voor het verbeteren van het voorspellend vermogen van de begroting. Daarnaast is ook ingegaan op de aanpak voor het versnellen van de besteding van de reserves (inclusief voor zover mogelijk de risicoreserves). Naar aanleiding van de toezeggingen van Gedeputeerde Staten, in de Statencommissie Bestuur en Middelen van 6 september 2017 inzake de GS brief Versnellen, voorspellen en vertellen. Wordt Provinciale Staten in deze begroting nader geïnformeerd over welke acties zijn en worden ondernomen en worden de eerste resultaten van een beter inzicht in de reserves zichtbaar.

De belangrijkste acties uit deze brief die doorwerken in deze begroting:

1. Bij elk P&C product leggen we steeds meer de nadruk op het verhaal achter de cijfers (vertellen);
2. Transparantie en inzichtelijkheid van cijfers en inhoud staan centraal (voorspellen);
3. Reëel ramen, sneller mag; bij het ramen van uitgaven is vaak sprake van planningsoptimisme. Hierbij geldt de kanttekening dat de doorlooptijd van P&C-producten van meerdere maanden het uitdagend maakt om reële ramingen te maken (versnellen).
4. Eerste resultaten voor een beter inzicht gegeven in de reserves en de impact van reserves op de rentelasten

Voorspellen en vertellen

In deze Begroting 2018 is ingezet op de verdere verhoging van de voorspellende waarde ervan. Dat is een grote uitdaging voor een regio met zoveel dynamiek als Zuid-Holland. Omstandigheden veranderen snel en onze provincie is afhankelijk van een veelheid aan externe factoren bij het realiseren van maatschappelijke opgaven. In deze Begroting is een aantal stappen gezet om van de voorspellende waarde te verhogen, waarvan onderstaande de belangrijkste zijn.

1. Het Programma Zuid-Hollands Groen 2018-2032 (PZG) beoogt ook de informatiebehoefte van PS te verbeteren, om zodoende de bestuurlijke discussie over het Groenbeleid beter te kunnen voeren. Het PZG wordt samen met de Begroting 2018 aan PS aangeboden. Met de totstandkoming van het PZG wordt een kwaliteitsslag gemaakt in de programmatische sturing op het Groenbeleid van de provincie. De geplande programmering van de activiteiten in het kader van het groenbeleid wijzigt hierdoor meerjarig budgettair. In de Begroting 2018 is de meerjarige (her)programmering budgettair verwerkt.
2. In het kader van reëel ramen is in de begroting kritisch gekeken of gehanteerde onzekerheidsmarges en risicobuffers nog wel nodig zijn. Achterliggende reden is het streven om op één plek in de begroting (namelijk de paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing) integraal inzicht te geven in de risico's en hoe deze

te dekken uit het weerstandsvermogen (dat onder andere bestaat uit de algemene reserve). De eerste resultaten hiervan zijn

a) Vervallen behoedzaamheidsmarge Provinciefonds en opcenten Motorrijtuigenbelasting

De provincie hanteert bij het ramen van de inkomsten uit het Provinciefonds en opcenten Motorrijtuigenbelasting een behoedzaamheidsmarge van circa 1% (€ 5 mln) van de inkomsten. Deze marge is bedoeld voor het opvangen van relatief beperkte nadelige ontwikkelingen. Bij dit streven past het niet meer om voor individuele begrotingsposten marges / buffers in te bouwen voor het opvangen van risico's. Bij deze begroting is het risico van relatief beperkte nadelige ontwikkelingen in het Provinciefonds en opcenten Motorrijtuigenbelasting afgedekt binnen de paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing. Hiermee valt de tot nu toe gehanteerde behoedzaamheidsmarge van circa 1% (€ 5 mln) structureel vrij.

b) Vrijval post Onvoorzien

In de Begroting 2008 is een structurele post onvoorzien ad € 0,5 mln ingesteld. Dit budget was bedoeld voor incidentele tegenvallers binnen de programma's. In de afgelopen jaren is deze post onvoorzien niet aangesproken. Ook vanuit de huidige risicomanagement methodiek is er geen behoefte meer aan saldo op de post onvoorzien. Het saldo wordt op € 0 gezet en de middelen ad € 0,5 mln vallen structureel vrij.

3. Inzicht in Reserves. In de begroting 2018 zijn een aantal maatregelen genomen om het (lange termijn) inzicht in de reserves te verhogen.

- a) In de toelichting op de programmareserves werd tot nu toe aangesloten op de eisen uit de beleidsnota reserves en voorzieningen 2015, gebaseerd op het BBV. Deze beleidsnota stelt dat onder andere informatie opgenomen dient te worden over inhoud en doel, functie, voeding, looptijd en een toelichting op vermeerdering en/of vermindering van de reserve. Om het inzicht in het bestedingsritme en de toekomstige ontwikkeling van de reserves te verhogen is met ingang van begroting 2018 begonnen met het opnemen van een toelichting op de omvang van de reserves. Bijkomend effect is dat hierdoor ook het inzicht in de noodzakelijke omvang van de reserves binnen het gesloten systeem wordt verhoogd. Niet bestede middelen binnen programma's 1 en 2 vloeien immers terug in de reserves bij deze programma's (tenzij door PS anders besloten). Door dit mechanisme gaat de feitelijke omvang van reserves afwijken van de noodzakelijke omvang zoals bij instelling van de reserve vastgesteld. De nu in de begroting opgenomen toelichting op de omvang helpt het inzicht terug te krijgen. Daarnaast ontstaat hierdoor een eerste inzicht in de toekomstige beleidsruimte voorbij de huidige planningshorizon van vier jaar.

Wat we met bovenstaande zeggen is:

Er zijn wettelijke regels voor het maken en verklaren van een reserve en daar houden wij ons aan. We hebben zelf regels bedacht die ervoor moeten zorgen dat we alleen een reserve maken als we weten waaraan en wanneer we dat geld uitgeven. We hebben een andere regel bedacht die zegt dat als we in een jaar geld overhouden voor natuur of wegen, we al het geld in dezelfde reserves voor natuur of wegen stoppen. Als we ons aan beide regels willen houden moeten we dus ieder jaar opnieuw bedenken waaraan en wanneer we het geld uit de reserve willen uitgeven. Als we dat niet kunnen dan is dat niet erg maar dan moeten we eigenlijk dat geld in een algemene reserve stoppen. De mensen na u kunnen dan zelf bedenken waaraan ze het geld uitgeven. We hebben bij deze begroting duidelijk proberen te maken in welke gevallen u nog moet bedenken wanneer en waaraan u het geld wilt uitgeven.

- b) Op 8 februari 2016 heeft GS een nadere aanscherping van de financiële spelregels vastgesteld. Dit mede naar aanleiding van discussies binnen de commissie Bestuur & Middelen ter verbetering van de transparantie. Onderdeel van deze aanscherping was een nadere definiëring van de mate van

beklemdheid van reserves. Bij deze begroting is opnieuw met deze scherpere definitie naar de beklemming gekeken. Het onbeklemde deel van de reserves is bij begroting 2018 weliswaar toegenomen maar hierbij dient bedacht te worden dat een deel van de toename in het onbeklemde deel van de reserves wordt veroorzaakt door een toename van reserves die al als onbeklemd waren gedefinieerd. Voor de volledigheid, de definitie voor de beklemming is als volgt:

- *Juridische verplichting*: Een schriftelijke toezegging / opdracht, bij rechte afdwingbaar, tot afname van een goed of dienst, tot (mede-)financiering van het programma of tot het uitvoeren van een activiteit. Denk aan terugbetalingsverplichtingen, subsidieverplichtingen en andere harde juridische afspraken of contracten.
- *Bestuurlijke verplichting*: Een bestuurlijke afspraak (eventueel met een externe bijdrage tot (mede)financiering van een programma of het doen van een financiële bijdrage. De toezegging is niet direct bij rechte afdwingbaar, hoogstens doet het afbreuk aan de bestuurlijke verhoudingen. Denk aan (bestuurlijke) convenanten. Een bestuurlijke afspraak is niet hetzelfde als de instelling (en het muteren) door PS van een reserve (waarin doel, inhoud, functie, voeding en looptijd zijn vastgelegd).

Wat we met bovenstaande zeggen is:

U heeft ons gevraagd om per reserve op te schrijven voor hoeveel geld we nog nieuwe afspraken kunnen maken als we dat met zijn allen zouden willen. Daarnaast heeft u ons gevraagd om op te schrijven voor hoeveel geld dat echt niet meer kan omdat de rechter ons anders kan dwingen. Tot slot heeft u ons gevraagd op te schrijven voor hoeveel geld we al afspraken hebben gemaakt en waar we alleen maar nieuwe afspraken over kunnen maken als we het daar met zijn allen over eens zijn. Voor deze begroting hebben we nog eens goed gekeken naar hoe dit zit en het blijkt dat u voor meer geld nieuwe afspraken kunt maken als u dat wilt.

- c) De toelichting op de beklemming werd tot nu toe in een bijlage bij de begroting opgenomen. Om het inzicht in de reserves te verhogen zijn deze toelichtingen op de beklemming per reserve nu opgenomen direct na de toelichtingen op de programma reserves. Daarnaast is een totaal overzicht beklemming reserves opgenomen in de staat van reserves en voorzieningen.
- d) Bij de toelichting op de programmareserves is nu niet alleen opgenomen welke looptijden wijzigen maar is (waar mogelijk) ook een extra toelichting opgenomen waarom deze looptijden wijzigen. In veel gevallen zullen deze looptijd wijzigingen ook blijken uit PZI en PZG maar door ze tevens op te nemen in de begroting wordt de transparantie verhoogd. Met het doel van transparantie zijn de wijzigingen in looptijd nu ook als apart besispunt in de voordracht opgenomen.

Bovenstaande maatregelen helpen bij het inzicht in de reserves en maken het de (vak)commissies beter mogelijk van gedachte te wisselen over nut en noodzaak van reserves. Daarnaast helpt dit inzicht bij eventuele herprioritering, beoordelen mogelijkheden tot versnelling en lange termijn inzet van reserves voorbij de huidige planningshorizon van vier jaar. Eén en ander in overeenstemming met de toezeggingen van GS aan PS in de VVV memo. Ondanks bovenstaande verbeteringen kan ook geconstateerd worden dat het lange termijn inzicht in de ontwikkeling van reserve posities een continue proces is. Daarbij zal dit inzicht verder gerelateerd moeten worden aan de (door) ontwikkeling van scenarioanalyses bedoeld om het inzicht op de financiële positie van de provincie op lange termijn te vergroten en strategische keuzes te vereenvoudigen. In een GS brief als vervolg op de VVV memo zal nader ingegaan worden op deze ontwikkeling.

4. Rentelasten, als gevolg van het realistischer ramen blijkt uit de geactualiseerde liquiditeitsprognose dat de financieringsbehoefte van de provincie in de tijd gezien naar achteren schuift. Hierdoor verschuift ook een deel van de geraamde rentelasten in de tijd en ontstaat er in de periode 2018-2024 een incidenteel voordeel. Dit voordeel dient wel enige duiding. De rentelasten worden bijvoorbeeld sterk beïnvloed door de ontwikkeling van het saldo van de reserves. In het kader van "Versnellen, voorspellen en vertellen" is er gestart met het inzicht geven in de reserves op de langere termijn. In deze begroting wordt er inzicht gegeven voor de komende 7 jaren in plaats van 4 jaar uitgaande van het financiële beeld over de meerjarenraming in 2018. Of het beeld in 2024 daadwerkelijk is zoals nu gepresenteerd valt nog maar te bezien. Ter illustratie zijn er een aantal voorbeeld scenario's uitgewerkt waarin het effect zichtbaar is op de rentelasten indien er geen rekening gehouden wordt met de € 12 mln extra vanuit de Meicirculaire en indien er vanuit gegaan wordt dat reserves volledig zijn benut zodra de looptijd van de reserve is verstreken (zie tabel hieronder). De andere nuancering is dat in de komende jaren door besluitvorming extra middelen vanuit de reserves kunnen worden ingezet waardoor het voordeel op de rentelasten kan dalen. In de begroting is in het budgettair kader uitgegaan van het scenario basis, conform de meerjarenraming. Vanuit strategisch oogpunt is het van belang om het huidige rentevoordeel terughoudend in te zetten.

Rentelasten	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Scenario basis: Conform meerjarenraming	2,8	5,1	4,8	5,3	7,4	7,4	10,8
Scenario 1: Conform meerjarenraming zonder € 12 mln meicirculaire Provinciefonds	2,5	4,4	3,8	4,1	5,8	5,4	8,4
Scenario 2: Conform meerjarenraming zonder € 12 mln meicirculaire Provinciefonds en reserves met saldo na einde looptijd	2,3	4,3	3,5	2,8	4	3,6	6,5

Wat we met bovenstaande zeggen is:

We hebben in deze begroting ons best gedaan om de toename en afname van de reserves over een langere periode in beeld te brengen. Hieruit blijkt dat de reserves flink toenemen. Dat heeft als voordeel dat we minder hoeven te lenen en we dus ook minder rente over die leningen hoeven te betalen. De toename van de reserves komt doordat we nu nog niet altijd bedacht hebben wat we in de toekomst met die reserves gaan doen, we extra geld van het rijk krijgen en soms nog een deel van de reserves overhouden na het jaar waarin we hadden bedacht dat de reserves al op zouden zijn. Dat is niet anders dan andere jaren maar de gevolgen daarvan voor de hoogte van de reserves en de rentelasten hebben we nu wel beter voor onszelf in beeld. Omdat we graag voorzichtig met ons geld om willen gaan en niet weten welke plannen u nog voor het uitgeven van de reserves gaat maken raden wij u daarom aan om het rentevoordeel niet nu al helemaal uit te geven. Om nog duidelijker te maken dat we voorzichtig moeten zijn hebben we twee scenario's bedacht en wat voor gevolgen dat heeft voor het rentevoordeel. In het ene scenario gaan we er vanuit dat we het extra geld dat we van het rijk krijgen in een toekomstige circulaire wordt teruggedraaid. In het andere scenario komt daar nog bovenop dat de reserves leeg zijn na eindeloop tijd. Op die manier ziet u dat het logisch is dat we niet nu al voor het hele rentevoordeel plannen gaan maken.

Versnellen

De versnelling die het College ingezet heeft met de investeringsimpuls 'extra investeringen in een slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland' is verwerkt in de Voorjaarsnota 2017. In deze Begroting 2018 leest u in een aparte kijklijn hoe het staat met de voortgang hiervan.

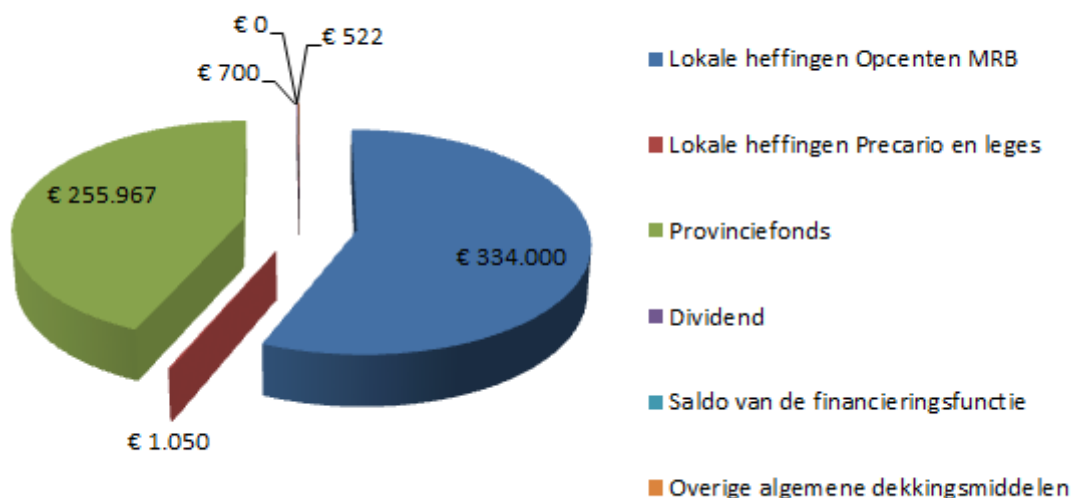
Bij de verwerking in de Voorjaarsnota 2017 zijn daarbij geen middelen voor de uitvoering opgenomen. Het omzetten van de investeringsimpuls in concrete uitvoering kost de organisatie echter veel moeite. Ook is nog niet voor alle impulsen scherp hoe het geld wordt uitgegeven. Het is inmiddels duidelijk dat het ontbreken van aanvullende personele capaciteit de handelingssnelheid in de Investeringsimpuls zichtbaar heeft belemmerd.

Eerder is bij substantiële nieuwe budgetten direct een afspraak gemaakt over een deel dat ingezet kan worden voor uitvoeringskosten, met name personele capaciteit. Recent bijvoorbeeld 5% bij het budget voor de Energietransitie. Bij de besluitvorming over de Investeringsimpuls blijkt nu onvoldoende helder te zijn stil gestaan bij een afspraak over het inzetten van een deel van het budget Investeringsimpuls voor personele capaciteit voor het uitvoeren en realiseren van de Investeringsimpuls.

Naar aanleiding van de toezeggingen van Gedeputeerde Staten, in de Statencommissie Bestuur en Middelen van 6 september 2017 inzake de GS brief Versnellen, voorspellen en vertellen, zullen Provinciale Staten nader worden geïnformeerd over de acties die nog niet in de Begroting 2018 zijn vastgelegd, voorstellen voor wat er nog meer gedaan kan worden en voor Provinciale Staten zal een technische sessie worden georganiseerd over het onderwerp 'versnellen' (met botsproeven).

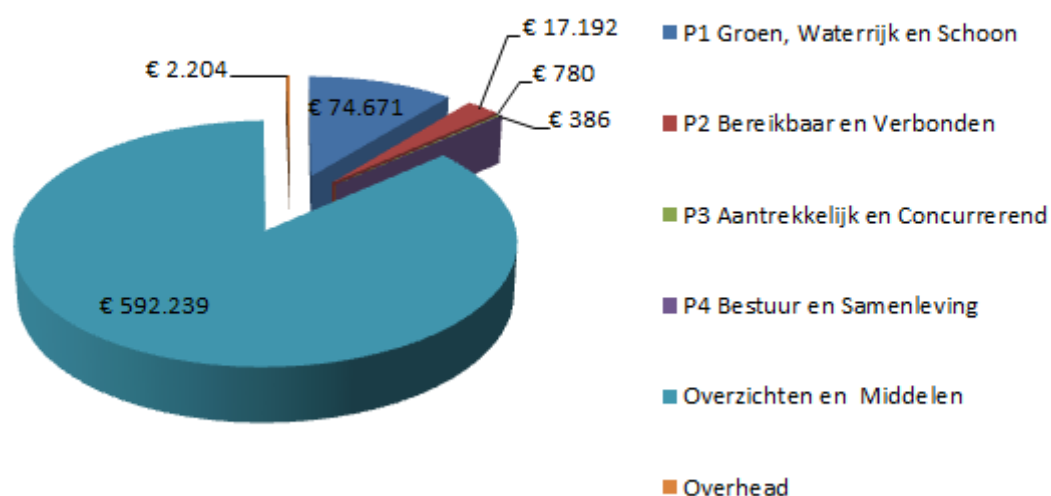
Hoe is de begroting 2018 opgebouwd

Algemene dekkingsmiddelen € 592.239 mln

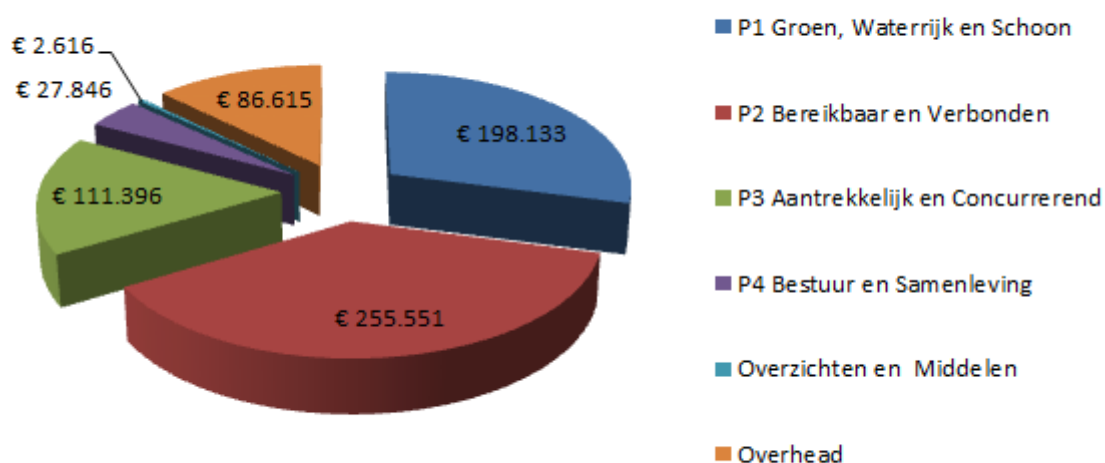
Algemene dekkingsmiddelen zijn inkomsten van een provincie waarvoor geen bestedingsdoel is bepaald. Dat betekent dat de provincie deze vrij kan besteden (in tegenstelling tot de specifieke dekkingsmiddelen).

Baten verdeeld over programma's € 687.473 mln

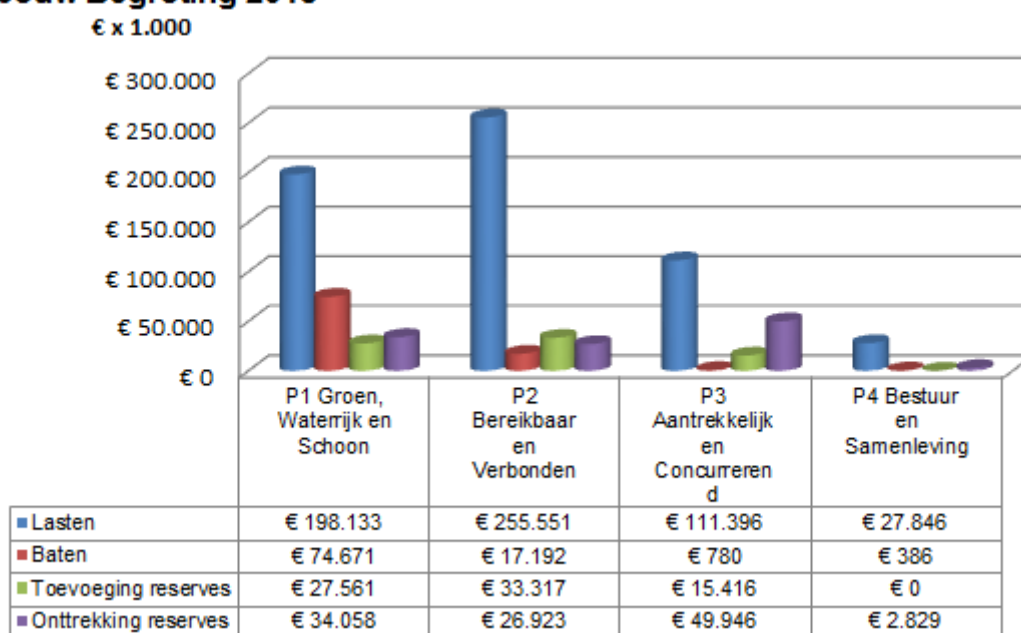

Naast de algemene dekkingsmiddelen bestaan de baten onder andere uit bijdrage derden, verkoop grond en overige bronnen

Lasten verdeeld over programma's € 682.156 mln

Opbouw Begroting 2018

In bovenstaand overzicht staan wordt inzicht gegeven in de opbouw van de in de 4 programma's

Financieel beeld Begroting 2018

Bedragen x € 1.000	Lasten	Baten	Saldo lasten en baten	Toevoeging reserves	Onttrekking reserves	Mutaties reserves	Resultaat
Programma 1	198.133	74.671	123.462	27.561	34.058	-6.497	116.965
Programma 2	255.551	17.192	238.358	33.317	26.923	6.394	244.753
Programma 3	111.396	780	110.615	15.416	49.946	-34.530	76.085
Programma 4	27.846	386	27.460	0	2.829	-2.829	24.631
Overzichten en Middelen	2.616	592.239	-589.624	77.424	34.645	42.779	-546.845
Overhead	86.615	2.204	84.411	0	0	0	84.411
Totaal	682.156	687.473	-5.317	153.717	148.400	5.317	0

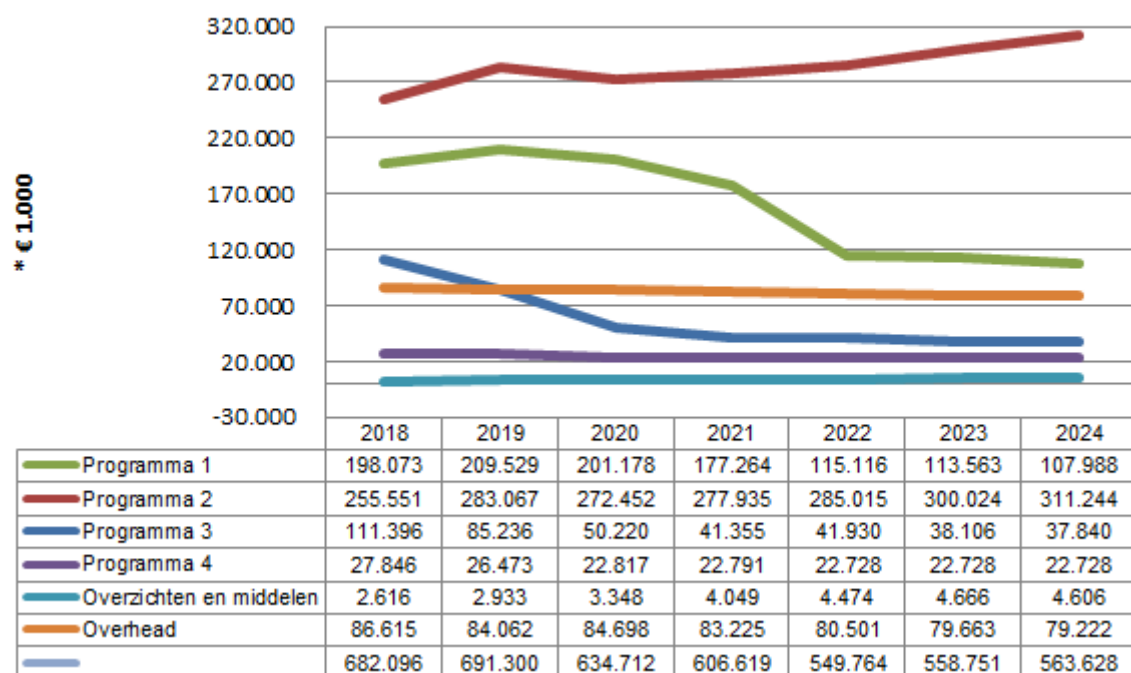
Lange termijn doorkijk 2018 - 2024

De (meerjaren)begroting van de provincie Zuid-Holland kijkt (conform externe regelgeving) vier jaar vooruit.

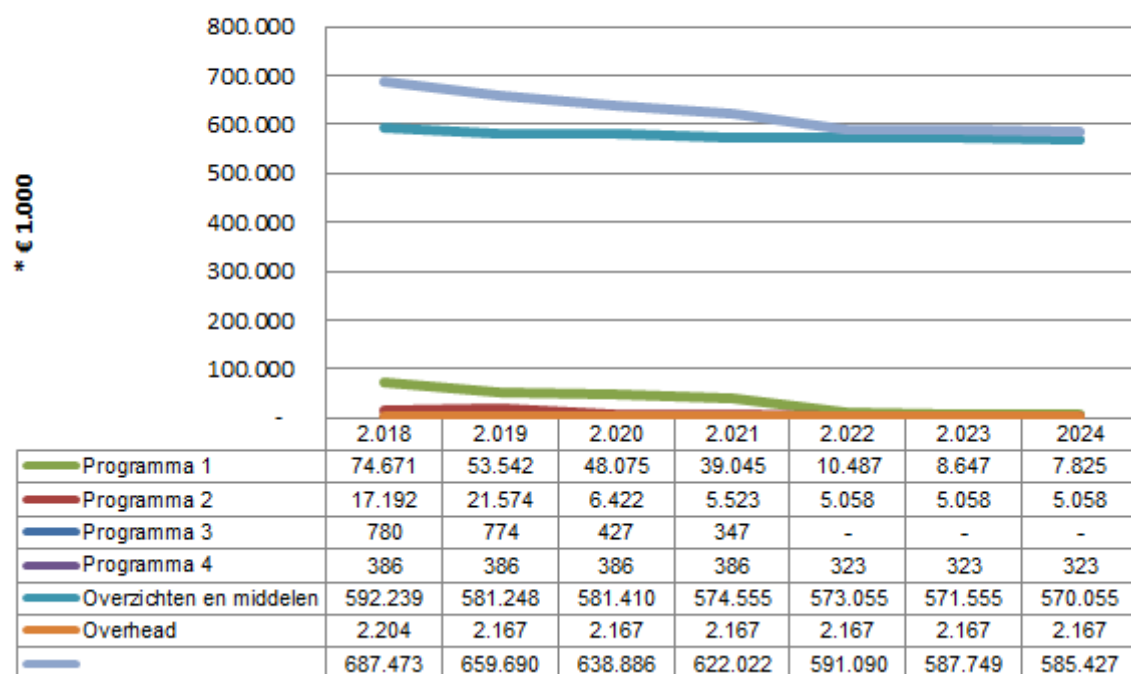
Aanvullend hierop presenteert de provincie een lange termijn doorkijk van inclusief de (meerjaren)begroting tot en met 2024. Dit is een beeld wat ontstaat vanuit de jaarschijf 2018 op basis van de mutaties die op dit moment in de begroting zijn opgenomen en staat daarmee los van de scenario analyses.

Lange termijn verloop lasten en baten:

Verloop lasten

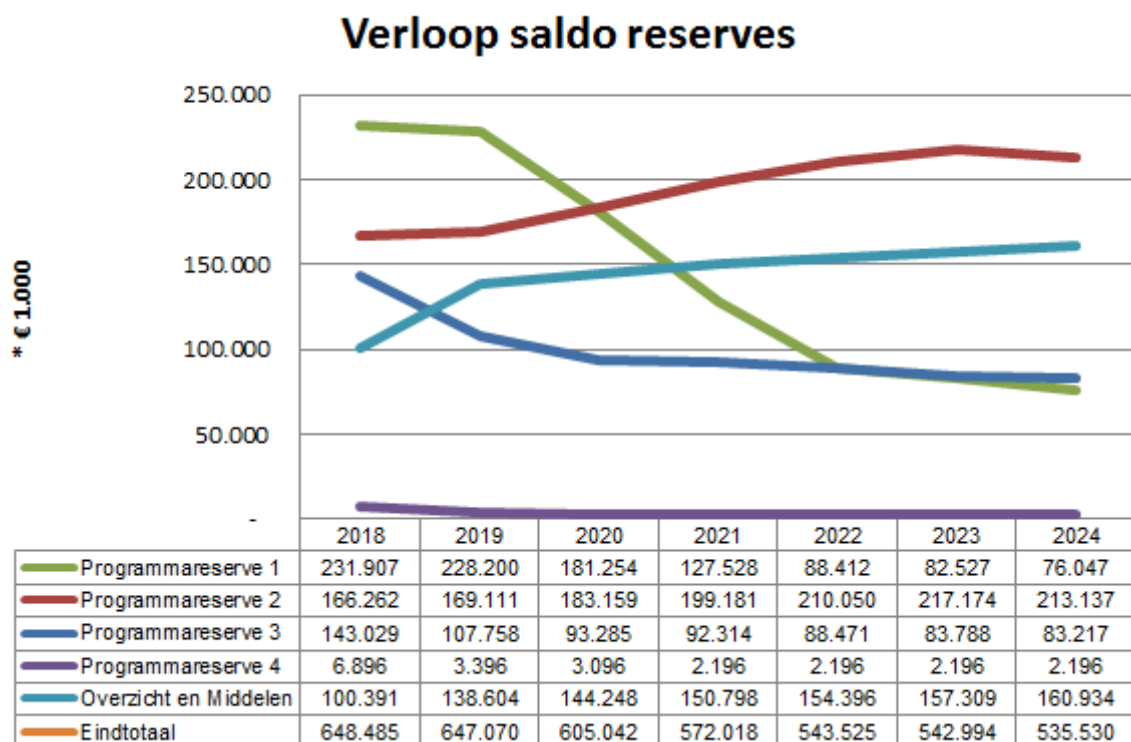
Verloop Baten

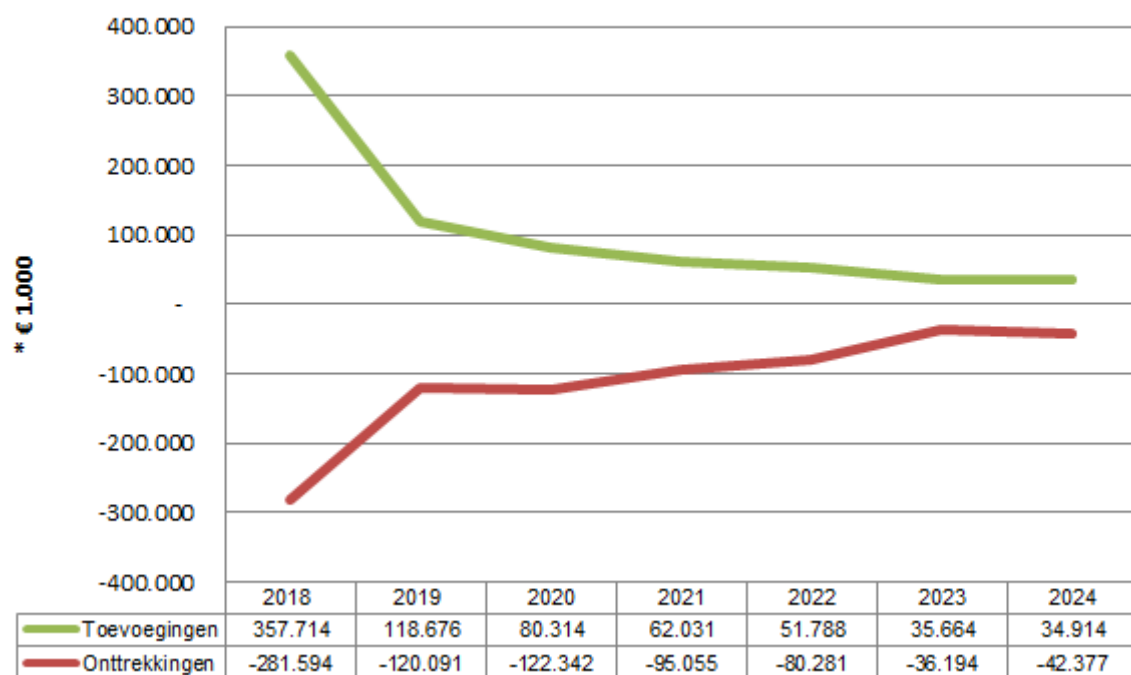
Toelichting lange termijn verloop lasten en baten:

Onderstaand overzicht geeft inzicht in de meerjarenontwikkelingen van de lasten en baten op basis van het huidige beeld in 2018. Voor programma 1 wordt de daling veroorzaakt doordat Ontwikkeling Natuurnetwerk Nederland (NNN) in 2021 nagenoeg afgerond is. In 2020 vallen de incidentele middelen weg vanuit het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 met kleine uitloop naar 2023. En het plattelandsontwikkelingsprogramma (POP3) loopt af in 2021 met uitloop naar 2023. In Programma 3 wordt de daling voornamelijk veroorzaakt doordat er voor Economie en Energie relatief lage structurele middelen zijn opgenomen in de begroting en deze twee onderwerpen vooral veel incidentele middelen tot hun beschikking hebben gekregen vanuit het Hoofdlijnenakkoord en de impulsen vanuit het huidige college. Als gevolg daarvan nemen de middelen vanaf 2020 sterk af.

Lange termijn saldo reserves:

Verloop Toevoegingen/Onttrekkingen reserves

Toelichting *lange termijn saldo reserves*:

Bovenstaand overzicht laat het verloop van de saldo's van de reserves exclusief de algemene reserve zien.

Programmaplan

Programma 1 Groen, Waterrijk en Schoon

Naar een klimaatadaptieve Delta

Vanwege haar ligging in de delta's en grotendeels beneden de zeespiegel, is Zuid-Holland extra kwetsbaar voor gevolgen van de klimaatverandering. Dreiging van overstromingen, extreme neerslag en lange perioden van hitte en droogte zullen steeds meer voorkomen. Dit alles beïnvloedt onze leefomgeving en de kwaliteit en beschikbaarheid van ons water. In sommige gebieden leidt dit tot verzilting en tekorten aan zoet water en in stedelijke gebieden tot hittestress en wateroverlast. Daarnaast daalt de bodem in gebieden met veen en of slappe bodem: zowel in het landelijk als stedelijk gebied. Dit heeft steeds grotere gevolgen voor de kosten van aanleg en onderhoud van infrastructuur en de fundering van woningen, voor de huidige agrarische bedrijven en ook overige bedrijven. We willen onze fysieke leefomgeving zo inrichten dat deze bestand is tegen klimaatveranderingen en bodemdaling.

Aantrekkelijke, schone en veilige leefomgeving

De combinatie van het kenmerkende kust-, veenweide- en rivierdeltalandschap, waarin steden en landschap met elkaar verweven zijn, maakt onze provincie veelzijdig en uniek. Dit landschap, de biodiversiteit en de kwaliteit van de leefomgeving, staan onder druk door het groeiend aantal inwoners, economische ontwikkeling en de klimaatverandering. De landbouwsector, op veel plaatsen drager van het landschap, heeft te kampen met bodemdaling en druk op schaalvergroting vanuit de wereldmarkt. In metropolitane regio's is een aantrekkelijk landelijk gebied en een schone en veilige leefomgeving een belangrijke vestigingsfactor voor mensen en bedrijven. Een groene leefomgeving draagt bij aan een gezonde leefstijl van de inwoners van Zuid-Holland. De provincie Zuid-Holland zet zich in om het landschap beleefbaar te maken, te benutten en te beschermen. We willen de kwaliteit van de leefomgeving versterken door natuur, water, recreatie, landbouw, verstedelijking en economie in samenhang te bezien.

Exploitatie

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	224.990	226.304	198.133	209.589	201.238	177.324
Baten	122.786	63.947	74.671	53.542	48.075	39.045
Totaal saldo baten en lasten	102.204	162.358	123.462	156.047	153.163	138.280
Toevoeging aan reserve	81.233	17.923	27.561	10.103	7.521	7.752
Onttrekking aan reserve	38.533	47.537	34.058	58.341	61.149	47.997
Subtotaal reserves	42.700	-29.613	-6.497	-48.238	-53.628	-40.245
Resultaat	144.904	132.744	116.965	107.809	99.535	98.035

Incidentele baten en lasten

(bedragen x € 1.000)	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	86.680	100.825	91.995	74.932
Baten	57.588	40.031	34.785	30.968
Totaal saldo baten en lasten	29.093	60.794	57.210	43.964
Toevoeging aan reserve	27.561	10.103	7.521	3.981
Onttrekking aan reserve	34.048	58.331	61.139	47.987
Subtotaal reserve	-6.487	-48.228	-53.618	-44.006
Resultaat	22.606	12.566	3.593	-42

Opmerking: De incidentele baten en lasten maken onderdeel uit van de totale exploitatie van het programma

Doel 1-1 Duurzaam beschermd tegen overstromingen en wateroverlast

Wat willen we bereiken?

De provincie wil de Zuid-Hollandse gebieden beschermen tegen overstromingen en de gevolgen van overstromingen en wateroverlast zoveel mogelijk beperken. Dit is van essentieel belang voor de kwaliteit van de woon- en leefomgeving en voor het vestigingsklimaat. De bescherming realiseren we met combinaties van preventieve en gevolgenbeperkende maatregelen die passen bij de ruimtelijke en economische ontwikkeling van Zuid-Holland.

Trends en ontwikkelingen

De opgave om Zuid-Holland te beschermen tegen overstromingen en wateroverlast wordt de komende decennia groter door de effecten van klimaatverandering (zeespiegelstijging en toenemende extreme neerslag), bodemdaling en toenemende druk op de beschikbare ruimte. De Deltabeslissingen en het Deltaprogramma spelen hierop in en zijn erop gericht dat Nederland in 2050 (zo goed mogelijk) klimaatbestendig en waterrobuust is ingericht. Ook moet in 2050 bereikt zijn dat iedereen achter een dijk of duin een basisveiligheid tegen overstromingen heeft. Waterkeringen die nu al het gewenste beschermingsniveau bieden, worden op orde gehouden. Waar de waterkeringen een hoger beschermingsniveau moeten bieden, vindt dijkversterking of rivierverruiming plaats. Om dit te realiseren zijn onder andere gebiedsgerichte strategieën ontwikkeld, waarin preventieve maatregelen, gevolgenbeperkende maatregelen en rampenbestrijding worden gecombineerd. In oktober 2014 is door Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen de Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie onderschreven, die inhoudt dat overheden klimaatbestendigheid en waterrobuust inrichten vóór 2020 integreren in hun eigen beleid en handelen. Deze beslissing is gevolgd door het verschijnen van de Nationale Adaptatie Strategie (NAS) eind 2016 en het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie (Prinsjesdag 2017). Beide plannen vragen inzet van de decentrale overheden t.b.v. uitvoering (zie taak 1.1.2).

Toelichting effectindicator(en)

Voor dit doel zijn er geen effectindicatoren.

Wat gaan we doen om dit doel te bereiken?

Beleidstheorie

Het Rijk, de provincies, waterbeheerders en gemeenten werken samen aan waterveiligheid om de toenemende gevolgen van een overstroming vanuit zee, rivieren of door hevige regenval te beperken. De watersnoodramp van 1953 had enorme schade tot gevolg en in 1995 werden 250.000 mensen geëvacueerd omdat de rivierdijken op doorbreken stonden. Door de klimaatverandering nemen de hoogwaterstanden de komende decennia verder toe. Bovendien zijn de gevolgen van een overstroming nu groter dan 50 jaar geleden omdat er meer mensen in het gebied wonen. Ook zal de economische schade hoger zijn.

Door klimaatverandering neemt de schadelast ten gevolge van hevige neerslag voor overheden (infrastructuur), bedrijven (glastuinbouw) en particulieren toe. De keuze voor binnenstedelijke verdichting heeft invloed op wateroverlast in het stedelijk gebied door het toenemende bebouwde en verharde oppervlak. Tegelijkertijd bieden ruimtelijke ontwikkelingen kansen voor adaptatie door meervoudig ruimtegebruik.

De provincie kiest daarom voor een duurzame bescherming tegen overstromingen door het (beter) verbinden van de thema's waterbeheer en ruimtelijke ordening. De provincie streeft hierbij naar een kosteneffectieve, gebiedsgerichte aanpak om de gevolgen van een overstroming te beperken. Dit doen we door het uitvoeren van de gebiedsgerichte strategieën van het Deltaprogramma Rijnmond-Drechtsteden en Deltaprogramma Rivieren.

De provincie werkt hierbij samen met regionale partijen door onder andere te participeren in de Stuurgroepen en de pilot voor FRAMES (Flood Resilient Areas by Multi-layered Safety, een Europese subsidie voor een pilotstudie naar meerlaagsveiligheid). Voor het vergroten van de klimaatbestendigheid en de waterrobuustheid sluiten we aan op de dynamiek van de stedelijke omgeving en op andere (gebieds)agenda's.

Bijdrage Verbonden partijen

Niet van toepassing.

Wat mag dat kosten voor het doel?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	3.868	3.572	3.217	3.065	2.770	2.652
Baten	339	602	492	492	300	300
Totaal saldo baten en lasten	3.528	2.970	2.725	2.573	2.470	2.352
Toevoeging aan reserve	0	0	0	0	0	0
Onttrekking aan reserve	260	628	534	384	284	184
Subtotaal reserves	-260	-628	-534	-384	-284	-184
Resultaat	3.268	2.343	2.191	2.189	2.187	2.169

Toelichting meerjarenraming

Evaluatie van de budgetten heeft geleid tot een voorgestelde éénmalige aframing van € 0,5 mln in 2017 en structureel van € 0,4 mln in 2018 en verdere jaren. Dit betreft onder andere de niet langer benodigde bijdrage onderhoud Kust Goeree van € 0,3 mln.

Ten opzichte van 2017 zijn de baten in 2018 € 0,1 mln lager als gevolg van een bijstelling van het subsidieplafond 2017 voor de Zandmotor.

Bij de Najaarsnota 2017 is voorgesteld de bijdrage aan de Klimaatdijk Streefkerk te verschuiven van 2017 naar 2018. Dit leidt tot een hogere onttrekking aan de reserve in 2018 samenhangend met de begrote lasten.

De pilot voor FRAMES loopt tot en met 2019. De hiermee gepaard gaande lasten en baten (€ 0,2 mln) zijn vanaf 2020 niet meer in de meerjarenbegroting opgenomen.

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Groene ambities	0	150	150	0	0	0
Res Project duurz ontw. Zuidplaspold	2	100	0	0	0	0
Programmamanagement Kustontwikkeling	75	178	100	100	0	0
Zandmotor	182	200	284	284	284	184
Totaal onttrekking uit reserve	260	628	534	384	284	184
Saldo reserves	-260	-628	-534	-384	-284	-184

Taak 1.1.1 Realiseren waterveiligheid en voorkomen wateroverlast

Actualiseren overstromingsrisicokaarten

De provincie is de kennisleverancier van de overstromingsrisicokaarten die op grond van de Europese Richtlijn Overstromingsrisico's (EU-ROR) publiek beschikbaar moeten zijn. De kaarten worden door de provincie actueel gehouden en één keer per zes jaar aan de Europese Commissie gerapporteerd. Met de kaarten worden onder andere de regionale gevolgen van een overstroming in beeld gebracht.

Deze kennis wordt ingezet bij de normering van regionale keringen en bij de ontwikkeling van ruimtelijk beleid om de gevolgen van een overstroming te beperken.

Kaderstelling regionaal watersysteem

De provincie heeft normen vastgesteld voor de bergings- en afvoercapaciteit van het regionale watersysteem. Deze normen zijn gebiedsspecifiek en afhankelijk van het type grondgebruik. De mogelijke schade als gevolg van wateroverlast door onvoldoende berging en/of afvoer bepaalt de norm. De waterschappen voeren de maatregelen uit die nodig zijn voor het halen van de norm.

Kaderstelling regionale keringen

De provincie stelt de veiligheidsnormen vast voor de regionale keringen en onderzoekt of niet-genormeerde keringen van een veiligheidsnorm moeten worden voorzien. In een bestuursovereenkomst hebben de provincies Zuid-Holland, Noord-Holland, Utrecht en de inliggende waterschappen vastgelegd dat uiterlijk in 2030 alle regionale keringen die zijn genormeerd, of nog genormeerd gaan worden, aan de veiligheidsnormen voldoen. De waterschappen rapporteren jaarlijks aan GS over de voortgang van de verbeteringsmaatregelen die zij uitvoeren en hoeveel keringen daarna aan de norm voldoen.

In 2012 was 2065 km regionale kering genormeerd in de provincie Zuid-Holland (nulmeting). Na 2012 zijn de niet-genormeerde keringen onderzocht. Het aantal genormeerde keringen is toegenomen tot 2276 km in 2016. In de prestatie-indicator is een schatting gemaakt van het restant keringen dat van een norm wordt voorzien.

Bij het opstellen van de veiligheidsnormen wordt een overstap gemaakt van een objectgerichte benadering van de regionale keringen naar een omgevingsgerichte benadering. Hierbij wordt het belang van de regionale keringen gewogen volgens het principe "hoe maken wij het gebied veiliger" in plaats van "welke norm moet de kering krijgen". Voor de norm wordt dan de schade van een overstroming bekeken én wordt het belang en de functie van de kering voor het gebied meegewogen. Deze benadering is een uitwerking van de Landelijke Visie Regionale Waterkeringen die in 2016 is opgesteld door Unie van Waterschappen, Interprovinciaal Overleg, Rijkswaterstaat en Stichting Toegepast Onderzoek Waterbeheer.

Toetsen dijkversterkingsplannen

De provincie is verantwoordelijk voor de goedkeuring van verbeteringsplannen voor primaire waterkeringen (dijkversterkingsplannen) van de waterschappen, zie prestatie indicator 1.1.1.2. Daarbij bepaalt de provincie of de landschappelijke, natuur- en cultuurwaarden in het plan voldoende zijn meegenomen en of de ruimtelijke kwaliteit niet wordt aangetast. Op deze manier draagt de provincie bij aan een goede landschappelijke inpassing van een dijk. De provincie is ook bevoegd gezag wanneer voor een dijkversterkingsplan een Milieueffectrapportage (MER) opgesteld moet worden. Ook coördineert de provincie de juridische procedure van de uitvoeringsvergunningen en de inspraak. Op deze manier zorgt de provincie er voor dat inbreng van belanghebbenden en milieueffecten een volwaardige plaats in de besluitvorming krijgen.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
1.1.1.1	Aantal kilometer genormeerde regionale keringen per jaar	2.065	50	40	30	20
1.1.1.2	Aantal getoetste dijkversterkingsplannen primaire keringen per jaar	3	2	2	2	2

Toelichting prestatie-indicator(en)

1.1.1.1: De waarden zijn streefwaarden, jaarlijks worden met andere provincies en waterschappen afspraken gemaakt over de realisatie voor het opvolgende jaar.

1.1.1.2: De waarden zijn streefwaarden, het aanbod van dijkversterkingsplannen wordt bepaald door de jaarlijkse prioritering van dijkversterkingen in het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP).

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	2.892	3.572	3.217	3.065	2.770	2.652
Baten	339	602	492	492	300	300
Totaal saldo baten en lasten	2.553	2.970	2.725	2.573	2.470	2.352
Toevoeging aan reserve	0	0	0	0	0	0
Onttrekking aan reserve	260	628	534	384	284	184
Subtotaal reserves	-260	-628	-534	-384	-284	-184
Resultaat	2.293	2.343	2.191	2.189	2.187	2.169

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Groene ambities	0	150	150	0	0	0
Res Project duurz. ontw. Zuidplaspold	2	100	0	0	0	0
Programmamanagement Kustontwikkeling	75	178	100	100	0	0
Zandmotor	182	200	284	284	284	184
Totaal onttrekking uit reserve	260	628	534	384	284	184
Saldo reserves	-260	-628	-534	-384	-284	-184

Taak 1.1.2 Stimuleren van klimaatadaptatie

In het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 heeft de provincie aangegeven samen met betrokkenen nader invulling te willen geven aan de ambitie voor een meer klimaatbestendige inrichting van het stedelijk en landelijk gebied. De provincie werkt hierin samen met het Rijk, gemeenten, waterschappen, kennisinstellingen en andere stakeholders.

In 2018 start de provincie met de uitvoering van de in het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie en de Nationale Adaptatiestrategie opgenomen acties, waaronder:

- Samen met waterschappen en gemeenten de kwetsbaarheid voor klimaatextremen in beeld brengen met behulp van een gestandaardiseerde stresstest (gereed in 2019). Hierbij worden ook boven-normatieve situaties, zoals de opgetreden wateroverlast in Brabant/Limburg van juni 2016, in beschouwing genomen. Bestaande inzichten, zoals vastgelegd in de Klimateffectatlas Zuid-Holland, vormen hierbij het vertrekpunt.
- Samen met waterschappen en gemeenten voeren van een risicodialog met relevante gebiedspartners. Doel van deze dialoog is het vergroten van het bewustzijn over de kwetsbaarheid voor klimaatextremen en het ontwikkelen van concrete maatregelen voor het verkleinen van de kwetsbaarheid.

- Realiseren van uitvoerings- en investeringsagenda's per regio in 2020, waarin concrete afspraken zijn opgenomen over ambities, maatregelen en financiering.
- Integratie van klimaatadaptatie in eigen provinciaal beleid (Omgevingsvisie) en uitvoering (provinciale investeringen in infrastructuur en groen). Een mogelijk voorbeeld betreft:
  - Pilotproject "Weg van de klimaatadaptatie": In samenwerking met de markt twee pilots op bestaande provinciale infrastructuur uitvoeren waarbij innovatieve maatregelen direct worden toegepast;
- Opstellen van een Provinciale Adaptatiestrategie waarin de eigen beleidsinspanningen en projecten staan beschreven om te komen tot een klimaatbestendige en waterrobuuste inrichting in 2050 (gereed 2018).

Gezien de sterke verwevenheid met klimaateffecten, maakt ook het omgaan met bodemdaling onderdeel uit van bovenstaande activiteiten (zie ook taak 1.2.4). Om het proces zowel intern als extern te faciliteren is begin 2017 gestart met een nieuwe concernopgave "Adaptieve Delta, omgaan met klimaatverandering en bodemdaling".

De provincie zet ook in op benutting van economische kansen, welke klimaatadaptatie ook biedt. Zuid-Holland kent een sterk water- en deltatechnologisch cluster en fungeert als proeftuin op het gebied van klimaatadaptatie. In het buitenland bestaat in toenemende mate belangstelling voor de kennis en inzichten die Nederland en in het bijzonder Zuid-Holland te bieden hebben (zie Programma 3 Aantrekkelijk en Concurrerend).

Toelichting prestatie-indicator(en)

Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	251	0	0	0	0	0
Baten	0	0	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	251	0	0	0	0	0
Resultaat	251	0	0	0	0	0

Overzicht reserves

Voor deze taak zijn er geen reserves.

Taak 1.1.3 Bevorderen van een waterrobuuste ruimtelijke inrichting

Voor het beperken van de gevolgen van een overstroming en van wateroverlast stimuleert de provincie een waterrobuuste ruimtelijke inrichting. Hierbij wil de provincie ook rekening houden met evacuatiemogelijkheden en met de bescherming van vitale en kwetsbare functies. Hiervoor is een integrale aanpak nodig vanuit het waterveiligheidsdomein en het ruimtelijk ordening domein via de meerlaagse veiligheid benadering.

Beleid ruimtelijke adaptatie

In de Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie hebben Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen afgesproken dat waterrobuust inrichten in 2020 integraal onderdeel is van beleid en handelen. Om invulling te geven aan deze ambitie gaat de provincie beleid voor Ruimtelijke Adaptatie uitwerken en uitvoeren, gericht op het integraal meewegen van waterrobuustheid bij ruimtelijke plannen.

Onderdeel van het beleid voor Ruimtelijke Adaptatie is de aanpak van vitale en kwetsbare functies, zoals energie, ICT, drinkwater en het wegennet. Het Rijk zorgt ervoor dat de nationale vitale en kwetsbare functies uiterlijk in 2050 beter bestand zijn tegen overstromingen. De provincie heeft een rol in de beleidsuitwerking voor de vitale en

kwetsbare functies op het regionale schaalniveau. De uitvoering van deze taak omvat alleen personele middelen. Deze middelen maken onderdeel uit van het personeelsbudget en zijn opgenomen in de paragraaf Bedrijfsvoering. Overige financiële middelen zijn nu niet noodzakelijk, hierom zijn de waarden in de tabel '0'.

Toelichting prestatie-indicator(en)

Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	724	0	0	0	0	0
Baten	0	0	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	724	0	0	0	0	0
Resultaat	724	0	0	0	0	0

Overzicht reserves

Voor deze taak zijn er geen reserves.

Doel 1-2 Goede kwaliteit en kwantiteit grond- en oppervlaktewater

Wat willen we bereiken?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Evenwicht tussen beschikbaarheid en vraag zoetwater voor nu en in de toekomst, met de voorkeursstrategieën uit het Deltaprogramma als leidraad;
- Voldoende drinkwatervoorzieningen en drinkwatervoorraden (kwalitatief en kwantitatief);
- Alle Kader Richtlijn Water (KRW)-grondwaterlichamen in 2027 in goede toestand (kwantitatief en kwalitatief);
- Alle KRW-oppervlaktewaterlichamen in 2027 in goede toestand (kwalitatief);
- Grond- en oppervlaktewater in Natura 2000 gebied voldoet aan eisen van natuurdoelen (kwalitatief en kwantitatief);
- Voldoende veilige en kwalitatief goede zwemwaterlocaties;
- Omgaan met veenbodemdaling (stoppen, remmen of loslaten).

Trends en ontwikkelingen

De provincie zet zich, samen met waterschappen en drinkwaterbedrijven, in voor voldoende beschikbaarheid en aanvoer van zoetwater voor mens, dier, natuur, landbouw en industrie. De vraag naar water hangt af van de temperatuur (klimaat) en de structuur en omvang van de economie (economische groei beïnvloedt de vraag). Naast de beschikbaarheid is de kwaliteit van het water van belang. Deze wordt vooral beïnvloed door emissies. De waterkwaliteit verbetert langzaam als gevolg van alle maatregelen die zijn genomen, echter in de beoordeling van de waterkwaliteit (volgens de huidige KRW-systematiek) is de slechtst scorende parameter bepalend. De vooruitgang is daarom in de monitoringrapportages nauwelijks zichtbaar. Om de 6 jaar wordt in het kader van het nieuwe stroomgebiedbeheerplan gerapporteerd over het effect van de uitvoering van de maatregelen op waterkwaliteit.

In 2018 wordt een tussentijdse grondwatermeting uitgevoerd. Gezien de trend is de verwachting dat van de 5 grondwaterlichamen binnen Zuid-Holland 4 grondwaterlichamen in goede toestand verkeren.

Klimaatverandering en bodemdaling kunnen leiden tot verzilting en daarmee tot verminderde beschikbaarheid van zoetwater in Zuid-Holland. Ook ingrepen in het watersysteem van Zuid-Holland kunnen hierop van invloed zijn.

De gevolgen van bodemdaling verschillen sterk per gebied. De effecten van bodemdaling werken door op verschillende beleidsterreinen:

- waterkwaliteit, -veiligheid en -overlast;
- natuur-, archeologische-, (veenweide)landschapswaarden;
- infrastructuur (wegen, gebouwen, leidingen);
- leefbaarheid gebieden en productiviteit van grond.

Beleidsindicator voor interprovinciale vergelijking:

- Waterkwaliteit (oppervlaktewater): percentage van de waterlichamen met een goede ecologische kwaliteit (zie: [Waar staat je provincie.nl](#)).

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
1.2.a	Aantal KRW-grondwaterlichamen dat aan de KRW-doelen voldoet	3	4	geen meting	geen meting	4

Wat gaan we doen om dit doel te bereiken?

Beleidstheorie

Een goede kwaliteit en kwantiteit van grond- en oppervlaktewater zijn belangrijk voor het leef- en vestigingsklimaat van Zuid-Holland. Immers, voldoende water van goede kwaliteit is nodig voor natuur, landbouw, industrie, de bereiding van drinkwater en de leefbaarheid in het algemeen. Goede kwaliteit en kwantiteit van grond- en oppervlaktewater en het omgaan met bodemdaling zijn brede doelen waarvoor alle overheden een verantwoordelijkheid hebben. De provinciale rollen en taken volgen uit de wet, de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) en afspraken in het Deltaprogramma.

Bijdrage Verbonden partijen

Niet van toepassing.

Wat mag dat kosten voor het doel?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	3.898	8.011	5.628	6.031	5.138	3.818
Baten	550	6.421	3.418	3.822	2.871	1.568
Totaal saldo baten en lasten	3.348	1.590	2.210	2.208	2.266	2.250
Toevoeging aan reserve	86	0	462	519	0	0
Onttrekking aan reserve	-153	0	0	0	0	0
Subtotaal reserves	239	0	462	519	0	0
Resultaat	3.587	1.590	2.672	2.727	2.266	2.250

Toelichting meerjarenraming

In 2017 stond € 5,5 mln begroot voor POP3 (PlattelandsOntwikkelingsProgramma). Bij najaarsnota is de planning geactualiseerd, hierdoor bedragen de begrootte lasten in 2018 € 2,9 mln en in 2019 € 3,3 mln. In 2020 en 2021 dalen de jaarlijkse lasten respectievelijk naar € 2,4 mln en € 1,1 mln. Dit verklaart ook de fluctuatie van de baten. In 2021 nemen de lasten en baten voor de POP3-regeling af omdat de regeling ten einde loopt.

Verder zijn de meerjarige effecten van de tariefswijziging grondwaterheffing in het meerjarenbeeld opgenomen. Hiermee komen de lasten en de baten op gelijk niveau van € 0,5 mln.

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Groene ambities	0	0	462	519	0	0
Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	86	0	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	86	0	462	519	0	0
Decentralisatieakkoord natuur	-153	0	0	0	0	0
Totaal onttrekking uit reserve	-153	0	0	0	0	0
Saldo reserves	239	0	462	519	0	0

Taak 1.2.1 Bijdragen aan bereiken evenwicht tussen beschikbaarheid en vraag zoetwater en uitvoeren voorkeursstrategieën uit het Deltaprogramma

Zoals in het Deltaprogramma is afgesproken werkt de provincie samen met andere overheden en gebruikers aan duidelijkheid over de beschikbaarheid van zoet water. De waterbeschikbaarheid wordt uitgewerkt op gebiedsniveau, voor gewone en extreme omstandigheden. Hierdoor weten gebruikers wat ze kunnen verwachten van de overheid en hoe ze zelf kunnen anticiperen op veranderingen in de beschikbaarheid van zoet water. In de voorkeursstrategieën van het Deltaprogramma zijn voor de verschillende gebieden maatregelen voorgesteld. Met deze maatregelen wordt de aanvoer van zoet water robuuster. Voor de uitvoering zijn en worden bestuursovereenkomsten opgesteld. In de ontwerp Rijksstructuurvisie voor Grevelingen en Volkerak-Zoommeer zijn maatregelen beschreven om te komen tot een betere waterkwaliteit. Een goede waterkwaliteit is nodig voor recreatie en is positief voor de regionale economie. De provincie Zuid-Holland heeft hiervoor € 10 mln beschikbaar gesteld en dit toegezegd in de bestuursovereenkomst ontwikkeling Grevelingen en Volkerak-Zoommeer. Om de gewenste maatregelen uit te kunnen voeren is echter nog niet voldoende dekking. Hierbij gaat het met name om een grotere rijksbijdrage die noodzakelijk zal zijn om de maatregelen doorgang te laten vinden. Een nieuw kabinet zal hierover een besluit moeten nemen.

Pilots over ondergrondse opslag van zoet water hebben veel kennis opgeleverd over de verschillende technieken en methoden. In juni 2017 is gestart met het project COASTAR (COastal Aquifer STorage And Recovery). Partners in het project zijn: KWR, Deltares, Arcadis, Hoogheemraadschap van Delfland, gemeente Westland, Dunea, Evides en LTO Glaskracht. In het project wordt onderzocht of grootschalige opslag van zoet water in de ondergrond in de regio Den Haag-Westland-Rotterdam economisch haalbaar is en hoe deze opslag georganiseerd zou kunnen worden. Tevens wordt verkend of opkwellend zout grondwater strategisch kan worden afgevangen en omgezet naar zoet water, zodat verdere verzilting wordt tegengegaan. Mogelijke internationale vermarkting van het concept maakt ook onderdeel uit van het onderzoek.

Toelichting prestatie-indicator(en)

Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	1.616	790	790	790	850	850
Baten	0	0	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	1.616	790	790	790	850	850
Resultaat	1.616	790	790	790	850	850

Overzicht reserves

Voor deze taak zijn er geen reserves.

Taak 1.2.2 Beschermen van drinkwaterbronnen

De provincie is verantwoordelijk voor het op lange termijn kunnen garanderen van een goede kwaliteit en kwantiteit van het grondwater ten behoeve van de drinkwatervoorziening. Aanvullend op de in de Provinciale Milieu Verordening vastgelegde gebieden, wijst de provincie daartoe gebieden aan als algemene strategische zoetgrondwatervoorraad. Verder werkt de provincie samen met belanghebbende partijen in de gebieden rondom drinkwaterwinningen om deze te beschermen en onze voorraad schoon drinkwater zorgvuldig te beheren. In het stroomgebiedbeheerplan 2010-2015 (SGBP1) zijn hiervoor gebiedsdossiers drinkwaterbescherming opgesteld. In het SGBP2 (2016-2021) zal de provincie regie voeren op de uitvoering van de benodigde maatregelen. Voor

2018 is dit 1 nieuwe onderzoeksmaatregel en 14 op te stellen gebiedsdossiers en te voeren gebiedsgesprekken. De uitvoering van deze taak omvat alleen personele middelen. Deze middelen maken onderdeel uit van het personeelsbudget en zijn opgenomen in de paragraaf Bedrijfsvoering. Overige financiële middelen zijn nu niet noodzakelijk, hierom zijn de waarden in de tabel '0'.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
1.2.2.1	Aantal afgeronde onderzoeksmaatregelen in drinkwaterwinningsgebieden (zoals vastgelegd in het SGPB voor 2016-2021)	0	0	1	1	1
1.2.2.2	Aantal gevoerde gebiedsgesprekken aan de hand van gebiedsdossiers	0	14	14	14	14

Toelichting prestatie-indicator(en)

Als maatregelen zijn in het stroomgebiedsbeheerplan (2016-2021) 1 onderzoeksmaatregel opgenomen en gebiedsgesprekken verdeeld over 4 clusters. De genoemde onderzoeksmaatregel werd uitgevoerd in Ridderkerk. In verband met technische onhaalbaarheid is deze beëindigd. In 2018 wordt in Zwijndrecht een nieuwe onderzoeksmaatregel gestart. Onderzocht wordt of zich verontreinigingen bevinden op de locatie die gesaneerd moeten worden.

Betreffende de gebiedsgesprekken is gebleken dat het voeren van de gebiedsgesprekken zinvoller is per innamepunt in plaats van clusters. Dit betreffen 14 innamepunten. Voor deze innamepunten worden in 2018 nieuwe gebiedsdossiers opgesteld. Aan de hand van deze dossiers vinden jaarlijks gebiedsgesprekken plaats.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	223	0	0	0	0	0
Baten	0	0	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	223	0	0	0	0	0
Resultaat	223	0	0	0	0	0

Overzicht reserves

Voor deze taak zijn er geen reserves.

Taak 1.2.3 Kaderstelling, uitvoering en monitoring KRW-grondwater- en oppervlaktewaterlichamen

Vanuit de KRW en de Waterwet is de provincie verantwoordelijk voor het aanwijzen van KRW-waterlichamen voor grond- en oppervlaktewater, het vaststellen van waterkwaliteitsdoelen en de momenten van doelbereik. Fysieke waterkwaliteitsmaatregelen voor oppervlaktewater worden uitgevoerd en gefinancierd door waterschappen.

De provincie is expliciet verantwoordelijk voor het bereiken en behouden van 'een goede toestand' van het grondwater. De provincie stelt iedere zes jaar de stroomgebiedsopgave vast en onderhoudt de grondwatermeetnetten, zodat de kwantitatieve en kwalitatieve toestand van het grondwater kan worden getoetst. In de SGPB's voor de periode 2016-2021 zijn voor de provincie Zuid-Holland saneringsmaatregelen opgenomen. Deze zijn onderdeel van de spoedlocaties die worden aangepakt in het kader van het operationeel Ruimtelijk Bodembeleid in het programma Ruimte. Zie 3.7 Schonere bodem en beter benutte bodem en ondergrond.

Toelichting prestatie-indicator(en)

Zie toelichting indicator 3.7 Schonere bodem.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	1.993	7.221	4.838	5.241	4.288	2.968
Baten	550	6.421	3.418	3.822	2.871	1.568
Totaal saldo baten en lasten	1.442	800	1.420	1.418	1.416	1.400
Toevoeging aan reserve	86	0	462	519	0	0
Onttrekking aan reserve	-153	0	0	0	0	0
Subtotaal reserves	239	0	462	519	0	0
Resultaat	1.681	800	1.882	1.937	1.416	1.400

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Groene ambities	0	0	462	519	0	0
Reserve UPG 40	86	0	0	0	0	0
Hoofdlijnenakkoord						
Totaal toevoeging aan reserve	86	0	462	519	0	0
Decentralisatieakkoord natuur	-153	0	0	0	0	0
Totaal onttrekking uit reserve	-153	0	0	0	0	0
Saldo reserves	239	0	462	519	0	0

Taak 1.2.4 Beleidsvorming en gebiedsafspraken maken over veenbodemdaling

Het college heeft het omgaan met bodemdaling als opgave benoemd in het Hoofdlijnenakkoord.

Bodemdaling is een langzaam proces met op termijn ingrijpende consequenties. De lange termijn dimensie biedt mogelijkheden voor een geleidelijke adaptatie of transitie, mits we daar nu alvast op voorsorteren. Koppelingen aan andere (lange termijn) opgaven en beleidsvorming, zoals klimaatadaptatie en ontwikkeling van de omgevingsvisie, zijn daarbij belangrijk. GS hebben de ambitie vertaald in een Programma Bodemdaling, dat zij in april 2016 hebben vastgesteld en dat op 30 augustus in de Statencommissie Verkeer en Milieu is besproken. Nadere (meerjarige) uitwerking zal onderdeel zijn van de Provinciale Adaptatiestrategie Klimaatadaptatie. Zie [taak 1.1.2](#). De uitvoering van deze taak omvat alleen personele middelen. Deze middelen maken onderdeel uit van het personeelsbudget en zijn opgenomen in de paragraaf Bedrijfsvoering. Overige financiële middelen zijn nu niet noodzakelijk, hierom zijn de waarden in de tabel '0'.

Toelichting prestatie-indicator(en)

Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	67	0	0	0	0	0
Baten	0	0	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	67	0	0	0	0	0
Resultaat	67	0	0	0	0	0

Overzicht reserves

Voor deze taak zijn er geen reserves.

Doel 1-3 Groenblauwe structuur versterkt samenhang stad-land en recreatieve gebruiks- en belevingswaarde landschap

Wat willen we bereiken?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Voldoende, toegankelijke en gevarieerde groen- en watergebieden in Zuid-Holland
- Beleefbaar landschap door recreatieve routenetwerken
- Grote betrokkenheid van particulieren en bewoners bij versterken groenbeleving (groenparticipatie)

Voldoende mogelijkheden voor de beleving van en ontspanning in het groen zijn belangrijk voor het leef- en vestigingsklimaat van Zuid-Holland. Met het realiseren en verbeteren van de groenblauwe structuur wordt bevorderd dat het groen op een aantrekkelijke manier bereikbaar is (juist ook vanuit de stad) en het landschap beleefbaar, vanaf het water of over land. De groenblauwe structuur is het geheel aan groene en blauwe routes en gebieden inclusief ontsluiting en ruimtelijke spreiding. Toegankelijkheid is een randvoorwaarde voor het kunnen gebruiken en beleven van deze groenblauwe structuur en het omliggende landschap.

Trends en ontwikkelingen

De recreatieve behoefte is gevarieerd en continue in verandering. Onderzoek naar uithuizige vrijetijdsbesteding in Nederland (1) laat zien dat in Zuid-Holland de meeste vrijetijdsactiviteiten worden ondernomen. Wandelen en fietsen voor plezier scoren hoog in de lijst van meest populaire vrijetijdsactiviteiten. Nieuwe landelijke trends (2) in de vrijetijdsbesteding zijn gericht op het belang van authenticiteit, aandacht voor gezondheid, duurzaamheid en milieu en beleving en groei van het plattelandstoerisme.

Om aan te sluiten op de actuele recreatiewensen van de Zuid-Hollandse inwoners is regionaal maatwerk nodig. Nadruk lag de afgelopen periode op het realiseren van nieuwe gebieden en routestructuren voor fietsen, wandelen, varen en paardrijden. Deze realisatieopgave nadert zijn voltooiing, maar is nog niet afgerond. Wel ontstaat er een accentverschuiving naar het beter beleefbaar maken en beter benutten van bestaande recreatievoorzieningen.

1. Continue Vrijetijdsonderzoek 2012-2013, NBTC-NIPO Research

2. Bron: Gastvrij Nederland

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
1.3.a	Percentage Zuid-Hollanders dat tevreden is met recreatief groen in de buurt (straal van 2 km en/of binnen 10 minuten fietsen)	73%	geen meting	73%	geen meting	73%
1.3.b	Percentage Zuid-Hollanders dat tevreden is met recreatieve routenetwerken (varen, fietsen, wandelen)	66%	geen meting	70%	geen meting	71%

Wat gaan we doen om dit doel te bereiken?

Beleidstheorie

De provincie realiseert een groenblauwe structuur om daarmee de recreatiemogelijkheden in Zuid-Holland te vergroten. Deze structuur versterkt de recreatieve gebruiks- en belevingswaarde van het landschap en de ontsluiting vanuit de stad. Met als gevolg een blijvende waardering van het recreatief groen door de inwoners van Zuid-Holland.

De provinciale inzet is gericht op het aanleggen en het verbeteren van de kwaliteit van die structuur middels (co)financiering, bijvoorbeeld via subsidie of het mede ontwikkelen van regionale gebiedsprogramma's, het verbinden van partijen, kennisuitwisseling en voorlichting. Daarnaast worden projecten en vrijwilligersinitiatieven

ondersteund die bijdragen aan meer groenbeleving. Met de samenwerkende partijen worden meerjarige regionale gebiedsprogramma's gemaakt in de verschillende Regiegroepen en Landschapstafels. Hiervoor is vanuit de coalitiemiddelen ongeveer € 25 mln beschikbaar in de periode 2016 - 2019.

Bij het uitdenken en uitvoeren van plannen kiest de provincie er voor dit samen met belanghebbende organisaties en burgers te doen. Zo ontstaat meer draagvlak en een gedeelde verantwoordelijkheid voor een duurzaam behoud van de groene ruimte in Zuid-Holland. De verantwoordelijkheid (ook financieel) voor het beheer en onderhoud worden daarom ook zo veel mogelijk neergelegd bij regionale partijen, soms met hulp van vrijwilligers. De verbinding van de provinciale inzet met particuliere en lokale initiatieven (op gebied van recreatie) draagt bij aan de regionale economie en het biedt ook een meerwaarde voor biodiversiteit, landbouw en cultuurhistorie.

Bijdrage Verbonden partijen

Niet van toepassing.

Wat mag dat kosten voor het doel?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	51.028	40.518	32.837	30.713	20.834	11.901
Baten	14.169	1.005	287	287	287	287
Totaal saldo baten en lasten	36.859	39.514	32.550	30.425	20.547	11.614
Toevoeging aan reserve	6.140	546	20	704	2.871	3.771
Onttrekking aan reserve	14.976	18.097	13.671	11.814	9.012	985
Subtotaal reserves	-8.835	-17.551	-13.651	-11.110	-6.140	2.786
Resultaat	28.023	21.963	18.899	19.316	14.406	14.400

Toelichting meerjarenraming

In dit doel wordt de uitvoering van de meerjarige gebiedsafspraken groen en recreatie 2016-2019 en de inrichting en beheer van de recreatiegebieden in het kader van Recreatie om de Stad (RodS) verantwoord.

Het meerjarig programma heeft 2016 tot en met 2019 als looptijd, met een uitloop tot 31 december 2022 om het programma af te ronden. Bij de meerjarige gebiedsafspraken worden de beschikbare UPG middelen per landschapstafel verdeeld en wordt de uitvoering van de programma's mogelijk gemaakt. De landschapstafels worden gevraagd in 2018 aannemelijk te maken dat de programma's binnen de resterende programmaperiode uitgevoerd zal worden.

De begrote lasten voor het Uitvoeringsprogramma Groen (UPG) nemen af van € 2,5 mln in 2018 naar € 0,1 mln in 2021 omdat het UPG afloopt. Hiervoor komen onder andere de subsidie voor de landschapstafels in plaats.

De begrote lasten met betrekking tot RodS-werkzaamheden in het kader van groenbeleid op de onderdelen regionale gebiedsprogramma's, kwaliteitsverbetering van recreatiegebieden en routenetwerken bedragen in 2017 ruim € 9,8 mln, dalen in 2018 naar € 6,2 mln, en in 2019 en verder naar € 5,5 mln en in 2020 naar € 5,6 mln. De daling wordt veroorzaakt door de bijstellingen van het project Bentwoud, op basis van de 2e kwartaalrapportage 2017 zijn de kosten afgeraamd.

De subsidies aan de Landschapstafels zijn in de Begroting 2018 volledig begroot ad € 9,7 mln in 2018, aflopend naar € 1,2 mln in 2021.

Vanuit 2017 resteren er middelen inzake Bentwoud. Deze middelen zullen ingezet worden voor aanvullende maatregelen waarbij het primair gaat om het versterken van de recreatieve en groene kwaliteiten in het kader van de inpassing van de N207 Verlengde Bentwoudlaan in het Bentwoud. Naar verwachting kunnen de middelen in

de periode 2019 – 2020 worden ingezet. Hierdoor is in 2019 en 2020 aanvullend € 1,9 mln geraamd. Daarnaast zijn de projecten nagenoeg afgerond en blijven de jaarlijkse kosten stabiel op € 0,7 mln per jaar. Met uitzondering van het jaar 2020 waarin voor beheer padenplan (Bentwoud) € 1,7 mln aan extra kosten worden geraamd.

In 2018 en verder is het budget voor de participatie in recreatieschappen structureel € 5,2 mln.

De begrote lasten Groenservice Zuid-Holland (G.Z-H) / Staatsbosbeheer bedragen in 2018 € 3,4 mln, in 2019 € 2,9 mln, in 2020 € 0,9 mln en daarna nihil. De benodigde bedragen zijn nodig vanwege uittreding uit G.Z-H en hebben betrekking op frictie- en transitiekosten.

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Groene ambities	0	546	20	704	2.871	3.771
Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	6.140	0	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	6.140	546	20	704	2.871	3.771
Groene ambities	11.988	13.127	9.447	8.080	3.049	754
Vlietland	353	82	82	82	82	64
Decentralisatieakkoord natuur	2.635	3.807	2.136	2.132	4.032	60
Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	0	681	990	720	1.849	107
Voorm.Invest.budg.Sted.Vern.3 (ISV3)	0	0	800	800	0	0
Frictiekosten algemeen	0	400	216	0	0	0
Totaal onttrekking uit reserve	14.976	18.097	13.671	11.814	9.012	985
Saldo reserves	-8.835	-17.551	-13.651	-11.110	-6.140	2.786

Taak 1.3.1 Realiseren en verbeteren recreatieve groen-en watergebieden

Deze taak is per Voorjaarsnota 2017 vervallen. In het kader van het PZG zijn de taken ingedeeld naar realisatie en ontwikkeling, beheer en innovatie in de nieuw geformuleerde taken 1.3.5 tot en met 1.3.7.

Taak 1.3.2 Realiseren en verbeteren recreatieve routestructuren en aansluiting stedelijk gebied

Deze taak is per Voorjaarsnota 2017 vervallen. In het kader van het PZG zijn de taken ingedeeld naar realisatie en ontwikkeling, beheer en innovatie in de nieuw geformuleerde taken 1.3.5 tot en met 1.3.7.

Taak 1.3.3 Verbinden en ondersteunen vrijwilligersinzet in het groen inclusief maatschappelijke en groene netwerken

Deze taak is per Voorjaarsnota 2017 vervallen. In het kader van het PZG zijn de taken ingedeeld naar realisatie en ontwikkeling, beheer en innovatie in de nieuw geformuleerde taken 1.3.5 tot en met 1.3.7.

Taak 1.3.4 Organiseren uittreden uit de recreatieschappen en afbouw Groenservice Zuid-Holland

Deze taak is per Voorjaarsnota 2017 vervallen. In het kader van het PZG zijn de taken ingedeeld naar realisatie en ontwikkeling, beheer en innovatie in de nieuw geformuleerde taken 1.3.5 tot en met 1.3.7.

Taak 1.3.5 Realisatie en ontwikkeling recreatievoorzieningen

Het realiseren en ontwikkelen van recreatiegebieden

In de periode 2013-2019 worden 13 nieuwe recreatiegebieden om de stad (RodS) gerealiseerd. De meeste gebieden worden door andere partijen, zoals gemeenten en waterschappen, gerealiseerd. De gebieden Bentwoud en Balij-Bieslandse Bos heeft de provincie zelf gerealiseerd. Ook wordt gewerkt aan het inrichten en overdrachtsgereed maken naar een nieuwe eigenaar en beheerder van het bestaande groengebied Vlietland (inclusief Meeslouwerplas).

Naast het aanleggen van nieuwe gebieden, wordt ook de kwaliteit van bestaande groengebieden verbeterd door middel van subsidieverlening voor een kwaliteitsimpuls. De provincie en gebiedspartners zoals terreinbeheerders, geven hiermee invulling aan een hoogwaardig en gevarieerd recreatief aanbod dat aansluit op de recreatieve vraag. Daarbij wordt ook bijgedragen aan andere provinciale doelen zoals het versterken van de biodiversiteit.

Realisatie groen door landschapstafels

Veertien landschapstafels werken op basis van meerjarige gebiedsprogramma's aan het realiseren van de provinciale groendoelen. Een landschapstafel is een netwerk van regionale gebiedspartijen, dat samenwerkt op basis van een gebiedsprogramma. De provincie levert een bijdrage in de vorm van geld, kennis, ideeën en menskracht. De provincie maakt onderdeel uit van dit netwerk.

Realisatie van recreatieve routenetwerken

Voor het vergroten van de groenbeleving realiseren de gebiedspartijen in samenwerking met de provincie onder meer recreatieve routenetwerken voor wandelen, varen en paardrijden, stad-landverbindingen voor fietsers en toeristische overstappunten. Ook worden knelpunten in bestaande recreatieve routenetwerken opgelost. Subsidieverplichtingen voor het realiseren van recreatieve routenetwerken maken sinds medio 2016 onderdeel uit van de gebiedsprogramma's van de landschapstafels. Een belangrijk onderwerp in 2018 is doorontwikkeling en toekomstbestendig maken van de routenetwerken. Samen met betrokken partijen worden de mogelijkheden hiervoor verkend.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
1.3.5.1	Omvang van de provinciale subsidie aan landschapstafels voor projecten in voorbereiding (uitgedrukt in mln euro's en op basis van begrote projectkosten)	N.v.t.	13	10	0	0
1.3.5.2	Omvang van de provinciale subsidie aan landschapstafels voor projecten in uitvoering (uitgedrukt in mln euro's en op basis van begrote projectkosten)	N.v.t.	9	10	10	5
1.3.5.3	Omvang van de provinciale subsidie aan landschapstafels voor projecten die zijn afgerond (uitgedrukt in mln euro's en op basis van begrote projectkosten)	N.v.t.	0	5	15	20
1.3.5.4	Het aandeel (in %) dat de landschapstafels in het afgelopen kalenderjaar hebben besteed aan het provinciale doel recreatie	N.v.t.	69	68	67	66
1.3.5.5	Het aandeel (in %) dat de landschapstafels in het afgelopen kalenderjaar hebben besteed aan het provinciale doel biodiversiteit	N.v.t.	21	22	23	24
1.3.5.6	Het aandeel (in %) dat de landschapstafels in het afgelopen kalenderjaar hebben besteed aan het provinciale doel duurzame landbouw	N.v.t.	10	10	10	10
1.3.5.7	Het aantal resterende knelpunten in recreatieve routes voor varen, fietsen, wandelen die dmv een subsidie op basis van de Uitvoeringsregeling Groen worden opgelost	8 (2015)	2	0	0	0

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
1.3.5.8	Aantal ha RodS-gebied waarvan de inrichting is afgerond en beheer geregeld. Het betreft RodS-gebieden waarvan per 2013 een realisatieopgave resteert.	1.383 (2014)	2.500	2.812	2.812	2.812

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	21.465	27.466	18.554	14.190	8.754	3.175
Baten	1.955	850	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	19.509	26.616	18.554	14.190	8.754	3.175
Toevoeging aan reserve	5.913	546	0	0	0	0
Onttrekking aan reserve	12.465	17.196	12.122	7.642	6.480	925
Subtotaal reserves	-6.551	-16.650	-12.122	-7.642	-6.480	-925
Resultaat	12.958	9.966	6.432	6.548	2.274	2.251

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Groene ambities	0	546	0	0	0	0
Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	5.913	0	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	5.913	546	0	0	0	0
Groene ambities	9.477	12.626	8.377	4.330	3.049	754
Vlietland	353	82	82	82	82	64
Decentralisatieakkoord natuur	2.635	3.807	2.064	2.000	2.200	0
Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	0	681	800	430	1.149	107
Voorm. Invest. budg. Sted. Vern. 3 (ISV3)	0	0	800	800	0	0
Totaal onttrekking uit reserve	12.465	17.196	12.122	7.642	6.480	925
Saldo reserves	-6.551	-16.650	-12.122	-7.642	-6.480	-925

Taak 1.3.6 Beheer recreatievoorzieningen

Beheer en onderhoud provinciale eigendommen met recreatiefunctie

Beheer heeft betrekking op de bestaande provinciale recreatiegebieden (PRG's) en de recent ingerichte recreatiegebieden Balij-Bieslandse Bos en Bentwoud. Voor zover de PRG's een recreatiefunctie houden, wordt het beheer van deze gebieden afgekocht.

Beheer recreatieve routenetwerken

Beheer heeft betrekking op de provinciale boerenlandpaden (circa 80 km en onderdeel van het provinciaal wandelroutenetwerk) en het netwerk Landelijke Fietsroutes (LF-netwerk, circa 600 km). Voor alle overige routenetwerken voor fietsen, varen, wandelen en paardrijden (omvang circa 5.850 km) is het beheer de verantwoordelijkheid van de betreffende route-eigenaar.

Toegankelijkheid natuurgebieden

De provincie stelt subsidie beschikbaar voor het kosteloos en veilig toegankelijk houden van natuurgebieden in Zuid-Holland.

Beheer terreinen van derden

De provincie betaalt mee aan onderhoud, beheer en doorontwikkeling van recreatiegebieden die in eigendom en beheer zijn van derden. Het gaat met name om gebieden die worden beheerd door natuur- en recreatieschappen (of hun rechtsopvolger(s)) waarvan de provincie tot 1 januari 2018 deelnemer was.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
1.3.6.1	Het aantal provinciale recreatiegebieden (PRG's) waarvan eigendom en/of beheer zijn overgedragen	7 (2015)	25	26	26	26

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	6.996	7.460	8.195	11.051	9.059	7.284
Baten	133	150	283	283	283	283
Totaal saldo baten en lasten	6.863	7.310	7.913	10.768	8.776	7.001
Toevoeging aan reserve	0	0	20	0	0	0
Onttrekking aan reserve	406	100	982	3.822	1.832	60
Subtotaal reserves	-406	-100	-962	-3.822	-1.832	-60
Resultaat	6.457	7.210	6.951	6.947	6.944	6.941

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Groene ambities	0	0	20	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	0	0	20	0	0	0
Groene ambities	406	100	910	3.690	0	0
Decentralisatieakkoord natuur	0	0	72	132	1.832	60
Totaal onttrekking uit reserve	406	100	982	3.822	1.832	60
Saldo reserves	-406	-100	-962	-3.822	-1.832	-60

Taak 1.3.7 Innovatie in recreatie en groenbeleving

Groenparticipatie

De provincie stimuleert de participatie van burgers en bedrijven in het groen. De provincie werkt daarbij samen met diverse partners aan de versterking van de band van de inwoners in Zuid-Holland met het groen in de provincie. Initiatiefnemers en vrijwilligers bieden we structurele ondersteuning door de programma's 'Mens en Natuur' ondergebracht bij het Instituut voor Natuureducatie (IVN) en het programma 'De Groene Motor', dat is ondergebracht bij het Zuid-Hollands Landschap.

Kennis en promotie landelijke routenetwerken

De provincie verleent jaarlijks een opdracht aan landelijke routebureaus voor kennisvergaring en doorontwikkelen van de landelijke routenetwerken voor wandelen, fietsen, varen en paardrijden. Samenwerking op landelijk niveau is ook nodig voor het aansluiten van (doorgaande) routes tussen regio's en met andere provincies.

Transitie Groenservice Zuid-Holland en natuur- en recreatieschappen

De Groenservice Zuid-Holland is per 1 januari 2017 opgeheven en de medewerkers zijn in dienst getreden bij Staatsbosbeheer. Tot en met 2020 ontvangt Staatsbosbeheer een bijdrage van de provincie om toe te groeien naar een efficiënte organisatie voor de werkzaamheden binnen de recreatieschappen en eventuele risico's verbonden aan de overname van de G.Z-H.

Vanwege de meer strategische rol van de provincie is ook besloten tot uittreding uit de natuur- en recreatieschappen per 31 december 2017. Deze schappen zijn met name bedoeld voor het operationele beheer en het organiseren van tactische samenwerking. Wel houdt de provincie haar middelen beschikbaar voor recreatiebeheer, onder voorwaarde dat de deelnemende gemeenten ook hun bijdragen beschikbaar houden. Voor 2017-2025 heeft de provincie met elk schap afzonderlijk een overeenkomst gesloten waarin vanaf 2022 de provincie een deel van haar middelen voor recreatiebeheer flexibel wil gaan inzetten. Deze flexibel gemaakte middelen wil de provincie inzetten waar het meest nodig voor kwaliteit en doorontwikkeling van (recreatie)gebieden. Dat wil de provincie doen op basis van prioriteiten die gezamenlijk met de Regiegroepen en bijbehorende landschapstafels en recreatieschappen worden bepaald. Hierbij wordt gebruik gemaakt van monitoringgegevens over het gebruik en de waardering van recreatiegebieden.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
1.3.7.1	Aantal natuur- en recreatieschappen (inclusief het Koepelschap Buitenstedelijk Groen) waarvan de provincie nog deelnemer is	9 (2015)	2	0	0	0
1.3.7.2	Groenservice Zuid-Holland (G.Z-H) is afgebouwd	0% (2015)		100%	100%	100%

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	3.609	5.592	6.088	5.472	3.022	1.442
Baten	8	5	5	5	5	5
Totaal saldo baten en lasten	3.601	5.587	6.083	5.467	3.017	1.437
Toevoeging aan reserve	227	0	0	704	2.871	3.771
Onttrekking aan reserve	2.105	801	567	350	700	0
Subtotaal reserves	-1.878	-801	-567	354	2.171	3.771
Resultaat	1.724	4.786	5.516	5.821	5.188	5.208

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Groene ambities	0	0	0	704	2.871	3.771
Reserve UPG 40	227	0	0	0	0	0
Hoofdlijnenakkoord						
Totaal toevoeging aan reserve	227	0	0	704	2.871	3.771
Groene ambities	2.105	401	161	60	0	0
Reserve UPG 40	0	0	190	290	700	0
Hoofdlijnenakkoord						
Frictiekosten algemeen	0	400	216	0	0	0
Totaal onttrekking uit reserve	2.105	801	567	350	700	0
Saldo reserves	-1.878	-801	-567	354	2.171	3.771

Doel 1-4 De biodiversiteit is behouden en waar mogelijk versterkt

Wat willen we bereiken?

Met dit doel wordt beoogd op termijn het volgende te bereiken:

- Natuurwaarden in het Natuurnetwerk Nederland (NNN), voorheen de herijkte Ecologische Hoofdstructuur (EHS), blijven voldoen aan de ambitie uit het natuurbeheerplan
- Het Natuurnetwerk in Zuid-Holland is compleet inclusief de ecologische verbindingen
- Instandhoudingsdoelen Natura 2000 zijn behaald met behoud van economische ontwikkelruimte (conform PAS)

Het provinciale natuurbeleid is gericht op het tegengaan van de achteruitgang van de biodiversiteit in de provincie. Van cruciaal belang voor het behoud van de biodiversiteit is het Natuurnetwerk Nederland. Daar waar meer haalbaar is dan behoud wordt ingezet op versterking.

Met het coalitieakkoord is het bestaande beleid gericht op biodiversiteit bekrachtigd. De provincie Zuid-Holland wil duidelijkheid en stabiliteit bieden voor natuurbeheerders en de landbouwsector. De provincie zet met kracht in op de realisatie van het NNN. Er worden geen nieuwe plannen voor het Natuurnetwerk Nederland gemaakt. Prioriteit heeft de natuur in de veenweidegebieden en de afronding van de Deltanatuurprojecten.

In de Natura 2000 gebieden staan de Europees beschermde natuurwaarden centraal. Er zijn aparte Natura 2000 beheerplannen voor deze gebieden opgesteld. In de eerste beheerplanperiode is gekozen voor behoud van de aanwezige waarden. Dit houdt in dat de achteruitgang wordt gestopt en de basis wordt gelegd om in de tweede beheerplanperiode ook verbetering te realiseren.

In de Beleidsvisie Groen zijn naast de realisatie van het NNN flankerende maatregelen benoemd die eveneens bijdragen aan het tegengaan van de achteruitgang van de biodiversiteit. De provincie streeft naar het behoud van de natuurwaarden in het agrarisch gebied en toename van biodiversiteit in recreatiegebieden. De ambities en provinciale rol met betrekking tot natuur in de stad worden komende periode bepaald. Soorten worden daarnaast (binnen en buiten het NNN) juridisch beschermd. Door de decentralisatie en de implementatie van de nieuwe Wet natuurbescherming is de provincie ook bevoegd geworden voor de bescherming van soorten.

Bij de vaststelling van de Voorjaarsnota 2017 heeft PS motie 719 Vergoeding schade zomerganzen aangenomen. De meerjarige gevolgen hiervan bedragen € 2 mln in de periode 2017 tot en met 2020 en zijn in deze begroting binnen het budget voor faunabeheer verwerkt.

Aan de motie 725 'Miljoenen voor winst en weidevogels' wordt in de Begroting voor een deel (Krimpenerwaard) al invulling gegeven: De weide- en akkervogels nemen landelijk de laatste decennia sterk af. Dit is ook in de provincie Zuid-Holland het geval. De provincie zet naast bestaande instrumenten ter behoud van de biodiversiteit zoals het beheer van het NNN en het agrarisch natuurbeheer in op integrale, gebiedsgerichte en praktijkgerichte verbeterplannen. Deze worden opgesteld door de terreinbeherende organisaties, agrarische collectieven en vrijwilligers gezamenlijk. Daarnaast wordt invulling aan de motie gegeven door in te stemmen met de door de Stuurgroep Krimpenerwaard voorgestelde aanpassing van de realisatiestrategie voor het NNN in de Krimpenerwaard. Dit zorgt voor een versnelling van de realisatie van de weidevogeldoelstelling in de Krimpenerwaard.

Trends en ontwikkelingen

De biodiversiteit staat onder grote druk in Zuid-Holland. Door de grote bevolkingsdichtheid, concentratie van industrieën, intensieve landbouw en de grote verkeersdichtheid vormt stikstofdepositie in Nederland en specifiek ook in Zuid-Holland een groter probleem dan in veel andere Europese regio's. Met de afspraken in het

bestuursakkoord natuur en het Natuurpact uit 2013 is de provincie verantwoordelijk voor het natuurbeleid. Rijk en provincies hebben met elkaar afspraken gemaakt over monitoring en evaluatie van deze afspraken. Het Rijk wordt jaarlijks geïnformeerd door middel van een Voortgangsrapportage Natuur (VRN). In het door GS vastgestelde provinciaal monitoringsprogramma Biodiversiteit (PMP-B) is vastgelegd wat de provincie (aanvullend) wil monitoren.

Om te evalueren of de gebieden voldoen aan de ambities uit het Natuurbeheerplan is in 2012 gestart met een uniforme monitoringsmethode. De nulmeting van alle gebieden is in 2019 beschikbaar, daarna kan dit als begrotingsindicator toegevoegd worden.

Beleidsindicator voor interprovinciale vergelijking:

- Ontwikkelde nieuwe natuur: in hectares (zie: [Waar staat je provincie.nl](#))
- Beheerder natuur: beheerde hectares als percentage van de boogde hectares, binnen en buiten Natuurnetwerk Nederland (zie: [Waar staat je provincie.nl](#))

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
1.4.a	Biodiversiteitsgraadmeter: Ontwikkeling kenmerkende soorten per ecosysteem (bos, open duin, moeras, natuurlijk grasland, agrarisch gebied)	100	Niet beschikbaar	PM	PM	PM
1.4.b	Kwaliteit SNL-beheertypen (flora, fauna, structuur, abiotiek en ruimtelijke condities)	M.i.v. 2019	afhankelijk van nulmeting in 2019	nulmeting	afhankelijk van nulmeting in 2019	afhankelijk van nulmeting in 2019
1.4.c	Kwaliteit habitattypen in Natura 2000 gebied met vastgesteld beheerplan (% met een goede kwaliteit)	27%	27%	27%	27%	27%
1.4.d	Kwaliteit leefgebied/populatiegrootte vogel- en habitatrichtlijnsoorten in N2000 gebied met vastgesteld beheerplan (% met goede kwaliteit)	49%	49%	49%	49%	49%

Toelichting effectindicator(en)

1.4.a: De landelijke Biodiversiteitsgraadmeter die door Alterra voor Zuid-Holland werd berekend op basis van CBS getallen wordt door het CBS verbeterd en uitgebreid. De vernieuwde prestatie-indicator heet de Living Planet Index (LPI). Zoals in de Voortgang Groen 2016 aan PS gemeld is wordt per 2016 de Biodiversiteitsgraadmeter van Alterra niet meer berekend. De nieuwe LPI is naar verwachting per 2019 beschikbaar.

1.4.b: De nulmeting van alle gebieden is in 2019 beschikbaar. Daarna wordt dit als begrotingsindicator toegevoegd. Deze planning is aangepast om beter aan te sluiten bij de planning van andere provincies, de terreinbeheerders en de Natura 2000 beheerplannen. Validatie van de meetmethode vindt nog plaats.

Wat gaan we doen om dit doel te bereiken?

Beleidstheorie

Om de biodiversiteit te behouden en te versterken richt de provincie zich enerzijds op behoud van bestaande natuurwaarden en anderzijds op de ontwikkeling van nieuwe natuur. Om dat te bereiken voert de provincie verschillende taken uit die gericht zijn op het verbeteren van de factoren die de biodiversiteit onder druk zetten en die de provincie kan beïnvloeden. De provincie richt zich daarom op meer natuur, meer natuurkwaliteit en een betere verbinding tussen de natuurgebieden. De doelen en ambities worden gerealiseerd in gezamenlijkheid met andere partijen. Voor de aanleg van nieuwe natuur is bij voorkeur de regio verantwoordelijk voor de uitvoering, de

provincie bepaalt de kaders. Om de natuurwaarden in de bestaande natuurgebieden in stand te houden wordt (een groot deel van) het beheer door de provincie gesubsidieerd en worden afspraken gemaakt met terreinbeheerders, agrariërs en vrijwilligers. De inrichtings- en beheermaatregelen voor natuur worden vaak gecombineerd met andere maatregelen, zoals het verbeteren van de waterkwaliteit. In de Natura 2000-gebieden is daarnaast extra aandacht voor de Europese doelstellingen en is er in het bijzonder aandacht voor de gevolgen van stikstofdepositie, in de vorm van regelgeving en natuurbeheermaatregelen.

Bij de vaststelling van de Voorjaarsnota 2017 heeft PS motie 719 Vergoeding schade zomerganzen aangenomen. De meerjarige gevolgen hiervan bedragen € 2 mln in de periode 2017 tot en met 2020 en zijn in deze begroting binnen het budget voor faunabeheer verwerkt.

Aan de motie 725 'Miljoenen voor winst en weidevogels' wordt in de Begroting voor een deel (Krimpenerwaard) al invulling gegeven: De weide- en akkervogels nemen landelijk de laatste decennia sterk af. Dit is ook in de provincie Zuid-Holland het geval. De provincie zet naast bestaande instrumenten ter behoud van de biodiversiteit zoals het beheer van het NNN en het agrarisch natuurbeheer in op integrale, gebiedsgerichte en praktijkgerichte verbeterplannen. Deze worden opgesteld door de terreinbeherende organisaties, agrarische collectieven en vrijwilligers gezamenlijk. Daarnaast wordt invulling aan de motie gegeven door in te stemmen met de door de Stuurgroep Krimpenerwaard voorgestelde aanpassing van de realisatiestrategie voor het NNN in de Krimpenerwaard. Dit zorgt voor een versnelling van de realisatie van de weidevogeldoelstelling in de Krimpenerwaard.

Bijdrage Verbonden partijen

Niet van toepassing.

Wat mag dat kosten voor het doel?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	94.459	94.545	87.709	111.540	116.871	108.207
Baten	103.638	41.188	63.505	41.956	38.173	32.625
Totaal saldo baten en lasten	-9.180	53.357	24.204	69.584	78.698	75.582
Toevoeging aan reserve	55.250	6.230	27.079	8.880	4.650	3.981
Onttrekking aan reserve	6.727	10.919	14.604	42.766	47.112	44.861
Subtotaal reserves	48.522	-4.689	12.475	-33.886	-42.462	-40.879
Resultaat	39.343	48.668	36.679	35.698	36.236	34.702

Toelichting meerjarenraming

In dit doel worden de uitvoering van de Uitvoeringsstrategie EHS, thans aanleg van het Natuurnetwerk Nederland (NNN) en maatregelen voor het behoud van de biodiversiteit (onder andere SNL natuurbeheer en PAS-maatregelen Natura 2000) verantwoord.

In het kader van het NNN worden de projecten Gouwe Wiericke en Krimpenerwaard verder voortgezet. Voor Krimpenerwaard wordt op verzoek van de Stuurgroep Krimpenerwaard de realisatiestrategie aangepast, in totaal wordt hiervoor € 24,4 mln extra opgenomen in de meerjarenprogrammering voor de Krimpenerwaard. Deltanatuur zal op korte termijn worden afgerond en de Groene Waterparel zal in de komende jaren uitgevoerd worden waarbij de lasten in 2019 € 2,7 mln bedragen, in 2020 € 7 mln en in 2021 € 3,7 mln. Ten behoeve van het Kaderbesluit Groen 2018 wordt een integrale actualisatie van het NNN-programma uitgevoerd, waarbij een versnelling voor de onderdelen ecologische verbindingen en strategische reservering wordt meegenomen. Daarbij wordt ook een versnelling van de realisatie van weidevogeldoelstellingen meegenomen, door het stellen

van aanvullende voorwaarden bij het verpachten van een deel van de provinciale gronden. De lasten voor deze onderdelen nemen toe van € 1,3 mln in 2017 tot € 12,8 mln in 2021.

De opbrengsten van de verpachting en het verkopen van voormalige BBL-gronden worden in dit doel verantwoord. Deze opbrengsten blijven via de Reserve Ontwikkelopgave Natuur beschikbaar voor het NNN. De actualisatie van de ramingen van deze opbrengsten zal tevens in de Najaarsnota 2017, alsmede in het PZG, aan PS worden voorgelegd.

De begrote subsidie lasten voor SNL natuurbeheer en SKNL bedragen in 2018 circa € 19 mln. Tot 2021 nemen de lasten geleidelijk toe tot € 19,7 mln. Deze stijging wordt veroorzaakt door de nieuw gerealiseerde natuur die aan het beheerareaal wordt toegevoegd en vanwege een landelijk afgesproken jaarlijkse indicatie. Deze lasten worden gedeeltelijk gedekt uit EU-subsidies.

Voor de Programmatie Aanpak Stikstof (PAS) en Natura 2000 wordt in 2018 € 4,6 mln begroot, deze kosten zullen geleidelijk afnemen tot € 4,1 mln in 2021.

Het Project Mainport Rotterdam (PMR) is in deze begroting opgenomen voor een budget van € 29,4 mln in 2018, € 25,8 mln in 2019, € 29,3 mln in 2020 en € 21,9 mln in 2021. Hiertegenover staan even zo hoge baten geraamd.

De begrote lasten voor het project Integrale Ontwikkeling Delft-Schiedam (IODS) bedragen in 2018 € 2 mln en in 2019 € 4,7 mln. Naar verwachting is het project in 2020 afgerond, in dat jaar zijn geen lasten meer geraamd.

Bij Najaarsnota 2017 is een actualisatie van de budgetten van het Plattelands Ontwikkelings Programma (POP3) voorgesteld. De meerjarige effecten hiervan worden in deze begroting zichtbaar. Voor 2018 bedraagt het budget € 0,2 mln, dit neemt toe tot € 2,6 mln in 2021.

Bij de vaststelling van de Voorjaarsnota 2017 heeft PS motie 719 Vergoeding schade zomerganzen aangenomen. De meerjarige gevolgen hiervan bedragen € 2 mln in de periode 2017 (€ 0,2 mln) tot en met 2020 en zijn in deze begroting binnen het budget voor faunabeheer verwerkt, hierdoor worden de lasten verhoogd van 2018 tot en met 2020 met € 0,6 mln per jaar. Totale lasten per jaar stijgen hiermee van € 1,8 mln naar € 2,4 mln.

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Groene ambities	7.878	3.755	1.729	0	0	1.131
Beheerplannen Natura 2000 en PAS	0	2.475	0	0	0	0
Reserve Natuurcompensatie	489	0	0	0	0	0
Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	80	0	0	0	0	0
Reserve Ontwikkelopgave natuur	46.728	0	25.350	8.880	4.650	2.850
IODS	75	0	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	55.250	6.230	27.079	8.880	4.650	3.981
Groene ambities	832	7.874	4.081	16.443	17.422	5.334
Meerjarenplan Bodemsanering	0	235	2.075	500	0	0
Beheerplannen Natura 2000 en PAS	8	1.058	700	500	500	500
Decentralisatieakkoord natuur	327	1.000	0	0	0	5.500
Reserve apparaatslasten DLG	0	0	0	0	0	1.090
Reserve Natuurcompensatie	93	65	36	36	36	36

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Reserve Ontwikkelopgave natuur	0	0	6.324	20.424	29.104	32.362
1%-regeling Kunst	0	13	13	13	13	13
Res Project duurz ontw. Zuidplaspold	39	91	226	127	37	26
IODS	5.428	583	1.150	4.723	0	0
Totaal onttrekking uit reserve	6.727	10.919	14.604	42.766	47.112	44.861
Saldo reserves	48.522	-4.689	12.475	-33.886	-42.462	-40.879

Taak 1.4.1 Beschikbaar krijgen grond voor en inrichten van de restantopgave van het Natuurwerk Nederland inclusief verbindingen

Deze taak is per Voorjaarsnota 2017 vervallen. In het kader van het PZG zijn de taken ingedeeld naar realisatie en ontwikkeling, beheer en innovatie in de nieuw geformuleerde taken 1.4.6 tot en met 1.4.8.

Taak 1.4.2 Organiseren en innoveren natuurbeheer in Natuurnetwerk Nederland

Deze taak is per Voorjaarsnota 2017 vervallen. In het kader van het PZG zijn de taken ingedeeld naar realisatie en ontwikkeling, beheer en innovatie in de nieuw geformuleerde taken 1.4.6 tot en met 1.4.8.

Taak 1.4.3 Actualiseren Natura 2000 beheerplannen en naleving overeengekomen afspraken

Deze taak is per Voorjaarsnota 2017 vervallen. In het kader van het PZG zijn de taken ingedeeld naar realisatie en ontwikkeling, beheer en innovatie in de nieuw geformuleerde taken 1.4.6 tot en met 1.4.8.

Taak 1.4.4 Faciliteren agrarisch natuur- en landschapsbeheer

Deze taak is per Voorjaarsnota 2017 vervallen. In het kader van het PZG zijn de taken ingedeeld naar realisatie en ontwikkeling, beheer en innovatie in de nieuw geformuleerde taken 1.4.6 tot en met 1.4.8.

Taak 1.4.5 Faciliteren verhogen biodiversiteit in 'overig' gebied en behoud beschermde soorten

Deze taak is per Voorjaarsnota 2017 vervallen. In het kader van het PZG zijn de taken ingedeeld naar realisatie en ontwikkeling, beheer en innovatie in de nieuw geformuleerde taken 1.4.6 tot en met 1.4.8.

Taak 1.4.6 Biodiversiteit: Realisatie en ontwikkeling

De verantwoordelijkheid voor de uitvoering ligt bij voorkeur bij de regio's (o.a. gemeentes, particulieren, terreinbeheerders en waterschappen). De afgelopen periode zijn goede ervaringen opgedaan met gebiedsgericht werken. De provincie gaat daar de komende jaren mee door. Er wordt hierbij integraal aan verschillende doelen gewerkt (zoals biodiversiteit, water, bodem, recreatie en duurzame landbouw). Voordeel van deze aanpak is een breed draagvlak in de regio. Uitgangspunt bij de realisatie van nieuwe natuur is een gelijk speelveld voor bestaande terreinbeheerders en nieuwe partijen. De ecologische verbindingen maken waar mogelijk onderdeel uit van de integrale gebiedsafspraken waarbij sprake is van cofinanciering door de gebiedspartners. Door het compleet maken van het gehele Natuurnetwerk Nederland worden de natuurgebieden in Zuid-Holland met elkaar verbonden, waardoor populaties duurzaam in stand gehouden kunnen worden.

Aan de motie 725 'Miljoenen voor winst en weidevogels' wordt in de begroting voor een deel (Krimpenerwaard) al invulling gegeven: De weide- en akkervogels nemen landelijk de laatste decennia sterk af. Dit is ook in de

provincie Zuid-Holland het geval. De provincie zet naast bestaande instrumenten ter behoud van de biodiversiteit zoals het beheer van het NNN en het agrarisch natuurbeheer in op integrale, gebiedsgerichte en praktijkgerichte verbeterplannen. Deze worden opgesteld door de terreinbeherende organisaties, agrarische collectieven en vrijwilligers gezamenlijk. Daarnaast wordt invulling aan de motie gegeven door in te stemmen met de door de Stuurgroep Krimpenerwaard voorgestelde aanpassing van de realisatiestrategie voor het NNN in de Krimpenerwaard. Dit zorgt voor een versnelling van de realisatie van de weidevogeldoelstelling in de Krimpenerwaard.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
1.4.6.1	Jaarlijkse groei van het aantal ha grond die voor NNN beschikbaar is ten opzichte van de opgave		130 (14%)	337 (36%)	261 (28%)	212 (23%)
1.4.6.2	Jaarlijkse groei van het aantal ha nieuw ingericht natuurgebied ten opzichte van de opgave		66 (3%)	351 (15%)	984 (41%)	1.010 (42%)
1.4.6.3	Jaarlijkse groei van het aantal ha nieuw natuurgebied in beheer ten opzichte van de opgave	27.476 (2014)	496 (2%)	66 (0%)	351 (1%)	984 (4%)
1.4.6.4	Jaarlijkse groei van het aantal kilometer nieuwe provinciale ecologische verbindingen ten opzichte van de opgave		4 (6%)	16 (24%)	23 (34%)	24 (36%)

Toelichting prestatie-indicator(en)

1.4.6.1 en 1.4.6.2: De aanpassing van de realisatiestrategie voor de Krimpenerwaard is in de cijfers verwerkt. De percentages zijn berekend ten opzichte van de totale restantopgave.

1.4.6.3: Voor de prognose van de groei van het aantal hectaren nieuw natuurgebied in beheer wordt er van uitgegaan dat de jaarlijkse groei van het areaal nieuwe ingericht natuurgebied het jaar daarna in beheer komt. De percentages zijn berekend ten opzichte van de nulmeting.

1.4.6.4: De percentages zijn berekend ten opzichte van de totale restantopgave.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	64.910	62.348	58.876	82.393	86.182	77.405
Baten	98.973	34.293	58.958	36.932	32.627	26.991
Totaal saldo baten en lasten	-34.063	28.055	-82	45.461	53.555	50.414
Toevoeging aan reserve	55.170	0	25.510	8.880	4.650	3.981
Onttrekking aan reserve	5.558	6.906	11.122	39.909	43.686	41.410
Subtotaal reserves	49.612	-6.906	14.388	-31.029	-39.036	-37.429
Resultaat	15.549	21.149	14.306	14.432	14.519	12.986

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Groene ambities	7.878	0	160	0	0	1.131
Reserve Natuurcompensatie	489	0	0	0	0	0
Reserve Ontwikkelopgave natuur	46.728	0	25.350	8.880	4.650	2.850
IODS	75	0	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	55.170	0	25.510	8.880	4.650	3.981
Groene ambities	-3	4.919	1.298	14.086	14.496	2.384
Meerjarenplan Bodemsanering	0	235	2.075	500	0	0
Decentralisatieakkoord natuur	0	1.000	0	0	0	5.500
Reserve apparaatslasten DLG	0	0	0	0	0	1.090
Reserve Natuurcompensatie	93	65	36	36	36	36
Reserve Ontwikkelopgave natuur	0	0	6.324	20.424	29.104	32.362
1%-regeling Kunst	0	13	13	13	13	13
Res Project duurz ontw. Zuidplaspold	39	91	226	127	37	26
IODS	5.428	583	1.150	4.723	0	0
Totaal onttrekking uit reserve	5.558	6.906	11.122	39.909	43.686	41.410
Saldo reserves	49.612	-6.906	14.388	-31.029	-39.036	-37.429

Taak 1.4.7 Biodiversiteit: Beheer en onderhoud

Veel natuurwaarden zijn afhankelijk van een bepaalde vorm van beheer, zoals begrazing, maaien of het verwijderen van houtige vegetatie. Het beheer wordt uitgevoerd door andere overheden, door diverse terreinbeheerders en door particulieren. In een groot deel van het natuurnetwerk kunnen zij aanspraak maken op provinciale subsidie (SNL).

De resultaten (kwaliteit) binnen het natuurnetwerk worden ook gevolgd. Er worden jaarlijks gesprekken met de beheerders gehouden om deze resultaten en de ambities te bespreken. Mogelijk kan dit aanleiding zijn om het beheer aan te passen.

Voor alle Natura 2000 gebieden worden beheerplannen opgesteld. Daarin wordt bepaald hoe de natuurdoelen worden gerealiseerd en is een toetsingskader aan de Wet natuurbescherming opgenomen. Ook worden de economische activiteiten in en rond het gebied beoordeeld. Planning is dat er in 2018 voor alle Natura 2000-gebieden een beheerplan is. Na zes jaar wordt een geactualiseerd beheerplan vastgesteld. De provincie neemt het initiatief bij het opstellen en de actualisatie van de beheerplannen en werkt hierbij samen met diverse betrokkenen uit de gebieden. De provincie is daarnaast bevoegd gezag voor de vergunningverlening en handhaving voor de Wet natuurbescherming.

De vergunningverlening wordt uitgevoerd door de Omgevingsdienst Haaglanden. Toezicht en handhaving worden uitgevoerd door Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid.

In dertien Natura 2000 gebieden is de concentratie van stikstof nog te hoog voor de Natura 2000 doelen. Voor deze gebieden zijn in het kader van het Programma Aanpak Stikstof (PAS) gebiedsanalyses opgesteld. Het PAS borgt dat de stikstofdepositie in de Natura 2000-gebieden blijft dalen. Ook borgt het PAS dat de doelstellingen van het Europese natuurbeleid worden gehaald. Daarmee creëert het PAS ruimte voor gewenste economische ontwikkeling. In de PAS-gebiedsanalyses staat waar welke maatregelen (aanvullend op het reguliere beheer) uitgevoerd moeten worden om de natuur bestendig te maken tegen overbelasting door stikstof.

De uitvoering is geregeld via meerjarige overeenkomsten met terreinbeheerders. Samen met deze terreinbeheerders worden de effecten van de maatregelen gemonitord. Het ministerie van Economische Zaken is voortouwnemer van het PAS en ook verantwoordelijk voor de stikstofmonitoring. GS zijn verantwoordelijk voor het uitvoeren van de natuurbeheermaatregelen.

Het provinciale Natuurbeheerplan bevat het nieuwe stelsel voor subsidieverlening voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer. De kern van het vernieuwde stelsel is dat de provincie de doelen vaststelt die het agrarisch natuur- en landschapsbeheer moeten dienen, en dat streekgebonden agrarische collectieven hier gezamenlijk invulling aan geven op basis van hun kennis en betrokkenheid. Dit moet leiden tot een meer samenhangend beheer van agrarische natuurgebieden, dat effectiever en efficiënter is dan voorheen ('meer natuur voor minder geld') en bijdraagt aan de nationale en internationale doelen.

Het agrarisch natuurbeheer richt zich in Zuid-Holland in eerste instantie op weidevogels. Voor het behoud van de weidevogels is het belangrijk dat bescherming zich richt op grote aaneengesloten gebieden en dat agrariërs, natuurbeheerders en vrijwilligers optimaal met elkaar samenwerken.

In tweede instantie wordt ingezet op akkerranden, natte dooradering, landschapselementen en water.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
1.4.7.1	Aantal hectare Natuurnetwerk Nederland in beheer met SNL subsidie	27.416 (2015)	28.877	29.268	29.394	30.378
1.4.7.2	Aantal ha (cumulatief) waar herstelmaatregelen zijn uitgevoerd in PAS-gebieden	280 (2014)	850	1.080	1.281	1.474
1.4.7.3	Aantal hectare leefgebied binnen het nieuwe stelsel agrarisch natuur- en landschapsbeheer (open grasland, natte en droge dooradering, open akkerland)	12.825 (2015)	13.400	13.690	13.690	13.690

Toelichting prestatie-indicator(en)

1.4.7.1: Niet alle natuurgebieden komen in aanmerking voor de SNL subsidie en een enkele keer betreft het bestaand natuurgebied dat voor het eerst in de SNL komt. De toename van het areaal dat SNL subsidie ontvangt heeft dan ook geen 1 op 1 relatie met de toename van het areaal nieuw natuurgebied dat in beheer komt (1.4.6.3).

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	23.460	26.652	27.376	26.734	27.290	26.968
Baten	4.532	4.589	4.460	4.458	4.486	4.358
Totaal saldo baten en lasten	18.928	22.063	22.916	22.275	22.804	22.610
Toevoeging aan reserve	0	6.230	0	0	0	0
Onttrekking aan reserve	598	2.224	3.483	2.342	2.370	2.177
Subtotaal reserves	-598	4.006	-3.483	-2.342	-2.370	-2.177
Resultaat	18.331	26.069	19.434	19.934	20.434	20.434

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Groene ambities	0	3.755	0	0	0	0
Beheerplannen Natura 2000 en PAS	0	2.475	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	0	6.230	0	0	0	0
Groene ambities	598	1.166	2.783	1.842	1.870	1.677
Beheerplannen Natura 2000 en PAS	0	1.058	700	500	500	500
Decentralisatieakkoord natuur	0	0	0	0	0	0
Totaal onttrekking uit reserve	598	2.224	3.483	2.342	2.370	2.177
Saldo reserves	-598	4.006	-3.483	-2.342	-2.370	-2.177

Taak 1.4.8 Biodiversiteit: Innovatie en organisatie

Het Planbureau voor de Leefomgeving heeft in een evaluatie van het Natuurpact aangegeven dat Nederland met het huidige natuurbeleid tot circa 65% doelrealisatie zal komen voor de gunstige staat van instandhouding van de Vogel- en Habitatrichtlijnsoorten. Dat betekent dat er nog een flinke opgave blijft liggen waarover provincies en het Rijk momenteel in gesprek zijn. De provincie Zuid-Holland zoekt een belangrijk deel van haar invulling in de vergroting van de biodiversiteit buiten de begrenzing van het NNN en Natura 2000.

Momenteel werkt de provincie aan de uitwerking van een visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving waarin een uitwerking wordt gedaan voor de versterking van de biodiversiteit. De provincie Zuid-Holland wil samen met partners komen tot een rijke groenblauwe leefomgeving. De provincie wil de huidige groenblauwe aanpak verbreden naar beleven, benutten én beschermen. Daarbij wordt de betekenis van groen en water voor mensen en de verbinding van maatschappelijke opgaven zoals verstedelijking en klimaat centraal gesteld. De uitwerking van een rijke groenblauwe leefomgeving vindt van 'buiten naar binnen' plaats in samenwerking met gebiedspartijen en andere netwerken.

De visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving zal de huidige Beleidsvisie Groen vervangen. In navolging van deze Beleidsvisie en vanuit de gedachte om de visie Rijke Groenblauwe Leefomgeving zo integraal mogelijk vorm te geven, zal de nieuwe visie in ieder geval ingaan op de biodiversiteit in de stad, vergroting natuurwaarden in waterbergings- en recreatiegebieden en tijdelijke natuur. Uitvoering vindt onder andere plaats door het verlenen van subsidies aan de Landschapstafels.

Toelichting prestatie-indicator(en)

Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	0	5.545	1.457	2.413	3.398	3.833
Baten	0	2.306	87	566	1.059	1.276
Totaal saldo baten en lasten	0	3.240	1.370	1.848	2.340	2.557
Toevoeging aan reserve	80	0	1.569	0	0	0
Onttrekking aan reserve	0	1.789	0	515	1.057	1.274
Subtotaal reserves	80	-1.789	1.569	-515	-1.057	-1.274
Resultaat	80	1.450	2.939	1.332	1.283	1.283

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Groene ambities	0	0	1.569	0	0	0
Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	80	0	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	80	0	1.569	0	0	0
Groene ambities	0	1.789	0	515	1.057	1.274
Totaal onttrekking uit reserve	0	1.789	0	515	1.057	1.274
Saldo reserves	80	-1.789	1.569	-515	-1.057	-1.274

Doel 1-5 Sterke positie voor duurzame economisch rendabele grondgebonden landbouw

Wat willen we bereiken?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Verbeteren kwaliteit van de leefomgeving via verduurzaming door:
  - sluiten van kringlopen van grondstoffen
  - versterken van regionale voedselketens
  - versterken biodiversiteit bij normale agrarische bedrijfsvoering door nieuwe verdienmodellen
- Versterken van volhoudbare sterke economische sector door
  - Landbouwsector als sterke economisch cluster op lange termijn in stand houden

We willen komen tot een duurzame landbouw- en voedselketen in Zuid-Holland voor gezond, duurzaam en betaalbaar eten voor iedereen. Bij deze maatschappelijke opgave staat een veranderaanpak met proeftuinen centraal (netwerkaanpak). Proeftuinen zijn een zichtbare plek waar de provincie samen met koplopers in de landbouw- en voedselketen duurzame landbouwinnovaties uitprobeert en ontwikkelt in onze gehele provincie. Alleen door middel van duurzame innovatie in de landbouwsector houden we een duurzame, sterke en toekomstbestendige landbouw in de provincie. De inspanningen van de provincie voor verduurzaming richten zich op de gehele keten, van producent tot consument.

De combinatie van proeftuinen met het Platform Duurzame Landbouw en het Kennis- en Ontwikkelprogramma zorgt er voor dat opgedane kennis en ervaringen worden gedeeld met elkaar maar ook beschikbaar komen voor de volgers. Hierdoor wordt Zuid-Holland op termijn klimaatbestendig en krijgt een groene, schone en veilige leefomgeving. We zetten hiermee een stap naar een circulaire economie: de next level van de nieuwe economie.

Deze doelen zijn mede gebaseerd op het op 29 juni 2016 door Provinciale Staten vastgestelde Ambitiedocument InnovatieAgenda Duurzame Landbouw.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
1.5.a	Barometer Duurzame landbouw (in ontwikkeling)					

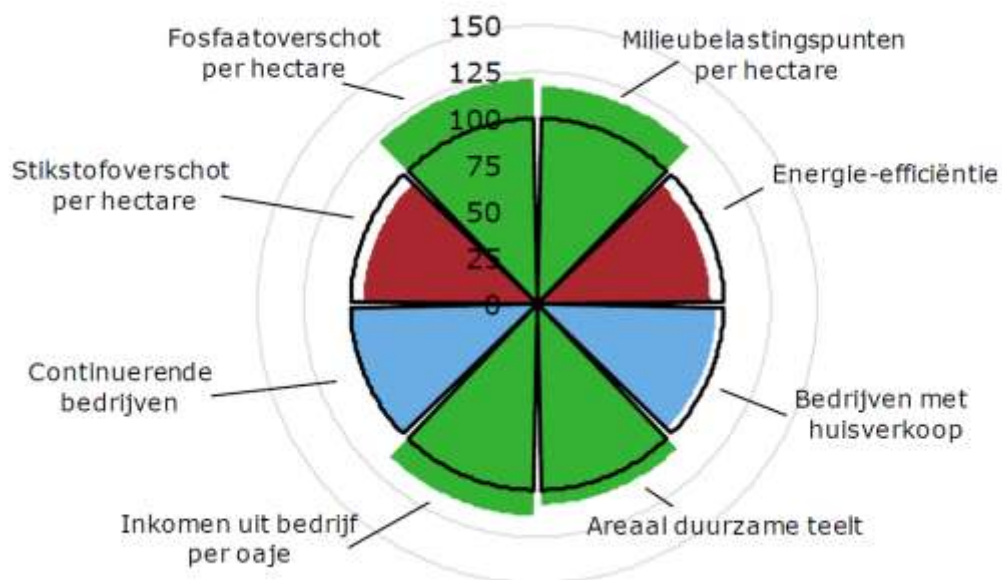
Toelichting effectindicator(en)

De Barometer toont de duurzaamheidsprestaties in het jaar 2015 (vlakken) ten opzichte van de referentie (de dikgedrukte lijn). De referentie wordt gevormd door het meerjaarsgemiddelde van de periode 2010-2015. Deze effectindicator is afzonderlijk uitgewerkt voor de melkrundveehouderij en de akkerbouw. Dit zijn in Zuid-Holland de belangrijkste sectoren binnen de grondgebonden landbouw. De Barometer omvat een groot aantal people-, planet- en profit-thema's (8 voor de akkerbouw en 10 voor de melkrundveehouderij).

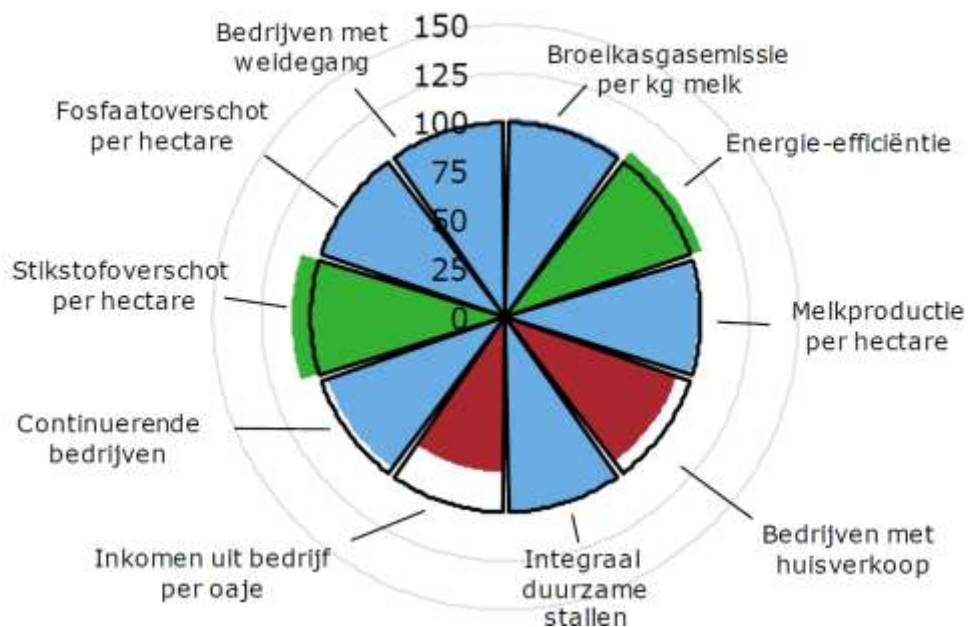
Klik [hier](#) voor de onderbouwing voor betreffende indicator.

oaje = onbetaalde arbeidsjaareenheid

Akkerbouw

Melkveehouderij

Wat gaan we doen om dit doel te bereiken?

Beleidstheorie

De provincie zet zich in voor verdere verduurzaming en versterking van de grondgebonden landbouw. Dit houdt in dat de landbouw vanuit een gezonde economische basis bijdraagt aan de kwaliteit van de leefomgeving. Als de landbouw niet voortdurend verduurzaamt, is zij voor de lange termijn niet volhoudbaar. Dit noodzaakt tot aanpassing en vernieuwing. Daarom ondersteunt de provincie duurzame innovaties en koppelt zij deze aan haar beleidsdoelen en prioritaire thema's (kringlooplandbouw, regionale voedselketens en biodiversiteit).

De provincie realiseert haar ambities door netwerkend te werken. Door met andere partijen, onder andere boeren, ondernemingen, onderzoeks- en kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties samen te werken, deze bij elkaar te brengen en te verbinden. Dit vanuit de overtuiging dat lange termijn-perspectieven niet anders dan op basis van een substantiële gezamenlijke inspanning kunnen worden gerealiseerd. Deze aanpak vraagt een combinatie van lange termijnvisie, ambitie en strategie met de aanpak van netwerksturing gebaseerd op vertrouwen zoals vastgelegd in het Ambitiedocument InnovatieAgenda Duurzame Landbouw.

De provincie zet hiervoor subsidiemiddelen in onder andere op basis van de Uitvoeringsregeling POP3-Zuid-Holland.

Bijdrage Verbonden partijen

Niet van toepassing.

Wat mag dat kosten voor het doel?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	3.284	11.870	9.418	9.793	8.116	4.048
Baten	108	4.411	3.118	3.284	2.864	864
Totaal saldo baten en lasten	3.175	7.459	6.300	6.509	5.252	3.183
Toevoeging aan reserve	1.836	183	0	0	0	0
Onttrekking aan reserve	-564	4.617	3.275	1.936	4.113	1.968
Subtotaal reserves	2.399	-4.433	-3.275	-1.936	-4.113	-1.968
Resultaat	5.575	3.026	3.026	4.573	1.139	1.215

Toelichting meerjarenraming

Onderdeel van de lasten vormen de lasten voor de uitvoering van het Plattelandsontwikkelingsprogramma 2014-2020 (POP3). De lasten voor 2018 worden begroot op € 5,4 mln. Voor de jaren 2019 t/m 2021 worden de lasten geraamd op respectievelijk € 6 mln, € 5,5 mln en € 2,8 mln. Hier tegenover staan baten uit de EU-bijdragen voor POP3. Deze worden voor 2018 begroot op € 2,5 mln. Voor de jaren 2019 t/m 2021 worden de baten geraamd op respectievelijk € 2,7 mln, € 2,3 mln en € 0,9 mln.

De begrote lasten voor agrarische structuurversterking en systeem innovatie landbouw bedragen in 2018 € 1,2 mln en dalen daarmee ten opzicht van 2017 met € 0,2 mln. Voor 2019 wordt eveneens € 1,2 mln begroot. Omdat het voornamelijk middelen uit het Hoofddijnenakkoord betreft, loopt dit budget tot en met 2019.

Tot en met 2020 lopen nog subsidietoezeggingen af die zijn verstrekt in het kader van de Nota Ruimte Greenports. Voor 2018 wordt hiervoor € 0,8 mln begroot (geen wijziging ten opzichte van 2017). Voor de jaren 2019 en 2020 wordt jaarlijks € 0,5 mln begroot.

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Groene ambities	0	183	0	0	0	0
Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	1.836	0	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	1.836	183	0	0	0	0
Groene ambities	1.058	3.740	2.475	1.436	3.613	1.968
Sanering glastuinbouw	153	67	0	0	0	0
Decentralisatieakkoord natuur	-1.775	810	800	500	500	0
Totaal onttrekking uit reserve	-564	4.617	3.275	1.936	4.113	1.968
Saldo reserves	2.399	-4.433	-3.275	-1.936	-4.113	-1.968

Taak 1.5.1 Programma's voor duurzame innovatie, kennisontwikkeling en ondersteuning projecten

Samen met andere partijen zet de provincie programma's op voor duurzame innovatie en kennisontwikkeling. Deze netwerk aanpak biedt de basis voor projecten, verkenningen en de langdurige samenwerking daarbij. Dit noemen wij de proeftuinen. Proeftuinen zijn een zichtbare plek waar de provincie samen met koplopers in de landbouw- en voedselketen duurzame landbouw uitprobeert en ontwikkelt. Enkele initiatieven staan in de [documentaire Proeftuinen](#). Door deze proeftuinen komen door kennisontwikkeling en kennisdeling ten goede aan de belanghebbenden, waardoor de grondgebonden landbouw zal gaan verduurzamen en economisch sterker zal worden.

Invoeren stimuleringsbudget kleine initiatieven

We komen in de praktijk nu tegen dat niet alle maatschappelijke initiatieven, (educatie) projecten en programma's passen binnen de beperkende EU-kaders. Een aantal projecten passen wel in de investeringsimpuls voor de gebiedsprogramma's maar niet alles. Daarom willen we per 1 januari 2018 aanvullend middelen inzetten voor de ondersteuning van maatschappelijke initiatieven en kleine projecten. Hierdoor kunnen we een aantal projecten versneld laten uitvoeren. Het betreft hier voor het jaar 2018 een bedrag van € 100.000,-

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
1.5.1.1	Het aantal proeftuinen (in voortgangsrapportage wordt dit verder uitgewerkt naar de doelen 1) kringlopen van grondstoffen, 2) regionale voedselketens en 3) biodiversiteit)	0				
1.5.1.2	Het aantal deelnemers aan samenwerkingsverbanden die uitvoering geven aan proeftuinen	0				
1.5.1.3	De jaarlijkse kosten van proeftuinen inclusief het aandeel POP3-subsidie (in euro's)	0				

Toelichting prestatie-indicator(en)

De scores op deze prestatie-indicatoren zal voor de eerste keer plaatsvinden bij de Jaarrekening 2017 omdat de uitvoering van de InnovatieAgenda net is gestart in de tweede helft van 2016.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	1.439	7.426	5.768	5.764	4.656	2.061
Baten	108	2.910	2.003	2.072	1.753	356
Totaal saldo baten en lasten	1.331	4.516	3.765	3.692	2.903	1.705
Toevoeging aan reserve	1.412	0	0	0	0	0
Onttrekking aan reserve	-989	2.927	1.878	1.110	1.609	430
Subtotaal reserves	2.401	-2.927	-1.878	-1.110	-1.609	-430
Resultaat	3.732	1.589	1.886	2.582	1.294	1.276

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	1.412	0	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	1.412	0	0	0	0	0
Groene ambities	633	2.051	1.078	610	1.109	430
Sanering glastuinbouw	153	67	0	0	0	0
Decentralisatieakkoord natuur	-1.775	810	800	500	500	0
Totaal onttrekking uit reserve	-989	2.927	1.878	1.110	1.609	430
Saldo reserves	2.401	-2.927	-1.878	-1.110	-1.609	-430

Taak 1.5.2 Participeren in innoverende samenwerkingsverbanden

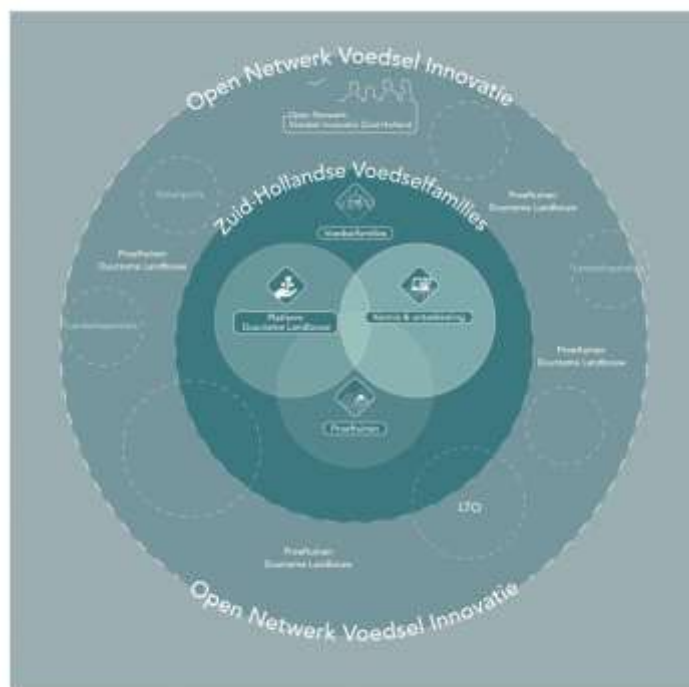
Door het opzetten en participeren in samenwerkingsverbanden wordt kennisontwikkeling en -overdracht bevorderd.

Essentieel bij de uitvoering is het opzetten en opbouwen van een innovatienetwerk Duurzame Landbouw. In dit transitie- en innovatienetwerk voeden wij elkaar en de samenleving met kennis en inspiratie over de proeftuinen Duurzame Landbouw. De provincie werkt verder aan een Platform Duurzame Landbouw. Dit is een netwerk van individuen en organisaties met duurzaamheidsambities en met de mogelijkheid ontwikkelingen op gang te brengen of te sturen. De provincie organiseert in dit netwerk samenwerking tussen innovatiepartijen en agrarische ondernemers en ondernemingen. Een ander samenwerkingsverband is die voor het Kennis- en Ontwikkelprogramma met kennis- en onderwijspartners om kennis te ontwikkelen en te delen uit de proeftuinen.

De gekozen veranderaanpak heeft geresulteerd in het Open Netwerk Voedsel Innovatie Zuid-Holland met de Zuid-Hollandse Voedselnetwerken dat een zelfstandig transitie- en innovatienetwerk gaat worden dat zich gepresenteerd heeft op het eerste [Voedselvernieuwersfeest](#) onder andere met de presentatie van hun Voortgangsrapportage "[Eten maken waar je blij van wordt!](#)" Deze samenwerking bestaat uit drie onderdelen, namelijk het Platform Duurzame Landbouw, het Kennis- en Ontwikkelprogramma en de proeftuinen. Het doel is om dit Vernieuwingsnetwerk Platform Zuid-Hollandse Voedselnetwerken definitief op te richten en de deelnemers te ondersteunen naar een zelfstandig functioneren als netwerkorganisatie voor de komende jaren. Deze netwerken worden gelinkt aan andere samenwerkingsverbanden, zoals Greenport WO, MVO/de Groene Zaak, LTO, gebiedsprogramma's, Stichting Bio-based Delta en European Innovation Partnership en mogelijk nieuw op te zetten samenwerkingsverbanden.

Voor dit geheel is nu een Programmaraad in oprichting en een Stichting Zuid-Hollandse Voedselfamilies. Voor de uitvoering van de activiteiten willen we de Programmaraad en de Stichting een begrotingssubsidie geven voor de periode 2018-2020 om het zelfstandig functioneren als netwerkorganisatie uit te kunnen voeren.

Dit alles samen is het Vernieuwingsnetwerk Zuid-Hollandse Voedselfamilies (www.voedselfamilies.nl).

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
1.5.2.1	Samenwerkingsverband Platform Duurzame Landbouw	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
1.5.2.2	Samenwerkingsverband Kennis- en Ontwikkelprogramma	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
1.5.2.3	Het aantal samenwerkingen met andere netwerkorganisaties	0				

Toelichting prestatie-indicator(en)

De scores op deze prestatie-indicatoren zal voor de eerste keer plaatsvinden bij de Jaarrekening 2017 omdat de uitvoering van de InnovatieAgenda net is gestart in de tweede helft van 2016.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	1.223	3.844	3.050	3.429	3.459	1.987
Baten	0	1.501	1.115	1.212	1.110	509
Totaal saldo baten en lasten	1.223	2.343	1.936	2.217	2.349	1.478
Toevoeging aan reserve	23	0	0	0	0	0
Onttrekking aan reserve	119	1.090	797	226	2.504	1.538
Subtotaal reserves	-95	-1.090	-797	-226	-2.504	-1.538
Resultaat	1.128	1.253	1.139	1.991	-155	-61

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	23	0	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	23	0	0	0	0	0
Groene ambities	119	1.090	797	226	2.504	1.538
Totaal onttrekking uit reserve	119	1.090	797	226	2.504	1.538
Saldo reserves	-95	-1.090	-797	-226	-2.504	-1.538

Taak 1.5.3 Faciliteren aanvragen kavelruil

De provincie subsidieert kavelruilprojecten. Door middel van kavelruil wordt de agrarische structuur verbeterd, wat bijdraagt aan de efficiëntie van de bedrijfsvoering en daarmee aan continuering van de agrarische sector. Ook kan kavelruil de voorwaarden voor weidegang verbeteren. Waar mogelijk worden in een kavelruil ook andere provinciale (groen-blauwe) doelen dan agrarische structuurversterking als bijdrage aan duurzame landbouw gerealiseerd.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
1.5.3.1	Jaarlijks aantal agrarische bedrijven met verbeterde kavelstructuur door middel van Uitvoeringsregeling Groen	47	47	47	47	0

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	621	600	600	600	0	0
Baten	0	0	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	621	600	600	600	0	0
Toevoeging aan reserve	400	183	0	0	0	0
Onttrekking aan reserve	306	600	600	600	0	0
Subtotaal reserves	94	-417	-600	-600	0	0
Resultaat	715	183	0	0	0	0

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Groene ambities	0	183	0	0	0	0
Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	400	0	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	400	183	0	0	0	0
Groene ambities	306	600	600	600	0	0
Totaal onttrekking uit reserve	306	600	600	600	0	0
Saldo reserves	94	-417	-600	-600	0	0

Doel 1-6 Een gezond(er) en veilig(er) leefmilieu

Wat willen we bereiken?

Het milieubeleid draagt bij aan een gezonde en veilige leefomgeving. Dat betekent dat de provincie wil bereiken dat mensen minder blootgesteld worden aan:

- Verontreinigde lucht
- Te hoge geluidbelasting
- Risico's vanwege risicovolle activiteiten met- of transport van gevaarlijke stoffen

Trends en ontwikkelingen

De (emissie)normen voor lucht, geluid en externe veiligheid zijn bepalend voor de ontwikkelruimte in Zuid-Holland. Tot 2040 is er in de Randstad sprake van een groeiende bevolking en mobiliteit met name in de stedelijke netwerken. Dit kan bij ongewijzigd beleid leiden tot meer geluid, een mindere luchtkwaliteit en meer veiligheidsrisico's. In de economische zwaartepunten, zoals de dienstensector in de steden, de industrie daarbuiten, de Rotterdamse haven en de Greenports, wordt een productiegroei verwacht. Bij ongewijzigd beleid kan dit eveneens leiden tot grotere milieudruk. Deze groei biedt echter ook kansen voor innovatieve maatregelen om de groei-ambities binnen de huidige milieugrenzen (geluid, lucht, stikstof depositie en veiligheid) op te vangen.

Het is van belang om het aantal blootgestelden aan overmatige geluidbelasting, NOx, fijnstof en verhoogd overlijdensrisico als gevolg van activiteiten met gevaarlijke stoffen in de provincie te blijven monitoren en beleid zo nodig aan te passen om Zuid-Holland aantrekkelijk te houden. Daarbij dient minimaal te worden voldaan aan Europese normen die op dit gebied gelden.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
1.6.a	Aantal blootgestelden aan risicovolle activiteiten	653.000	< nulmeting	< nulmeting	< nulmeting	< nulmeting
1.6.b	Aantal blootgestelden aan risicovolle activiteiten dat is verantwoord (als percentage van het totaal aantal blootgestelden)	27%	62%	63%	64%	65%
1.6.c	Aantal blootgestelden boven de grenswaarde stikstofdioxide (NO2)	81.000	0	0	0	0
1.6.d	Aantal geluidgehinderden langs de provinciale wegen boven de 55 dB	9.800	PM	PM	PM	PM

Toelichting effectindicator(en)

1.6.a De nulmeting 'aantal blootgestelden aan risicovolle activiteiten' komt uit 2013. Aangenomen wordt dat zonder beleid het aantal blootgestelden toeneemt door bevolkingsgroei en de groei van de economie. Het provinciale beleid is erop gericht het aantal blootgestelden minimaal gelijk te houden of zelf terug te dringen.

1.6.b: Het aantal verantwoord blootgestelden loopt op ten opzichte van de nulmeting uit 2011 omdat gemeenten in toenemende mate in hun bestemmingsplannen een groepsrisicoverantwoording uitvoeren. Dus door middel van het door gemeenten gevoerde ruimtelijk beleid zijn er steeds meer mensen, waarvoor geldt dat hun blootstelling is verantwoord via een groepsrisicoverantwoording in het genomen gemeentelijk besluit over het bestemmingsplan. Zie ook de [factsheet externe veiligheid](#).

1.6.c De nulmeting heeft betrekking op 2009. Het provinciale beleid is erop gericht dat er in 2018 e.v. geen blootgestelden meer zijn boven de grenswaarde NO2.

1.6.d: Het Actieplan Geluid 2018 - 2023 wordt in het voorjaar 2018 vastgesteld. Op basis van het daarbij behorende uitvoeringsplan wordt een verdere ontwikkeling in de afname van het aantal geluidgehinderden langs provinciale wegen berekend ten opzichte van de nulmeting uit 2011..

Wat gaan we doen om dit doel te bereiken?

Beleidstheorie

De wet stelt eisen inzake de kwaliteit van het milieu, in het bijzonder luchtkwaliteit, geluid en externe veiligheid. Deze kunnen als beperking worden gezien voor de economische, ruimtelijke, groene en mobiliteitsambities. In de praktijk kunnen deze ambities ook juist een impuls geven door een bijdrage te leveren aan de verbetering van de leefomgevingskwaliteit die de provincie nastreeft. In de integrale visies en uitvoeringsprogramma's van deze beleidsvelden is dit verder uitgewerkt. Milieu en duurzaamheid worden zo ingebed in de provinciale opgaven voor ruimte, verkeer en vervoer, economie, groen en water.

De provincie werkt, samen met andere belanghebbenden, aan een gezond(er) en veilig(er) leefmilieu door de uitvoering van vergunningverlening, toezicht en handhaving bij risicovolle en complexe bedrijven. Indien bedrijven voldoen aan actuele wet- en regelgeving worden hinder, emissies en risico's beperkt. Actuele vergunningen, frequent toezicht en consequent handhavend optreden bij geconstateerde overtredingen dragen hier aan bij. Met de impuls vergunningverlening, toezicht en handhaving werkt de provincie aan verdere verbetering van de inzet van dit instrumentarium en bereidt zij zich voor op de komst van de Omgevingswet.

Door uitvoering te geven aan luchtkwaliteitsprojecten wordt een bijdrage aan de verbetering van het woon-, werk-, en leefklimaat geleverd. Door projecten te kiezen, die ook economische, ruimtelijke, groene en mobiliteitsambities dienen, versterken deze doelen elkaar en worden middelen efficiënt benut. Hierbij wordt samengewerkt met anderen, om meer uitvoeringskracht en financieel draagvlak te krijgen.

Het toepassen van geluid-reducerende maatregelen langs provinciale wegen leidt tot afname van het aantal blootgestelden aan geluidhinder. In het Actieplan Geluid 2018-2023 is vastgelegd welke geluidsknelpunten er zijn en welke van deze knelpunten de komende jaren worden aangepakt.

De provincie beperkt de risico's op ongevallen met gevaarlijke stoffen en werkt hierin samen met gemeenten en veiligheidsregio's. Door afspraken te maken over de taakuitvoering en kwaliteit wordt de uitvoering van het externe veiligheid-beleid geprofessionaliseerd. Omgevingsrisico's worden dan op een goede wijze opgenomen in vergunningen, bestemmingsplannen en visies. Het provinciaal ruimtelijk beleid geeft hieraan richting en biedt een kader waarmee nieuwe knelpunten kunnen worden voorkomen. Daarnaast worden [bestaande knelpunten](#) zoveel mogelijk opgelost door bron- of ruimtelijke maatregelen te nemen. Dit alles draagt bij aan een veiliger leefmilieu.

Bijdrage Verbonden partijen

De vijf omgevingsdiensten in Zuid-Holland (DCMR Milieudienst Rijnmond, Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid, Omgevingsdienst West-Holland, Omgevingsdienst Midden-Holland en Omgevingsdienst Haaglanden) voeren namens Gedeputeerde Staten het beleid op het gebied van vergunningverlening, toezicht en handhaving uit binnen de wettelijke kaders en de kaders die de provincie opstelt. Zie ook taak 1.6.5 Opdrachtverlening voor toepassen Nota Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving.

Wat mag dat kosten voor het doel?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	68.454	67.787	59.323	48.447	47.510	46.698
Baten	3.980	10.320	3.850	3.700	3.580	3.400
Totaal saldo baten en lasten	64.474	57.467	55.473	44.747	43.930	43.298
Toevoeging aan reserve	17.922	10.964	0	0	0	0
Onttrekking aan reserve	17.287	13.276	1.973	1.441	628	0
Subtotaal reserves	635	-2.312	-1.973	-1.441	-628	0
Resultaat	65.109	55.154	53.499	43.306	43.302	43.298

Toelichting meerjarenraming

Voor de intensivering VTH is in 2018 incidenteel € 0,5 mln beschikbaar. De lasten voor Clinsh dalen in 2019 met € 0,5 mln, in 2020 met € 0,4 mln en in 2021 met € 0,3 mln. De baten voor Clinsh dalen in dezelfde periode met respectievelijk € 0,2 mln, € 0,1 mln en € 0,2 mln. Voor geluid is in 2018 en 2019 incidenteel € 0,5 mln beschikbaar. De raming voor de ODWH wordt in 2018 incidenteel met € 0,3 mln en in 2019 en 2020 incidenteel met € 0,5 mln verhoogd.

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Luchtkwaliteit (NSL)	0	0	0	0	0	0
Milieuaspecten omgevingbeleid	1.165	1.000	0	0	0	0
Reserve Omgevingsveiligheid	16.756	9.964	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	17.922	10.964	0	0	0	0
Stimulering duurzame energie	1.080	0	0	0	0	0
Meerjarenplan Bodemsanering	41	0	0	0	0	0
Luchtkwaliteit (NSL)	1.665	2.363	723	378	100	0
Milieuaspecten omgevingbeleid	32	970	950	563	0	0
Kosten/risico bestuursdwang OD's	79	0	0	0	0	0
Reserve Omgevingsveiligheid	14.390	9.944	0	0	0	0
Frictiekosten RUD	0	0	300	500	528	0
Totaal onttrekking uit reserve	17.287	13.276	1.973	1.441	628	0
Saldo reserves	635	-2.312	-1.973	-1.441	-628	0

Taak 1.6.1 Kaders stellen en de provincie vertegenwoordigen ten behoeve van alle milieuaspecten

De belangrijkste beleidskaders voor de uitvoering van de milieutaken worden gevormd door:

- De Visie Ruimte en Mobiliteit (VRM),
- de tot 2019 verlengde Beleidsvisie Duurzaamheid en Milieu 2013-2017 (BvDM) en
- de Provinciale Nota Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving (VTH) 2018-2021

Een uitgebreider overzicht staat in de Nota VTH 2018-2021.

Daarnaast wordt vanuit het brede taakveld milieu een bijdrage geleverd aan de werkzaamheden rond de voorbereidingen voor het inwerking treden van de Omgevingswet

Toelichting prestatie-indicator(en)

Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	5.991	2.536	2.200	1.799	1.748	1.746
Baten	300	150	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	5.690	2.385	2.200	1.799	1.748	1.746
Toevoeging aan reserve	1.080	1.000	0	0	0	0
Onttrekking aan reserve	1.080	500	450	50	0	0
Subtotaal reserves	0	500	-450	-50	0	0
Resultaat	5.690	2.885	1.750	1.749	1.748	1.746

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Milieuaspecten omgevingbeleid	1.080	1.000	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	1.080	1.000	0	0	0	0
Stimulering duurzame energie	1.080	0	0	0	0	0
Milieuaspecten omgevingbeleid	0	500	450	50	0	0
Totaal onttrekking uit reserve	1.080	500	450	50	0	0
Saldo reserves	0	500	-450	-50	0	0

Taak 1.6.2 Uitvoeren van maatregelen voor beheersbaar houden, saneren en voorkomen van externe veiligheidsknelpunten

De provincie zet in op clustering van risicovolle activiteiten. Samen met gemeenten, bedrijven en veiligheidsregio's wordt beleid gevoerd om op daarvoor geschikte locaties (bijvoorbeeld havens in de Rijnmond en Dordrecht) veiligheidscontouren vast te stellen en te beheren. Daarmee wordt voor lange termijn zekerheid geboden aan bedrijven en omgeving waar risico's toelaatbaar zijn en onder welke voorwaarden. Daarnaast wordt waar mogelijk geanticipeerd op vestiging van nieuwe risicovolle activiteiten zodat deze goed zijn aangesloten op het basisnet vervoer gevaarlijke stoffen. Op deze wijze kunnen in die gebieden waar veel risico's aanwezig zijn extra maatregelen worden getroffen ter voorbereiding en bestrijding van ongevallen. Ook ontstaat op die plekken waar risicovolle activiteiten verdwijnen meer ruimte voor ontwikkeling.

Daar waar clusteren geen optie is, wordt door middel van ruimtelijk beleid ingezet op het verantwoord combineren van risicovolle activiteiten en de omgeving zodat het aantal blootgestelden aan risicovolle activiteiten verantwoord stijgt. Voor het oplossen van knelpunten bij inrichtingen, die onder provinciaal bevoegd gezag vallen, zijn in de nota VTH aanscherpingen opgenomen. Voor andere knelpunten wordt vooral ingezet op ruimtelijk beleid. De provinciale invloed is begrensd, omdat vaak de gemeente bevoegd gezag is. Dit betekent dat knelpunten worden opgelost, maar dat niet uitgesloten kan worden dat nieuwe knelpunten ontstaan. In 2017 heeft een tussentijdse evaluatie van het uitvoeringsprogramma 2015 – 2018 plaatsgevonden. De uitvoering van het beleid zal zich in toenemende mate richten op de inwerkingtreding van de Omgevingswet. Dit houdt in dat de nadruk ligt op het meenemen van omgevingsveiligheid in de provinciale omgevingsvisie.

De provincie Zuid-Holland voert namens alle decentrale overheden in Nederland het secretariaat voor de Impuls Omgevingsveiligheid. Dit is het landelijk programma waarbij het structureel vergroten en verankeren van veiligheid centraal staat. Binnen dit programma worden ook structureel middelen beschikbaar gesteld voor de taakuitvoering van de Zuid-Hollandse omgevingsdiensten om de professionaliteit en taakuitvoering op externe veiligheid op het gewenste niveau te houden.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
1.6.2.1	Aantal EV-knelpunten (=som bestaand - opgelost + nieuw)	33	18	13	10	10

Toelichting prestatie-indicator(en)

De nulmeting is gebaseerd op gegevens uit 2014.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	17.085	11.539	10.973	787	786	785
Baten	198	0	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	16.887	11.539	10.973	787	786	785
Toevoeging aan reserve	16.756	9.964	0	0	0	0
Onttrekking aan reserve	14.510	9.944	0	0	0	0
Subtotaal reserves	2.246	20	0	0	0	0
Resultaat	19.133	11.560	10.973	787	786	785

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Reserve Omgevingsveiligheid	16.756	9.964	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	16.756	9.964	0	0	0	0
Meerjarenplan Bodemsanering	41	0	0	0	0	0
Kosten/risico bestuursdwang OD's	79	0	0	0	0	0
Reserve Omgevingsveiligheid	14.390	9.944	0	0	0	0
Totaal onttrekking uit reserve	14.510	9.944	0	0	0	0
Saldo reserves	2.246	20	0	0	0	0

Taak 1.6.3 Uitvoeren van maatregelen voor beheersbaar houden, saneren en voorkomen van knelpunten in de luchtkwaliteit

Een goede luchtkwaliteit draagt bij aan een gezonder leefmilieu. Om dit te bereiken heeft de provincie samen met het Rijk, gemeenten, regio's en provincies deelgenomen in het Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit (NSL). Het NSL is beleidsmatig verlengd tot het inwerking treden van de Omgevingswet. Wel is het NSL eind 2016 financieel afgesloten.

Hoewel de concentraties in Zuid-Holland nagenoeg aan de wettelijke grenswaarden voldoen, wordt de aanpak van luchtkwaliteit voortgezet met aanvullende maatregelen ter verbetering van een gezonde leefomgeving en om nieuwe knelpunten te voorkomen. In de volgende Voortgangsrapportage luchtkwaliteit wordt in beeld gebracht hoe de gemeten en berekende concentraties zich verhouden ten opzichte van de WHO-advieswaarden.

Om zowel economie als milieu te verbeteren, zet de provincie in op slimmer, schoner, sterker transport. Zo is een [programma voor de binnenvaart](#) opgezet, dat zich richt op de economische, logistieke en milieuprestaties van deze sector. Onderdeel van het programma is het EU-gesubsidieerde project Clean Inland Shipping ([CLINSH](#)). Ten behoeve van het ontgassingsverbod uit de provinciale milieuverordening (PMV) wordt het toezicht en de

handhaving verder vormgegeven en wordt gezien hoe kan worden aangesloten op een toekomstig nationaal verbod.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
1.6.3.1	Aantal knelpunten NO ₂ en fijnstof langs provinciale wegen	0	0	0	0	0
1.6.3.2	Aantal bijna knelpunten langs wegen in Zuid-Holland (NO ₂ tussen 38 en 40,5 microgram)	678	250	100	0	0
1.6.3.3	Aantal blootgestelden aan bijna-knelpunten langs wegen in Zuid-Holland	5535	2000	1000	50	50

Toelichting prestatie-indicator(en)

Gezien de voortzetting van het beleid, dat zich primair richt op het voorkomen van nieuwe knelpunten zijn nieuwe prestatie-indicatoren opgenomen. Naast knelpunten is met de indicatoren 1.6.3.2 en 1.6.3.3 de term bijna-knelpunten geïntroduceerd: plaatsen waar de lucht voldoet aan de Europese grenswaarde, maar zo dicht tegen die grenswaarde aanligt dat er een reëel risico bestaat dat – bijvoorbeeld bij economische groei – op die plaats weer een overschrijding ontstaat. De waarden van de bijna-knelpunten zijn uit de NSL-monitoring af te leiden. De indicatoren 1.6.3.2 en 1.6.3.3 richten zich op de wegen van alle wegbeheerders (gemeenten, provincie, Rijk en waterschappen). In de [voortgangsrapportage NSL 2017](#) is het aantal blootgestelden aan bijna knelpunten voor NO₂ in 2015 vastgesteld op 5535 personen. Dit aantal wordt als nulmeting beschouwd. Voor de komende jaren wordt een inschatting gegeven van de afname van dit aantal.

Het aantal knelpunten boven de grenswaarden NO₂ is inmiddels beperkt tot enkele (gemeentelijke) knelpunten (voor beiden geldt de nulmeting uit 2014).

in Rotterdam en Den Haag. Langs provinciale wegen is momenteel geen sprake van knelpunten. Voor de gemeentelijke knelpunten wordt samen met de betreffende gemeenten naar oplossingen gezocht.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	6.815	11.085	3.155	2.658	2.260	1.979
Baten	2.081	6.770	450	300	180	0
Totaal saldo baten en lasten	4.734	4.315	2.705	2.358	2.080	1.979
Toevoeging aan reserve	86	0	0	0	0	0
Onttrekking aan reserve	1.665	2.363	723	378	100	0
Subtotaal reserves	-1.579	-2.363	-723	-378	-100	0
Resultaat	3.154	1.952	1.982	1.981	1.980	1.979

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Luchtkwaliteit (NSL)	0	0	0	0	0	0
Milieuaspecten omgevingbeleid	86	0	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	86	0	0	0	0	0
Luchtkwaliteit (NSL)	1.665	2.363	723	378	100	0
Totaal onttrekking uit reserve	1.665	2.363	723	378	100	0
Saldo reserves	-1.579	-2.363	-723	-378	-100	0

Taak 1.6.4 Uitvoeren van maatregelen voor beheersbaar houden, saneren en voorkomen van geluidshinder

In 2018 is het Actieplan Geluid 2018-2023 vastgesteld; de uitvoering hiervan is onderdeel van programma 2, met name het Programma Zuid-Hollandse Infrastructuur. Dit bouwt voort op Actieplan Geluid 2013-2018 uit de vorige collegeperiode. Voor 2018 is een Uitvoeringsplan Geluid opgesteld waarbij wordt uitgegaan van het toepassen van de meest kosteneffectieve maatregelen. Hierbij wordt, naast de bekende maatregelen als stil asfalt en geluidsschermen, ook gekeken naar de inzet van diffractoren en andere innovaties.

In de Omgevingswet is, onder de noemer Samen Werken aan de Uitvoering van Nieuw Geluidbeleid (SWUNG) 2, nieuwe geluidregelgeving opgenomen. De provincie bereidt inwerkingtreding voor, onder andere door wegkenmerken van provinciale wegen op te nemen in een database. Deze database wordt vervolgens gebruikt om de maximale geluidsproductie per wegvak, zogenoemde [geluidsproductieplafonds](#), te berekenen.

Mede met het oog op de Omgevingswet vindt in de Rotterdamse Haven een geluidsreview plaats. Dit houdt onder andere in dat geluidsmodellen worden geactualiseerd en dat vergunningen ten aanzien van geluid geactualiseerd kunnen worden.

In 2018 is de start voorzien van een heroriëntatie stilte gebieden in de provincie. De uitkomsten van deze heroriëntatie zullen in het beleid worden opgenomen en gerealiseerd.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
1.6.4.1	Aantal km uitgevoerde geluidmaatregelen	43 km (2011)	PM	PM	PM	PM

Toelichting prestatie-indicator(en)

Een raming van het aantal kilometer geluidmaatregelen (inclusief schermen, wallen en eventuele innovatieve maatregelen) komt bij Voorjaarsnota 2018 beschikbaar.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	634	523	553	567	53	53
Baten	0	0	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	634	523	553	567	53	53
Toevoeging aan reserve	0	0	0	0	0	0
Onttrekking aan reserve	32	470	500	513	0	0
Subtotaal reserves	-32	-470	-500	-513	0	0
Resultaat	602	53	53	53	53	53

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Milieuaspecten omgevingbeleid	32	470	500	513	0	0
Totaal onttrekking uit reserve	32	470	500	513	0	0
Saldo reserves	-32	-470	-500	-513	0	0

Taak 1.6.5 Opdrachtverlening voor toepassen Nota vergunningverlening, Toezicht en Handhaving

Via vergunningverlening, toezicht en handhaving (VTH) op inrichtingen (bedrijven) worden hinder, emissies en risico's beperkt en wordt bijgedragen aan een schone en veilige leefomgeving. De provincie is op grond van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo) vergunningverlenend, toezichthoudend en handhavend bevoegd gezag voor circa 350 complexe en risicovolle inrichtingen.

De provincie geeft de vijf omgevingsdiensten opdracht voor de uitvoering van deze VTH taken. Deze diensten voeren ook gemeentelijke taken uit. Conform het Hoofdlijnenakkoord wordt gestreefd naar robuuste omgevingsdiensten voor vergunningverlening, toezicht en handhaving. Naast VTH taken bij inrichtingen voeren de vijf omgevingsdiensten ook taken uit op grond van onder meer de Wet Natuurbescherming, Wet bodembescherming, Waterwet, Wet hygiëne en veiligheid badinrichtingen en zwemgelegenheden, Wet luchtvaart, Wet geluidhinder en de Provinciale Milieuverordening.

In de Voorjaarsnota 2017 is de impuls voor het versneld versterken van Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving verwerkt. In totaal is in 2017 hiervoor € 1 mln in de reserve Milieuaspecten Omgevingsbeleid gestort. In 2018 wordt de impuls nagenoeg afgerond en wordt € 0,5 mln aan de reserve onttrokken. De Impuls VTH bestaat uit acties die op korte, middellange en langere termijn met nadrukkelijk inbreng van de operationele expertise van de omgevingsdiensten worden uitgevoerd. Via deze impuls wordt actief bevorderd dat de uitvoering van de provinciale VTH taken niet alleen verbeterd door maatregelen die vallen binnen de bevoegdheden van de provincie, maar ook waar deze betrekking hebben op het stelsel of op de inhoud van wetten en Algemene Maatregel van Bestuur (AMvB). In de brief met kenmerk PZH-2017-582881398 ([Statencommissie VenM 10 mei 2017](#)) zijn de opgaven beschreven met daarbij de geraamde middelen.

De uitkomsten van de Impuls versterken VTH zullen deels landen in meer reguliere producten als de nota VTH en leiden tot extra incidentele c.q. structurele financiële behoefte. Gedacht kan worden aan:

- Versterken van de vergunningverlening en het toezicht op de chemische sector;
- Versterking voor het adequaat acteren op en leren van incidenten en het organiseren van de achtervang;
- Doorontwikkelen van de aanpak van zeer zorgwekkende stoffen (ZZS) binnen de (wettelijke) kaders en landelijke programmatische aanpak die recht doet aan de Zuid-Hollandse situatie en uitgaat van een proactieve houding van de provincie als bevoegd gezag;
- Versterken van de provinciale sturing op de omgevingsdiensten volgend uit de nota VTH.

Naar aanleiding van de behandeling van de nota VTH en de voortgangsrapportage Impuls VTH worden de financiële consequenties in de Voorjaarsnota 2018 verwerkt.

Sinds 2016 worden werkafspraken met de diensten gemaakt volgens de kostprijsystematiek, op basis van specifiek omschreven producten en hiermee gemoeide inzet en kosten. In 2017 is het kengetallenmodel voor tijdsbesteding aan vergunningverlening en toezicht voor bedrijven gevalideerd. Vanaf 2018 is het de bedoeling om het model te gaan gebruiken en doorontwikkelen bij onderbouwing van (wijzigingen in) de begrotingen van de diensten.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
1.6.5.1.a	Percentage op tijd verleende vergunningen voor kortlopende procedures -- DCMR Omgevingsdienst Rijnmond	100%	100%	100%	100%	100%
1.6.5.1.b	Percentage op tijd verleende vergunningen voor kortlopende procedures -- Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid	97%	100%	100%	100%	100%
1.6.5.1.c	Percentage op tijd verleende vergunningen voor kortlopende procedures -- omgevingsdienst Midden Holland	90%	100%	100%	100%	100%

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
1.6.5.1.d	Percentage op tijd verleende vergunningen voor kortlopende procedures -- omgevingsdienst West Holland	100%	100%	100%	100%	100%
1.6.5.1.e	Percentage op tijd verleende vergunningen voor kortlopende procedures -- omgevingsdienst Haaglanden	90%	100%	100%	100%	100%
1.6.5.2.a	Percentage op tijd verleende vergunningen voor langlopende procedures -- DCMR Omgevingsdienst Rijnmond	47%	>85%	>85%	>85%	>85%
1.6.5.2.b	Percentage op tijd verleende vergunningen voor langlopende procedures -- Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid	87%	>85%	>85%	>85%	>85%
1.6.5.2.c	Percentage op tijd verleende vergunningen voor langlopende procedures -- Omgevingsdienst Midden Holland	86%	>85%	>85%	>85%	>85%
1.6.5.2.d	Percentage op tijd verleende vergunningen voor langlopende procedures -- Omgevingsdienst West Holland	33%	>85%	>85%	>85%	>85%
1.6.5.2.e	Percentage op tijd verleende vergunningen voor langlopende procedures -- Omgevingsdienst Haaglanden	90%	>85%	>85%	>85%	>85%
1.6.5.3.a	Percentage actuele vergunningen tov het totale provinciale bedrijvenbestand -- DCMR omgevingsdienst Rijnmond	99%	100%	100%	100%	100%
1.6.5.3.b	Percentage actuele vergunningen tov het totale provinciale bedrijvenbestand -- omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid	100%	100%	100%	100%	100%
1.6.5.3.c	Percentage actuele vergunningen tov het totale provinciale bedrijvenbestand -- omgevingsdienst Midden Holland	100%	100%	100%	100%	100%
1.6.5.3.d	Percentage actuele vergunningen tov het totale provinciale bedrijvenbestand -- omgevingsdienst West Holland	100%	100%	100%	100%	100%
1.6.5.3.e	Percentage actuele vergunningen tov het totale provinciale bedrijvenbestand -- omgevingsdienst Haaglanden	100%	100%	100%	100%	100%
1.6.5.4.a	Percentage controledichtheid -- DCMR omgevingsdienst Rijnmond	100%	100%	100%	100%	100%
1.6.5.4.b	Percentage controledichtheid -- omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid	100%	100%	100%	100%	100%
1.6.5.4.c	Percentage controledichtheid -- omgevingsdienst Midden Holland	100%	100%	100%	100%	100%
1.6.5.4.d	Percentage controledichtheid -- omgevingsdienst West Holland	100%	100%	100%	100%	100%
1.6.5.4.e	Percentage controledichtheid -- omgevingsdienst Haaglanden	100%	100%	100%	100%	100%
1.6.5.5.a	Percentage naleving DCMR omgevingsdienst Rijnmond	42%	>90%	>90%	>90%	>90%
1.6.5.5.b	Percentage naleving -- omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid	54% (grijs), 96% (groen)	>90%	>90%	>90%	>90%
1.6.5.5.c	Percentage naleving omgevingsdienst Midden Holland	54% (grijs), 58% (blauw)	>90%	>90%	>90%	>90%
1.6.5.5.d	Percentage naleving omgevingsdienst West Holland	48%	>90%	>90%	>90%	>90%
1.6.5.5.e	Percentage naleving omgevingsdienst Haaglanden	43%	>90%	>90%	>90%	>90%

Toelichting prestatie-indicator(en)

Als nulmeting voor de indicatoren 1.6.5.1 en 1.6.5.2 is het jaar 2014 genomen. Voor de indicatoren 1.6.5.3, 1.6.5.4 en 1.6.5.5 is dat het jaar 2016.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	37.929	42.104	42.441	42.636	42.662	42.134
Baten	1.401	3.400	3.400	3.400	3.400	3.400
Totaal saldo baten en lasten	36.529	38.704	39.041	39.236	39.262	38.734
Toevoeging aan reserve	0	0	0	0	0	0
Onttrekking aan reserve	0	0	300	500	528	0
Subtotaal reserves	0	0	-300	-500	-528	0
Resultaat	36.529	38.704	38.741	38.736	38.735	38.734

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Frictiekosten RUD	0	0	300	500	528	0
Totaal onttrekking uit reserve	0	0	300	500	528	0
Saldo reserves	0	0	-300	-500	-528	0

Programma 2 Bereikbaar en Verbonden

Best bereikbare provincie

Zuid-Holland is een internationaal transportknooppunt. Onze welvaart danken we grotendeels aan goederenstromen vanuit de haven en industrie en producten vanuit de land- en tuinbouw die de provincie in en uit gaan. We zien ook veel dagelijkse verplaatsingen tussen woon- werklocaties. Zuid-Holland is de meest verstedelijkte provincie, waarin twee van Nederlands grootste steden liggen, een reeks oud-Hollandse steden en talrijke kleinere gemeenten.

Economische groei zorgt voor toenemende druk op de infrastructuur, door meer goederenverkeer en meer woon-werk verplaatsingen. Zuid-Holland ontleent zijn kracht aan het meerkernige stedelijk netwerk waarin elke stad een economisch profiel heeft. Uit internationale onderzoeken blijkt dat het potentieel sterker benut kan worden door de steden en economische clusters met hun afzonderlijke kwaliteiten beter te verbinden. Voor de concurrentiepositie is niet alleen een goede bereikbaarheid via (vaar- en spoor)wegen van belang, maar ook steeds meer via de digitale infrastructuur.

Het is onze ambitie dat Zuid-Holland de best bereikbare provincie van Nederland is; optimaal verbonden met regionale, landelijke en internationale centra. Er liggen grote kansen in verbinding van de mobiliteitsopgaven met de verstedelijkingsaanpak, economische transitie en energievernieuwing. Wij willen de mobiliteitssector schoner maken en verduurzamen, om de nationale doelstellingen voor klimaat en luchtkwaliteit te halen. Wij zetten daarom onder meer in op versterking van openbaar vervoer en gebruik van de fiets in de mobiliteitsketen van reizigers. Daarnaast moet vervoer over water een volwaardig alternatief zijn voor vervoer over de weg. De demografische opbouw van de samenleving verandert, wat leidt tot een verschuiving in het OV-gebruik. Hierdoor staat de traditionele invulling van het aanbod van openbaar vervoer in de landelijke gebieden onder druk. In deze landelijke gebieden blijft wel de noodzaak bestaan voor passend openbaar vervoer voor mensen die hiervan afhankelijk zijn. We willen innovatie in het openbaar vervoer stimuleren door in de concessieverlening de creativiteit van aanbieders de ruimte te geven.

Exploitatie

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	293.222	265.277	255.551	283.067	272.452	277.935
Baten	85.669	10.548	17.192	21.574	6.422	5.523
Totaal saldo baten en lasten	207.552	254.729	238.358	261.494	266.030	272.412
Toevoeging aan reserve	189.450	171.702	33.317	30.350	20.736	12.292
Onttrekking aan reserve	73.842	136.264	26.923	19.077	3.842	550
Subtotaal reserves	115.609	35.438	6.394	11.273	16.895	11.742
Resultaat	323.161	290.167	244.753	272.766	282.925	284.154

Incidentele baten en lasten

(bedragen x € 1.000)	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	7.526	22.001	-3.314	-2.507
Baten	14.487	18.868	3.717	2.818
Totaal saldo baten en lasten	-6.961	3.132	-7.030	-5.325
Toevoeging aan reserve	7.745	12.715	12.130	5.880
Onttrekking aan reserve	26.923	19.077	-1.680	550
Subtotaal reserve	-19.178	-6.362	13.810	5.330
Resultaat	-26.139	-3.230	6.780	5

Opmerking: De incidentele baten en lasten maken onderdeel uit van de totale exploitatie van het programma

Doel 2-1 Instandhouding, bereikbaarheid en verkeersveiligheid op orde

Wat willen we bereiken?

Dit doel beoogt het volgende te bereiken:

- Kwaliteit bestaande provinciale infrastructuur op orde houden;
- Compleet maken mobiliteitsnetwerk;
- Verbeteren Verkeersveiligheid;
- Benutten bestaande infrastructuur door:
  - Vraag naar mobiliteit afstemmen op het aanbod van infrastructuur en vervoermiddelen;
  - Verbeteren integratie van netwerken;
- Mobiliteit systeem versterken en opwaarderen.

Binnen dit doel wordt, als onderdeel van de extra investeringen in een slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland, gewerkt aan:

- Nieuwe Impuls voor verduurzaming van onze mobiliteit

Conform het Hoofdlijnenakkoord is het doel om van Zuid-Holland de best bereikbare provincie te maken.

Hiervoor moet de kwaliteit van de infrastructuur, zowel technisch als functioneel, op orde zijn.

Om dit te bereiken zorgt de provincie voor de aanleg en het beheer en onderhoud van de regionale wegen en vaarwegen. Dat doet de provincie slim en innovatief, in samenwerking met andere wegbeheerders en opgave- en gebiedsgericht. In het beheer en onderhoud wordt voor het moment van onderhoud gekeken naar de werkelijke conditie van het areaal ofwel toestandafhankelijkheid. Daarin worden functionele verbeteringen en kansen voor bijvoorbeeld energietransitie (CO₂ neutraal) meegenomen.

Het functioneel op orde zijn van de infrastructuur wil de provincie onder meer bereiken door het compleet maken van het mobiliteitsnetwerk. Hiervoor pakt de provincie, door uitvoering te geven aan reeds geplande projecten, infrastructurele knelpunten aan via het Programma Zuid-Hollandse Infrastructuur (PZI). Hierbij heeft de bereikbaarheid van internationale knooppunten zoals de mainport Rotterdam, Schiphol en de Greenport Westland - Oostland specifieke aandacht. De provincie werkt hiervoor onder meer mee aan de Programmatische Aanpakken Rotterdam - Den Haag (inclusief de Leidse regio en de Drechtsteden) en Goederencorridor Oost (A15). Het oplossen van knelpunten doet de provincie in nauwe samenwerking met het Rijk, de gemeenten en de waterschappen. De verbetering van de verkeersveiligheid heeft prioriteit om het aantal verkeersslachtoffers te verminderen.

Om de schaarse ruimte in Zuid-Holland zo effectief mogelijk te gebruiken, zet de provincie in op het beter benutten en slimmer gebruiken van de bestaande capaciteit van het mobiliteitssysteem. Ook wordt getracht de vraag naar mobiliteit meer af te stemmen op het aanbod van infrastructuur en vervoermiddelen. Om dit te bereiken wil de provincie de keuzemogelijkheden voor en de combinatie van vervoermiddelen voor reizigers verbeteren. Een belangrijke rol hierin is weggelegd voor de fiets, zoals verwoord in de Uitvoeringsagenda [Samen verder fietsen](#), maar ook het landelijke programma [Beter Benutten](#) en [Dynamisch Verkeersmanagement](#). Waar vraag naar en aanbod van klassiek openbaar vervoer tekort schieten, zoals in krimpregio's, moeten we zoeken naar oplossingen zodat er flexibel, vraaggericht vervoer beschikbaar komt.

De provincie wil dat vervoer van goederen over water een volwaardig alternatief is voor goederenvervoer over de weg. Hierdoor wordt het mobiliteitsnetwerk efficiënter gebruikt met minder piekbelasting. Daarnaast wil de provincie slimme innovaties toepassen en de integratie van netwerken verbeteren. Een voorbeeld hiervan is het [Revolverend Verenfonds](#). Om het mobiliteitssysteem blijvend te versterken zal de provincie technologische ontwikkelingen, duurzame energie en logistieke innovaties inzetten.

Er liggen grote kansen in verbinding van de mobiliteitsopgaven met de verstedelijkingsaanpak, economische transitie en energievernieuwing. Wij willen de mobiliteitssector schoner maken en verduurzamen, om de nationale doelstellingen voor klimaat en luchtkwaliteit te halen. We zetten daarom in op versterking van openbaar vervoer en het gebruik van de fiets in de mobiliteitsketen.

Met de keuze in het Hoofdlijnenakkoord voor een gesloten systeem binnen het programma Bereikbaar en Verbonden, zullen tegenvallers worden opgevangen binnen het programma. Meevallers zullen beschikbaar blijven in het programma en worden ingezet voor het oplossen van andere knelpunten.

In de afgelopen jaren zijn daarnaast verbeteringen opgestart en doorgevoerd met betrekking tot sturing op de (financiële) programmering en het prognosticerend vermogen (voorspellen). In 2018 wordt verder gegaan met het scherper sturen op realistische prognoses op basis van risicodossiers en de ervaringen in voorgaande jaren.

Trends en ontwikkelingen

De economische, technologische en demografische ontwikkelingen werken door in de wijze waarop mensen en bedrijven de ruimte en het mobiliteitsnetwerk gebruiken. Nu al doen zich verschuivingen voor in gedrag en in voorkeuren. De grens tussen persoonlijke mobiliteit en collectief vervoer gaat waarschijnlijk vervagen en er ontstaan nieuwe relaties tussen vervoerssystemen. Het is onzeker of en in welke mate dergelijke trends zullen doorzetten. Zo maken technologische ontwikkelingen het voor steeds meer mensen mogelijk om niet op een vaste werkplek te werken. In de vrije tijd zijn mensen vaker op stap: naar de bekende publiekstrekkers, maar ook naar mooie landschappen en natuurgebieden. In de woonvoorkeuren houdt de trek naar de stad aan met een eigen mobiliteitsbehoefte.

Innovatie is nodig om energietransitie bij mobiliteit van de grond te krijgen. Bij infrastructuur zullen innovaties zich met name richten op het verlengen van de levensduur van infrastructuur en het slimmer en goedkoper aanleggen en onderhouden van infrastructuur. Zelf lokaal energie opwekken en gebruiken is daarbij een belangrijke ontwikkeling, maar ook andere duurzaamheidsoplossingen (bijvoorbeeld geluidabsorptie en milieuschadevermindering) worden getest en toegepast. Op het gebied van verkeersveiligheid verwacht de provincie op termijn de veiligheidswinst te behalen door ontwikkelingen in voertuigen en de interactie met de weggebruiker.

Een andere ontwikkeling is de Omgevingswet, waarvoor integratie van beleidsvelden in een Omgevingsvisie nodig zal zijn. Dit betekent betere integratie van mobiliteitsbeleid en ruimtelijk beleid, zodat de economische kracht van Zuid-Holland versterkt wordt.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
2.1.a	Percentage wegen in goede technische staat op basis van conditiemeting (NEN 2767)	93%	92%	93%	90%	86%
2.1.b	Percentage vaarwegen in goede technische staat op basis van conditiemeting (NEN 2767)	51,6%	54%	55%	57%	61%
2.1.c	Percentage beweegbare kunstwerken voldoende beschikbaar voor het wegverkeer	98%	100%	100%	100%	100%
2.1.d	Percentage beweegbare kunstwerken voldoende beschikbaar voor het vaarwegverkeer	94%	100%	100%	100%	100%
2.1.e	Gemiddelde snelheid autoverkeer spits op belangrijke regionale trajecten (km per uur)	50,1 km/uur	≥ 2017	≥ 2018	≥ 2019	≥ 2020
2.1.f	Gemiddelde snelheid autoverkeer dal op belangrijke regionale trajecten (km per uur)	54,0 km/uur	≥ 2017	≥ 2018	≥ 2019	≥ 2020
2.1.g	Aantal dodelijke verkeersslachtoffers Zuid-Holland	64	≤ 2017	≤ 2018	≤ 2019	≤ 2020
2.1.h	Aantal dodelijke verkeersslachtoffers in het regiegebied Zuid-Holland	34	≤ 2017	≤ 2018	≤ 2019	≤ 2020
2.1.i	Aandeel fietsgebruik bij afstanden tot 15 km	31%	≥ 32%	≥ 33%	≥ 34%	≥ 35%

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
2.1.j	Gebruik provinciale vaarwegen in vaarbewegingen -- Aantal vaarbewegingen (beroepsbinnenvaart) op de Gouwe	8.100	≥ 2017	≥ 2018	≥ 2019	≥ 2020
2.1.k	Gebruik provinciale vaarwegen in tonnages -- Vervoerde tonnages (x100.000) op de Gouwe	33.000	≥ 2017	≥ 2018	≥ 2019	≥ 2020
2.1.l	Percentage kunstwerken waarvan het laatste grote onderhoud aan civiele constructie max.15 jaar geleden heeft plaatsgevonden	100% (2017)	100%	100%	100%	100%

Toelichting effectindicator(en)

2.1.a en b: Conditie meting op basis van de NEN 2767 norm geeft inzicht in de gemiddelde technische staat en daarmee de beschikbaarheid van het gehele areaal aan wegen, oevers en kunstwerken. Als aan een weg net groot onderhoud heeft plaatsgevonden scoort de technische staat uitstekend. Gedurende de gebruiksduur neemt de technische staat langzaam af naar matig. Dit betekent ook dat de effectindicator van de gemiddelde staat van het gehele areaal in de tijd zal fluctueren. De streefwaarde in enig jaar kan hierdoor lager zijn dan de nulmeting. Met het monitoren van de technische staat kan tijdig het moment worden bepaald waarop groot onderhoud noodzakelijk wordt. Te allen tijde voldoet het volledige areaal aan de wettelijke technische eisen ten aanzien van veiligheid en wordt voorkomen dat achterstallig onderhoud en daarmee kapitaalvernietiging ontstaat.

2.1.c en d geven inzicht in de betrouwbaarheid en beschikbaarheid van beweegbare kunstwerken. De provincie beheert en onderhoudt haar beweegbare kunstwerken zodat de overlast door stremming tot een minimum beperkt blijft. Om dat te meten wordt een percentage berekend van de bruggen die meer dan 99,8% van de tijd beschikbaar zijn. De beschikbaarheid van een brug wordt gemeten door de duur van alle ongeplande stremmingen op te tellen. Wanneer de som groter is dan 17,5 uur (minder dan 99,8% beschikbaarheid op jaarbasis) is een brug onvoldoende beschikbaar. Dit wordt zowel voor stremming voor het wegverkeer als voor het vaarwegverkeer bijgehouden

2.1.l: Op basis van de aanbevelingen in het eindrapport Vervolgonderzoek Beheer en onderhoud wegen en kunstwerken van de Randstedelijke Rekenkamer (2017) is indicator 2.1.l (kunstwerken) toegevoegd.

In de paragraaf Onderhoud kapitaalgoederen wordt op basis van de aanbevelingen van de Randstedelijke Rekenkamer gedetailleerder inzicht gegeven in de verwachte ontwikkeling van de technische staat van het areaal (indicatoren 2.1.a, b en l).

Wat gaan we doen om dit doel te bereiken?

Beleids Theorie

Om van Zuid-Holland de best bereikbare provincie te maken, heeft de provincie een verscheidenheid aan taken, maatregelen en instrumenten tot haar beschikking.

Beleidsmatig vormen het Hoofdlijnenakkoord, de Visie Ruimte en Mobiliteit en het [Programma Mobiliteit](#) de basis voor het provinciaal handelen. Dit beleidskader vormt het vertrekpunt om van de provincie Zuid-Holland de best bereikbare provincie te maken. Ontwikkelingen in de maatschappij en nieuwe inzichten op het gebied van mobiliteit, vereisen een continue toets of dit kader nog voldoende houvast en richting geeft om de gestelde doelen te bereiken. Vanuit dit gezichtspunt geven strategische analyses, bereikbaarheidsonderzoeken en verkenningen van wegen, vaarwegen en openbaar vervoer richting aan de uitvoering van het Programma Mobiliteit en indien noodzakelijk, bijstelling van het kader.

Om de kwaliteit van de bestaande infrastructuur op orde te houden is het belangrijk om tijdig onderhoud te plegen aan het netwerk. Dat gebeurt door het uitvoeren van dagelijks beheer en onderhoud en grootschalig beheer en onderhoud. Voor het optimale moment van onderhoud wordt gekeken naar de werkelijke conditie van het areaal ofwel toestand afhankelijkheid.

Om het netwerk compleet te maken en de verkeersveiligheid te verbeteren voert de provincie infrastructurele projecten uit. En daarnaast werken we samen met beheerders van aansluitende netwerken. Met het integrale Programma Zuid-Hollandse Infrastructuur (PZI) vertaalt de provincie het beleid programmatisch en financieel naar maatregelen, projecten en programma's op het gehele mobiliteitsterrein.

Om de vraag naar mobiliteit af te stemmen op het aanbod van infrastructuur en het verbeteren van de integratie van netwerken voert de provincie projecten uit, die zich richten op het verminderen van de piekbelasting van het netwerk. De integratie krijgt vorm door bijvoorbeeld het verbeteren van kruisingen tussen weg-vaarweg (blauwe golf), betere overstapmogelijkheden fiets-OV en het optimaal informeren van reizigers. Hierbij wordt vol ingezet op energietransitie en duurzame mobiliteit. Bij het [Kaderbesluit Infrastructuur 2017](#) is voor Duurzame Mobiliteit € 6 mln exploitatiebudget (instandhouding) aan het PZI toegevoegd. Dit zal worden ingezet voor onder andere het behalen van de CO₂ ambities voor beheer en onderhoud en in nieuwbouwprojecten.

Knelpunten en problemen worden op de schaal van Zuid-Holland afgewogen op basis van de netwerkanalyses. Vervolgens worden de regio's gebiedsgericht en integraal beschouwd, waarbij de oplossingen gezocht worden over alle modaliteiten heen. Ook op andere gebieden dan infrastructurele maatregelen. Samenwerking en netwerkend werken met andere overheden en maatschappelijke organisaties is hierbij cruciaal voor het versterken van de bereikbaarheid van Zuid-Holland.

Bijdrage Verbonden partijen

De provincie participeert in het Wegschap Dordtse Kil. Gezamenlijk met andere partijen is de provincie eigenaar van de Kiltunnel die de N217 met de N3 verbindt. De Kiltunnel maakt onderdeel uit van het gezamenlijke infrastructurele netwerk van provincie en andere wegbeheerders.

Wat mag dat kosten voor het doel?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	213.970	172.816	164.795	186.725	178.546	182.256
Baten	14.861	9.756	16.400	20.782	5.630	4.731
Totaal saldo baten en lasten	199.110	163.060	148.395	165.944	172.916	177.525
Toevoeging aan reserve	100.534	81.221	25.551	24.121	19.236	10.557
Ottrekking aan reserve	69.401	50.212	23.573	13.700	0	550
Subtotaal reserves	31.134	31.009	1.978	10.421	19.236	10.007
Resultaat	230.243	194.068	150.372	176.364	192.152	187.532

Toelichting meerjarenraming

De lasten en baten voor het beheer en onderhoud van de bestaande infrastructuur zijn toegelicht in het PZI 2018-2047. De geraamde kasritmes kennen jaarlijkse fluctuaties.

De lasten stijgen in 2019 met € 8,5 mln, dalen in 2020 met € 2,8 mln en stijgen in 2021 met € 6,4 mln. De baten dalen in 2019 en in 2020 met € 3 mln en in 2021 met € 0,3 mln.

Een deel van de jaarlijkse rijksbijdrage verkeer en vervoer wordt ingezet voor provinciale en regionale infrastructurele projecten. Een nadere toelichting hierop is opgenomen in Hoofdstuk 4 van het PZI 2018-2047. De geplande bijdragen kunnen jaarlijks fors fluctueren. De lasten stijgen in 2019 met € 7 mln en dalen in 2020 met € 18,2 mln (waarvan € 6 mln bijdrage reserve mobiliteit). De baten stijgen in 2019 met € 7,5 mln en dalen in 2020 met € 12,2 mln en in 2021 met € 0,6 mln.

De middelen voor gedragsbeïnvloeding worden eenmaal per drie jaar in de begroting opgenomen. In 2020 wordt incidenteel € 5,7 mln aan de begroting toegevoegd.

De kapitaallasten stijgen in de periode 2019 - 2021 met respectievelijk € 8,2 mln, € 6,5 mln en € 4,2 mln.

Bij het Kaderbesluit infrastructuur 2016 is besloten een egalisatiereserve egalisatieres.beheer & onderhoud DBI te vormen om de schommelingen in de exploitatielasten voor beheer en onderhoud op te vangen en voor de provinciale begroting een gelijkmatige lastenontwikkeling te presenteren. De huidige technische staat van het wegenareaal geeft de eerstkomende jaren geen aanleiding voor het uitvoeren van planmatig onderhoud. In de periode 2018 tot en met 2020 worden daarom exploitatiemiddelen toegevoegd aan de reserve. Vanaf 2021 zal weer een forse toename in het wegenonderhoud ontstaan waarmee ook de egalisatiereserve wordt ingezet. Zie ook de [Paragraaf onderhoud kapitaalgoederen](#).

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Egalisatiereserve expl proj PZI	19.426	10.462	0	5.490	4.560	3.810
Reserve bereikbaarheid	6.037	15.489	3.387	287	5.887	5.887
Egalisatiereserve afschrijvingslast.	61.197	25.414	0	0	0	0
Mobiliteit	12.873	11.515	1.929	1.929	1.929	0
Egalisatieres.beheer & onderhoud DBI	0	18.340	18.000	15.000	6.000	0
Coolport middelen	1.000	0	0	0	0	0
Egalisatiereserve afschrijvingslst.	0	0	2.235	1.415	860	860
Totaal toevoeging aan reserve	100.534	81.221	25.551	24.121	19.236	10.557
Egalisatiereserve expl proj PZI	10.717	2.042	8.218	1.100	0	0
RijnGouwelijn	0	10.900	0	0	0	0
Reserve bereikbaarheid	42.760	11.744	6.957	0	0	0
Egalisatiereserve afschrijvingslast.	1.311	2.189	0	0	0	0
Mobiliteit	11.494	20.047	6.528	6.000	0	550
Voorm.Invest.budg.Sted.Vern.3 (ISV3)	0	0	1.871	1.100	0	0
Coolport middelen	3.060	3.290	0	0	0	0
Egalisatiereserve afschrijvingslst.	0	0	0	5.500	0	0
2014 DP Verb.proc.fin.inz.Mobiliteit	58	0	0	0	0	0
Totaal onttrekking uit reserve	69.401	50.212	23.573	13.700	0	550
Saldo reserves	31.134	31.009	1.978	10.421	19.236	10.007

Taak 2.1.1 Uitvoeren van dagelijks beheer en onderhoud

De provincie heeft de wettelijke plicht haar areaal, de provinciale wegen en vaarwegen, te beheren en onderhouden zodat een vlotte en veilige afwikkeling van het verkeer gewaarborgd is.

Verspreid over het gehele areaal worden dagelijkse beheer- en onderhoudswerkzaamheden (DBO) uitgevoerd om de wegen en vaarwegen technisch in stand te houden, de veiligheid te bewaken en de doorstroming te waarborgen. Het betreft onder meer: toezicht, inspectie en handhaving, juridisch beheer, bediening van bruggen, verkeersvoorzieningen, gladheidsbestrijding, kleinschalig civieltechnisch en groenonderhoud aan wegen, vaarwegen en kunstwerken, exploitatie van steunpunten, vaar- en voertuigen.

Door middel van dynamisch verkeersmanagement wordt de doorstroming van het weg- en vaarwegverkeer verbeterd. Er wordt ingespeeld op de actuele verkeerssituatie en er is betrouwbare reistijdinformatie beschikbaar.

De provincie verzorgt voor een aantal beheerders (zoals gemeenten, Rijkswaterstaat, Prorail) de bediening op afstand en het technisch beheer van bruggen over cruciale vaar- en wegroutes. Hierdoor ontstaat meer zicht op de actuele verkeerssituatie rond bruggen en kan de doorstroming op weg en vaarweg worden geborgd.

Verder worden ontheffingen, vergunningen en toestemmingen verleend op basis van de Wegenwet en de Wegenverordening Zuid-Holland, de Scheepvaartverkeerswet, het Binnenvaartpolitiereglement en de vaarwegenverordening. Hiervoor gelden wettelijke termijnen.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
2.1.1.1	Percentage binnen de termijn verleende ontheffingen, vergunningen en toestemmingen	93%	90%	90%	90%	90%
2.1.1.2	Percentage binnen de streeftermijn (conform vastgesteld werkproces) afgehandelde meldingen	88%	90%	90%	90%	90%

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	58.085	44.277	45.054	43.984	43.750	44.512
Baten	4.172	3.637	4.083	2.970	2.990	2.990
Totaal saldo baten en lasten	53.913	40.640	40.971	41.014	40.760	41.522
Toevoeging aan reserve	0	0	146	166	384	384
Onttrekking aan reserve	123	4	0	0	0	0
Subtotaal reserves	-123	-4	146	166	384	384
Resultaat	53.790	40.636	41.116	41.180	41.145	41.906

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Egalisatiereserve afschrijvingslst.	0	0	146	166	384	384
Totaal toevoeging aan reserve	0	0	146	166	384	384
Egalisatiereserve expl proj PZI	123	0	0	0	0	0
Mobiliteit	0	4	0	0	0	0
Totaal onttrekking uit reserve	123	4	0	0	0	0
Saldo reserves	-123	-4	146	166	384	384

Taak 2.1.2 Uitvoeren van planmatig onderhoud

Het onderhoud aan de provinciale wegen en vaarwegen wordt uitgevoerd op een conditiegestuurde, integrale en trajectgewijze manier. Deze manier is beschreven in het assetmanagementsysteem gebaseerd op de internationale assetmanagementstandaard NEN-ISO 55001. Het moment van onderhoud wordt zodanig gepland dat precies op tijd wordt onderhouden. Zo blijft de infrastructuur optimaal functioneren tegen de laagste kosten, met overwogen, aanvaardbare risico's.

Het PZI geeft een overzicht van de weg- en vaarwegprojecten waarvan het planmatig onderhoud in de jaren 2018 tot en met 2022 wordt uitgevoerd.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
2.1.2.1	Percentage volgens programmering afgeronde onderhoudsprojecten	83%	85%	85%	85%	85%

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	68.887	56.417	52.652	65.408	66.657	74.290
Baten	623	631	5.262	3.337	343	0
Totaal saldo baten en lasten	68.264	55.786	47.390	62.071	66.314	74.290
Toevoeging aan reserve	0	10.000	218	149	476	476
Onttrekking aan reserve	2.909	5.544	0	5.500	0	0
Subtotaal reserves	-2.909	4.456	218	-5.351	476	476
Resultaat	65.355	60.242	47.608	56.720	66.790	74.767

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Egalisaties.beheer & onderhoud DBI	0	10.000	0	0	0	0
Egalisatiereserve afschrijvingslst.	0	0	218	149	476	476
Totaal toevoeging aan reserve	0	10.000	218	149	476	476
Egalisatiereserve expl proj PZI	2.429	0	0	0	0	0
Reserve bereikbaarheid	481	4.644	0	0	0	0
Egalisatiereserve afschrijvingslast.	0	900	0	0	0	0
Egalisatiereserve afschrijvingslst.	0	0	0	5.500	0	0
Totaal onttrekking uit reserve	2.909	5.544	0	5.500	0	0
Saldo reserves	-2.909	4.456	218	-5.351	476	476

Taak 2.1.3 Kaders stellen en de provincie vertegenwoordigen voor het verbeteren van de bereikbaarheid en verkeersveiligheid

Het Hoofdpijnenakkoord, de Visie Ruimte en Mobiliteit en het Programma Mobiliteit vormen het kader waarbinnen de acties en activiteiten op het gebied van mobiliteit uitgevoerd worden. Ontwikkelingen in de maatschappij en nieuwe inzichten op het gebied van mobiliteit vereisen een continue toets of dit kader nog voldoende houvast en richting geeft om de gestelde doelen te bereiken.

Om deze doelen te behalen is het noodzaak om op te trekken met onze partners in de regio. Dit betreft zowel andere overheden als maatschappelijke organisaties. Vandaar dat de provincie deelneemt in diverse samenwerkingsverbanden en overleggen. Zo komen provinciale ambities wat betreft mobiliteit, maar ook groen, water, economie en ruimte in gezamenlijkheid met deze partners tot uitvoering. Voorbeelden hiervan zijn de lopende MIRT onderzoeken en gebiedsverkenningen zoals voor het Westland.

Daarnaast maakt de provincie samen met de partners in de Zuidelijke Randstad jaarlijks afspraken met het Rijk in het kader van het Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport (MIRT) vanuit een gecoördineerde

ruimtelijke en bereikbaarheidsaanpak. Tussentijds worden per project of programma ook bestuurlijke afspraken gemaakt.

Toelichting prestatie-indicator(en)

Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	3.733	4.822	5.058	5.056	5.114	5.112
Baten	986	1.138	1.276	1.276	1.276	1.276
Totaal saldo baten en lasten	2.748	3.684	3.782	3.780	3.838	3.836
Toevoeging aan reserve	248	0	0	0	0	0
Onttrekking aan reserve	58	0	0	0	0	0
Subtotaal reserves	189	0	0	0	0	0
Resultaat	2.937	3.684	3.782	3.780	3.838	3.836

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Reserve bereikbaarheid	248	0	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	248	0	0	0	0	0
2014 DP Verb.proc.fin.inz.Mobiliteit	58	0	0	0	0	0
Totaal onttrekking uit reserve	58	0	0	0	0	0
Saldo reserves	189	0	0	0	0	0

Taak 2.1.4 Uitvoeren van projecten / maatregelen voor bereikbaarheid en verkeersveiligheid (Programma Zuid-Hollandse Infrastructuur (PZI) meerjarenprogramma infrastructuur)

Het Programma Zuid-Hollandse Infrastructuur (PZI) vervult de rol van planningsinstrument en geeft inzicht in de middelen voor nieuwe en verbeterde infrastructuur. Met het PZI wordt invulling gegeven aan de kaders uit het Hoofdlijnenakkoord, de VRM en het Programma Mobiliteit. Met het uitvoeren van projecten en maatregelen uit het PZI wordt de provincie beter bereikbaar en verkeersveiliger. Het streven is om een duurzaam financieel evenwicht tussen investeringen in, en onderhoud van de infrastructuur te behouden.

Het PZI bevat eigen provinciale projecten en maatregelen naast projecten en maatregelen die in samenwerking met, of met medefinanciering van andere partners als Rijk, gemeenten en waterschappen worden uitgevoerd. Het grootste project van de provincie is de [Rijnlandroute](#), waar in 2018 volop aan verder wordt gewerkt. Voor een ander groot project [N211 \(Wippolderlaan\)](#) wordt in 2018 verder gewerkt aan de voorbereiding. Een overzicht van de projecten is te vinden in het PZI.

De PZI-paragraaf verkeersveiligheid richt zich op maatregelen (Duurzaam Veilig) die de verkeersveiligheid van onze wegen verbeteren. Deze maatregelen worden vaak meegenomen bij de uitvoering van groot onderhoud. In 2018 zullen maatregelen genomen worden aan de N211, N231, N444, N470 en N489.

Daarnaast zet de provincie door middel van educatie, communicatie, campagnes en voorlichting in op [gedragsverandering](#) van de verkeersdeelnemers. Dit doet de provincie in samenwerking met diverse partners zoals Rijk, gemeenten, scholen en politie. In de PZI-paragraaf Fiets wordt de uitwerking gegeven van de Uitvoeringsagenda Samen verder fietsen.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
2.1.4.1.a	Percentage wegenprojecten PZI binnen planning	92%	75%	75%	75%	75%
2.1.4.1.b	Percentage vaarwegen projecten PZI binnen planning	100%	75%	75%	75%	75%
2.1.4.1.c	Percentage fietsprojecten PZI binnen planning	89%	75%	75%	75%	75%
2.1.4.1.d	Percentage verkeersveiligheidsprojecten PZI binnen planning	57%	75%	75%	75%	75%
2.1.4.2.a	Percentage wegenprojecten PZI binnen budget	100%	85%	85%	85%	85%
2.1.4.2.b	Percentage vaarwegen projecten PZI binnen budget	100%	85%	85%	85%	85%
2.1.4.2.c	Percentage fietsprojecten PZI binnen budget	94%	85%	85%	85%	85%
2.1.4.2.d	Percentage verkeersveiligheidsprojecten PZI binnen budget	100%	85%	85%	85%	85%
2.1.4.3.a	Aantal scholen met certificaat School op Seef	148	>=2017	>=2018	>=2019	>=2020
2.1.4.3.b	Aantal deelgenomen scholen aan Totally Traffic	120	>=2017	>=2018	>=2019	>=2020

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	78.571	66.918	61.618	71.696	62.317	57.496
Baten	8.651	4.350	5.779	13.199	1.021	465
Totaal saldo baten en lasten	69.920	62.568	55.839	58.497	61.296	57.031
Toevoeging aan reserve	99.287	71.221	23.316	22.706	18.376	9.697
Onttrekking aan reserve	63.249	44.665	21.702	7.100	0	550
Subtotaal reserves	36.037	26.556	1.614	15.606	18.376	9.147
Resultaat	105.958	89.124	57.453	74.102	79.672	66.177

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Egalisatiereserve expl proj PZI	19.426	10.462	0	5.490	4.560	3.810
Reserve bereikbaarheid	5.790	15.489	3.387	287	5.887	5.887
Egalisatiereserve afschrijvingslast.	61.197	25.414	0	0	0	0
Mobiliteit	12.873	11.515	1.929	1.929	1.929	0
Egalisatieres.beheer & onderhoud DBI	0	8.340	18.000	15.000	6.000	0
Totaal toevoeging aan reserve	99.287	71.221	23.316	22.706	18.376	9.697
Egalisatiereserve expl proj PZI	8.165	2.042	8.218	1.100	0	0
RijnGouwelijk	0	10.900	0	0	0	0
Reserve bereikbaarheid	42.279	7.100	6.957	0	0	0
Egalisatiereserve afschrijvingslast.	1.311	1.289	0	0	0	0
Mobiliteit	11.494	20.043	6.528	6.000	0	550
Coolport middelen	0	3.290	0	0	0	0
Totaal onttrekking uit reserve	63.249	44.665	21.702	7.100	0	550
Saldo reserves	36.037	26.556	1.614	15.606	18.376	9.147

Taak 2.1.5 Uitvoeren projecten, programma's en maatregelen gericht op betere benutting van de infrastructuur

Een van de rode draden uit de Visie Ruimte en Mobiliteit is het beter benutten van bestaande infrastructuur. Naast maatregelen aan de aanbodkant van het mobiliteitssysteem (taak 2.1.4), is deze taak gericht op een betere benutting van de infrastructuur aan de vraagkant. Bij het programmeren van wonen, werken en voorzieningen is de beschikbaarheid van capaciteit op het mobiliteitsnetwerk één van de keuzefactoren. Bij planvorming wordt hier door de provincie voortdurend aandacht aan besteed.

De inzet van Dynamisch Verkeersmanagement (DVM) om verkeersdeelnemers de mogelijkheid te bieden om op andere en meer gedifferentieerde tijden te reizen, alternatieve modaliteiten te gebruiken en flexibel te werken draagt bij aan het doel van betere bereikbaarheid en verkeersveiligheid. Dit leidt tot een betere benutting van het netwerk en minder congestie door beter evenwicht tussen vraag en aanbod. Meer afstemming (gedragscomponent) is vooral nodig op drukke uren en drukke bundels. Dit instrument is nog in ontwikkeling en daarbij bieden innovatieve ideeën veel kansen. De provincie zal net als voorgaande jaren ook in 2018 meewerken aan het Rijksprogramma Beter Benutten en is in dat kader betrokken bij de Verkeersonderneming Rotterdam en Bereikbaar Haaglanden.

Op operationeel vlak en in samenwerking met andere wegbeheerders, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties in Zuid-Holland, wordt gewerkt aan het intelligent maken van verkeersregelinstallaties in het kader van [Talking Traffic](#). Ook op de vaarwegen zal dit steeds meer worden toegepast bijvoorbeeld bij het bedienen van bruggen (Blauwe Golf) en het informeren van vaarweggebruikers over brugopeningen. De integratie van netwerken, zoals bijvoorbeeld de koppeling tussen weg en vaarweg, de afstemming tussen vraag en aanbod en kansrijke toekomstige ontwikkelingen zullen nadrukkelijker aandacht krijgen.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
2.1.5.1	Aandeel ingezet budget van het revolverend verenfonds	0%	75%	100%	100%	100%

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	4.218	383	413	582	708	846
Baten	429	0	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	3.788	383	413	582	708	846
Toevoeging aan reserve	1.000	0	1.871	1.100	0	0
Onttrekking aan reserve	3.060	0	1.871	1.100	0	0
Subtotaal reserves	-2.060	0	0	0	0	0
Resultaat	1.728	383	413	582	708	846

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Coolport middelen	1.000	0	0	0	0	0
Egalisatiereserve afschrijvingslst.	0	0	1.871	1.100	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	1.000	0	1.871	1.100	0	0
Voorm.Invest.budg.Sted.Vern.3 (ISV3)	0	0	1.871	1.100	0	0
Coolport middelen	3.060	0	0	0	0	0
Totaal onttrekking uit reserve	3.060	0	1.871	1.100	0	0
Saldo reserves	-2.060	0	0	0	0	0

Taak 2.1.6 Uitvoeren verkenningen en onderzoeken ten behoeve van versterking en opwaardering mobiliteitssysteem

Parallel aan het op orde brengen en beter benutten van het mobiliteitssysteem voert de provincie gebieds- en bereikbaarheidsverkenningen uit en participeert de provincie in diverse MIRT-onderzoeken gericht op het versterken van de agglomeratiekracht van de hele provincie. De provincie doet dit steeds vaker gebiedsgericht om knelpunten en kansen voor de toekomst te inventariseren en mogelijke verbetermaatregelen te definiëren. De focus ligt hierbij op de toekomstvastheid van het mobiliteitssysteem zoals in de corridor Rotterdam - Antwerpen, de bereikbaarheid van Rotterdam en Den Haag en de goederencorridors. Deze onderzoeken moeten leiden tot afspraken met het Rijk over programma's en vervolgonderzoeken om te komen tot maatregelpakketten. Voor de bereikbaarheid van Rotterdam en Den Haag (inclusief Leidse regio, Gouda en Drechtsteden) en de goederencorridors zal dit in 2018 uitwerking krijgen in de Programmatische Aanpak voor Rotterdam - Den Haag.

Daarnaast lopen op dit moment onder andere ook de lange termijn Visie Greenportregio Boskoop, OV Toekomstbeeld 2040, verkenning Duinpolderweg en de gebiedsverkenning Westland. In de laatste werken provincie en gemeente Westland samen aan de thema's modernisering / herstructurering tuinbouw, energietransitie en bereikbaarheid.

De provincie Zuid-Holland werkt in de Economic Board Zuid-Holland aan de Economische Agenda Zuidvleugel (EAZ). Deze agenda is breder dan mobiliteit. Naast infrastructuurprojecten worden er ook projecten en programma's op het economisch vlak uitgevoerd en ontwikkeld. Zie hiervoor [taak 3.1.1](#). De uitvoering van deze taak omvat alleen personele middelen. Deze middelen maken onderdeel uit van het personeelsbudget en zijn opgenomen in de paragraaf Bedrijfsvoering. Overige financiële middelen zijn nu niet noodzakelijk, hierom zijn de waarden in de tabel '0'.

Toelichting prestatie-indicator(en)

Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	477	0	0	0	0	0
Baten	0	0	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	477	0	0	0	0	0
Resultaat	477	0	0	0	0	0

Overzicht reserves

Voor deze taak zijn er geen reserves.

Doel 2-2 Een adequaat aanbod van openbaar vervoer

Wat willen we bereiken?

Met betrekking tot een adequaat aanbod van openbaar vervoer beoogt de provincie het volgende te bereiken:

- Goed functionerende dienstverlening OV voor bus, regionaal spoor en waterbus;
- Infrastructuur openbaar vervoer op orde brengen;
- Verbeteren kwaliteit openbaar vervoer.

Binnen dit doel wordt, als onderdeel van de extra investeringen in een slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland, gewerkt aan:

- Nieuwe Impuls voor verduurzaming van onze mobiliteit;
- Behoud aanbod en verbetering van openbaar vervoer;
- Oplossen van knelpunten openbaar vervoer.

Hiertoe zet de provincie in op efficiënt en effectief regionaal openbaar vervoer dat goed aansluit bij de maatschappelijke vraag. Openbaar vervoer is geen doel op zich, maar ondersteunend aan de wens van de reiziger om van A naar B te komen. Er liggen hierbij voor de provincie kansen in verbinding van openbaar vervoer met de verstedelijkingsopgave, economische transitie en energietransitie.

Hoogwaardig openbaar vervoer levert een steeds grotere bijdrage aan het verbeteren van het economisch vestigingsklimaat in de Zuidelijke Randstad. Ook levert openbaar vervoer een belangrijke bijdrage aan het beheersbaar houden en waar mogelijk reduceren van congestie in het stedelijk netwerk. Daarom werkt de provincie aan een kwaliteitsimpuls voor het openbaar vervoer. Belangrijk element hierin is de ontwikkeling van Randstad-net (R-net) in Zuid-Holland: een hoogwaardig netwerk van bus-, tram-, metro- en treinverbindingen. In het kader van R-net wordt ingezet op de veelgebruikte lijnen, daar waar de maatschappelijke vraag het grootst is.

Openbaar vervoer heeft ook een belangrijke sociale functie en draagt bij aan het vitaal en leefbaar houden van het landelijk gebied. Voor het landelijk gebied is de doelstelling om het openbaar vervoer efficiënter in te richten en beter aan te laten sluiten op de vraag, zodat kwetsbare groepen in de samenleving mobiel kunnen blijven. Hierbij wordt ook gekeken naar andere systemen dan de traditionele lijnbus. Bij de voorbereiding van aanbestedingen van OV-concessies wordt expliciet aandacht besteed aan het goed aansluiten van vraag en aanbod.

Bij de behandeling van de Kadernota 2018-2021 is motie 723 aangenomen met het verzoek te onderzoeken wat het voor het meerjarenbeeld betekent als de OV-tarieven worden teruggebracht op prijspeelniveau 2015. Gedeputeerde Staten hebben Provinciale Staten geïnformeerd over de vraag welke mogelijkheden de provincie heeft om de openbaar vervoer tarieven aan te passen. Daarbij is een bredere uitleg gegeven van relevante onderwerpen omtrent financierbaarheid van het openbaar vervoer en de ingeschatte kosten van de maatregel om de openbaar vervoer tarieven in de concessies van de provincie Zuid-Holland terug te brengen naar het prijspeil van 2015.

Bij de behandeling van de Kadernota 2018-2021 is motie 729 aangenomen om de tarieven van het openbaar vervoer in de provinciale concessies gelijk te trekken. Voor een implementatie van deze motie in 2018 zijn middelen beschikbaar binnen deze begroting. Dit betekent dat vanaf 2018 zowel het kilometertarief streekbussen, als het kilometertarief voor Hoogwaardig Openbaarvervoer/R-net in de concessie Zuid-Holland Noord kan worden verlaagd naar het tarief van de concessie Hoeksche Waard / Goeree-Overflakkee.

Trends en ontwikkelingen

Op het gebied van het openbaar vervoer zijn een aantal trends zichtbaar, zowel op internationaal als op nationaal niveau en zowel in stedelijke als in landelijke gebieden.

De Zuid-Hollandse stedelijke agglomeratie is relatief beperkt in omvang. Daarom is het voor het economisch functioneren van belang dat deze goed is ingebed in nationale, Europese en wereldwijde netwerken. De trend van globalisering vraagt om hoogwaardige interne en externe verbindingen tussen de centra van onze regio (in het bijzonder Schiphol, Rotterdam The Hague Airport en station Rotterdam Centraal) met de centra van andere binnen- en buitenlandse regio's.

De demografische opbouw van de samenleving verandert, wat leidt tot een verschuiving in het OV-gebruik. Hierdoor staat de traditionele invulling van het aanbod van openbaar vervoer in de landelijke gebieden onder druk. In deze landelijke gebieden blijft wel de noodzaak bestaan voor passend openbaar vervoer voor mensen die hiervan afhankelijk zijn.

In het stedelijk gebied is de vraag naar vervoer, onder meer door de toegenomen diversiteit in bevolkingsopbouw en een groeiende bevolking, veel gedifferentieerder dan voorheen. Waar voorheen reizigers elke dag vaste verplaatsingen maakten, bestaat een reis tegenwoordig vaak uit meerdere bestemmingen en minder vaste patronen. Daarnaast lijkt onder jongeren sprake van een afname van het autogebruik, terwijl het aantal mobiele 65-plussers toeneemt. Ook is gebruik van een auto in stedelijk gebied lastiger dan in landelijk gebied. Dit leidt tot een verschuiving van autogebruik naar openbaar vervoer- en fietsgebruik en tot een toename van het aantal multimodale verplaatsingen, zogenaamde ketenreizigers. Dit komt overeen met het hoge en toenemende openbaar vervoergebruik in de Zuidelijke Randstad.

Tot slot is in het openbaar vervoer vernieuwing en innovatie noodzakelijk om adequaat in te springen op veranderingen in de samenleving. Innovatie is ook een instrument om energietransitie in het openbaar vervoer tot stand te brengen. Zuid-Hollandse universiteiten en kennisinstellingen zijn hierbij al actief. De ambitie van de provincie in dit kader is zero-emissie busvervoer in 2030, waarbij er vanaf 2025 geen nieuwe emissievoertuigen meer mogen worden ingezet. In het voor- en natransport is de elektrische fiets in opkomst. Het aantal elektrische fietsen neemt jaarlijks toe en deze fiets zorgt ervoor dat de actieradius van fietsers bijna verdubbelt.

Beleidsindicator voor interprovinciale vergelijking:

- Waardering openbaar vervoer: klantwaardering in concessiegebieden (zie: effectindicator 2.2 h in onderstaande tabel en op: Waar staat je provincie.nl).

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
2.2.a	Aantal instappers in de busconcessies	27,9 mln	≥ nulmeting	≥ nulmeting	≥ nulmeting	≥ nulmeting
2.2.b	Aantal reizigerskilometers in de busconcessies	277,5 mln	≥ nulmeting	≥ nulmeting	≥ nulmeting	≥ nulmeting
2.2.c	Aantal instappers R-net lijnen	1,5 mln	≥ 2017	≥ 2018	≥ 2019	≥ 2020
2.2.d	Aantal reizigerskilometers R-net lijnen	13,1 mln	≥ 2017	≥ 2018	≥ 2019	≥ 2020
2.2.e	Aantal instappers spoordiensten	3,0 mln	≥ 2017	≥ 2018	≥ 2019	≥ 2020
2.2.f	Aantal reizigerskilometers spoordiensten	42,0 mln	≥ 2017	≥ 2018	≥ 2019	≥ 2020
2.2.g	Aantal instappers Waterbus	1,5 mln	≥ 2017	≥ 2018	≥ 2019	≥ 2020
2.2.h	Waardering Openbaar Vervoer obv Klantenbarometer	7,5	≥ landelijk gemiddelde 2018	≥ landelijk gemiddelde 2019	≥ landelijk gemiddelde 2020	≥ landelijk gemiddelde 2021
2.2.i	Waardering van de sociale veiligheid in het openbaar vervoer obv klantenbarometer	7,7	≥ landelijk gemiddelde 2018	≥ landelijk gemiddelde 2019	≥ landelijk gemiddelde 2020	≥ landelijk gemiddelde 2021
2.2.k	Bezettingsgraad fietsenstallingen bij OV-haltes	79,7%	≥ nulmeting	≥ nulmeting	≥ nulmeting	≥ nulmeting
2.2.l	Bezettingsgraad P&R-plaatsen bij OV-haltes	86,2%	≥ nulmeting	≥ nulmeting	≥ nulmeting	≥ nulmeting

Wat gaan we doen om dit doel te bereiken?

Beleidstheorie

Om de doelen te bereiken zet de provincie in op een mix van nauw met elkaar samenhangende instrumenten. Beleidsmatig vormen de Visie Ruimte en Mobiliteit en het Programma Mobiliteit (in combinatie met specifieke uitwerkingen zoals het Tarievenbeleid) de basis voor het provinciaal handelen. Dit beleidskader vormt het vertrekpunt voor aanbesteden van openbaar vervoer. Daarnaast zet de provincie in op proactief concessiemanagement waar het gaat om de uitvoering van provinciaal openbaar vervoer.

Om ook in de toekomst een openbaar vervoerproduct aan te kunnen bieden dat aansluit bij de vraag van de reiziger is samenwerking met vervoerautoriteiten, gemeenten, reizigersorganisaties, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties van belang. Bij de aanbesteding van nieuwe concessies wordt daarom ingezet op het gezamenlijk bepalen van de openbaar vervoer ambities in het betreffende gebied. Daarnaast wordt continu afstemming met andere vervoerautoriteiten gezocht, zodat de reiziger zo weinig mogelijk merkt van concessiegrenzen. In Zuid-Holland gaat het vaak om de samenwerking tussen provincie en de Metropoolregio Rotterdam - Den Haag (MRDH), maar ook samenwerking met de overige vervoerautoriteiten waarmee concessiegrenzen worden gedeeld is relevant. Belangrijk daarbij is ook de aansluiting van het regionaal vervoer op het hoofdrailnet.

Bij alles wat de provincie wil bereiken, heeft de provincie niet altijd direct invloed op het behalen van de genoemde doelstellingen. De provincie stelt de kaders en verleent concessies met daarin een aantal basiseisen binnen die kaders. De vervoerder is verantwoordelijk voor het lijnennet en het vervoeren van zoveel mogelijk tevreden reizigers. Verder is voldoende financiering voor het openbaar vervoer uit het Provinciefonds van belang voor het behalen van de doelstellingen. Ook de wegbeheerder, vaak gemeenten, spelen een belangrijke rol om openbaar vervoer snel en betrouwbaar te kunnen laten rijden.

Met motie 721 wordt het college van Gedeputeerde Staten verzocht om een inventarisatie te houden naar provinciale busstations en R-nethaltes waar fietsenstallingen uitgebreid kunnen worden. Ook wordt het college verzocht vanuit deze inventarisatie inzichtelijk te maken welke financiële gevolgen deze inventarisatie met zich meebrengt.

Op bestaande R-netcorridors bestaat capaciteitstekort van fietsenstallingen. Binnen het R-netprogramma is budget beschikbaar om dit op te lossen. Het streven is om het capaciteitstekort zo snel mogelijk op te lossen. Binnen het R-netprogramma is daarnaast aanleg en / of uitbreiding van fietsenstallingen opgenomen voor alle haltes waar dat ruimtelijke mogelijk is. Op busstations waar geen R-net stopt, bestaat op dit moment geen capaciteitsprobleem. Er is geen aanvullend budget nodig in de Begroting van 2018.

Met gemeentes en reizigers gaat de provincie daarnaast inventariseren waar op overige bushaltes capaciteitsproblemen bij fietsenstallingen zijn.

Bijdrage Verbonden partijen

Niet van toepassing.

Wat mag dat kosten voor het doel?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	79.251	92.461	90.756	96.342	93.906	95.679
Baten	70.809	792	792	792	792	792
Totaal saldo baten en lasten	8.442	91.669	89.964	95.550	93.114	94.887
Toevoeging aan reserve	88.916	90.481	7.767	6.229	1.500	1.735
Onttrekking aan reserve	4.441	86.052	3.350	5.377	3.842	0
Subtotaal reserves	84.475	4.429	4.417	852	-2.342	1.735
Resultaat	92.917	96.098	94.380	96.402	90.773	96.622

Toelichting meerjarenraming

Een aanzienlijk deel van de jaarlijkse rijksbijdrage verkeer en vervoer is bestemd voor de regionale OV-Concessies. De lasten voor de OV-exploitatie stijgen in 2019, 2020 en 2021 structureel met € 1,5 mln.

De impuls van € 4 mln wordt als volgt ingezet: "opschaling inzet brandstofcellbussen op waterstof als onderdeel van Europees project JIVE2"

Subsidieverstrekking vanuit Europa aan PZH is voorzien voor 2018. De bussen komen op de weg omstreeks 2020 / 2021.

In 2018 is incidenteel voor de brandstofcellbussen 3EMOTION € 3,4 mln beschikbaar.

Aan de gemeente Leiden wordt ter uitvoering van de overeenkomst over het Hov-Net conform de huidige planning in 2019 een subsidie van € 5,4 mln toegekend.

De kapitaallasten stijgen in de periode 2019 - 2021 met respectievelijk € 2 mln, € 2,1 mln en € 1,3 mln.

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Mobiliteit	87.616	89.181	6.567	5.029	1.500	1.735
Revolverend Verenfonds	1.300	1.300	1.200	1.200	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	88.916	90.481	7.767	6.229	1.500	1.735
Milieueisen openbaar vervoer	0	0	1.260	0	0	0
Reserve bereikbaarheid	138	1.500	2.090	0	0	0
HOV Net Zuid-Holland Noord	0	0	0	5.377	0	0
Mobiliteit	4.303	84.552	0	0	3.842	0
Totaal onttrekking uit reserve	4.441	86.052	3.350	5.377	3.842	0
Saldo reserves	84.475	4.429	4.417	852	-2.342	1.735

Taak 2.2.1 Kaders stellen en de provincie vertegenwoordigen voor regionaal openbaar vervoer

De beleidskaders van openbaar vervoer zijn geformuleerd in de Visie Ruimte en Mobiliteit (VRM). De provincie gebruikt de concessies voor het openbaar vervoer per bus, trein en over water om de beleidsambities te realiseren. Dit betekent dat de provincie eisen stelt aan de vervoersbedrijven die het openbaar vervoer willen exploiteren. Deze eisen worden per concessie opgenomen in een Nota van Uitgangspunten die door Provinciale Staten wordt vastgesteld. Gedeputeerde Staten stellen vervolgens een verder uitgewerkt programma van eisen vast.

De provincie stelt onder andere eisen over R-net corridors, de aansluiting op andere lijnen of vervoersvormen en reizigersinformatie. Met betrekking tot de exploitatie van de verleende concessies hanteert de provincie het principe: laat de markt doen waar de markt goed in is. De vervoerder heeft de beste kennis van de markt en van de exploitatie, want hij zit het dichtst op de klant. De ontwikkelfunctie ligt dus bij de vervoerder. De vervoerder is hierbij elk jaar verantwoordelijk voor de ontwikkeling van het vervoerplan. De provincie toetst of de vervoerder hierbij binnen kaders van het Programma van Eisen blijft. Daarnaast is het jaarlijkse tarievenvoorstel afhankelijk van de goedkeuring door de provincie als concessieverlener. De provincie betreft daarbij het advies van het reizigersoverleg. De provincie toetst het tarievenvoorstel aan de hand van het provinciale tarievenkader.

Er zijn extra middelen beschikbaar voor openbaar vervoer vanuit de Begroting 2017. Deze middelen worden ingezet voor het behoud en uitbreiding van lijnen die een sociale functie hebben. Vooral in het landelijk gebied zijn en worden verbindingen toegevoegd door de introductie van nieuwe lijnen. Op bestaande lijnen wordt het aanbod uitgebreid. Ook wordt in 2017 gekeken om extra middelen in te zetten om ketenmobiliteit te verbeteren en zo de reis van deur tot deur in de provincie zo makkelijk mogelijk te maken voor zoveel mogelijk reizigers.

In mei 2017 hebben de opdrachtgevende partijen voor Personenvervoer over Water een gezamenlijke toekomstvisie opgesteld en vastgesteld. Partijen hebben verkend hoe zij de komende jaren willen samenwerken aan de ontwikkeling van het netwerk, de vormgeving en faciliteiten van haltes en welke kansen er liggen voor een eventueel gezamenlijk opdrachtgeverschap. In 2018 worden deze onderwerpen nader uitgediept. Hierbij is de relatie van het Personenvervoer over Water (openbaar vervoer) met de veren (infra) van belang (zie taak 2.1.5). De aanbesteding van het contract van de Waterbus wordt voorbereid. In het najaar van 2018 is het beleidskader voor deze aanbesteding gereed.

Toelichting prestatie-indicator(en)

Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	2.103	1.630	1.679	1.678	1.677	1.675
Baten	104	0	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	1.999	1.630	1.679	1.678	1.677	1.675
Resultaat	1.999	1.630	1.679	1.678	1.677	1.675

Overzicht reserves

Voor deze taak zijn er geen reserves.

Taak 2.2.2 Aanbesteden en sturen regionale OV-concessies en- contracten

De provincie is opdrachtgever voor het openbaar vervoer binnen de provincie, exclusief het vervoer in de Metropoolregio Rotterdam - Den Haag. In dat kader verleent de provincie OV-concessies. Per december 2018 verloopt de huidige concessie voor de regio Drechtsteden / Alblasserwaard Vijfheerenlanden. Gezamenlijk met gemeenten en andere regionale belanghebbenden is met een interactief proces het beleidskader voorbereid van de volgende concessieperiode. Bij deze aanbesteding wordt gezocht naar mogelijkheden om innovaties in het openbaar vervoer te introduceren. Bijvoorbeeld op het vlak van zero-emissievervoer en ketenmobiliteit. Ook wordt een netwerk van HOV-lijnen in de nieuwe concessie geïntroduceerd, waarbij de nieuwe vervoerder de mogelijkheid heeft met R-netbussen te rijden.

De provincie zet in op energietransitie in het openbaar vervoer. In de concessie Hoeksche Waard / Goeree Overflakkee zullen in 2018 de eerste vier waterstofbussen in Zuid-Holland hun intrede doen.

In mei 2015 is voor twee jaar de pilot spits- en daldienst van de Waterbus van start gegaan. Naast een spitsversterking op de lijn Dordrecht - Rotterdam, is hiermee in de dalperiode een rechtstreekse verbinding naar Kinderdijk ontstaan. De pilot is in mei 2017 omgezet in een permanente voorziening.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
2.2.2.1	Index OV-tarief bus versus index inflatiecijfer	1,14% / 1,25%	OV-tarief ≤ Inflatie	OV-tarief ≤ Inflatie	OV-tarief ≤ Inflatie	OV-tarief ≤ Inflatie
2.2.2.2	Index OV tarief trein versus index inflatiecijfer	2,08% / 1,25%	OV-tarief ≤ inflatie	OV-tarief ≤ inflatie	OV-tarief ≤ inflatie	OV-tarief ≤ inflatie
2.2.2.3	Index OV-tarief Waterbus versus index inflatiecijfer	1,14% / 1,25%	OV-tarief ≤ inflatie	OV-tarief ≤ inflatie	OV-tarief ≤ inflatie	OV-tarief ≤ inflatie

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	75.465	80.503	81.151	82.681	84.242	85.834
Baten	70.563	720	720	720	720	720
Totaal saldo baten en lasten	4.902	79.783	80.431	81.961	83.522	85.114
Toevoeging aan reserve	85.332	86.897	6.567	5.029	1.500	1.735
Onttrekking aan reserve	4.238	78.728	0	0	3.842	0
Subtotaal reserves	81.094	8.169	6.567	5.029	-2.342	1.735
Resultaat	85.996	87.952	86.998	86.990	81.180	86.849

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Mobiliteit	85.332	86.897	6.567	5.029	1.500	1.735
Totaal toevoeging aan reserve	85.332	86.897	6.567	5.029	1.500	1.735
Mobiliteit	4.238	78.728	0	0	3.842	0
Totaal onttrekking uit reserve	4.238	78.728	0	0	3.842	0
Saldo reserves	81.094	8.169	6.567	5.029	-2.342	1.735

Taak 2.2.3 Uitvoeren van projecten / maatregelen voor openbaar vervoer infrastructuur

Naast het beschikbaar stellen van middelen ten behoeve van de exploitatie van het openbaar vervoer zet de provincie middelen in om de infrastructuur ten behoeve van het OV te verbeteren. Deze middelen worden beschikbaar gesteld via het PZI en zijn grotendeels gericht op het verbeteren van de doorstroming ten behoeve van de implementatie van HOV en R-Net. Verbetering van de doorstroming maakt frequentieverhoging mogelijk en draagt bij aan de betrouwbaarheid van het openbaar vervoer. Waar mogelijk wordt daarbij zoveel als mogelijk aangesloten bij de uitvoering van andere infrastructurele projecten.

Per december 2017 zijn drie nieuwe R-net buslijnen van start gegaan. Het gaat om Alphen aan den Rijn - Schiphol, Leiden - Leiderdorp en Gouda - Schoonhoven. Uiteindelijk is het de bedoeling dat in 2028 het totale programma R-Net is geïmplementeerd.

Daarnaast voert de provincie onderzoek uit naar mogelijke uitbreidingen en capaciteitsverbeteringen van R-Net, het Waterbusnetwerk en het spoor. Deze onderzoeken moeten uitwijzen waar kansen liggen om deze netwerken te verbeteren c.q. uit te breiden.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
2.2.3.1	Percentage R-net projecten PZI binnen planning	87%	100%	100%	100%	100%
2.2.3.2	Percentage R-net projecten binnen budget	92%	100%	100%	100%	100%

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	-225	2.943	2.547	9.954	5.959	6.142
Baten	142	0	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	-367	2.943	2.547	9.954	5.959	6.142
Toevoeging aan reserve	1.300	1.300	1.200	1.200	0	0
Ottrekking aan reserve	0	0	0	5.377	0	0
Subtotaal reserves	1.300	1.300	1.200	-4.177	0	0
Resultaat	933	4.243	3.747	5.777	5.959	6.142

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Revolverend Verenfonds	1.300	1.300	1.200	1.200	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	1.300	1.300	1.200	1.200	0	0
HOV Net Zuid-Holland Noord	0	0	0	5.377	0	0
Totaal ottrekking uit reserve	0	0	0	5.377	0	0
Saldo reserves	1.300	1.300	1.200	-4.177	0	0

Taak 2.2.4 Uitvoeren van projecten / maatregelen ter verbetering van de kwaliteit van het OV

Naast een goed kwantitatief aanbod van het openbaar vervoer is het investeren in de kwaliteit van het openbaar vervoer van belang. Daarom zijn middelen beschikbaar voor het verbeteren van de bereikbaarheid van de grotere OV-haltes (ketenvoorzieningen zoals fietsenstallingen en P+R), in combinatie met middelen om de toegankelijkheid van OV-haltes voor reizigers met een beperking te verbeteren. Tenslotte worden provinciale middelen ingezet om de sociale veiligheid in het openbaar vervoer te verbeteren.

De provincie wil de komende jaren onderzoeken op welke wijze de kwaliteit van het openbaar vervoer beter aan kan sluiten bij de wensen van de gebruikers. Dit wordt gedaan door samen met onder meer regio's, gemeenten, reizigers, bedrijven, scholen en zorginstellingen de vervoersbehoeften te inventariseren. Daarna zullen, indien kansrijk, innovatieve (pilot)projecten worden gestart. Hierbij moet bijvoorbeeld gedacht worden aan pilotprojecten voor kleinschalig vraagafhankelijk (openbaar) vervoer. Ook wordt op dit moment het R-net concept verder uitgewerkt door te onderzoeken of de keten op R-net haltes versterkt kan worden door bijvoorbeeld toepassing van deelfietssystemen, Kiss + Ride en fietskluisen. In 2018 worden de eerste ketenvoorzieningen als voorbereiding op de nieuwe DAV-concessie gerealiseerd.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
2.2.4.1	Capaciteit fietsenstallingen bij OV-haltes	31.370	>=2017	>=2018	>=2019	>=2020
2.2.4.2	Capaciteit P&R-plaatsen bij OV-haltes	3.041	>=2017	>=2018	>=2019	>=2020

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	1.909	7.385	5.378	2.028	2.028	2.028
Baten	0	72	72	72	72	72
Totaal saldo baten en lasten	1.909	7.313	5.306	1.956	1.956	1.956
Toevoeging aan reserve	2.284	2.284	0	0	0	0
Onttrekking aan reserve	203	7.324	3.350	0	0	0
Subtotaal reserves	2.081	-5.040	-3.350	0	0	0
Resultaat	3.989	2.273	1.956	1.956	1.956	1.956

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Mobiliteit	2.284	2.284	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	2.284	2.284	0	0	0	0
Milieueisen openbaar vervoer	0	0	1.260	0	0	0
Reserve bereikbaarheid	138	1.500	2.090	0	0	0
Mobiliteit	66	5.824	0	0	0	0
Totaal onttrekking uit reserve	203	7.324	3.350	0	0	0
Saldo reserves	2.081	-5.040	-3.350	0	0	0

Programma 3 Aantrekkelijk en Concurrerend

Naar een nieuwe economie: the next level

De Zuid-Hollandse economie bevindt zich aan het einde van een ontwikkelcurve en is zich aan het herpakken in een omvangrijk transitieproces naar meer delen, digitaal en schoon. De economie heeft te maken met snelle disruptieve technologische ontwikkelingen, zoals de omschakeling van fossiele naar duurzame energie, robotisering, 3-D printing en digitalisering. Daardoor moeten we onze productieprocessen en manier van werken anders inrichten. En ons aanpassen aan andere, nieuwe markten en ketens van producent naar consument. Hoe sneller we dat doen, des te concurrerender we zijn. Voor Zuid-Holland betekent dat werk aan de winkel. We maken de stap naar een circulaire economie waarin hergebruik van grondstoffen een nieuw verdienmodel wordt. We stimuleren innovatie via nauwe samenwerking tussen de diverse economische sectoren, kennis- en onderwijsinstellingen die onze regio herbergt. Via inzet op een aantrekkelijke woon- en werkomgeving trekken we bedrijven, kenniswerkers en andere talenten.

Energievernieuwing

Het klimaatakkoord dat in 2015 in Parijs is gesloten, luidt het einde in van een economie gebaseerd op fossiele brandstoffen. De aanwezigheid van energie-intensieve sectoren als de haven, de glastuinbouw biedt grote kansen voor de energietransitie. De omvang van de opgave voor energietransitie is in Zuid-Holland groot, 25% van de totale CO₂-emissie in Nederland wordt in Zuid-Holland uitgestoten, 20% van de Nederlandse bevolking woont in deze provincie. Dat biedt de kans dat ook hier de grootste stap kan worden gezet en dus een groot effect zichtbaar zal worden. Zuid-Holland wil een slimme en schone economie waar fossiele bronnen zijn vervangen door hernieuwbare bronnen. Dat brengt –naast het voorkomen van negatieve effecten door klimaatverandering– ook nieuwe verdienmodellen, nieuwe exportproducten en nieuwe banen met zich mee. We nemen maatregelen om energie te besparen en het gebruik van aardgas drastisch te verminderen.

Naar een levendige meerkernige metropool

In Zuid-Holland is een onderscheidend meerkernig stedelijk netwerk ontstaan waarin elke stad een eigen profiel heeft ontwikkeld. Onze welvaart en welzijn hangen af van de kwaliteit van dit stedelijk netwerk. Steden zijn ontmoetingsplaatsen, emancipatieladders voor nieuwkomers en broedplaatsen van ideeën en innovatie. Zuid-Holland staat voor de opgave om in het komende decennium een fors aantal woningen te realiseren en om de woonvoorraad te verduurzamen. De uitdaging is om metropolitane ontwikkeling op een sociale, gezonde en duurzame manier vorm te geven. Het economisch potentieel kan beter benut worden door de steden met hun afzonderlijke kwaliteiten beter te verbinden tot een metropool. Het leef- en vestigingsklimaat wordt versterkt door stad en land goed te verbinden, door ruimte te bieden voor groen en water in de stad, door een evenwichtige woningvoorraad en passende werklocaties. De vitaliteit van de meerkernige metropool is gebaat bij cultuur, kenniscentra en aantrekkelijke binnensteden.

Exploitatie

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	62.308	96.986	111.396	85.236	50.220	41.355
Baten	15.647	2.373	780	774	427	347
Totaal saldo baten en lasten	46.661	94.613	110.615	84.463	49.793	41.008
Toevoeging aan reserve	45.493	40.406	15.416	18.316	11.591	1.400
Onttrekking aan reserve	14.137	41.392	49.946	30.350	13.425	5.217
Subtotaal reserves	31.355	-986	-34.530	-12.034	-1.834	-3.817
Resultaat	78.016	93.627	76.085	72.429	47.959	37.191

Incidentele baten en lasten

(bedragen x € 1.000)	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	72.246	46.073	12.656	4.048
Baten	774	774	427	347
Totaal saldo baten en lasten	71.472	45.299	12.229	3.701
Toevoeging aan reserve	15.416	18.316	11.591	1.400
Onttrekking aan reserve	49.776	30.180	13.255	5.047
Subtotaal reserve	-34.360	-11.864	-1.664	-3.647
Resultaat	37.112	33.435	10.565	54

Opmerking: De incidentele baten en lasten maken onderdeel uit van de totale exploitatie van het programma

Doel 3-1 Een groeiende, duurzame en innovatieve economie

Wat willen we bereiken?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Vergroten van de innovatiekracht van het kennisintensieve MKB
- Vergroten van het organiserend vermogen van het kennisintensieve MKB
- Vergroten van het organiserend vermogen in de Greenports en in het Haven Industrie Complex (HIC)
- Duurzame transitie van de Greenports en het Haven industrie Complex (HIC)
- 2-4% economische groei en 25.000-50.000 extra banen in 2026

De provincie wil de regionale economie versterken door ruimte te scheppen voor een groei die duurzaam en innovatief is. Ook wil de provincie zich onderscheiden met een flexibele en innovatieve economie en wil nieuwe kennisintensieve sectoren en werkgelegenheid creëren door de kennis en innovatie in Zuid-Holland beter te benutten.

Binnen dit doel wordt, als onderdeel van de extra investeringen in een slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland, gewerkt aan:

- Investering Transitie chemiecluster Rotterdams Havengebied
- Investering Transitiecampus Zuid-Holland
- Het Regionaal Investeringsprogramma 'Investeren in vernieuwing' Investering Modernisering glastuinbouwcluster Westland
- Investering Cofinanciering van de innovatiestimulering MKB

Via de motie 724 is gevraagd om extra te investeren in economische innovatie. Het gaat hierbij om het extra investeren in de subsidieregeling MKB Innovatiestimulering Topsectoren (MIT), meer ondersteuning gericht op groei en innovatie (Regionale Netwerken Topsectoren, (RNT)) en meer ondersteuning voor fieldlabs, die de marktintroductie van nieuwe producten, processen en diensten versnellen.

Voorts zet de provincie zich in voor het behoud van de sterke positie die de Greenports in de wereld hebben. Daarnaast wil de provincie het moderniseringsproces van het HIC faciliteren. Het Rotterdamse havengebied verandert van een klassieke haven economie naar een kennisintensief complex gebaseerd op (informatie)-technologie, hernieuwbare grondstoffen en innovatieve diensten.

De lage ligging, grote bevolkingsdichtheid en de aanwezigheid van energie-intensieve industrie (Chemie, Greenports en Logistiek) maken Zuid-Holland extra kwetsbaar voor de groeiende schaarste aan grondstoffen, de stijgende energieprijzen en de klimaatverandering. Voor de Zuid-Hollandse economie is een transitie naar een water- en energie-efficiënte economie gebaseerd op duurzame energie en biobased grondstoffen urgent. De randvoorwaarden voor de transitie van de Greenports en het HIC zijn echter nog niet op orde. Ook benut Zuid-Holland ondanks de gunstige uitgangspositie haar innovatiepotenties onvoldoende. Twee zwaktes liggen daaraan ten grondslag: ondermaatse samenwerking tussen overheden, kennisinstellingen en bedrijven en een achterblijvend aantal kennisintensieve MKB'ers die erin slagen om door te groeien. Technologische ontwikkelingen en globalisering scheppen een nieuwe economie met een grote dynamiek, die vraagt om aanpassing van bestaande bedrijvigheid en ruimte voor starters.

De provincie blijft samen met mede-overheden, bedrijven en kennisinstellingen, grotendeels verenigd in de regionale ontwikkelingsmaatschappij InnovationQuarter (IQ) en de Economic Board Zuid-Holland (EBZ), uitvoering geven aan de gezamenlijke Economische Agenda Zuidvleugel (EAZ). Met het Rijk en de andere provincies heeft de provincie afspraken gemaakt in de samenwerkingsagenda 'Gezamenlijke MKB innovatie-ondersteuning' over instrumenten voor en dienstverlening aan het MKB. Dit betreft een rollende agenda waar de komende jaren verder invulling aan gegeven zal worden.

Beleidsindicator voor interprovinciale vergelijking:

- Bruto Regionaal Product: % toename BRP t.o.v. het voorgaande jaar. Zie: [Waar staat je provincie.nl](#).
- Werkgelegenheid: % bruto arbeidsparticipatie t.o.v. de totale beroepsbevolking. Zie: [Waar staat je provincie.nl](#).

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
3.1.a	Procentuele jaarlijkse groei van het inkomen van de prioritaire clusters	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1

Toelichting effectindicator(en)

De indicator is het saldo van procentuele jaarlijkse groei of verlies van omzet van alle bedrijfsklassen die tot de stuwende economische *clusters* worden gerekend. Gemonitord worden de *sectoren* Landbouw, Industrie, Bouwnijverheid en Vervoer en opslag waartoe de *clusters* Maritiem en Deltatechnologie, Transport & Logistiek, Greenports en Bio-science behoren. De relatieve variabele (de groei is hoger dan het landelijk gemiddelde) schakelt de invloed van conjunctuur uit en legt het accent specifiek op de factoren die de Zuid-Hollandse groei bepalen

Wat gaan we doen om dit doel te bereiken?

Beleidstheorie

Om een groeiende, duurzame en innovatieve economie te bevorderen kan de overheid randvoorwaarden scheppen en gewenste ontwikkeling stimuleren. Een goede kennisinfrastructuur, grote innovatiekracht, een goede samenwerking tussen bedrijfsleven, kennisinstellingen en overheid en duurzame modernisering dragen bij aan deze doelstelling. De provincie richt zich op het scheppen van randvoorwaarden voor en stimuleren van het innovatief MKB, de campussen en de hotspots en duurzame transitie van de Greenports en het Haven Industrieel Complex (HIC).

De provincie zet hiervoor in op:

- Het ter stimulering van innovatie in het MKB en ter versterking van het organiserend vermogen, ten behoeve van de kennisclusters, de Greenports en het Havenindustriële complex, verstrekken van subsidie;
- Het innovatiepotentieel beter benutten door kapitaal en subsidie beschikbaar te stellen aan InnovationQuarter;
- Samenwerkingsverbanden aangaan en afspraken maken met partijen in de regio en het Rijk;
- Op orde brengen van de randvoorwaarden van de transitie van de Greenports en het HIC op het gebied van ruimte, infrastructuur, milieu, energie en Europese samenwerking. Deze doelstelling wordt ook via andere kerntaken gerealiseerd.

Bijdrage Verbonden partijen

InnovationQuarter

Met deelname in de regionale ontwikkelingsmaatschappij InnovationQuarter (IQ), het beschikbaar stellen van aanvullend kapitaal en het verlenen van subsidie aan IQ wil de provincie het innovatiepotentieel van Zuid-Holland beter benutten

Vanquard Initiative

In het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 is opgenomen dat voor het behalen van de provinciale doelen samen wordt gewerkt met andere regio's, ook over de grens heen. Daarbij is onder meer het Vanquard Initiative (VI) als voorbeeld genoemd. De provincie Zuid-Holland is medio 2014, met de ondertekening van de 'Letter of Engagement' door de Commissaris van de Koning lid geworden van het VI.

Momenteel is het VI één van de meest toonaangevende S3-Platformen in Europa. Het VI is een politiek initiatief dat de rol van de regio's wil versterken in het Europees innovatie- en industrieel beleid. Het engagement van de

betrokken regio's is gericht op het aanjagen van bottom-up markt gedreven (industry led) innovatieve en industriële vernieuwing in Europese prioritaire gebieden door middel van Europese interregionale Triple helix samenwerking.

Het Nieuwe Westland CV (ONW)

De provincie Zuid-Holland besloot in 2002 tot deelname in de Ontwikkelingsmaatschappij Het Nieuwe Westland (ONW), een publiek-private samenwerking, waarin verder de voormalige Westlandgemeenten (inmiddels gefuseerd tot één gemeente), het Hoogheemraadschap Delfland en BNG Gebiedsontwikkeling participeren. De ONW is bedoeld als instrument om de ambities van het Integraal Ontwikkelingsprogramma Westland (IOPW) te realiseren. De projectenportefeuille bestaat nog slechts uit woningbouwlocaties. De provincie ziet daarin geen eigen beleidsdoelen.

Wat mag dat kosten voor het doel?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	17.745	24.477	41.030	32.691	9.906	6.562
Baten	2.520	381	80	80	80	0
Totaal saldo baten en lasten	15.225	24.096	40.950	32.611	9.826	6.562
Toevoeging aan reserve	16.566	25.000	0	0	0	0
Onttrekking aan reserve	9.049	8.322	20.552	12.968	3.190	0
Subtotaal reserves	7.517	16.678	-20.552	-12.968	-3.190	0
Resultaat	22.741	40.774	20.398	19.643	6.636	6.562

Toelichting meerjarenraming

Investeringsimpuls

In de Voorjaarsnota 2017 is de investeringsimpuls verwerkt. In totaal is in 2017 voor dit doel € 22,5 mln in de reserve Versterking Economie gestort. Het betreft de volgende onderdelen:

- Transitiecampus: € 5 mln;
- Investeren in vernieuwing € 5 mln;
- Extra bijdrage MIT-MKB € 1 mln;
- Glastuinbouw Westland € 4 mln;
- Waste2chemicals (Chemiecluster Rotterdamse Haven): € 7,5 mln.

De uitvoering vindt grotendeels in 2018 plaats: in dat jaar wordt € 10,5 mln aan de reserve onttrokken en aan de lasten toegevoegd. Voor Waste2chemicals worden nadere voorstellen uitgewerkt. Voor Glastuinbouw Westland ligt de nadruk van de uitvoering in 2019 (€ 3,3 mln). De extra bijdrage voor MIT (€ 1 mln) is in 2017 verwerkt.

Uitwerking moties Kadernota 2018

Bij de vaststelling van de Kadernota 2018 hebben PS motie 724 Investeren in economische innovatie aangenomen. De verwerking in de begroting richt zich op extra middelen voor MKB-MIT en voor Fieldlabs. Voor MKB-MIT wordt € 12 mln extra beschikbaar gesteld, waarvan € 6 mln in 2018 en € 6 mln in 2019. Voor Fieldlabs wordt € 4 mln extra beschikbaar gesteld, waarvan € 2 mln in 2018 en € 2 mln in 2019.

Global centre of excellence climate adaptation

Met het oog op het Rotterdamse/Zuid-Hollandse bod voor dit centre wordt in 2018 € 0,25 mln als maximale bijdrage van de provincie Zuid-Holland opgenomen. Een definitieve keuze voor de locatie staat gepland voor begin oktober. De locatiekeuze wordt publiek bekend gemaakt tijdens de 23^e Conference of the Parties in november.

Versterking economisch beleid

In de Voorjaarsnota 2016 is het economisch beleid van de provincie structureel steviger verbonden met andere PZH-kerntaken en met het economisch beleid van partners in de Zuidvleugel, andere provincies en het Rijk. Deze nadere uitwerking van het Hoofdlijnenakkoord leidt in de periode 2016-2020 tot extra middeleninzet voor de versterking van het economisch beleid. Dekking hiervan vindt plaats vanuit de bestaande programmamiddelen economie. De middelen zijn in 2016 in de reserve Versterking economie gestort en voor een belangrijk deel in Voor- en Najaarsnota 2017 bestemd voor de MKB-MIT-regeling.

Hoofdlijnenakkoord

Op basis van het Hoofdlijnenakkoord is vanaf de Begroting 2016 totaal incidenteel € 14 mln ter beschikking gesteld voor stimulering van de innovatie binnen het midden- en kleinbedrijf (MKB). Dit leidt bij dit doel in 2016, 2017, 2018 en 2019 tot hogere lasten (jaarlijks € 3,5 mln). Daarnaast zijn via het Hoofdlijnenakkoord middelen (totaal incidenteel € 6 mln) ter beschikking gesteld voor het ondersteunen van samenwerkingsverbanden die publieke en private partijen samenbrengen rondom economische clusters met veel groeipotentie. Dit leidt bij dit doel in 2016, 2017, 2018 en 2019 tot hogere lasten van jaarlijks € 1,5 mln. Dit verklaart de daling van de lasten en van het resultaat van dit doel in 2020.

MIT MKB

Voor de MIT-regeling bestaat grote belangstelling. In de Voorjaarsnota 2017 zijn de MIT-uitgaven daarom met € 9,5 mln verhoogd. Dekking vindt plaats vanuit de reserve Versterking economie (€ 5,5 mln). Daarnaast betreft het middelen die via het Provinciefonds van het Rijk zijn ontvangen (€ 4 mln).

In de Najaarsnota 2017 is het MIT-budget verder verhoogd met € 3,9 mln. Deze verhoging wordt grotendeels gedekt uit de reserve Versterking economie en daarnaast vanuit de Impulsgelden (€ 1 mln).

Er wordt verwacht dat van het budget 2017 € 8 mln pas in 2018 en 2019 door subsidieontvangers zal worden besteed. Daarom is dit bedrag in de Najaarsnota 2017 in de reserve gestort. In 2018 en 2019 wordt per jaar € 4 mln aan de reserve onttrokken.

Incidenteel hogere inzet van exploitatiemiddelen economie in 2017 (€ 2,5 mln)

In de bezuinigingsronde 2013 is besloten incidentele middelen Economie 2014 (€ 2,5 mln) en 2015 (€ 2,5 mln) te onttrekken en deze voor de jaren 2016 en 2017 weer toe te voegen. Deze exploitatiemiddelen 2017 Schaa sprong worden gefaseerd besteed en in de programmareserve Cofinanciering-Interreg gestort. In 2018 is hierdoor in dit doel sprake van een afname van de lasten met € 2,5 mln.

Planvorming Detailhandel Bedrijventerreinen

De subsidieregeling planvorming detailhandel Zuid-Holland heeft als doel om de kwaliteit van winkelgebieden te verbeteren. Voor deze regeling wordt in 2018 € 0,5 mln beschikbaar gesteld.

Mutaties lasten en reserves

De lasten 2018 stijgen fors, vooral als gevolg van de bestemming van impulsgelden (€ 10,5 mln), Interreg cofinanciering Efro (€ 5 mln) en Regionale Netwerken Topsectoren (€ 1,1 mln).

Vanaf 2019 is sprake van een daling van de lasten, als gevolg van lagere onttrekkingen aan reserves en als gevolg van de looptijd van het Hoofdlijnenakkoord.

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Interreg-cofinanciering EFRO	5.231	2.500	0	0	0	0
Regionale netwerken topsectoren	1.500	0	0	0	0	0
Versterking economie	5.335	22.500	0	0	0	0
MIT MKB Innovatiestimulering topsect	4.500	0	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	16.566	25.000	0	0	0	0
Bedrijventerreinen	3.262	0	0	0	0	0
Overcommitting OP-West	2.400	0	0	0	0	0
Interreg-cofinanciering EFRO	1.000	2.146	4.969	5.108	3.190	0
2015 DP Impulsprogramma CVT	250	0	0	0	0	0
Regionale netwerken topsectoren	1.275	526	1.083	560	0	0
Versterking economie	0	950	10.500	3.300	0	0
MIT MKB Innovatiestimulering topsect	0	4.500	4.000	4.000	0	0
IRP Goeree-Overflakkee	863	200	0	0	0	0
Totaal onttrekking uit reserve	9.049	8.322	20.552	12.968	3.190	0
Saldo reserves	7.517	16.678	-20.552	-12.968	-3.190	0

Taak 3.1.1 Economische clusters en innovatief MKB faciliteren

Om een groeiende, duurzame en innovatieve economie te stimuleren, faciliteert de provincie economische clusters en innovatie in het MKB, en de transitie van de Greenports en het HIC met de inzet van ruimtelijk, milieu- en infrastructureel instrumentarium.

Uitvoering van de samenwerkingsagenda 'Gezamenlijke innovatie ondersteuning MKB'

Bij de behandeling van de Voorjaarsnota 2017 en de Kadernota 2018-2021 in uw vergadering van 28 juni 2017 nam uw Staten motie 724 "Investeren in economische innovatie" aan. Op de volgende manier wordt uitvoering gegeven aan deze motie.

Subsidieregeling MKB Innovatie stimulering Topsectoren (MIT)

In de begroting is reeds een bedrag van € 3,5 mln opgenomen met cofinanciering van een rijksbijdrage van eveneens € 3,5 mln. Verwacht wordt dat er in 2018 zeker € 13 mln aan kwalitatief goede projectaanvragen zullen worden ingediend. Er kan invulling gegeven worden aan de motie 724 door extra middelen van MIT ter beschikking te stellen. Een bedrag van € 6 mln wordt voorgesteld. Voor 2019 kan ook een gelijk bedrag gedekt worden.

Plafond 2017 is € 12,8 mln met een budget van € 13,4 mln;

- Het plafond 2018: € 7 mln (zonder inzet extra middelen provincie en Rijk);
- Gewenst plafond 2018: € 13 mln;
- Gewenst plafond 2019: € 13 mln.

Ondersteunen van samenwerkingsverbanden die publieke en private partijen samenbrengen rondom economische clusters met veel groeipotentie

De provincie zet middelen in voor de ontwikkeling van regionale netwerken waarin de triple helix partijen zijn vertegenwoordigd. Met de subsidieregeling Regionale Netwerken Topsectoren (RNT) wil de provincie binnen de pijlers Greenports, HIC en Kennisas het organiserend vermogen van de topsectoren en hun cross-overs

versterken. Cross-over verbindingen stimuleren vernieuwing en innovatieve samenwerking. De RNT is tussentijds geëvalueerd, najaar 2017 zal de regeling aan de hand van deze evaluatie worden verbeterd.

Uitvoering van de Economische Agenda Zuidvleugel en doorontwikkeling Economic Board Zuid-Holland

Met de uitvoering van de Economische Agenda Zuidvleugel versterkt de provincie het organiserend vermogen door het bevorderen van regionale samenwerking en samenhang, stimuleert de provincie het innovatief MKB, innovatieve campussen en hotspots en de transitie van de Greenports en het HIC.

Organiseren van financiering voor proeftuinen en innovatieprojecten

Fieldlabs zijn praktijkomgevingen waarin bedrijven en kennisinstellingen doelgericht next economy producten en technologieën (uit)ontwikkelen, testen en implementeren. Een sterk en vitaal netwerk van fieldlabs vervult een sleutelrol in de transformatie van deze regio naar een Next Economy regio. Ook versterken ze verbindingen met onderzoek, onderwijs en beleid op specifieke thema's. In het kader van het Regionaal Investeringsprogramma en de Road Map Next Economy zijn in 2016 vijftien fieldlabs gestart en bijeen gebracht in een cross-sectoraal netwerk, de zogenaamde fieldlabinfrastructuur. De provincie ondersteunt fieldlabs met eigen middelen (co-financiering) en met Europese middelen (EFRO). In 2015 is € 6,5 mln (€ 2 mln PZH en € 4,5 mln EFRO) aan fieldlabs besteed. In september 2017 wordt een EFRO-call opengesteld van € 4 mln (€ 2 mln EFRO en € 2 mln PZH).

In motie 724 wordt extra ondersteuning voor fieldlabs voorgesteld. Er wordt namelijk door verschillende fieldlabs gewerkt aan een voorstel voor een regionaal Smart Manufacturing Programma 2018 - 2022. Dit programma moet een belangrijke bijdrage leveren aan nieuwe bedrijvigheid en werkgelegenheid door nieuwe productie en reshoring van productie, efficiëntere en beter concurrerende bestaande productie en het sterk verbreden van de inzetbaarheid van laag of niet passend opgeleid personeel. De komende maanden wordt dit plan verder uitgewerkt, maar naar verwachting gaat het om een totale publieke bijdrage (regionaal, nationaal en Europees) van € 30 mln voor de periode van 2018 t/m 2022. Belangrijke onderdelen in het plan zijn R&D-programma's die bijdragen aan nieuwe productievormen, de faciliteiten en de fysieke productielocatie die hiervoor nodig zijn, trajecten om talent op te leiden om te werken met deze nieuwe productiemethoden en de financieringsstrategie. Zodra er een definitief plan ligt, leggen wij dit aan u voor. Aangezien we verwachten dat er ook middelen vanuit de provincie nodig zullen zijn bij de realisatie van het nog verder te ontwikkelen Smart Manufacturing Programma, zouden we voor de fieldlabs graag € 2 mln extra willen reserveren in 2018.

RegMed XB

Om een groeiende, duurzame en innovatieve economie te stimuleren, faciliteert de provincie economische clusters en innovatie in het MKB. Het life sciences cluster is één van de sterke economische clusters in Zuid-Holland. In de life sciences sector wordt ingezet op RegMed XB, gericht op het herstel van chronische ziekten als diabetes. Het gaat om een virtueel instituut waar wetenschappers en ondernemers uit Zuid-Holland, Limburg, Noord-Brabant, Utrecht en Vlaanderen samen gaan werken. In juli dit jaar heeft de provincie een intentieverklaring getekend om zich in te gaan zetten voor RegMed XB. Om bedrijvigheid op het gebied van RegMed te versterken wordt een publiek-privaat RegMed XB fonds opgezet met een totale ambitie van € 70 mln voor de komende 10 jaar. Om Zuid-Hollandse bedrijven te ondersteunen is het gewenst dat de provincie een bijdrage levert via het RegMed XB fonds. De huidige fondsen van InnovationQuarter sluiten namelijk niet voldoende aan op de wensen vanuit RegMed XB, omdat het RegMed XB fonds gericht is op projecten waarbij bedrijven samenwerken met kennisinstellingen en ook de helft van de financiering bij een kennisinstelling wordt ingezet. Het RegMed XB fonds gaat uit van leningen die vanuit het Rijk en deels vanuit de regio gefinancierd worden. In het najaar zullen er gesprekken worden gevoerd tussen de vier provincies en RegMed XB over de eventuele financiële bijdrage aan het RegMed XB fonds en de verdere vormgeving van het fonds. De eerste helft van 2018 zullen de deelnemende provincies hun financiële commitment voor RegMed XB moeten uitspreken.

Uitvoeringsorganisatie InnovationQuarter ondersteunen

Met deelname in de regionale ontwikkelingsmaatschappij InnovationQuarter (IQ), het beschikbaar stellen van aanvullend kapitaal en het verlenen van subsidie aan IQ wil de provincie het innovatiepotentieel van Zuid-Holland beter benutten.

De vier Greenports ondersteunen en ruimtelijk faciliteren

De provincie richt zich op het stimuleren van innovatie, het ruimtelijke accommoderen van onder andere ontwikkelingen die de modernisering, clusterwerking en verbetering van de logistieke verbindingen ten goede komen.

Het Havenindustriële complex ondersteunen en faciliteren bij groene chemie, logistiek en maritiem

De provincie richt zich op het stimuleren van samenwerking en innovatie, het ruimtelijk accommoderen van haven gerelateerde ontwikkelingen en haven gerelateerde overslaglocaties, het stimuleren van de ontwikkeling van een energie- en grondstof efficiënte haven en het stimuleren van versterking van de Greenport en Mainportrelatie door facilitering van het bedrijfsleven.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
3.1.1.1	Aantal kennisintensieve MKB'ers uit topsectoren ondersteund	90	175	175	175	175
3.1.1.2	Aantal triple helix-netwerken ondersteund gericht op Kennis en Innovatie, de Greenports en het Haven Industrieel Complex	8	8	8	8	8
3.1.1.3	InnovationQuarter ondersteund met kapitaal en middelen voor de uitvoering van Business Development en Marketing	11 mln	1,5 mln	1,5 mln	1,5 mln	1,5 mln

Toelichting prestatie-indicator(en)

Het Rijk heeft de MIT regeling recent geëvalueerd. Uit het rapport blijkt onder meer dat de regeling toegankelijk is, voorziet in een duidelijke behoefte en het MKB ondersteunt in de eerste fase van innovatietrajecten. Meer dan 50% van de MIT aanvragen wordt afgewezen omdat er niet voldoende budget is. Extra inspanning en impulsen zal naar verwachting van PZH een verhoging van indicatoren 3.1.1.1 tot 175 leiden.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	13.897	24.271	40.782	32.443	9.658	6.314
Baten	799	381	80	80	80	0
Totaal saldo baten en lasten	13.098	23.890	40.702	32.363	9.578	6.314
Toevoeging aan reserve	16.566	25.000	0	0	0	0
Onttrekking aan reserve	7.937	8.122	20.552	12.968	3.190	0
Subtotaal reserves	8.630	16.878	-20.552	-12.968	-3.190	0
Resultaat	21.728	40.768	20.150	19.395	6.388	6.314

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Interreg-cofinanciering EFRO	5.231	2.500	0	0	0	0
Regionale netwerken topsectoren	1.500	0	0	0	0	0
Versterking economie	5.335	22.500	0	0	0	0
MIT MKB Innovatiestimulering topsect	4.500	0	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	16.566	25.000	0	0	0	0
Bedrijventerreinen	3.262	0	0	0	0	0
Overcommitting OP-West	2.400	0	0	0	0	0
Interreg-cofinanciering EFRO	1.000	2.146	4.969	5.108	3.190	0
Regionale netwerken topsectoren	1.275	526	1.083	560	0	0
Versterking economie	0	950	10.500	3.300	0	0
MIT MKB Innovatiestimulering topsect	0	4.500	4.000	4.000	0	0
Totaal onttrekking uit reserve	7.937	8.122	20.552	12.968	3.190	0
Saldo reserves	8.630	16.878	-20.552	-12.968	-3.190	0

Taak 3.1.2 Ondersteunen van een ruimtelijke voorwaarden scheppen voor toeristisch / recreatief ondernemerschap

Deze taak volgt uit het Hoofdpijnenakkoord en is door GS uitgewerkt in de notitie "De gedeelde opgave van Toerisme en Recreatie (uit 2016)". In de gedeelde opgave is een aantal kansrijke projecten geselecteerd dat voor provinciale ondersteuning in aanmerking komt. Dit zijn onder meer: de toeristisch-recreatieve ontwikkeling van de Hollandse Delta, het stimuleren van waterrecreatie en deelname aan de Nationale Parken Hollandse Duinen en NL Delta. Daarnaast neemt de provincie deel aan twee verhaallijnen: Dutch Food&Cuisine en Nederland Waterland. Deze verhaallijnen zijn onderdeel van HollandCity, een nationaal programma om toerisme in Nederland te promoten en beter te spreiden over Nederland en de seizoenen. De gedeelde opgave toerisme en recreatie raakt vooral de aanpalende beleidsterreinen groen, water, erfgoed en economie.

De accenten en concrete uitvoeringsresultaten voor 2018 liggen in lijn met de gedeelde opgave toerisme en recreatie en worden per onderdeel geconcretiseerd in een voortgangsbrief die in het eerste kwartaal van 2018 aan PS wordt aangeboden.

Toelichting prestatie-indicator(en)

Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	2.290	248	248	248	248	248
Baten	1.715	0	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	576	248	248	248	248	248
Toevoeging aan reserve	0	0	0	0	0	0
Onttrekking aan reserve	250	0	0	0	0	0
Subtotaal reserves	-250	0	0	0	0	0
Resultaat	326	248	248	248	248	248

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
2015 DP Impulsprogramma CVT	250	0	0	0	0	0
Totaal onttrekking uit reserve	250	0	0	0	0	0
Saldo reserves	-250	0	0	0	0	0

Taak 3.1.3 Integraal Gebiedsprogramma Goeree-Overflakkee

Het Gebiedsprogramma Goeree-Overflakkee is een vervolg op het Integraal Ruimtelijk Programma (IRP) Goeree-Overflakkee. Het doel van het Gebiedsprogramma blijft hetzelfde doel als het doel van het IRP: het ontwikkelen en versterken van de sociale en economische vitaliteit van Goeree-Overflakkee. De sleutelopgaven die bijdragen aan dit doel sluiten aan bij de opgaven van de provincie:

- Verbeteren van de kwaliteit van de leefomgeving en versterken van recreatie en toerisme
- Stimuleren van innovatie in visserij, landbouw, recreatie en zorg
- Realiseren van duurzame energie en fungeren als proeftuin voor innovaties
- Verbeteren van de bereikbaarheid en verkeersveiligheid

Om de beoogde doelen te bereiken zijn er tal van netwerken opgericht met overheden, ondernemers en maatschappelijke organisaties. Voorbeelden zijn de landschapstafels Haringvliet en Landbouw, de erfgoedtafel Goeree-Overflakkee, Smart Water, Waterpoort, Energy Island. Onder leiding van de provincie is gestart met het onderzoek naar de N59, de energy highway.

De komende vier jaar (2017 – 2020) zetten de provincie en gemeente ieder afzonderlijk € 0,4 mln in om de processen aan te jagen. De investeringen en /of cofinanciering van concrete projecten komen bij de provincie uit de reguliere uitvoeringsprogramma's, subsidies en de investeringsimpuls. De uitvoering van deze taak omvat alleen personele middelen. Deze middelen maken onderdeel uit van het personeelsbudget en zijn opgenomen in de paragraaf Bedrijfsvoering. Overige financiële middelen zijn nu niet noodzakelijk, hierom zijn de waarden in de tabel '0'.

Toelichting prestatie-indicator(en)

Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	1.557	-42	0	0	0	0
Baten	7	0	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	1.551	-42	0	0	0	0
Toevoeging aan reserve	0	0	0	0	0	0
Onttrekking aan reserve	863	200	0	0	0	0
Subtotaal reserves	-863	-200	0	0	0	0
Resultaat	688	-242	0	0	0	0

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
IRP Goeree-Overflakkee	863	200	0	0	0	0
Totaal onttrekking uit reserve	863	200	0	0	0	0
Saldo reserves	-863	-200	0	0	0	0

Doel 3-2 Schone en toekomstbestendige energie

Wat willen we bereiken?

- Bijdragen aan de afspraken die in Parijs zijn gemaakt om de CO₂-uitstoot terug te brengen met 80 tot 95% in 2050
- Bevorderen van energiebesparing in de industrie en de gebouwde omgeving
- Faciliteren van de opwekking van duurzame energie
- Activeren, faciliteren en motiveren van partijen ten aanzien van de ontwikkeling, levering, inzet en gebruik van duurzame warmte
- Bijdragen aan leveringsbetrouwbare schone energie
- Ervaring opdoen met CO₂-afvang en -opslag
- Benutten en stimuleren van kansen voor innovatie en economie

Provinciale Staten hebben op 12 oktober 2016 de nota *Watt Anders, Energie-agenda 2016-2020-2050* vastgesteld. Dit document is leidend voor de versnelling van de energietransitie. We nemen maatregelen om energie te besparen en het gebruik van fossiele brandstoffen te verminderen. Dat doen we bijvoorbeeld door innovatie te stimuleren, eisen te stellen bij bestekken en OV-concessies, ruimtelijk het opwekken van hernieuwbare energie in te passen en toe te werken naar het duurzaam verwarmen van kassen en steden, de Warmterotonde en het uitbreiden van warmtenetten. De Warmterotonde levert zo in de toekomst 20 petajoule aan warmte op. Dat zorgt ruwweg voor 13 procent besparing aan gas en daarmee een zelfde reductie van CO₂-uitstoot in de gebouwde omgeving en glastuinbouw. De provincie is in gesprek met de industrie om samen stappen te zetten in de energietransitie. De provincie stimuleert verduurzamingskansen in de industrie waar mogelijk maar zet ook zijn Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving-instrumentarium in waar noodzakelijk.

Trends en ontwikkelingen

De totale CO₂ emissie in Zuid-Holland stijgt. De industrie in Zuid-Holland zorgt voor 70% van de CO₂-uitstoot en deze lijkt nog amper af te nemen. Het sluiten van een aantal kolencentrales in 2017 zal een positief (dalend) effect hebben op de totale emissie, maar tegelijkertijd vangen de andere centrales het gemis aan elektriciteitsproductie op. Daardoor zal de emissiereductie lager zijn dan men op eerste gezicht door de sluiting zou verwachten.

Apparaten en processen zijn de afgelopen jaren efficiënter geworden en er wordt langzaam steeds meer duurzame energie opgewekt. Toch zal het elektriciteitsgebruik stijgen doordat men meer elektrisch zal gaan koken, verwarmen en rijden. Deze transitie leidt op korte termijn nog niet tot een reductie van de CO₂ emissie.

Wel is aan veel signalen in de samenleving te merken dat men zich serieus voorbereid op de komende verduurzamingsslag, die ook kansen biedt voor nieuwe economie en werkgelegenheid. Meer actieve energiecoöperaties, meer wind op zee, energieneutraal bouwen en het voornemen tot uitfasen van aardgas zijn hier voorbeelden van. Een aantal regio's in Zuid-Holland heeft een actieplan (zo goed als) gereed, maar constateert ook dat het niet zal lukken op eigen grondgebied het vraagstuk geheel op te lossen. De trends en effecten overstijgen Zuid-Holland, maar alle CO₂-emissie die plaatsvindt op Zuid-Hollands grondgebied worden wel aan de provincie toegerekend (bijvoorbeeld elektriciteit wordt hier opgewekt maar ook in andere delen van Nederland, of zelfs in buurlanden, gebruikt).

De provinciale organisatie dringt binnen de strategie 'Voorbeeldige overheid' de eigen CO₂-voetafdruk steeds verder terug. Hiervoor wordt in deze begroting een nieuwe effectmonitor voorgesteld. De middelen voor de realisatie van maatregelen gekoppeld aan het reduceren van de CO₂-voetafdruk zijn begroot in programma 2 (OV-concessies, Beheer en onderhoud van (vaar)wegen) en in de paragraaf Bedrijfsvoering (gebouwbeheer, inkoop en aanbesteding).

Beleidsindicator voor interprovinciale vergelijking:

- Energieneutraliteit: Totale productie hernieuwbare energie in PegaJoule. Zie Effectindicator 3.2 b in onderstaande tabel en: [Waar staat je provincie.nl](#)).
- Emissie broeikasgassen: Totale emissie in tonnen CO₂ . Zie: [Waar staat je provincie.nl](#)).

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
3.2.a	Aandeel duurzame energie in Zuid Holland (%)	3.1 %	6	7	9	10
3.2.b	totale productie van hernieuwbare energie in Zuid Holland (PJ)	13.4 PJ	26	30	39	44
3.2.c	Vermeden CO2 uitstoot door duurzame energie inzet in Zuid Holland (in Mton)	1.7	3.9	4.5	5.9	6.5
3.2.d	Absolute energiebesparing ten opzichte van 1990 (PJ)	-34 PJ	-29	-21	-14	-14
3.2.e	Vermeden CO2 uitstoot door energie-efficiëntie, besparing en transitie ten opzichte van 1990 (Mton)	-4 Mton	-3	-2	-1	0
3.2.f	Totale emissie broeikasgassen in Zuid Holland (Mton)	40	43	42	41	39
3.2.g	CO2 voetafdruk van de organisatie inclusief beheer en onderhoud infra en OV-concessies (kton CO2)"	64	57.5	55	52	50

Toelichting effectindicator(en)

De effectindicatoren beschrijven de effecten van diverse maatregelen op Zuid-Hollands grondgebied, die bijdragen aan het terugdringen van de CO₂-emissie. In de Begroting van 2017 is reeds uitleg gegeven over de bestaande indicatoren. Nieuw dit jaar is de CO₂-voetafdruk van de provincie.

De nulmeting voor de CO₂-voetafdruk is voor het ijkjaar 2015 uitgevoerd. De CO₂-voetafdruk wordt grofweg bepaald door onze energiebehoefte vanuit de provinciale gebouwen, mobiliteit van de medewerkers, beheer en onderhoud provinciale infra en kunstwerken en de uitstoot door onze OV-concessies. In 2016 zijn we overgestapt op groene stroom en in 2017 is een aantal bedrijfswagens vervangen door elektrische wagens. De CO₂-emissie vermindering is reeds verwerkt in de doelstelling van 2018. De toepassing van waterstofbussen in OV-concessie Hoekse Waard / Goeree Overflakkee en de stapsgewijze invoering van duurzame beheer en onderhoud leveren besparing in de komende jaren op.

Wat gaan we doen om dit doel te bereiken?

Beleidstheorie

De 'trias energetica' is voor de provincie leidend. Dat houdt in dat onze inzet is gericht op energiebesparing, het ontwikkelen en marktrijp maken van hernieuwbare energiebronnen (warmte, wind, biomassa, water en zon) en het slim gebruiken van onvermijdelijke koolstofbronnen, waardoor de CO₂-uitstoot beperkt blijft. De provincie zet naast ruimtelijke en financiële instrumentarium ook vergunningverlening, toezicht en handhaving in om de energietransitie te bevorderen.

Met het energie-innovatiefonds EnergiiQ ondersteunt de provincie de opschaling van nieuwe technologieën. Dit revolverend fonds is bedoeld voor innovatieve oplossingen die onvoldoende door de markt worden opgepikt. Dit geeft ons de mogelijkheid snel in te spelen op kansrijke initiatieven en daardoor versnellen we de transitie. Middelen uit Kansen voor west zijn ingezet bij de ontwikkeling van vraag en aanbod voor de verduurzaming van de gebouwde omgeving en de innovatieregelingen voor het MKB geven de innovatie voor de energietransitie een extra impuls. Daarnaast zijn middelen gereserveerd voor de ontwikkeling van een (hoofd)infrastructuur voor

warmte via het Warmteparticipatiefonds. Overige in te zetten middelen: overleg, convenanten, proeftuinen, kennisvermeerdering, communicatie en gedragsbeïnvloeding.

Intensivering

PS hebben de wens uitgesproken (middels ingediende moties 715, 720 en 728) dat de provincie een actievere rol moet spelen in de energietransitie door actief partijen voor de gebouwde omgeving zoals via sportverenigingen, woningcorporaties, andere lokale initiatieven en de glastuinbouw te ondersteunen en stimuleren. Hiervoor wordt tot en met 2020 circa € 8 mln vrijgemaakt. In deze begroting: voor 2018 € 2,7 mln verder oplopend in 2019 € 2,7 mln, en in 2020 € 2,6 mln. We zien dat er veel spelers op het veld zijn, die gebaat zijn bij slimme verbinding om tot voortgang te komen. Uit de samenwerking rond de Warmtealliantie, in het energieakkoord Greenport Westland Oostland (GPWO) en bij de regionale analyseprocessen voor de verduurzamingsvraagstukken blijkt dat deze rol de provincie goed ligt. De meerwaarde van de provincie zit in het verbinden van kennis, kansen, constructies en middelen en in het delen van deze informatie met specifieke doelgroepen in de keten.

De provincie ondersteunt de regio's, gemeenten, woningcorporaties en glastuinbouw door energietransitieregisseurs en business case deskundigen in te zetten. Hierbij is maatwerk aan de orde. Hierin levert de provincie een meerwaarde ten opzichte van de nu nog veelal los van elkaar staande initiatieven. De energietransitieregisseurs worden ingezet bij het begeleiden van plannen en besluitvorming voor duurzame, betaalbare en betrouwbare energie. Dit geeft gebouw eigenaren vlotter helderheid op welke collectieve netten naast het elektriciteitsnet zij kunnen rekenen in de toekomst. De uitkomsten van deze analyses maken de vraag naar warmte duidelijk en zijn mede bepalend voor onder andere de (groei van de) warmtenetten.

Daarnaast worden een aantal concrete cases bij hun verduurzamingsvraagstuk begeleid, onder andere in Goeree-Overflakkee, Schiedam en Leiden, en de glastuinbouw in het GPWO-verband (energie-akkoord glastuinbouw). Tezamen dekken zij een diversiteit aan gebouwen, eigenaarschap en verduurzamingsmodaliteiten af. De lessen die van deze koplopers worden geleerd, worden actief gedeeld en uitgerold bij de vervolgoopgave in alle Zuid-Hollandse regio's.

In maart 2017 hebben Provinciale Staten ingestemd met de investeringsstrategie Warmteparticipatiefonds Zuid-Holland (WPF). Voor dit fonds is € 65 mln beschikbaar gesteld. Het doel van WPF is het realiseren van een schaa sprong in de warmtemarkt op het terrein van vraag, aanbod, infrastructuur en systeemoperatorschap in Zuid-Holland. De marktverkenning naar potentiële projecten die op korte termijn een beroep zouden kunnen doen op het fonds is inmiddels afgerond. Op basis van deze verkenning is een omvangrijke projectenlijst ontstaan. Vanuit deze lijst zijn de meest kansrijke projecten nader onderzocht. Uit dit onderzoek is gebleken dat de financieringsbehoefte de beschikbare middelen van het fonds ruimschoots overstijgen.

Het WPF zal nog voor het einde van 2017 operationeel zijn, dan kunnen de middelen daadwerkelijk worden ingezet binnen de kaders van de vastgestelde investeringsstrategie.

Eind 2017 is een beslismoment voorzien voor de aanleg van een warmtevoorziening naar de noordoost kant van de provincie. Bij een positief besluit kan voor ruim 2,5 PJ aan warmtevraag worden verduurzaamd, in de gebouwde omgeving, bij de productielocatie van Heineken Zoeterwoude en bij de glastuinbouw in Oostland. Hierbij zijn meerdere partijen betrokken die voornemens zijn het project mee te financieren. Het gaat hierbij om een aanzienlijke investering, waarvan het WPF een deel voor diens rekening kan nemen. In het geval van positieve besluitvorming zal dit project een aanzienlijk beslag leggen op de middelen van het fonds.

De provincie wil het fonds met € 25 mln verhogen onder de voorwaarde van een positief besluit over dit project. Hiermee wordt voorkomen dat, in geval van een positieve ontwikkeling, onvoldoende middelen in het fonds zitten om bij te dragen aan de versnelling en het rond krijgen van de business case van andere kansrijke projecten zoals cluster west projecten en geothermie projecten. Op de toevoeging van € 25 mln blijven de voorwaarden van de investeringsstrategie onverkort van toepassing.

Bijdrage Verbonden partijen

Voor doel 3.2 is het Warmtebedrijf Infra NV Rotterdam een verbonden partij. Door middel van deelname aan het Warmtebedrijf Infra N.V. levert de provincie Zuid-Holland een bijdrage aan de nationale klimaatdoelstellingen door reductie van de broeikasgassen. Door het warmtebedrijf zal in de eindsituatie warmte worden geleverd ten behoeve van circa 500.000 woning-equivalenten in de stedelijke regio van de zuidelijke randstad.

Voor de uitvoering van het Warmteparticipatiefonds en het innovatiefonds EnergiiQ is de Houdstermaatschappij Zuid-Holland opgericht. Aan deze partij is Zuid-Holland verbonden.

Wat mag dat kosten voor het doel?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	3.910	5.638	5.182	1.982	454	320
Baten	298	182	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	3.612	5.456	5.182	1.982	454	320
Toevoeging aan reserve	3.000	6.000	9.225	12.125	6.600	0
Onttrekking aan reserve	504	1.759	985	985	357	223
Subtotaal reserves	2.496	4.241	8.240	11.140	6.243	-223
Resultaat	6.108	9.697	13.422	13.122	6.697	97

Toelichting meerjarenraming

Uitwerking moties Voorjaarsnota 2017/Kadernota 2018

Bij de vaststelling van de Voorjaarsnota 2017 en de Kadernota 2018 hebben PS diverse moties (715/720/728) aangenomen die zich richten op een schone en toekomstbestendige energie.

Voor energietransitie en voor de verduurzaming van de gebouwde omgeving en glastuinbouw wordt € 8 mln extra beschikbaar gesteld, waarvan € 2,7 mln in 2018, € 2,7 mln in 2019 en € 2,6 mln in 2020.

Warmteparticipatiefonds

De deelname in het Warmteparticipatiefonds is verhoogd van € 65 mln naar € 90 mln. In verband hiermee wordt € 6,25 mln extra in de risicoreserve energie gestort (€ 3,125 mln in 2018 en € 3,125 mln in 2019).

Impulsgelden: Kleinschalige projecten: € 2 mln

Dit bedrag is in de Voorjaarsnota 2017 toegevoegd aan de lasten. De nadere verdeling over de jaren 2017-2019 is in de Najaarsnota 2017 en de Begroting 2018 verwerkt via de reserve Mitigatie/energie. Deze bedraagt respectievelijk € 0,8 mln, € 0,6 mln en € 0,6 mln.

Subsidieregeling Zonnepanelen

Het budget voor de nieuwe subsidieregeling zonnepanelen ad € 0,9 mln is in de Najaarsnota 2017 en de Begroting 2018 verdeeld over de periode 2017-2023. Het deel voor 2018-2023 wordt in deze begroting onttrokken aan de reserve Greendeal zonnepanelen.

Hoofdlijnenakkoord

In het Hoofdlijnenakkoord zijn middelen (totaal incidenteel € 5 mln) ter beschikking gesteld voor de regierol bij de provinciale energieagenda. Dit leidt bij dit doel in 2016, 2017, 2018 en 2019 tot hogere lasten (voor respectievelijk € 1,3 mln in 2016 en 2017 en € 1,2 mln in 2018 en 2019).

Daarnaast worden via het Hoofdlijnenakkoord middelen (totaal incidenteel € 25 mln) ter beschikking gesteld voor de opbouw van een risicoreserve voor het in te stellen energiefonds (groot € 100 mln). In een periode van vijf jaar

wordt een risicoreserve van 25% gevormd. Dit leidt bij dit doel in 2016, 2017, 2018 en 2019 tot een storting van respectievelijk € 3 mln in 2016 en € 6 mln in 2017, 2018 en 2019. De storting van de resterende € 4 mln in de risicoreserve vindt in 2020 plaats.

De hogere lasten uit het Hoofdlijnenakkoord in de periode 2016-2018 verklaren de daling van de lasten in 2020 en 2021.

In de Voorjaarsnota 2016 is op basis van verkenning van de energieagenda vastgesteld dat voor de energietransitie extra inzet nodig is. Voor de uitvoering van de provinciale rol bij de warmte-opgave is € 0,3 mln beschikbaar gesteld voor de periode 2016-2018, totaal € 0,9 mln.

In lijn met de afspraken uit het SER akkoord Energie is de inzet op het verlenen van vergunningen en de handhaving RUD's in de Voorjaarsnota 2016 verhoogd. De kosten van deze VTH-taken zijn structureel € 0,17 mln per jaar, met aanvullend om de vier jaar (startend in 2016) € 0,08 mln voor de energie-audit. In 2020 is daarom € 0,25 mln nodig. Deze kosten worden gedekt vanuit de reserve Versterking economie (doel 3.1).

Reserve Mitigatie/energie

Voor de uitvoering van het energiebeleid en het maken van de energieagenda was in de opstartfase sprake van meerkosten: € 0,4 mln in 2016. Dekking vond plaats ten laste van de programmareserve (reserve Mitigatie). In 2018 en 2019 is sprake van lagere lasten en terugstorting in de reserve (€ 0,1 mln in 2018 en € 0,3 mln in 2019).

Reserve IRP Goeree-Overflakkee

Voor de samenwerking met de gemeente Goeree-Overflakkee in een gezamenlijk gebiedsprogramma in de periode 2017-2020 wordt € 0,3 mln aan de reserve onttrokken (€ 0,1 in 2018, 2019 en 2020).

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Mitigatie/Energie	0	0	100	300	0	0
Risicoreserve Energiefonds	3.000	6.000	9.125	9.125	4.000	0
Energietrans.gebouwde omg.&glastuinb	0	0	0	2.700	2.600	0
Totaal toevoeging aan reserve	3.000	6.000	9.225	12.125	6.600	0
Mitigatie/Energie	0	617	600	600	0	0
Greendeal Zonnepanelen-asbest	504	920	215	215	107	53
Programma Warmte-Koude Z-H	0	52	0	0	0	0
Versterking economie	0	170	170	170	250	170
Totaal onttrekking uit reserve	504	1.759	985	985	357	223
Saldo reserves	2.496	4.241	8.240	11.140	6.243	-223

Taak 3.2.1 Kaders stellen, uitvoeren en de provincie vertegenwoordigen ten behoeve van energie

De prestaties met name op de realisatie van windenergie en op het bevorderen van de inzet van rest- en aardwarmte zijn benoemd in de Energieagenda en vastgesteld door Provinciale Staten op 12 oktober 2016. De begrotingsindicatoren (zowel de effect- als de prestatie-indicatoren) zijn na de vaststelling van de Energieagenda verwerkt in de Begroting 2017.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
3.2.1.1	Opgesteld vermogen windenergie op land (MW)	250	350	510	650	735.5
3.2.1.2	Hoeveelheid geleverde windenergie op land (PJ)	1.9	2.9	4.3	5.6	6.3
3.2.1.3	Hoeveelheid geleverde warmte (geo, rest en Warmte-Koude Opslag (WKO)) in PJ	3	16	18	20	24
3.2.1.4	Vermeden kton CO2 per jaar door inzet warmte participatiefonds	0	0	0	0	>0

Toelichting prestatie-indicator(en)

De doelen voor alle indicatoren voor 2021 zijn onder voorbehoud van de voornemens van een nieuw kabinet.

3.2.1.1: Het vastgestelde beleidsdoel voor windenergie is 735,5 MW in 2020. In verband met ruimtelijke procedures en de bouwtijd zal het overgrote deel van het opgesteld vermogen in 2019 en 2020 gerealiseerd worden. Deze indicator is nodig omdat de afspraak met het Rijk in MW is verwoord. De verwachting is echter dat het opgesteld vermogen van 735,5 niet in 2020, maar in 2021 wordt gehaald. Deze doelen zijn daarom aangepast.

3.2.1.4: De eerste projecten die dank zij het Warmteparticipatiefonds mogelijk gemaakt zullen worden, zijn in voorbereiding (bijvoorbeeld de Warmterotonde). Gezien de doorlooptijd van de projecten worden de eerste vermeden kton CO₂ reductie verwacht in 2021.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	3.910	5.638	5.182	1.982	454	320
Baten	298	182	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	3.612	5.456	5.182	1.982	454	320
Toevoeging aan reserve	3.000	6.000	9.225	12.125	6.600	0
Onttrekking aan reserve	504	1.759	985	985	357	223
Subtotaal reserves	2.496	4.241	8.240	11.140	6.243	-223
Resultaat	6.108	9.697	13.422	13.122	6.697	97

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Mitigatie/Energie	0	0	100	300	0	0
Risicoreserve Energiefonds	3.000	6.000	9.125	9.125	4.000	0
Energietrans.gebouwde omg.&glastuinb	0	0	0	2.700	2.600	0
Totaal toevoeging aan reserve	3.000	6.000	9.225	12.125	6.600	0
Mitigatie/Energie	0	617	600	600	0	0
Greendeal Zonnepanelen-asbest	504	920	215	215	107	53
Programma Warmte-Koude Z-H	0	52	0	0	0	0
Versterking economie	0	170	170	170	250	170
Totaal onttrekking uit reserve	504	1.759	985	985	357	223
Saldo reserves	2.496	4.241	8.240	11.140	6.243	-223

Doel 3-3 Beter benut (bebouwd) gebied

Wat willen we bereiken?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Nieuwe stedelijke ontwikkelingen concentreren binnen bebouwd gebied
- Nieuwe stedelijke ontwikkelingen concentreren nabij haltes Hoogwaardig Openbaar Vervoer (HOV)
- Hergebruik en transformatie leegstaande kantoren, detailhandel en ander leegstaand vastgoed
- Versterken interactiemilieus (hotspots, campussen en binnensteden)

De provincie wil haar schaarse ruimte zo efficiënt mogelijk benutten en daarbij zorgen voor een aantrekkelijke leefomgeving. Ook wil ze bijdragen aan een krachtige en levendige meerkernige metropool en een nieuwe economie waarin kantoren, horeca, woningen, detailhandel, recreatie en culturele voorzieningen elkaar versterken. Bovendien moeten slimme en creatieve transformaties, tijdelijk gebruik en herbestemming van leegstaande kantoren en winkels mogelijk worden gemaakt.

Daarnaast wil de provincie een cultuurverandering die leidt tot een provincie die actief meedenkt over maatschappelijke opgaven en oplossingen. Er wordt in deze collegeperiode door de provincie daarvoor een integrale, uitvoeringsgerichte aanpak voor 'beter benutten' ontwikkeld om te komen tot slim ruimtegebruik. In de uitvoering wordt gezocht naar het gelijktijdig bedienen van meerdere doelen van de provincie in concrete gebieden.

Trends en ontwikkelingen

De crisis en groeiende druk op de steden heeft een structurele verandering in de vraag naar woningen en werklocaties zichtbaar gemaakt. Mensen en bedrijven vestigen zich graag in het stedelijk gebied. Tegelijk sluiten veranderende vraag en beschikbare ruimte niet goed op elkaar aan. Als gevolg hiervan is er sprake van leegstand, tekort aan woningen in het stedelijk gebied en komen gewenste binnenstedelijke ontwikkelingen niet van de grond. De opgave is de juiste functie op de juiste locatie. De strategie daarbij is om de bestaande ruimte beter te benutten, onder andere door transformatie van gebieden en gebouwen.

In de Staat van Zuid-Holland (<http://staatvan.zuid-holland.nl>) zijn voor dit onderwerp de volgende relevante trends en ontwikkelingen beschreven:

- Ontwikkeling wonen binnen Bestaand stads- en dorpsgebied (BSD)
- [Ontwikkeling werklocaties binnen BSD](#)
- Ontwikkeling wonen nabij haltes HOV
- [Ontwikkeling werklocaties nabij haltes HOV](#)
- Leegstand kantoren
- Ontwikkeling bedrijventerreinen

Toelichting effectindicator(en)

Voor dit doel zijn er geen effectindicatoren.

Wat gaan we doen om dit doel te bereiken?

Beleidstheorie

Om Zuid-Holland als economisch veerkrachtige en duurzame topregio samen sterker te maken is het nodig om het bestaande stads- en dorpsgebied intensiever te gebruiken. De Ladder voor duurzame verstedelijking is een belangrijke leidraad om te komen tot vraaggerichte stedelijke ontwikkeling die zich concentreert binnen bestaand stads- en dorpsgebied. Dit is een integrale opgave: onze ambities voor wonen, economie, mobiliteit en duurzame energievoorziening kunnen elkaar versterken. Als binnen steden en dorpen verdicht wordt, is het belangrijk om dit integraal en ook kwalitatief te bezien. De provincie werkt daarom gebiedsgericht. Dat kan de provincie alleen door

samen te werken met haar partners. De provincie combineert daarom haar regulerende rol met een samenwerkende rol. Bij het verder ontwikkelen van deze nieuwe manier van werken, hoort ook het delen van kennis met partners. Door onder andere gezamenlijke onderzoeksprogramma's willen wij samen kennis opbouwen van integrale ruimtelijke opgaven.

Bijdrage Verbonden partijen

Ook de ontwikkeling van enkele transformatiegebieden draagt bij aan de economisch veerkrachtige en duurzame topregio. Eén van die gebieden is de Zuidplaspolder. De gemeenschappelijke regeling 'Grondbank RZG Zuidplas' is eigenaar van aanzienlijke grondposities in dat gebied. De provincie neemt deel aan de grondbank, omdat zo sturing gegeven kan worden aan de gewenste ontwikkeling.

Wat mag dat kosten voor het doel?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	14.662	15.694	14.562	14.821	11.967	12.766
Baten	9.587	0	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	5.075	15.694	14.562	14.821	11.967	12.766
Toevoeging aan reserve	14.570	300	300	300	0	0
Onttrekking aan reserve	1.634	6.028	4.882	4.949	1.935	2.594
Subtotaal reserves	12.936	-5.728	-4.582	-4.649	-1.935	-2.594
Resultaat	18.010	9.966	9.980	10.172	10.032	10.172

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Voorm. Invest. budg. Sted. Vern. 3 (ISV3)	8.280	0	0	0	0	0
Implementatie Omgevingswet	5.989	0	0	0	0	0
Opstellen integrale onderzoeksagenda	300	300	300	300	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	14.570	300	300	300	0	0
Sanering glastuinbouw	394	1.035	391	0	0	0
Res Project duurz. ontw. Zuidplaspold	577	2.177	3.246	3.700	647	1.594
Implementatie Omgevingswet	498	2.620	800	829	1.000	1.000
Opstellen integrale onderzoeksagenda	165	97	345	320	188	0
IRP Goeree-Overflakkee	0	100	100	100	100	0
Totaal onttrekking uit reserve	1.634	6.028	4.882	4.949	1.935	2.594
Saldo reserves	12.936	-5.728	-4.582	-4.649	-1.935	-2.594

Taak 3.3.1 Actualiseren en uitvoeren ruimtelijk beleid

Implementatieprogramma Omgevingswet

De provincie sorteert voor op de Omgevingswet door via drie sporen de implementatie vorm en inhoud te geven:

- 1) Actief volgen en beïnvloeden van het wetstraject en het landelijke digitale stelsel omgevingswet;
- 2) Intern voorsorteren onder meer door ontwikkelen omgevingsbeleid (zie hieronder) en leren werken in de geest van de wet;
- 3) Regionaal samenwerken met bestuurlijke partners.

Met de regionale partners is een gedeelde agenda ontwikkeld, onder meer wordt gesproken over bevoegdheidswijzigingen, digitalisering, informatievoorziening en grensoverschrijdende opgaven. Op provinciaal niveau wordt actief kennis en ervaring gedeeld over pilots en de veranderopgave in het kader van de Omgevingswet. Gelet op het aangekondigde uitstel van invoering van de Omgevingswet en de onduidelijkheid over de landelijke digitaliseringseisen wordt in 2018 een aangepaste en lagere uitname uit de reserve geraamd.

Ontwikkeling Omgevingsbeleid

De provincie werkt aan een integraal Omgevingsbeleid waarin de maatschappelijke opgaven centraal staan. Dit omgevingsbeleid is begin 2019 gereed en bestaat, aansluitend op de nieuwe Omgevingswet, uit een Omgevingsvisie, Programma's en een Omgevingsverordening. Uitgangspunt voor het toekomstige omgevingsbeleid is dat dit voor het merendeel wordt samengesteld vanuit bestaand beleid, aangevuld met enkele beleidsaanpassingen die voortkomen uit vernieuwingsambities of knelpunten in de (gebieds)praktijk.

Het bestaande beleid, dat nu nog is vastgelegd in verschillende beleidsdocumenten, zal beleidsarm worden omgezet in een digitaal systeem voor het Omgevingsbeleid. Eind 2017 zal een 1^e conceptversie van het Omgevingsbeleid gereed zijn. In 2018 wordt deze doorontwikkeld en zal besluitvorming plaatsvinden zodat begin 2019 het hele stelsel van Omgevingsbeleid gereed is. Het toekomstige Omgevingsbeleid zal modulair zijn, zodat het op onderdelen kan worden aangepast wanneer daar aanleiding toe is.

Actualisatie ruimtelijk beleid

In 2018 staat realisatiekracht centraal. De sturingsfilosofie is, naast de bestaande regulerende rol, gericht op meer multi-schalige samenwerking. Er wordt ingezet op overleg over initiatieven in een vroeg stadium. Waar dat nodig is voor uitvoering van de ambities zal gekeken worden of actualisering van beleidskaders nodig is. Maatschappelijke ontwikkelingen, bijvoorbeeld op het gebied van energie en detailhandel, vragen om aanpassing van het nu geldende beleid. Daarom wordt in 2018 de Visie Ruimte en Mobiliteit (VRM) nog op een beperkt aantal punten geactualiseerd. De geactualiseerde VRM wordt onderdeel van het integrale Omgevingsbeleid. Bij plannen waar sprake is van provinciaal belang zijn integrale ontwikkeling en het goed betrekken van belanghebbenden (omgevingsmanagement) belangrijke uitgangspunten. De provincie sorteert hiermee voor op de Omgevingswet.

Uitvoering integrale aanpak voor slim ruimtegebruik en integrale projecten

Voor het beter benutten van bebouwd gebied gaat de provincie werken met een integrale aanpak voor slim ruimtegebruik. In de uitvoering wordt gezocht naar het gelijktijdig bedienen van meerdere doelen van de provincie met gebiedsgerichte inspanningen. Deze aanpak hangt sterk samen met de andere taken binnen doel 3-3 en het in balans brengen van vraag en aanbod van wonen en werklocaties op de juiste locatie (zie doel 3-5).

Toelichting prestatie-indicator(en)

Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	10.387	12.965	11.424	11.611	8.784	9.775
Baten	9.587	0	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	799	12.965	11.424	11.611	8.784	9.775
Toevoeging aan reserve	14.270	0	0	0	0	0
Onttrekking aan reserve	1.469	5.931	4.537	4.629	1.747	2.594
Subtotaal reserves	12.801	-5.931	-4.537	-4.629	-1.747	-2.594
Resultaat	13.600	7.033	6.887	6.982	7.037	7.181

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Voorm. Invest. budg. Sted. Vern. 3 (ISV3)	8.280	0	0	0	0	0
Implementatie Omgevingswet	5.989	0	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	14.270	0	0	0	0	0
Sanering glastuinbouw	394	1.035	391	0	0	0
Res Project duurz. ontw. Zuidplaspold	577	2.177	3.246	3.700	647	1.594
Implementatie Omgevingswet	498	2.620	800	829	1.000	1.000
IRP Goeree-Overflakkee	0	100	100	100	100	0
Totaal onttrekking uit reserve	1.469	5.931	4.537	4.629	1.747	2.594
Saldo reserves	12.801	-5.931	-4.537	-4.629	-1.747	-2.594

Taak 3.3.2 Adviseren over en beoordelen van gemeentelijke ruimtelijke plannen

De provincie heeft de focus in de afgelopen jaren steeds meer verlegd van reactief beoordelen naar proactief overleggen. Hiermee geeft de provincie vertrouwen aan gemeenten en ruimte om de samenwerking aan de voorkant van planprocessen te vergroten. Die samenwerking en betrokkenheid richt zich op initiatieven die het provinciaal belang raken en/of waarin de provincie een meerwaarde kan leveren. De provincie streeft ernaar op integrale wijze te adviseren over plannen en initiatieven en daarbij met gemeenten en initiatiefnemers op zoek te gaan naar het beter benutten van schaarse ruimte. Ondanks de focus op de proactieve werkwijze blijft ook een regulerende rol voor de provincie belangrijk binnen een breder palet van instrumenten. De provincie blijft dus de mogelijkheid houden om op een gemeentelijk plan een vooroverlegreactie of zienswijze in te dienen of een reactieve aanwijzing te geven op basis van de Wet ruimtelijke ordening. Een helder onderbouwd 'nee' is bij samenwerking immers ook een antwoord dat duidelijkheid kan scheppen. Zie ook Doel 3-5.

Toelichting prestatie-indicator(en)

Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	1.282	771	783	833	881	880
Baten	0	0	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	1.282	771	783	833	881	880
Resultaat	1.282	771	783	833	881	880

Overzicht reserves

Voor deze taak zijn er geen reserves.

Taak 3.3.3 Regionale samenwerking

Regionale samenwerking rondom 'beter benutten'

De provincie regisseert en faciliteert regionale afstemming tussen gemeenten. Voor wonen en kantoren vraagt de provincie de regio's om te komen tot regionale visies. Tevens stimuleert de provincie (sub)regio's om (sub)regionale detailhandelsvisies op te stellen. De provincie zet daarbij ook in op aanpak van leegstand en transformatie. Voor 'beter benutten' is regionale samenwerking – in samenhang met toepassing van de Ladder voor duurzame verstedelijking - een belangrijk instrument om kansen voor samenwerking en gezamenlijke opgaven voor slim ruimtegebruik te signaleren. Zie ook Doel 3-5.

Samenwerking in de Zuidelijke Randstad: bovenregionale strategie

In het netwerk Regionaal Investeringsprogramma Zuidelijke Randstad werkt de provincie bovenregionaal samen met de metropoolregio, regio's, kennisinstellingen en gemeenten aan de versterking van de Zuidelijke Randstad als een internationaal concurrerende topregio op economisch gebied, met een aantrekkelijk en bereikbaar woon- en vestigingsklimaat. In dit verband wordt ook samen opgetrokken richting het Rijk.

De provincie participeert ook, samen met onder andere Noord-Holland en Noord-Brabant, in de Ruimtelijk-Economische Ontwikkelingsstrategie (REOS). Deze heeft als doel opgaven bovenregionaal aan elkaar te verbinden.

Samenwerking in de Zuidelijke Randstad: Stedenbaan, MIRT-onderzoeken en -verkenningen

De provincie neemt deel aan MIRT-onderzoeken en -verkenningen en werkt in het programma Stedenbaan samen met partners in de Zuidelijke Randstad, ProRail en NS. De provincie zal net als voorgaande jaren ook in 2018 meewerken aan het Rijksprogramma Slimme en Duurzame Mobiliteit (voorheen 'Beter Benutten') en het programma Stedenbaan. Deze worden in 2018 in nauwe samenhang met het gebiedsprogramma duurzame bereikbaarheid Rotterdam Den Haag en de verstedelijkingsstrategie voor de provincie Zuid-Holland opgepakt om de koppeling tussen mobiliteit en verstedelijking in programmering en realisatie verder te verbeteren. Voor 2018 wordt ingezet op het maken van vernieuwende sectoroverstijgende afspraken tussen verstedelijking en mobiliteit.

Toelichting prestatie-indicator(en)

Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	1.288	180	130	180	180	180
Baten	0	0	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	1.288	180	130	180	180	180
Resultaat	1.288	180	130	180	180	180

Overzicht reserves

Voor deze taak zijn er geen reserves.

Taak 3.3.4 Verkennen beter benutten (bebouwd) gebied

Digitalisering

Informatie(technologie) en kennis blijven essentieel om onze taken slim en evidence-based uit te voeren. Enerzijds voor verkenningen en beleidsvorming en anderzijds voor de uitvoering, monitoring en evaluatie van het ruimtelijk beleid. De digitalisering van de maatschappij gaat steeds sneller. Dit biedt mogelijkheden maar ook de verplichting om hierin mee te gaan en voorop te lopen om de beleidsdoelstellingen te kunnen realiseren. Met de komst van de Omgevingswet wordt vol ingezet op het ondersteunende digitale stelsel voor activiteiten in de fysieke leefomgeving.

Toelichting prestatie-indicator(en)

Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	1.705	1.778	2.225	2.197	2.122	1.931
Baten	0	0	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	1.705	1.778	2.225	2.197	2.122	1.931
Toevoeging aan reserve	300	300	300	300	0	0
Onttrekking aan reserve	165	97	345	320	188	0
Subtotaal reserves	135	203	-45	-20	-188	0
Resultaat	1.840	1.981	2.180	2.177	1.934	1.931

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Opstellen integrale onderzoeksagenda	300	300	300	300	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	300	300	300	300	0	0
Opstellen integrale onderzoeksagenda	165	97	345	320	188	0
Totaal onttrekking uit reserve	165	97	345	320	188	0
Saldo reserves	135	203	-45	-20	-188	0

Doel 3-4 Goede ruimtelijke kwaliteit

Wat willen we bereiken?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Zorgvuldig ruimtegebruik buiten Bestaand stads- en dorpsgebied (BSD), waarbij aandacht is voor de kwaliteit van de ontwikkeling en zijn omgeving
- Beschermen van specifieke waarden
- Behouden en ontwikkelen van waardevolle landschapselementen

De combinatie van het kenmerkende kust-, veenweide- en rivierdelta landschap maakt Zuid-Holland veelzijdig en uniek. De inzet van de provincie is om specifieke waarden te beschermen en de schaarse ruimte zo efficiënt mogelijk te benutten, met aandacht voor kwaliteit. Bij elke ruimtelijke ontwikkeling en op ieder schaalniveau is het essentieel in te spelen op de aanwezige kwaliteiten en specifieke nieuwe kwaliteiten toe te voegen voor de samenleving van morgen. De inzet voor verbetering van de aantrekkelijkheid van de leefomgeving vindt plaats in en buiten het Bestaand stads en dorpsgebied (BSD). Aandacht voor ruimtelijke kwaliteit binnen BSD valt onder doel 3-3.

Trends en ontwikkelingen

Het landschap en de biodiversiteit staan onder druk door een groeiend aantal inwoners, ruimtelijke ontwikkelingen en klimaatverandering. Ook de energietransitie gaat ruimtelijke effecten hebben. Nieuwe en veranderende vormen van ruimtegebruik en mobiliteitspatronen vragen om ruimte en nieuwe ruimtelijke oplossingen. Scherpe grenzen tussen verschillende vormen van en locaties met een bepaald ruimtegebruik worden meer diffuus. Het recreatief gebruik van het landschap neemt toe. Het belang dat men hecht aan de kwaliteit en uniciteit die men in het landschap kan beleven en aan de totale omgevingskwaliteit groeit.

In de Staat van Zuid-Holland (<http://staatvan.zuid-holland.nl>) zijn voor dit onderwerp de volgende relevante trends en ontwikkelingen beschreven:

- Woningbouw buiten BSD
- Werklocaties buiten BSD

Toelichting effectindicator(en)

Voor dit doel zijn er geen effectindicatoren.

Wat gaan we doen om dit doel te bereiken?

Beleidstheorie

Het verbeteren van de ruimtelijke kwaliteit van Zuid-Holland vraagt om een andere manier van werken en denken bij alle betrokken partijen. Centraal staat daarbij de sturingsfilosofie: meer samenwerking en meer ruimte voor ontwikkelingen mits gekoppeld aan de toename van ruimtelijke kwaliteit. Gebruikswaarde, toekomstwaarde en belevingswaarde worden daarbij in samenhang afgewogen. Een hoog kennisniveau, goede voorbeelden en positieve ervaringen helpen bij het implementeren van ruimtelijke kwaliteit. Naast een regulerende rol via vooral het spoor van de ruimtelijke ordening / bestemmingsplannen, betekent dit een stimulerende rol gericht op kennisontwikkeling en samenwerken met partners in het ruimtelijk domein. De aantrekkelijkheid en uniciteit van de Zuid-Hollandse landschappen wordt mede bepaald door unieke gebiedskenmerken, zoals landschapselementen. De provincie verleent daarom subsidies voor aanleg, beheer en herstel van landschapselementen.

Bijdrage Verbonden partijen

Niet van toepassing.

Wat mag dat kosten voor het doel?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	3.682	2.084	2.089	2.087	2.085	2.063
Baten	0	0	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	3.682	2.084	2.089	2.087	2.085	2.063
Toevoeging aan reserve	0	1.038	0	0	0	0
Onttrekking aan reserve	0	9	0	0	0	0
Subtotaal reserves	0	1.029	0	0	0	0
Resultaat	3.682	3.112	2.089	2.087	2.085	2.063

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Groene ambities	0	1.038	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	0	1.038	0	0	0	0
Groene ambities	43	0	0	0	0	0
Groene subsidies	-43	0	0	0	0	0
Reserve Natuurcompensatie	0	9	0	0	0	0
Totaal onttrekking uit reserve	0	9	0	0	0	0
Saldo reserves	0	1.029	0	0	0	0

Taak 3.4.1 Adviseren over en beoordelen gemeentelijke ruimtelijke plannen

Er wordt ingezet op overleg over initiatieven in een vroeg stadium, daar waar er een provinciaal belang geraakt wordt en/of de provincie een meerwaarde kan leveren. Dit betreft onder andere (omgevings)visies, bestemmingsplannen en omgevingsplannen. De provincie adviseert op integrale wijze over plannen en initiatieven en gaat daarbij met gemeenten en initiatiefnemers op zoek naar de best mogelijke plannen, passend op de plek.

Toelichting prestatie-indicator(en)

Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	1.655	1.048	1.112	1.110	1.108	1.106
Baten	0	0	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	1.655	1.048	1.112	1.110	1.108	1.106
Resultaat	1.655	1.048	1.112	1.110	1.108	1.106

Overzicht reserves

Voor deze taak zijn er geen reserves.

Taak 3.4.2 Organiseren en delen kennis

Voor het implementeren van ruimtelijke kwaliteit in beleid en uitvoering is een werkprogramma ruimtelijke kwaliteit opgezet. Het werkprogramma draait om het verzamelen, vergroten en uitdragen van kennis en kunde rondom ruimtelijke kwaliteit en het samenwerken aan ruimtelijke kwaliteit in- en extern. Ook de inzet van de Provinciaal Adviseur Ruimtelijke Kwaliteit draagt hieraan bij. Onder dit werkprogramma vallen het (verder) ontwikkelen van instrumentarium, de implementatie, organisatie en communicatie over ruimtelijke kwaliteit. Voor de komende periode gaat het om de volgende thema's: Metropool (de Zuidelijke Randstad als landschapsstad), Klimaat (klimaatverandering en de wateropgaven) en Energie (de ruimtelijke gevolgen van duurzame energiewinning).

Toelichting prestatie-indicator(en)

Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	680	200	200	200	200	200
Baten	0	0	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	680	200	200	200	200	200
Resultaat	680	200	200	200	200	200

Overzicht reserves

Voor deze taak zijn er geen reserves.

Taak 3.4.3 Aanleg, beheer en herstel landschapselementen

Voor het versterken van de gebiedseigen identiteit van landschappen worden naast het VRM-beleid twee subsidieregelingen ingezet. Het betreft de regeling beheer landschapselementen en de regeling aanleg en herstel van landschapselementen, ter bevordering van een aantrekkelijke leefomgeving.

Afspraken over aanleg, beheer en herstel van landschapselementen worden bij voorkeur ondergebracht in gebiedsdeals, waarmee de versterking van landschappelijke structuren en de samenhang met andere (regionale) doelen integraal wordt bevorderd.

Beheer landschapselementen

De subsidieregeling beheer landschapselementen is in hoofdzaak gericht op particulieren. Doel ervan is om landschappen met bijzondere kwaliteiten te behouden en de kwaliteit van de elementen te behouden en te versterken, ter bevordering van een aantrekkelijke leefomgeving. Daarmee wordt een bijdrage geleverd aan het behoud van de diversiteit van de Zuid-Hollandse landschapstypen, waarin landschapselementen belangrijke dragers vormen.

Aanleg en herstel landschapselementen

De subsidieregeling aanleg en herstel van landschapselementen is gericht op de aanleg van nieuwe beplantingen op locaties waar beplantingen geheel of gedeeltelijk zijn verdwenen. Daarmee wordt de landschappelijke kwaliteit van bepaalde (kleinschalige) landschapstypen versterkt. De nieuwe of herstelde landschapselementen versterken het landschappelijke en cultuurhistorische karakter en daarmee de ruimtelijke kwaliteit van gebieden in Zuid-Holland.

Toelichting prestatie-indicator(en)

Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	1.347	836	777	777	777	757
Baten	0	0	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	1.347	836	777	777	777	757
Toevoeging aan reserve	0	1.038	0	0	0	0
Onttrekking aan reserve	0	9	0	0	0	0
Subtotaal reserves	0	1.029	0	0	0	0
Resultaat	1.347	1.864	777	777	777	757

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Groene ambities	0	1.038	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	0	1.038	0	0	0	0
Groene ambities	43	0	0	0	0	0
Groene subsidies	-43	0	0	0	0	0
Reserve Natuurcompensatie	0	9	0	0	0	0
Totaal onttrekking uit reserve	0	9	0	0	0	0
Saldo reserves	0	1.029	0	0	0	0

Doel 3-5 Vraag en aanbod wonen, werken en voorzieningen in balans

Wat willen we bereiken?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Levendige en krachtige stads- en dorpscentra
- Vraag naar en aanbod van woningen in balans (kwantitatief en kwalitatief)
- Bedrijfslocaties realiseren die de vitaliteit en kracht van het bedrijfsleven versterken
- Vraag naar en aanbod van werklocaties in balans (kwantitatief en kwalitatief)

De provincie Zuid-Holland wil kansen creëren voor een gevarieerde en innovatieve economie, zodat een hoog niveau van welvaart en welzijn behouden blijft en de beroepsbevolking passend werk kan worden geboden. Daartoe wil de provincie samen met partijen een compact, samenhangend en kwalitatief hoogwaardige levendige meerkernige metropool, zodat voorzien kan worden in de veranderde maatschappelijke en economische vraag naar woningen, woon- en werkmilieus en waarmee ook de aantrekkingskracht op kenniswerkers en innovatie wordt bevorderd.

Woningen, kantoren en detailhandel dragen bij aan krachtige en levendige centra. De provincie wil dat het aanbod van woningen, woonmilieus, bedrijventerreinen, kantoren en winkelruimte beter aansluit bij de maatschappelijke vraag. De provincie wil kwaliteiten van de stedelijke agglomeratie versterken door woon- en werkfuncties op excellent bereikbare knooppunten te clusteren en concentreren. Deze knooppunten van verschillende vervoersmodaliteiten maken het efficiënt omgaan met voorzieningen, infrastructuur et-cetera mogelijk en kunnen de koppeling van investeringen in het ruimtegebruik en het mobiliteitsnetwerk beide versterken. Geleidelijke verandering van stedelijke functies (via herstructurering, herbestemming; functiemenging of nieuwe programmering) kan bijdragen aan het in balans brengen van vraag en aanbod. Zo wordt de weg naar een levendige meerkernige metropool vervolgd.

Dit is een integrale opgave. Zo is goede bereikbaarheid, een goede milieukwaliteit (lucht, geluid, externe veiligheid) en groen en water in en om de stad blijvend belangrijk om de leefomgevingskwaliteit en het vestigingsklimaat op niveau te houden of te brengen.

Dit doel hangt samen met doel 3-3 Beter benut (bebouwd) gebied.

De provincie wil dat wordt voorzien in de maatschappelijke vraag naar woningen. Doel is om voldoende woningen voor elke doelgroep in het juiste woonmilieu te bieden, op de juiste plek. Gemeenten en regio's zijn aan zet, met als partners corporaties en ontwikkelaars. Kaders en regionale samenwerking en onderlinge afstemming (ook bovenregionaal) zijn daarbij nodig. Om keuzevrijheid van woningzoekenden en beschikbaarheid van woningen voor vergunninghouders te waarborgen heeft de provincie binnen de Huisvestingswet bovendien een toezichthoudende rol op de gemeenten.

De provincie wil dat wordt voorzien in de maatschappelijke vraag naar werklocaties op de juiste plek. Met name bij kantoren en detailhandel is de leegstand nog hoog. Met transformatie en herbestemming naar binnenstedelijke woningen kan een beperkt deel van de vraag naar binnenstedelijk wonen worden opgevangen, maar dit zal niet alle knelpunten kunnen oplossen.

Bedrijventerreinen spelen een belangrijke rol in onze economie en zijn dragers van werkgelegenheid. De provincie wil stimuleren dat het juiste bedrijf zich op de juiste plek vestigt en ondernemers op bedrijventerreinen faciliteren bij hun vragen op het gebied van gezamenlijkheid, zoals het samen (laten) aanleggen van glasvezel of samen energie opwekken.

Trends en ontwikkelingen

De omvang van de Zuid-Hollandse bevolking blijft groeien en ook de samenstelling van de bevolking verandert.

De vraag naar woningen verandert door structurele demografische ontwikkelingen en vestigingskeuzes van

burgers. Er komen steeds meer ouderen, eenoudergezinnen en eenpersoonshuishoudens terwijl het aantal kinderen / jongeren afneemt. Dat betekent dat er nieuwe eisen gesteld worden aan woonomgeving en voorzieningen. De bevolkingsgroei kent een ongelijkmatige spreiding. Er is sprake van een trek naar de stad. Woningbouw zal voor het grootste deel moeten plaatsvinden in de stedelijke agglomeratie. In het overgrote deel van de vraag kan voorzien worden door hergebruik, (ver)nieuwbouw, renovatie, verhuur en verkoop van de bestaande voorraad.

Ook de vraag naar de werklocaties kantoren, detailhandel en bedrijventerreinen verandert door demografische en economische ontwikkelingen maar ook door bijvoorbeeld de invloed van Internetwinkels op detailhandel, het nieuwe werken op het aantal benodigde kantoren of de mogelijke gevolgen van ontwikkelingen als 3D-printen voor bedrijventerreinen.

Ook onze manier van werken verandert. Voor Zuid-Holland betekent de afname van de vraag naar kantoorruimte dat vernieuwbouw, herbestemming en sloop een vlucht nemen.

In de Staat van Zuid-Holland (<http://staatvan.zuidholland.nl/>) zijn voor dit onderwerp de volgende relevante trends en ontwikkelingen beschreven:

- Ontwikkeling woningvoorraad
- Ontwikkeling bouwvergunningen
- Ontwikkeling woningbehoefte
- Ontwikkeling bevolking
- Ontwikkeling huishoudens
- Migratie
- Leegstandspercentages detailhandel en kantoren
- Ontwikkeling kantorenavoorraad
- Ontwikkeling detailhandelsvoorraad
- Ontwikkeling bedrijventerreinenvoorraad

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
3.5.a	Aantal gemeenten dat in het kader van de rapportage Interbestuurlijk toezicht op het domein huisvesting vergunninghouders rood scoort	0	0	0	0	0
3.5.b	Leegstandspercentage kantoren in Zuid-Holland mag niet oplopen t.o.v. het leegstandspercentage kantoren in Nederland	1,7%	≤1,7%	≤1,7%	≤1,7%	≤1,7%

Toelichting effectindicator(en)

3.5.a. (vergunninghouders): Het aantal gemeenten, dat in het kader van de rapportage Interbestuurlijk toezicht op het domein huisvesting vergunninghouders rood scoort. Over deze taak wordt gerapporteerd in de IBT-rapportage. Voor de nulmeting is uitgegaan van de stand van zaken in de rapportage over 2014. Op 31 december 2014 waren er geen gemeenten die rood scoorden. Het beleidsdoel is dat dit in de toekomst zo blijft: geen gemeente met een score rood.

3.5.b: De provincie zet in op het gelijk houden of verkleinen van het verschil in de leegstand kantoren tussen Zuid-Holland en Nederland. Ook in andere vastgoedsectoren is er leegstand en daarmee de behoefte aan transformatie naar andere functies, waarbij vooral aan wonen wordt gedacht.

Wat gaan we doen om dit doel te bereiken?

Beleidstheorie

De rol van de provincie is niet het feitelijk zelf realiseren van woningen, kantoren, detailhandel, bedrijventerreinen en dergelijke. De provinciale inzet betreft het stellen van kaders zoals vastgelegd in de Visie Ruimte en Mobiliteit waar het Programma ruimte onderdeel van uitmaakt. In dit Programma is een aantal kwalitatieve en kwantitatieve kaders vastgelegd voor bijvoorbeeld het opstellen van regionale visies en kantoren. Met deze visies wordt regionale afstemming gestimuleerd waarmee kan worden voldaan aan de eerste trede van de ladder voor duurzame verstedelijking.

Het ruimtelijk instrumentarium, zoals de Verordening ruimte en de daarin vastgelegde Ladder voor duurzame verstedelijking, wordt ingezet om de regulerende taak van de provincie uit te voeren en om vraag en aanbod van wonen en werken en voorzieningen in balans te brengen. Anderzijds toont de provincie een uitgestoken hand, onder andere via het Actieprogramma Slim Ruimtegebruik dat mee werkt aan herbestemming en transformatie van bijvoorbeeld detailhandel en kantoren. Daarnaast vindt kennisdeling plaats via Plein 1 en regionale rondes en thematische bijeenkomsten voor gemeenten en andere betrokken partijen.

Bijdrage Verbonden partijen

ROM-Drechtsteden:

De kerntaak van ROM-D ligt bij de fysieke gebiedsontwikkeling, dat wil zeggen modernisering van en gronduitgifte op bedrijventerreinen, ter bevordering van de economie en werkgelegenheid. De Drechtstedengemeenten en de provincie zijn aandeelhouder en hebben zeggenschap over inzet van de kapitaalbijdragen.

Wat mag dat kosten voor het doel?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	4.784	23.124	21.345	10.342	8.443	8.402
Baten	0	0	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	4.784	23.124	21.345	10.342	8.443	8.402
Toevoeging aan reserve	1.455	0	0	0	0	0
Onttrekking aan reserve	-2.988	13.264	11.336	500	500	500
Subtotaal reserves	4.443	-13.264	-11.336	-500	-500	-500
Resultaat	9.227	9.860	10.009	9.842	7.943	7.902

Toelichting meerjarenraming

De groene inpassing van het bedrijventerrein wordt door de Gemeenschappelijke Regeling Nieuw Reijerwaard nader uitgewerkt in samenspraak met de omgeving. Verwacht werd realisatie in 2017. Het inpassingsplan heeft inmiddels de Raad van State-procedure doorlopen en is eind 2015 onherroepelijk geworden.

Uit overleg tussen de provincie, de Gemeenschappelijke regeling Nieuw Reijerwaard en de gemeente Rotterdam is naar voren gekomen dat er een afgeronde subsidieaanvraag in 2018 komt die aan de voorwaarden voldoet (het subsidiekader voor de groene inpassing van Nieuw-Reijerwaard). De vrijval van € 9 mln is daarom in de Najaarsnota 2017 in de reserve gestort en bij Begroting 2018 weer onttrokken.

Bedrijventerreinen

Voor de afloop van de reguliere projecten bedrijventerreinen (UHB) wordt de fasering van de te verwachten kosten doorlopend gemonitord. Op basis van subsidievaststellingen die na de voorgaande peiling hebben plaatsgevonden is de benodigde onttrekking uit de reserve voor 2017 en 2018 bijgesteld in respectievelijk de Najaarsnota 2017 en de Begroting 2018.

In 2020 is sprake van afbouw van de herstructurering van bedrijventerreinen en valt er € 2 mln vrij naar de algemene middelen, conform de initiële financieringsafspraken over bedrijventerreinen.

Conform de gehanteerde beleidslijn in de Jaarrekening 2016 is de raming van vrijval subsidievaststellingen bedrijventerreinen 2017 en volgende jaren niet begroot. De verwachte incidentele vrijval 2017 (€ 1,5 mln) is wel in de tekstuele toelichting van de Najaarsnota 2017 vermeld.

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Bedrijventerreinen	1.455	0	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	1.455	0	0	0	0	0
Bedrijventerreinen	0	2.899	836	0	0	0
Manden maken	200	615	0	0	0	0
Alt.locatie Hoeksche Waard	0	9.000	9.000	0	0	0
Bedrijventerreinen:IRP Oude Rijnzone	-3.188	750	1.500	500	500	500
Totaal onttrekking uit reserve	-2.988	13.264	11.336	500	500	500
Saldo reserves	4.443	-13.264	-11.336	-500	-500	-500

Taak 3.5.1 Regionale afstemming

Aanvaarden regionale woon- en kantorenvisies

De Visie Ruimte en Mobiliteit is de basis voor het woon- en kantorenbeleid. Regionale afstemming speelt een belangrijke rol in het woon- en werkbeleid. Gemeenten stellen in regionaal verband woon- en kantorenvisies vast. Wat de provincie verstaat onder een regionale woon- en kantorenvisie is uitgewerkt in het Programma ruimte. De visie bevat in elk geval een realistisch en regionaal afgestemd kwalitatief en kwantitatief programma.

Een kantorenvisie is gebaseerd op de regionale behoefteramingen vanuit de Visie Ruimte en Mobiliteit.

Daarnaast kijkt de provincie naar het (her)gebruik van het bestaande, beschikbare aanbod van kantoren. Hierbij dient een indicatie te worden gegeven van te realiseren onttrekkingen tot 2020 en dient uitgegaan te worden van het benutten van de harde plancapaciteit op de kantorenconcentratielocaties.

Als de woon- en kantorenvisies voldoen aan de beschreven vereisten, kunnen deze door de provincie worden aanvaard als kader voor ontwikkelingen in de regio. Indien bij kantoren vermindering van de capaciteit niet lukt via de regionale visies, neemt de provincie de regie over.

De wijze waarop regio's invulling geven aan de visies is verschillend. Dit zorgt ervoor dat de visies passen bij de opgaven en manier van werken in de regio. Dit versterkt het opgabegericht en gebiedsgericht werken.

Vanwege de relatie tussen de woon- en de kantorenvisies en de mogelijkheden om een (beperkt) deel van de binnenstedelijke woningbouwvraag op te vangen met onder andere leegstaande kantoren zijn deze beide opgenomen onder doel 3-1. Taken op het gebied van kantoren, detailhandel en bedrijventerreinen vallen budgettair onder taak 3.5.5. De bijbehorende prestatie-indicatoren zijn daar te vinden.

Om aan de vraag naar stedelijk wonen te kunnen voldoen wordt ook vanuit de provincie bijgedragen aan het bevorderen en faciliteren van oplossingen door deelname in het MIRT-onderzoek stimuleren stedelijk wonen. Hier ligt ook een relatie met het Actieprogramma Slim Ruimtegebruik. Tevens neemt de provincie deel aan (alliantie)gesprekken Stedenbaan. Daarnaast levert de provincie inzet om oplossingen te bevorderen en te faciliteren om met de effecten van demografische veranderingen in landelijk gebied om te gaan (vervolg anticipeerprogramma).

Detailhandel en bedrijventerreinen

Voor detailhandel is recent de onafhankelijke adviescommissie detailhandel Zuid-Holland opgericht die gemeenten adviseert over de door hen gehanteerde behoefte-raming en de relatie met de impact van de nieuwe ontwikkeling. Dit loopt via de reguliere planprocedures (zie doel 3-3 en taak 3.5.2).

Voor bedrijventerreinen vindt regionale afstemming plaats via toepassing van de Ladder voor duurzame verstedelijking. De regionale behoefte-ramingen van gemeenten en regio's moeten passen binnen de kaders van de provincie. Ook hierbij zal zij actief gebruik maken van haar ruimtelijk instrumentarium als dit nodig blijkt.

Toelichting prestatie-indicator(en)

Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	1.403	911	1.237	973	971	970
Baten	0	0	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	1.403	911	1.237	973	971	970
Resultaat	1.403	911	1.237	973	971	970

Overzicht reserves

Voor deze taak zijn er geen reserves.

Taak 3.5.2 Adviseren over en beoordelen gemeentelijke ruimtelijke plannen

Op grond van het landelijk Besluit Ruimtelijke Ordening (BRO) en de provinciale Verordening Ruimte (Ladder voor duurzame verstedelijking) is voor een bestemmingsplan dat voorziet in verstedelijking, verantwoording van nut en noodzaak op regionaal niveau vereist. De provincie verlegt de focus in de afgelopen jaren steeds meer van reactief beoordelen naar proactief overleggen.

Met een door Gedeputeerde Staten aanvaarde woon- en kantorenvisie kan aan de voorkant van planprocedures nut en noodzaak voor meerdere plannen tegelijk worden verantwoord (zie [taak 3.5.1](#)). Bij het ontbreken van aanvaarde visies is in het Programma Ruimte voorzien in een terugvaloptie.

De provincie blijft de mogelijkheid houden om op een gemeentelijk plan een vooroverleg-reactie of zienswijze in te dienen of een reactieve aanwijzing te geven op basis van de Wet ruimtelijke ordening. Een helder onderbouwd 'nee' is bij samenwerking immers ook een antwoord dat duidelijkheid kan scheppen.

Zie ook [doel 3-3](#).

Toelichting prestatie-indicator(en)

Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	899	769	833	831	879	877
Baten	0	0	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	899	769	833	831	879	877
Resultaat	899	769	833	831	879	877

Overzicht reserves

Voor deze taak zijn er geen reserves.

Taak 3.5.3 Toezicht op huisvesting vergunninghouders

De gemeenten krijgen van het Rijk elk halfjaar een taakstelling met het aantal vergunninghouders dat zij moet huisvesten. De provincie houdt toezicht op de realisatie van deze taakstelling. Kader voor dit toezicht vormt een interventieladder. De laatste trede van deze ladder is indeplaatstreding.

Het streven is dat alle gemeenten in Zuid-Holland hun wettelijke taak om vergunninghouders te huisvesten tijdig en volledig uitvoeren. De uitvoering van deze taak omvat alleen personele middelen. Deze middelen maken onderdeel uit van het personeelsbudget en zijn opgenomen in de paragraaf Bedrijfsvoering. Overige financiële middelen zijn nu niet noodzakelijk, hierom zijn de waarden in de tabel '0'.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
3.5.3.1	Aantal indeplaatstredingen huisvesting verblijfsgerechtigden	0	0	0	0	0

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	176	0	0	0	0	0
Baten	0	0	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	176	0	0	0	0	0
Resultaat	176	0	0	0	0	0

Overzicht reserves

Voor deze taak zijn er geen reserves.

Taak 3.5.4 Toezicht op gemeentelijke huisvestingsverordeningen

De provincie houdt toezicht op gemeenten bij de uitvoering van de [Huisvestingswet](#). Daarnaast is in de wet opgenomen dat de provincie een van de gesprekspartners is bij de totstandkoming (of aanpassing) van een regionale of lokale huisvestingsverordening. De uitvoering van deze taak omvat alleen personele middelen. Deze middelen maken onderdeel uit van het personeelsbudget en zijn opgenomen in de paragraaf Bedrijfsvoering. Overige financiële middelen zijn nu niet noodzakelijk, hierom zijn de waarden in de tabel '0'.

Toelichting prestatie-indicator(en)

Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	352	0	0	0	0	0
Baten	0	0	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	352	0	0	0	0	0
Resultaat	352	0	0	0	0	0

Overzicht reserves

Voor deze taak zijn er geen reserves.

Taak 3.5.5 Voorwaarden scheppen en ondersteunen van gemeenten voor de versterking van werklocaties

Kantoren

De provincie stuurt op plancapaciteit door de plancapaciteit op provinciale kantorenlocaties en scienceparken te bundelen en de plancapaciteit op andere locaties te verminderen. Dit gebeurt samen met de regio's via de regionale kantorenvisies. De provincie bevordert en faciliteert herbestemming en transformatie. Van daaruit is er een relatie met het Actieprogramma Slim Ruimtegebruik. De provincie monitort de leegstand in de 11 belangrijkste kantorengemeenten / regio's.

Bedrijventerreinen

De provincie wil evenwicht brengen in vraag en aanbod en bestaande bedrijventerreinen beter benutten. Daartoe stimuleert de provincie het toekomstbestendig functioneren van bedrijventerreinen door onder andere een vraaggerichte aanpak. De provincie draagt verder bij aan het herstructureren van bedrijventerreinen en monitort de staat (dynamiek) van bedrijventerreinen om beleid te kunnen bepalen. Gemeenten zijn hierbij belangrijke partners als mede-investeerder bij herstructurering. De provincie deelt haar kennis. Tot slot kan functiemenging op bedrijventerreinen rekenen op een positieve provinciale houding. Uitzonderingen zijn watergebonden bedrijventerreinen en terreinen met een Hogere Milieu Categorie waar functiemenging en transformatie kritisch wordt gezien.

Detailhandel

De provincie stuurt ruimtelijk op vitale en krachtige dorpen en steden met een gezonde detailhandelssector door het concentreren van detailhandel in de centra en het zeer terughoudend omgaan met nieuwe en bij voorkeur reduceren van perifere, solitaire en verspreide detailhandel. De provincie bevordert en faciliteert herbestemming en transformatie en stimuleert de verhoging van de organisatiegraad van ondernemers en de regionale samenwerking van gemeenten. Daarnaast monitort de provincie de staat van de centra via onder andere het Koopstromenonderzoek om detailhandelsbeleid te kunnen bepalen. Tot slot voert de provincie gesprekken met regio's / gemeenten over het toekomstperspectief van enkele perifere locaties. Gemeenten, projectontwikkelaars en beleggers zijn belangrijke partners.

Teeltareaal Greenports

De provincie stuurt op voldoende en moderne teeltlocaties voor de Greenports in Zuid-Holland, zodat de Greenports een toonaangevend wereldcluster in Zuid-Holland kunnen blijven. Dit doet de provincie door voor de Greenport Westland-Oostland in de VRM de bestemming glastuinbouw te verbreden en voor de Greenport Boskoop te onderzoeken of sierteeltlocaties buiten de sierteeltcontour verplaatst kunnen worden. In de Greenports Bollenstreek en Aalsmeer participeert de provincie samen met partners in de ontwikkeling van ruimtelijke planvorming. De provincie zet maximaal in op de facilitering van modernisering van het teeltareaal, onder anderen in samenwerking met de coalitie HOT. Ten aanzien van het Oostlanddeel van de Greenport Westland Oostland zal in 2018 met betrokken partijen de inzet worden bepaald, op basis waarvan GS zal komen met een plan en de Staten zal vragen om financiering vanuit de algemene middelen.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
3.5.5.1	Door de provincie aanvaarde regionale kantorenvisies	0	5	5	5	5
3.5.5.2	Aantal hectare opgeleverde geherstructureerde bedrijventerreinen	N.v.t.	125 ha	125 ha	125 ha	125 ha

Toelichting prestatie-indicator(en)

3.5.5.1: Vier (Zuid-Holland Zuid, Midden-Holland en MRDH (het Haagse en het Rotterdamse deel) van de vijf kantorenvisies zijn aanvaard door de provincie. In Holland-Rijnland wordt nog gewerkt aan een regionale

kantorenvisie. In de Visie Ruimte en Mobiliteit is opgenomen dat de regionale kantorenvisies na aanvaarding door de provincie een looptijd hebben tot medio 2018.

3.5.5.2: De provincie heeft aan een groot aantal gemeenten subsidie toegekend voor de herstructurering van bedrijventerreinen. Dit zijn veelal langjarige projecten, sommige projecten hebben tot 2020 de tijd om tot een afronding te komen. Via de 'Monitoring Uitvoering Herstructurering Bedrijventerreinen' bewaakt de provincie de voortgang en zoekt in voorkomende gevallen samen met gemeenten naar oplossingen voor eventuele stagnatie.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	1.955	21.443	19.275	8.538	6.593	6.555
Baten	0	0	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	1.955	21.443	19.275	8.538	6.593	6.555
Toevoeging aan reserve	1.455	0	0	0	0	0
Onttrekking aan reserve	-2.988	13.264	11.336	500	500	500
Subtotaal reserves	4.443	-13.264	-11.336	-500	-500	-500
Resultaat	6.398	8.179	7.939	8.038	6.093	6.055

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Bedrijventerreinen	1.455	0	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	1.455	0	0	0	0	0
Bedrijventerreinen	0	2.899	836	0	0	0
Manden maken	200	615	0	0	0	0
Alt.locatie Hoeksche Waard	0	9.000	9.000	0	0	0
Bedrijventerreinen:IRP Oude Rijnzone	-3.188	750	1.500	500	500	500
Totaal onttrekking uit reserve	-2.988	13.264	11.336	500	500	500
Saldo reserves	4.443	-13.264	-11.336	-500	-500	-500

Doel 3-6 Beschermd, bekend en beleefbaar cultureel erfgoed

Wat willen we bereiken?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Erfgoedlijnen ontwikkelen en versterken en het verhaal vertellen
- Onderhoudsachterstand monumenten wegnemen en nieuwe functies geven
- Presenteren en toegankelijk maken van de Zuid-Hollandse archeologische vondsten
- Beschermen cultureel erfgoed

De kwaliteit van de leefomgeving speelt een grote rol bij het vasthouden van inwoners en het aantrekken van gekwalificeerde nieuwe inwoners. Een aantrekkelijk landschap met erfgoed, cultuur en natuur is een bepalende vestigingsfactor. In een mondialiserende wereld geeft erfgoed ons identiteit en dus houvast. Na decennia van vooral groei en uitbreiding van de gebouwde omgeving verschuift het accent van kwantiteit naar meer kwaliteit. Daarin speelt 'beleving' een steeds grotere rol. Dat wordt weerspiegeld door de trek van jonge, beter opgeleide gezinnen naar de oude Hollandse steden en hun aantrekkingskracht op koperspubliek.

De provincie wil haar unieke erfgoed behouden, er zo veel mogelijk mensen mee in contact brengen en van laten genieten en het uiteindelijk door kunnen geven aan de generaties na ons. Daarvoor moet het worden beschermd, bekend en beleefbaar worden gemaakt en bij voorkeur economisch rendabel benut worden. Herbesteding van erfgoed met nieuwe, eigentijdse functies is de beste garantie op behoud.

Cultuur en erfgoed spelen een belangrijke voorwaardenscheppende rol bij de vitaliteit van het stedelijk gebied. Erfgoed, ruimtelijke ordening, groen en economie zijn steeds meer met elkaar verknoot en geven zo inspirerende en toegevoegde waarde. Nieuwbouw kan worden uitgespaard door monumenten (bijvoorbeeld kerken) weer een eigentijdse functie te geven als woon-, winkel- en kantoorruimte, of als 'verzamelgebouw' voor zorg- en maatschappelijke functies. Met hun torens blijven kerken zo bewaard als herkenningspunten in het weidse polderlandschap. Herbesteding van een beeldbepalend monument kan zo een aanjager zijn voor gebiedsontwikkeling.

Beleidsindicator voor interprovinciale vergelijking:

- Restauratievolume: Staat van casco rijksmonumenten in categorie 'matig' en 'slecht'. Zie: [Waar staat je provincie.nl](https://www.waarstaatje.nl).

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
3.6.a	Percentage bestemmingsplannen cultureel erfgoed zonder zienswijze	80	80	80	80	
3.6.b	Aantal omwentelingen Zuid-Hollandse molens	200.000	200.000	200.000	200.000	
3.6.c	Aantal bezoekers iconen erfgoedlijnen	595.000	630.000	650.000	650.000	
3.6.d	Waardering bezoekers iconen erfgoedlijnen	8	8	8	8	
3.6.e	Aantal vrijwilligersuren erfgoedlijnen	17.300	19.000	20.000	20.000	
3.6.f	Aantal bezoekers website geschiedenis van Zuid-Holland.nl	92.000	98.000	100.000	100.000	
3.6.g	Aantal bezoekers Archeologiehuis	50.000	54.000	55.000	55.000	
3.6.h	Waardering bezoekers Archeologiehuis	8	8	8	8	
3.6.i	Aantal bruiklenen Archeologisch Depot	33	38	40	40	

Toelichting effectindicator(en)

Beschermen doet de provincie vooral via het wettelijke RO-instrumentarium. Zo wordt bekeken of het provinciaal erfgoedbelang goed in de gemeentelijke bestemmingsplannen verwerkt is. Door tijdig de dialoog aan te gaan is dat in de regel ook het geval, waardoor de provincie in de meeste gevallen geen zienswijze hoeft te geven.

Monumenten en monumentale landschappen moeten voor iedereen toegankelijk zijn en vooral: hun verhaal moet verteld worden. Daarom gaat de provincie door met de realisatie van erfgoedlijnen. Een erfgoedlijn is een geografische structuur (kust, trekvaart, oude duinenrij, eiland, et-cetera), die meerdere monumentale stippen met één gemeenschappelijk historisch verhaal verbindt tot één streep of lijn op de kaart. De erfgoedlijnen zijn ensembles van erfgoed, landschap en water, die kwaliteit verschaffen aan de ruimte en beschikken over groot recreatief en toeristisch potentieel.

De provincie restaureert en herbestemt rijksmonumenten en sluit daarbij aan op de actuele behoefte en kansen op economische dragers.

Bij de archeologie voert de provincie haar wettelijke beschermingstaak uit, maar zorgt ook voor kennisvermeerdering en publieksbereik, bijvoorbeeld via het Archeologiehuis. Het Zuid-Hollands bodemarchief moet zo veel mogelijk worden ontsloten voor onderzoek en tentoonstelling. Ook hier geldt immers dat draagvlak onder de bevolking de beste borging van het archeologisch belang is bij ruimtelijk-economische afwegingen. Uiteraard koestert de provincie de molens als dragers van het Zuid-Hollandse landschap. Internationaal zijn zij provinciale iconen bij uitstek. Daarom wordt het gebruik gestimuleerd met draaipremies (want 'rust roest') en wordt voor goed onderhoud gezorgd.

Wat gaan we doen om dit doel te bereiken?

Beleidstheorie

Via de wet Ruimtelijke Ordening en de Erfgoedwet beschermt de provincie haar erfgoed. Een hoog percentage plannen met erfgoed dat zonder zienswijze tot stand komt is een uiting dat erfgoed goed geborgd is.

Draaiende monumentale molens versterken het iconische karakter en garanderen een beter behoud.

Tijdig onderhoud en restauratie van erfgoed draagt zowel bij aan bescherming als beleefbaarheid. Bij de erfgoedlijnen gaat het nog een stap verder door ons erfgoed te ontwikkelen tot goed bekende en bereikbare recreatief / toeristische attracties. Door erfgoed te combineren met groen, water en landschap wordt hun aantrekkelijkheid nog eens sterk vergroot. Dit is een complexe integrale opgave die de provincie niet alleen kan realiseren noch betalen. Daarom sluit de provincie bewust aan bij de grote energie die in de samenleving is.

Bijvoorbeeld bij de vele vrijwilligers, stichtingen, verenigingen, mede-overheden en ondernemers.

Het Archeologiehuis is de etalage van het archeologisch depot waarin de bijzondere vondsten van Zuid-Holland aan het publiek worden getoond. Overig vondst-materiaal wordt meer en meer in de vorm van bruiklenen beschikbaar gesteld voor expositie en/of onderzoek.

In 2018 wordt voor het eerst ook de digitalisering van erfgoed collecties gestimuleerd. Er wordt een bijdrage geleverd aan het Prins Bernhard Cultuurfonds die hiermee een fonds opzet waarmee stichtingen, verenigingen en andere erfgoedinstellingen onder voorwaarden een bijdrage kunnen krijgen in de kosten voor digitalisering, zodat collecties voor een groter publiek bereikbaar worden. Het Erfgoedhuis krijgt een rol in het netwerk om de instellingen hierin bij te staan.

Bijdrage Verbonden partijen

Niet van toepassing.

Wat mag dat kosten voor het doel?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	11.359	16.487	17.993	12.152	9.247	8.291
Baten	504	504	7	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	10.854	15.983	17.986	12.152	9.247	8.291
Toevoeging aan reserve	3.200	3.750	2.300	2.300	1.400	1.400
Onttrekking aan reserve	2.600	5.339	6.298	3.098	2.300	1.400
Subtotaal reserves	600	-1.589	-3.998	-798	-900	0
Resultaat	11.454	14.394	13.989	11.354	8.347	8.291

Toelichting meerjarenraming

Extra inzet incidentele middelen voor Rijksmonumenten en erfgoedlijnen

Vanuit de financiële ruimte wordt voor 2018 € 2 mln beschikbaar gesteld voor Rijksmonumenten en € 0,8 mln voor verhoging budget erfgoedlijnen.

Hoofdlijnenakkoord

In het Hoofdlijnenakkoord zijn middelen (totaal incidenteel € 8 mln) ter beschikking gesteld voor de continuering van het succesvolle erfgoedbeleid. Daarnaast zijn via het Hoofdlijnenakkoord voor de intensivering van het cultureel erfgoed en de realisatie van diverse doelen op dit gebied middelen (totaal incidenteel € 6 mln) ter beschikking gesteld. In 2016, 2017, 2018 en 2019 leidt dit jaarlijks tot € 3,5 mln hogere lasten.

De hogere lasten uit het Hoofdlijnenakkoord in de periode 2016-2018 verklaren de daling van de lasten in 2020.

In het Hoofdlijnenakkoord is besloten om de overgebleven ISV-middelen onder meer in te zetten voor het Cultureel erfgoed (€ 0,5 mln in de periode 2016-2019). Het cultureel erfgoed wordt betrokken en ingepast bij Stedelijke vernieuwing. In 2020 vervalt deze onttrekking aan de reserve.

Kasritmes voor verleningen erfgoed en rijksmonumenten

Door wijzigingen in de kasritmes voor verleningen erfgoed en rijksmonumenten 2017 is in de Najaarsnota 2017 € 4,1 mln in de programmareserve gestort. Diverse activiteiten vinden in 2018 en volgende jaren plaats. Deze fasering is verwerkt in de meerjarige stortingen en onttrekkingen aan de reserve Restauratie rijksmonumenten en erfgoed en de bijbehorende meerjarige lasten.

Publieksbereik archeologie

Voor publieksbereik Archeologie wordt € 170.000 niet in 2018 maar al in 2017 besteed. Verlaging van het budget 2018 vindt in de Begroting 2018 plaats.

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
2016 DP Molens CVT groot onderhoud	200	0	0	0	0	0
Rest.rijksmonumenten & erfgoedlijnen	3.000	3.750	2.300	2.300	1.400	1.400
Totaal toevoeging aan reserve	3.200	3.750	2.300	2.300	1.400	1.400
Voorm.Invest.budg.Sted.Vern.3 (ISV3)	0	0	498	498	0	0
2016 DP Molens CVT groot onderhoud	0	200	0	0	0	0
Rest.rijksmonumenten & erfgoedlijnen	2.600	5.139	5.800	2.600	2.300	1.400
Totaal onttrekking uit reserve	2.600	5.339	6.298	3.098	2.300	1.400
Saldo reserves	600	-1.589	-3.998	-798	-900	0

Taak 3.6.1 Kaders stellen en de provincie vertegenwoordigen ten behoeve van cultureel erfgoed

Kaders worden gesteld door de Visie Ruimte en Mobiliteit (VRM) en de Verordening Ruimte. In de VRM is het (archeologisch) erfgoed opgenomen als 'provinciaal belang' en de Verordening Ruimte bevat de Molenbiotoop, de Landgoedbiotoop, kroonjuwelen (inclusief werelderfgoederen), archeologie en Limes. Ruimtelijke plannen (bestemmingsplannen, peilbesluiten, Milieu Effect Rapportages, structuurvisies en vergunningen) worden vanuit het provinciaal erfgoedbelang bekeken en van een deskundig advies voorzien. Daarbij wordt ook gebruik gemaakt van de Atlas van de Cultuurhistorische Hoofdstructuur (CHS). De archeologische beleidskaart in de CHS is in 2016 geactualiseerd en vastgesteld via de herziening van de VRM.

In 2016 is de nieuwe beleidsvisie Cultureel Erfgoed en Basisvoorzieningen 2017-2020 vastgesteld. Nieuwe accenten zijn de kwaliteitsverbetering van erfgoedlijnen, meer inzet op herbestemmingen gekoppeld aan slim ruimtegebruik, monumentale gebouwen en landschappen centraal zetten in transformatie-opgaven, en verder voortgezette intensivering op publieksbereik archeologie, molenonderhoud en monumentenrestauraties. De Erfgoedwet en straks de nieuwe Omgevingswet vormen de landelijk kaders. Via het IPO wordt geborgd dat het provinciaal erfgoedbelang in de Omgevingswet een goede plek krijgt.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
3.6.1.1	Aantal uitgebrachte ruimtelijke adviezen ruimtelijke plannen cultureel erfgoed	80	80	80	80	80

Toelichting prestatie-indicator(en)

Jaarlijks worden circa 80 adviezen uitgebracht t.a.v. ruimtelijke plannen waarin cultureel erfgoed is opgenomen. In 2017 is veel op plannen geadviseerd inzake de molenbiotoop. Er lijkt een toenemende druk te ontstaan vooral op molenbiotopen in het stedelijke gebied.

In 2018 wordt het beleid t.a.v. cultureel erfgoed nader uitgewerkt in het kader van de omgevingsvisie. Er wordt gewerkt aan nadere verknoping met het ruimtelijk beleid (b.v. wonen in de landgoederenzone, herbestemming en slim ruimtegebruik), energiebeleid (energielandschappen verknoot met erfgoed), groen beleid (verknoping erfgoed met landschapstafels) en toerisme en (water)recreatie.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

Overzicht reserves

Voor deze taak zijn er geen reserves.

Taak 3.6.2 Restaureren monumenten en onderhouden molens

De taak om rijksmonumenten te restaureren is in 2012 gedecentraliseerd naar de provincies. Zuid-Holland telt ruim 9.000 monumenten, waarvan 228 molens. In 2017 is de Erfgoedmonitor ontwikkeld waarin de restauratiebehoefte in beeld is gebracht alsmede de hoeveelheid leegstand.

In 2018 wordt wederom specifieke aandacht gegeven aan de herbestemming van monumenten, waaronder meer specifiek religieuze gebouwen. Er worden intensiveringsmiddelen ingezet om de herbestemming van rijksmonumenten te stimuleren.

Voor de molens is het belangrijk dat ze kunnen draaien. Naast subsidie voor (groot) onderhoud en restauratie verstrekt de provincie daarom ook draaipremies naar rato van het aantal gemaakte omwentelingen. Om te kunnen draaien dient ook de omgevende molenbiotoop op orde te zijn. Ook in 2018 stimuleert de provincie de totstandkoming van groenbeheerplannen bij molens en wordt de regeling Onderhoud Molens inclusief Groot Onderhoud voortgezet.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
3.6.2.1	Aantal gesubsidieerde restauraties rijksmonumenten	15	20	20	20	20
3.6.2.2	Aantal maatadviezen herbestemming	7	8	8	8	8
3.6.2.3	Percentage aangevraagde onderhoudssubsidies molens	95	97	98	98	98
3.6.2.4	Percentage groenbeheerplannen molenbiotopen waarbinnen groenbeheer matig is	32	38	40	42	42

Toelichting prestatie-indicator(en)

In 2018 worden net als in 2017 20 restauratie-beschikkingen verwacht ten laste van het beschikbare budget van € 3 mln. Met de adviezen op maat wordt de herbestemming van monumenten gestimuleerd. Nieuw is dat we de Monumentenwacht van Erfgoedhuis hierin ook een rol willen laten vervullen.

Via het molennetwerk en Erfgoedhuis wordt gewerkt aan onderhoudsplannen en groenbeheerplannen in molenbiotopen.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	5.982	10.264	10.511	6.822	5.020	4.992
Baten	7	7	7	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	5.975	10.257	10.504	6.822	5.020	4.992
Toevoeging aan reserve	2.900	3.000	1.400	1.400	1.400	1.400
Onttrekking aan reserve	2.600	4.830	4.600	1.700	1.400	1.400
Subtotaal reserves	300	-1.830	-3.200	-300	0	0
Resultaat	6.275	8.427	7.304	6.522	5.020	4.992

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
2016 DP Molens CVT groot onderhoud	200	0	0	0	0	0
Rest.rijksmonumenten & erfgoedlijnen	2.700	3.000	1.400	1.400	1.400	1.400
Totaal toevoeging aan reserve	2.900	3.000	1.400	1.400	1.400	1.400
2016 DP Molens CVT groot onderhoud	0	200	0	0	0	0
Rest.rijksmonumenten & erfgoedlijnen	2.600	4.630	4.600	1.700	1.400	1.400
Totaal onttrekking uit reserve	2.600	4.830	4.600	1.700	1.400	1.400
Saldo reserves	300	-1.830	-3.200	-300	0	0

Taak 3.6.3 Erfgoedlijnen ontwikkelen en beleefbaar maken

In het provinciaal erfgoedbeleid heeft de provincie het accent verschoven van *bescherming* van het *individuele* monument naar gebiedsgerichte en integrale *ontwikkeling* van *complexen* van monumenten. Een ingewikkelde en dure opgave die de provincie niet alleen kan realiseren en betalen. Daarom brengt de provincie sinds eind 2012 in co-creatie met vele partijen van binnen (onder meer Groen, Water, Ruimtelijke Ordening, Mobiliteit) en buiten (netwerkend werken met ruim 200 partijen) zeven erfgoedlijnen tot ontwikkeling.

De provincie onderscheidt de volgende erfgoedlijnen: Atlantikwall, Oude Hollandse Waterlinie, Landgoederenzone, Romeinse Limes, Goeree-Overflakkee, Trekvaarten en Waterdriehoek. Elke lijn heeft een erfgoedtafel waaraan iedereen die zich in de erfgoedlijn interesseert of er belang bij denkt te hebben, mee doet. Deze tafels hebben een onafhankelijk voorzitter en staan permanent open voor nieuwe partijen met nieuwe belangen en ideeën. De voorzitter bewaakt het open karakter van de tafel, houdt partijen bij elkaar en bewaakt de voortgang bij het bereiken van het gezamenlijke doel.

De erfgoedlijnen hebben hun in 2016 gestarte kwaliteitsslag voltooid in 2017. Dit heeft per erfgoedlijn geresulteerd in een door de tafel gedragen, geconcretiseerde 'stip aan de horizon', een ambitiekaart met legenda die tevens dient als agenda en een afwegingskader voor het prioriteren van projecten. Op basis hiervan verschaft iedere erfgoedtafel ook in 2018 de provincie een zwaarwegend advies over de projecten die worden opgenomen in het Maatregelenpakket erfgoedlijnen. Na publicatie van het Maatregelenpakket kan subsidie worden aangevraagd door en voor de in het pakket vermelde initiatiefnemers, projecten en bedragen. Deze aanpak maakt veel energie los, wat tot uitdrukking komt in een groot aantal gerealiseerde projecten en ruime cofinanciering. De unieke Zwammerdamschepen maken de Zuid-Hollandse Limes tot 'Schepenlimes'. Daarmee onderscheidt ons deel van de Limes zich van die in de provincies Utrecht en Gelderland. Er zijn plannen om voor deze schepen in Alphen aan den Rijn door het Archeon een apart museum in te richten. Nadat de gemeenteraad van Alphen aan den Rijn daartoe een definitief besluit heeft genomen is de restauratie van de schepen aan de orde, waaraan de provincie wil bijdragen. De nominatie van de Limes als UNESCO-werelderfgoed door het samenwerkingsverband Nederlandse Limes Samenwerking, waarin wij participeren, ligt op schema (erkenning wordt verwacht in 2020).

Provinciale Staten hebben aandacht gevraagd voor beeldbepalend erfgoed buiten de erfgoedlijnen. Fort Buitensluis in de gemeente Cromstrijen is een voorbeeld. Wij laten nagaan of het fort op een innovatieve wijze herbestemd kan worden.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
3.6.3.1	Aantal partijen erfgoedtafels	265	280	285	285	285
3.6.3.2	Waardering partijen erfgoedtafels	7,5	8	8	8	8
3.6.3.3	Percentage cofinanciering erfgoedlijnen	250	250	250	250	250
3.6.3.4	Aantal gesubsidieerde projecten / activiteiten	50	50	50	50	50
	Maatregelenpakket Erfgoedlijnen					

Toelichting prestatie-indicator(en)

Het aantal deelnemers aan de erfgoedtafels is een graadmeter voor de breedte en het draagvlak. Er wordt bewust gewerkt aan uitbreiding van het aantal partners. De waardering neemt naar verwachting toe. Het streven is om de cofinanciering op 250% te krijgen.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	4.859	5.675	6.909	5.082	3.980	3.052
Baten	498	498	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	4.361	5.178	6.909	5.082	3.980	3.052
Toevoeging aan reserve	300	750	900	900	0	0
Onttrekking aan reserve	0	509	1.698	1.398	900	0
Subtotaal reserves	300	241	-798	-498	-900	0
Resultaat	4.661	5.419	6.112	4.584	3.080	3.052

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Rest.rijksmonumenten & erfgoedlijnen	300	750	900	900	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	300	750	900	900	0	0
Voorm. Invest. budg. Sted. Vern. 3 (ISV3)	0	0	498	498	0	0
Rest.rijksmonumenten & erfgoedlijnen	0	509	1.200	900	900	0
Totaal onttrekking uit reserve	0	509	1.698	1.398	900	0
Saldo reserves	300	241	-798	-498	-900	0

Taak 3.6.4 Presenteren en toegankelijk maken archeologische vondsten

Vrijwel iedereen is geïnteresseerd in waar we vandaan komen: wie waren onze voorouders en hoe leefden ze? Maar toch graven we onze geschiedenis niet zomaar overal op. Het beleid is sinds het EU-verdrag van Malta juist gericht op behoud 'in situ', dus daar waar het zich bevindt. Er wordt alleen opgegraven als na ruimtelijk-economisch afweging duidelijk is geworden dat de grond moet worden verstoord ten behoeve van de aanleg van bijvoorbeeld een weg, tunnel of woonwijk. Dan wordt er archeologisch onderzoek verricht dat voorwerpen en kennis oplevert. Deze vondsten worden opgeslagen en bewaard in het archeologisch depot van de provincie. De provincie zal ook in 2018 publieksbereik archeologie verder stimuleren.

De in 2016 gestarte subsidieregeling publieksbereik archeologie wordt voortgezet in 2018. In 2017 is gestart met een programma over het 'Ontstaan van Holland', om hier in 2018 een hoogtepunt mee te beleven omdat het dan 1000 jaar geleden is dat via de slag bij Vlaardingen het ontstaan van het graafschap Holland een feit was. Er wordt een publieksprogramma uitgevoerd en er wordt een belangrijke bijdrage geleverd in de evenementen rond de slag bij Vlaardingen. Ook wordt een onderzoeks- (promotie)plaats gecreeërd in samenwerking met de universiteit Leiden op dit thema.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
3.6.4.1	Aantal archeologische publieksactiviteiten	5	9	10	10	10

Toelichting prestatie-indicator(en)

Er wordt gewerkt aan stimulering van het aantal publieksevenementen, onder andere via de subsidieregeling, maar ook door bij te dragen en mee te werken aan onder andere de slag bij Vlaardingen.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	518	548	573	248	248	248
Baten	0	0	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	518	548	573	248	248	248
Resultaat	518	548	573	248	248	248

Overzicht reserves

Voor deze taak zijn er geen reserves.

Doel 3-7 Schonere bodem en beter benutte bodem en ondergrond

Wat willen we bereiken?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Saneren of beheersen spoedlocaties en adequate nazorg van restverontreiniging
- Herontwikkelen locaties met bodemverontreiniging en herontwikkelen voormalige vuilstortplaatsen
- Beheersen van verontreinigingen stortlocaties
- Duurzaam gebruik van de ondergrond en toepassing 3D-ordering

De Visie Ruimte en Mobiliteit (VRM) beschrijft het provinciaal strategisch bodembeleid. Het operationeel ruimtelijk bodembeleid is opgenomen in het Programma ruimte, waarin is aangegeven welke mix aan instrumenten de provincie voornemens is in te zetten en wil aanbieden om de doelen te bereiken. In het Convenant Bodem en Ondergrond 2016-2020, dat is afgesloten tussen het ministerie van IenM, IPO, UvW en VNG, zijn afspraken gemaakt over de uitvoering van het bodembeleid en de daarvoor beschikbare financiën. Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland hebben in 2015 ingestemd met het convenant.

De provincie wil een schonere bodem realiseren door de aanpak van de spoedlocaties (de locaties met actuele humane risico's en/of risico's voor verspreiding en ecologie) voor 2021 én herontwikkeling van overige locaties met bodemverontreinigingen. Er zijn twee categorieën spoedlocaties: spoedlocaties die door de overheid worden gesaneerd en spoedlocaties die door de eigenaar worden gesaneerd. Saneringen die door de overheid worden gedaan zijn goed te programmeren, omdat de overheid dan zelf de regie heeft. Deze saneringen worden betaald uit onze bodemgelden. Dit is wel een minderheid van de spoedlocaties. De meeste spoedlocaties moeten worden gesaneerd door de eigenaar. De overheid gaat dan in gesprek met de eigenaar en stimuleert de aanpak. Deze categorie van spoedlocaties is dan ook moeilijk exact te programmeren. De cijfers in tabel 3.7.a zijn gezien het voorgaande dan ook een voorzichtige inschatting. Ook voor stortplaatsen wordt naast het uitvoeren van de reguliere taken in het kader van de Wet milieubeheer ingezet op herontwikkeling.

Trends en ontwikkelingen

In de Staat van Zuid-Holland (<http://staatvan.zuidholland.nl/>) zijn voor dit onderwerp de volgende relevante trends en ontwikkelingen beschreven:

Verantwoord gebruik natuurlijke hulpbronnen bij de winning van fossiele brandstoffen en de benutting van de ondergrond voor winning duurzame energie.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
3.7.a	Aantal spoedlocaties (MTR-lijst 2013) waarvan de risico's zijn gesaneerd dan wel zijn geschikt als niet-spoed locatie.	112	40%	60%	80%	100%
3.7.b	Aantal grondwater locaties met invloed op een KRW kwetsbaar object waarvan de risico's zijn gesaneerd dan wel alsnog als niet-spoed - locatie zijn geschikt.	0%	20%	50%	100%	100%

Toelichting effectindicator(en)

Cijfers hebben alleen betrekking op het grondgebied van de provincie Zuid-Holland waarvoor de provincie het bevoegd gezag is.

1. Peildatum nulmeting is 1-1-2016;
2. De effectindicatoren zijn gebaseerd op de afspraken uit het Convenant bodem en ondergrond 2016-2020;
3. De ambitie is om de spoedlocaties daadwerkelijk te saneren. Als dit niet tijdig lukt, dan moeten minimaal de risico's worden beheerst of tijdelijke beveiligingsmaatregelen genomen zijn;

4. Kaderrichtlijn Water (KRW) grondwater speedlocaties: gevallen van bodem- c.q. grondwaterverontreiniging met verspreidingsrisico's in verband met kwetsbare objecten.

Wat gaan we doen om dit doel te bereiken?

Beleidstheorie

Vanuit het provinciaal belang om tot een goede ruimtelijke ordening én duurzaam gebruik van bodem en ondergrond te komen wordt instrumentarium (door)ontwikkeld om bodem en ondergrond beter te laten aansluiten op de maatschappelijke opgaven. Een belangrijk element hierbij is kennisontwikkeling en –uitwisseling. Hiermee kan een beter inzicht ontstaan in de wijze waarop duurzaam gebruik van bodem en ondergrond door 3D-ordening meer vorm kan krijgen.

Voor (pre)nazorg vormt de Wet milieubeheer het juridisch kader. Sturing vindt plaats op herontwikkeling van zowel gesloten stortplaatsen als op bodemverontreinigingen die geen spoedeisend karakter hebben. Voor stortplaatsen wordt verkend of deze bijvoorbeeld een aandeel kunnen hebben in de energietransitie. Zo kan bodemsanering kansen bieden aan de energietransitie.

De provincie Zuid-Holland is conform de Wet bodembescherming (Wbb) het bevoegd gezag en verantwoordelijk voor de aanpak van bodemverontreinigingen en speedlocaties, in het bijzonder binnen haar grondgebied. De provincie Zuid-Holland voert de regie hierop, terwijl de uitvoering wordt gedaan door de vijf Zuid-Hollandse Omgevingsdiensten. De gemeenten Rotterdam, Den Haag, Dordrecht, Leiden en Schiedam behoren niet tot het gebied waarvoor de provincie het bevoegd gezag is in het kader van de Wbb.

Bijdrage Verbonden partijen

De provincie is enig aandeelhouder van de PROAV NV. De stortplaats is gesloten en er wordt gewerkt aan een gecombineerd plan dat de wijze beschrijft van eindafwerking, herinrichting en nazorg van de stortplaats.

Wat mag dat kosten voor het doel?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	6.167	9.483	9.194	11.161	8.117	2.950
Baten	2.738	1.306	694	694	347	347
Totaal saldo baten en lasten	3.429	8.177	8.501	10.467	7.770	2.603
Toevoeging aan reserve	6.702	4.318	3.591	3.591	3.591	0
Onttrekking aan reserve	3.338	6.671	5.893	7.850	5.143	500
Subtotaal reserves	3.364	-2.353	-2.302	-4.259	-1.552	-500
Resultaat	6.793	5.824	6.198	6.208	6.218	2.103

Toelichting meerjarenraming

De aanpak van speedlocaties voor het jaar 2018 is nog gebaseerd op de jaarplannen 2017. Bij de Voorjaarsnota 2018 worden de lasten en de bijdragen uit de reserve Meerjarenplan Bodemsanering bijgesteld op basis van de door de Omgevingsdiensten ingediende jaarplannen Spoed en Nazorg 2018.

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Meerjarenplan Bodemsanering	6.702	4.318	3.591	3.591	3.591	0
Totaal toevoeging aan reserve	6.702	4.318	3.591	3.591	3.591	0
Meerjarenplan Bodemsanering	3.338	6.671	5.893	7.850	5.143	500
Totaal onttrekking uit reserve	3.338	6.671	5.893	7.850	5.143	500
Saldo reserves	3.364	-2.353	-2.302	-4.259	-1.552	-500

Taak 3.7.1 Opdrachtverlening aan Omgevingsdiensten en monitoring uitvoering verontreinigde locaties

De provincie geeft aan de Omgevingsdiensten opdracht om beschikkingen ernst en spoed af te geven, spoedlocaties te laten saneren dan wel de risico's van verontreinigingen weg te nemen. In het Werkprogramma Bodem en Ondergrond 2016-2020 hebben GS in december 2015 vastgelegd dat voor 1 januari 2018 alle KRW-locaties zijn beschikt op ernst en spoed. Voor 2021 moeten deze KRW-locaties zijn gesaneerd dan wel beheerst.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
3.7.1.1	Aantal afgegeven beschikkingen ernst en spoed voor de locaties op de KRW-lijst	0%	100%	100%	100%	100%

Toelichting prestatie-indicator(en)

Cijfers hebben alleen betrekking op het grondgebied van de provincie Zuid-Holland waarvoor de provincie het bevoegd gezag is.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	3.868	8.344	7.711	9.367	6.511	1.732
Baten	2.461	1.306	694	694	347	347
Totaal saldo baten en lasten	1.407	7.037	7.018	8.673	6.164	1.385
Toevoeging aan reserve	6.702	4.318	3.591	3.591	3.591	0
Onttrekking aan reserve	2.989	6.321	5.593	7.250	4.743	500
Subtotaal reserves	3.713	-2.003	-2.002	-3.659	-1.152	-500
Resultaat	5.120	5.035	5.015	5.014	5.012	885

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Meerjarenplan Bodemsanering	6.702	4.318	3.591	3.591	3.591	0
Totaal toevoeging aan reserve	6.702	4.318	3.591	3.591	3.591	0
Meerjarenplan Bodemsanering	2.989	6.321	5.593	7.250	4.743	500
Totaal onttrekking uit reserve	2.989	6.321	5.593	7.250	4.743	500
Saldo reserves	3.713	-2.003	-2.002	-3.659	-1.152	-500

Taak 3.7.2 Uitvoeren van (pre)nazorg op stortlocaties in het kader van de Wet milieubeheer

De provincie Zuid-Holland is op basis van de Nazorgregeling in de Wet milieubeheer bestuurlijk, organisatorisch en financieel verantwoordelijk voor de eeuwigdurende nazorg van gesloten stortplaatsen, die op of na 1 september 1996 nog in bedrijf waren. Het doel van de nazorgregeling is om zeker te stellen dat stortplaatsen ook na sluiting aan het vereiste beschermingsniveau voldoen, zodat zij geen risico vormen voor het milieu.

Voorafgaand aan de sluiting (pre-nazorg) van de stortplaats dienen er voldoende middelen gereserveerd te worden in het provinciale Fonds nazorg om de taken in de nazorg te kunnen doen. Hiervoor wordt een doelvermogen opgebouwd door de exploitant op basis van een door de provincie goedgekeurd nazorgplan. Ook wordt door de provincie gecontroleerd of voldaan is aan alle wettelijke bepalingen, contracten en vergunningsvoorwaarden die van invloed zijn op de sluitingsverklaring die de provincie dient af te geven.

Toelichting prestatie-indicator(en)

Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	765	70	400	413	427	441
Baten	277	0	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	488	70	400	413	427	441
Resultaat	488	70	400	413	427	441

Overzicht reserves

Voor deze taak zijn er geen reserves.

Taak 3.7.3 Verkennen en organiseren kennisuitwisseling duurzaam gebruik ondergrond

De provincie heeft instrumentarium ontwikkeld in de vorm van een Bodemladder, Ondergrondwijzer ([3D-Ordering in Zuid-Holland](#)) en Bodematlas [Bodematlas Zuid-Holland](#). Indien nodig worden deze aangepast om een goede 3D-ordering mogelijk te maken. Het kennis- en informatieniveau wordt verder ontwikkeld en gedeeld met stakeholders om te komen tot een goede realisatie van duurzaam gebruik van bodem en ondergrond.

Toelichting prestatie-indicator(en)

Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	1.534	1.069	1.083	1.381	1.179	777
Baten	0	0	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	1.534	1.069	1.083	1.381	1.179	777
Toevoeging aan reserve	0	0	0	0	0	0
Onttrekking aan reserve	349	350	300	600	400	0
Subtotaal reserves	-349	-350	-300	-600	-400	0
Resultaat	1.185	719	783	781	779	777

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Meerjarenplan Bodemsanering	349	350	300	600	400	0
Totaal onttrekking uit reserve	349	350	300	600	400	0
Saldo reserves	-349	-350	-300	-600	-400	0

Programma 4 Bestuur en Samenleving

De maatschappelijke dynamiek vraagt om een alerte en lerende overheid die de energie en het oplossend vermogen uit de samenleving weet in te zetten. De maatschappelijke opgave staat centraal en we werken aan die opgave via een netwerkaanpak. We doen mee in het netwerk als we een toegevoegde waarde kunnen leveren en kennen daarbij het provinciale belang. De sturing is op maat: dat wil zeggen gebiedsspecifiek, op het adequate schaalniveau gericht en omvat integrale maatwerkoplossingen boven generieke regels. Dat betekent ruimte laten voor verschil, experimenteren, maatwerk leveren en leren omgaan met onzekerheid. We beseffen dat het ruimte en vertrouwen geven op gespannen voet kan staan met het vertrouwde beeld van een rechtmatige overheid die volgens eenduidige regels opereert. In dit spanningsveld wil de provincie Zuid-Holland met maximale transparantie een oplossingsgericht, effectief en betrouwbaar bestuur zijn.

Exploitatie

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	47.257	27.914	27.846	26.473	22.817	22.791
Baten	6.796	477	386	386	386	386
Totaal saldo baten en lasten	40.462	27.437	27.460	26.087	22.431	22.405
Toevoeging aan reserve	0	7.000	0	0	0	0
Onttrekking aan reserve	464	0	2.829	2.610	0	0
Subtotaal reserves	-464	7.000	-2.829	-2.610	0	0
Resultaat	39.998	34.437	24.631	23.477	22.431	22.405

Incidentele baten en lasten

(bedragen x € 1.000)	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	4.747	3.613	0	0
Baten	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	4.747	3.613	0	0
Toevoeging aan reserve	0	0	0	0
Onttrekking aan reserve	2.829	2.610	0	0
Subtotaal reserve	-2.829	-2.610	0	0
Resultaat	1.919	1.003	0	0

Opmerking: De incidentele baten en lasten maken onderdeel uit van de totale exploitatie van het programma

Doel 4-1 Slagvaardig, toekomstbestendig en transparant bestuur

Wat willen we bereiken?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Robuuste gemeenten en waterschappen
- Een slagvaardige provincie

De samenleving verwacht van de overheid dat zij snel en daadkrachtig optreedt, nu en in de toekomst toegevoegde waarde heeft en inzichtelijk maakt hoe beleid en besluiten tot stand komen en hoe publieke middelen worden besteed. De provincie kan alleen aan deze verwachtingen voldoen, als zij samenwerkt met andere overheden, het bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties. De provincie kiest bewust, mede in aansluiting op bestuurlijke trends, voor een maatwerkbenadering als het aankomt op de wensen van het gebied.

Gemeenten en waterschappen moeten duurzaam in staat zijn en blijven om hun toenemende taken naar behoren uit te voeren. Krachtig en sterk bestuur en dito ambtelijke organisatie zijn daarvoor randvoorwaardelijk. De provincie Zuid-Holland wil hieraan bijdragen. Daarnaast wil de provincie slagvaardig zijn om zo haar taken en rollen als middenbestuur goed te kunnen uitvoeren. Hiervoor is het belangrijk dat Provinciale Staten en Gedeputeerde Staten zo adequaat mogelijk worden ondersteund door de ambtelijke organisatie.

Trends en ontwikkelingen

De maatschappij ziet de overheid steeds nadrukkelijker als één van de spelers en niet per se als dé partij die een opgave moet oppakken. Afhankelijk van de rol die de overheid heeft, acteert ze in een bepaald domein. Daarbij hoort: open zijn over wat je waarom, en met wie doet. De meerwaarde van de provincie ligt op het gebied van ruimtelijke bevoegdheden, verbindende kwaliteiten, democratische legitimatie en de verbinding naar Europa. Vanuit deze meerwaarde gaat de provincie het gesprek aan met de regio.

In maart 2018 zijn gemeenteraadsverkiezingen. De decentralisaties op het sociale domein en de nieuwe Omgevingswet hebben gevolgen voor de rol en positie van provincies, regio's en gemeenten.

Beleidsindicator voor interprovinciale vergelijking:

- Opkomst bij verkiezingen: % opkomst stemgerechtigden bij verkiezingen Tweede Kamer, Provinciale Staten en Gemeenteraden. Zie: Waar staat je provincie.nl.
- Gemeenten onder preventief financieel toezicht. Zie: Waar staat je provincie.nl.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
4.1.a	Klanttevredenheid (schaal 1-10)	6,84	>7,0	geen meting	>7,0	geen meeting

Wat gaan we doen om dit doel te bereiken?

Beleidstheorie

Bestuurlijke samenwerking is de eerste manier om daar waar nodig hun robuustheid te vergroten, zodat kansen voor inwoners en bedrijven in Zuid-Holland optimaal benut worden. Het gaat daarbij om samenwerking met individuele gemeenten, samenwerking met gemeenten verenigd in regio's en om belangenbehartiging richting Rijk, en binnen en buiten Europa. Het samenwerkingsinstrumentarium bestaat uit het uitnodigen en vragen, uitdagen, stimuleren en inspireren en regie voeren.

Het uitoefenen van toezicht is een tweede instrument dat de provincie inzet. De robuustheid van de bestuursorganen wordt zo beoordeeld waarna indien nodig verbetering ingezet wordt. De provincie kan het wettelijk instrumentarium op basis van de Wet Algemene regels herindeling (Arhi) inzetten als een mogelijke resultante van een samenwerkingsproces.

De provincie is slagvaardig als ze beschikt over adequaat instrumentarium, dat toegespitst is op de omgeving waarbinnen zij opereert. De bestuurlijke en ambtelijke organisatie zijn onderdeel van dit instrumentarium, evenals de faciliteiten die de organisatie in kan zetten om haar doelen te bereiken.

Transparantie vergroten vraagt aanpassing van houding, werkprocessen en (ICT)middelen. Langs vier lijnen kan transparantie worden vergroot: open data, open overheid, open spending en open contact en aanpak.

Bijdrage Verbonden partijen

Door samenwerking als onderdeel van Interprovinciaal Overleg (IPO), de vier Randstadprovincies (Regio Randstad in Brussel, P4) en het Huis van de Nederlandse Provincies in Brussel gaat Zuid-Holland strategische allianties aan om onder meer relevante wet- en regelgeving te beïnvloeden.

Wat mag dat kosten voor het doel?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	23.969	15.010	18.860	17.488	13.834	13.826
Baten	748	421	330	330	330	330
Totaal saldo baten en lasten	23.221	14.590	18.530	17.158	13.504	13.497
Toevoeging aan reserve	0	7.000	0	0	0	0
Onttrekking aan reserve	0	0	2.829	2.610	0	0
Subtotaal reserves	0	7.000	-2.829	-2.610	0	0
Resultaat	23.221	21.590	15.701	14.548	13.504	13.497

Toelichting meerjarenraming

Regionale gebiedsgerichte projecten

In totaal is in 2017 voor deze projecten € 7 mln beschikbaar gesteld (€ 2 mln bij amendement op de Kadernota 2016 en € 5 mln uit het Impulsprogramma). Op basis van recente plannen is de fasering van de lasten vanaf 2017 in beeld gebracht. In de jaren 2017-2019 wordt in totaal € 6,2 mln aan de reserve onttrokken. Na verwerking in de Najaarsnota 2017 en de Begroting 2018 resteert een bedrag van € 0,8 mln in de reserve.

Transparante overheid

In het Hoofdlijnenakkoord zijn middelen ter beschikking gesteld voor het transparant maken van de provincie (open overheid, open spending en open data) en investeren daartoe in onze ICT-infrastructuur en werkprocessen die een grotere transparantie mogelijk maken (totaal incidenteel € 5 mln). In deze begroting is de fasering aangepast op basis van actualisatie in de Najaarsnota 2017. In 2018 en 2019 resteert aan lasten respectievelijk € 1,7 mln en € 1 mln. Dit verklaart de daling van het resultaat in 2019 (gedeeltelijk) en 2020.

Voor 2015 tot en met 2018 is jaarlijks een raming van € 0,2 mln opgenomen voor het voortzetten van het intensiveren van het financieel toezicht op gemeenten. Dit om te voorkomen dat meer gemeenten onder preventief financieel toezicht komen te vallen.

Voor 2015 tot en met 2018 is jaarlijks een raming van € 0,1 mln opgenomen voor stimulering van intensievere samenwerking tussen gemeenten.

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Regionale gebiedsgerichte projecten	0	7.000	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	0	7.000	0	0	0	0
Regionale gebiedsgerichte projecten	0	0	2.700	2.610	0	0
Reserve Zuidelijke Randstad	0	0	129	0	0	0
Totaal onttrekking uit reserve	0	0	2.829	2.610	0	0
Saldo reserves	0	7.000	-2.829	-2.610	0	0

Taak 4.1.1 Versterken van bestuurlijke samenwerking (inclusief Arhi)

De provincie heeft een bovenlokale systeemverantwoordelijkheid voor het functioneren van het openbaar bestuur in Zuid-Holland. Vanuit die verantwoordelijkheid zet de provincie zich actief in voor krachtige, slagvaardige en robuuste gemeenten die de lokale taken en regionale opgaven goed kunnen oppakken.

De volgende ontwikkelingen worden in 2018 voorzien:

- Als gevolg van de beslissing in 2016 om een herindelingsproces te starten met de gemeenten in de Hoeksche Waard, zal in 2018 het wetsvoorstel worden behandeld in de Tweede en Eerste Kamer.
- Als gevolg van de wens van Leerdam, Zederik en Vianen om te fuseren zal in 2018 het wetsvoorstel tot samenvoeging van deze gemeenten behandeld in de Tweede en Eerste Kamer. Indien de beslissing is gevallen bij de Tweede Kamer en Eerste Kamer over de herindeling van de gemeenten Leerdam, Vianen en Zederik en daarmee ook voor provinciekeuze, dan zullen samen met de provincie Utrecht afspraken gemaakt worden over de overdracht van het gebied.
- Naar verwachting zullen gemeenten in de Leidse regio komen tot een keuze over de vorm van hun samenwerking.
- Besluitvorming in Provinciale Staten over de grenscorrectie Oudenhorn van Nissewaard naar Hellevoetsluis.
- Evaluatie van de samenwerking van de gemeenten Barendrecht, Albrandswaard en Ridderkerk en bestuurlijke discussie hierover.
- Start van de ambtelijke samenwerking van Hellevoetsluis, Brielle en Westvoorne.
- De invoering van de Omgevingswet en de omgevingsvisie zal, net als met de drie decentralisaties het geval was, een groot beroep doen op de bestuurskracht van gemeenten.
- Wij zullen in de eerste helft van 2018 een congres over de kwaliteit van het Zuid-Hollandse Bestuur organiseren in vervolg op het bestuurdersdiscours van november 2016 "Kracht van de Keten".
- Door de mogelijke ontwikkelingen bij de regio's Hoeksche Waard, Drechtsteden en Alblasserwaard-Vijfheerenlanden zullen wij speciale aandacht hebben voor de samenwerking op het regionale niveau Zuid-Holland Zuid.

Ook in andere regio's zijn gemeenten met elkaar in gesprek over de toekomst, zowel op inhoudelijke thema's (economie, leefbaarheid) als ook op bestuurlijke thema's. Dit kan in voorkomende gevallen leiden tot afspraken met de provincie. Zoals eerder opgemerkt, stuurt de provincie niet aan op één maatwerkoplossing, maar sluit zij aan op de energie van het gebied en maakt ze multischalige afspraken. Het gezamenlijke investeringsprogramma is één van de instrumenten die wij inzetten. Wij zullen via het inzetten van een leergang "effectieve samenwerking" (mee)werken aan de samenwerking in een regio en het benutten van maatschappelijk talent.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
4.1.1.1	Aanpak (afspraken en proces) per prioritair gebied vastgesteld en uitgevoerd	N.v.t.	Uitgevoerd	Uitgevoerd	Uitgevoerd	Uitgevoerd
4.1.1.2	Tussenrapportage aan PS uitgebracht	N.v.t.	3e	4e	5e	6e

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	1.899	963	3.863	3.733	1.116	1.115
Baten	0	0	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	1.899	963	3.863	3.733	1.116	1.115
Toevoeging aan reserve	0	7.000	0	0	0	0
Onttrekking aan reserve	0	0	2.700	2.610	0	0
Subtotaal reserves	0	7.000	-2.700	-2.610	0	0
Resultaat	1.899	7.963	1.163	1.123	1.116	1.115

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Regionale gebiedsgerichte projecten	0	7.000	0	0	0	0
Totaal toevoeging aan reserve	0	7.000	0	0	0	0
Regionale gebiedsgerichte projecten	0	0	2.700	2.610	0	0
Totaal onttrekking uit reserve	0	0	2.700	2.610	0	0
Saldo reserves	0	7.000	-2.700	-2.610	0	0

Taak 4.1.2 Risicogericht uitvoeren van interbestuurlijk toezicht

De provincie vindt het belangrijk om een beeld te hebben van de gemeentelijke taakbeartiging voor de meest risicovolle domeinen bij wettelijke taken die zij in medebewind uitvoeren. Gemeenten stellen jaarlijks hun Interbestuurlijk Toezicht (IBT) rapportage op met toezichtsinformatie voor financiën, ruimtelijke ordening, omgevingsrecht, monumentenzorg, informatie- en archiefbeheer en huisvesting van vergunninghouders. De gemeenteraad van elke gemeente stelt de IBT rapportage vast als onderdeel van de jaarstukken en geeft voor elk domein een oordeel met behulp van de scores “groen”, “oranje” of “rood”. Vervolgens stelt de provincie de Rapportage Interbestuurlijk Toezicht op die voor alle zestig gemeenten een totaalbeeld bevat, inclusief de provinciale IBT-beoordeling. De inzet van gemeenten en provincie is gericht op een zo “groen” mogelijk totaalbeeld, waar gemeenten hun wettelijke taken goed op orde hebben en de provincie als (verticale) toezichthouder meer op afstand kan blijven.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
4.1.2.1	Provinciale beoordeling van gemeenten in het kader van interbestuurlijk toezicht: percentage gemeenten met score 0-2 keer 'groen'	PM	10	5	0	0
4.1.2.2	Provinciale beoordeling van gemeenten in het kader van interbestuurlijk toezicht: percentage gemeenten met score 3-4 keer 'groen'	PM	40	20	0	0
4.1.2.3	Provinciale beoordeling van gemeenten in het kader van interbestuurlijk toezicht: percentage gemeenten met score 5-6 keer 'groen'	PM	50	75	100	100% (=60 gemeenten)

Toelichting prestatie-indicator(en)

De nulmeting is uitgevoerd in 2016.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	163	5	5	5	5	5
Baten	0	0	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	163	5	5	5	5	5
Resultaat	163	5	5	5	5	5

Overzicht reserves

Voor deze taak zijn er geen reserves.

Taak 4.1.3 Risicogericht uitvoeren van financieel toezicht

De provincie houdt toezicht op de financiën van 60 gemeenten, 60 gemeenschappelijke regelingen en 5 waterschappen. Doel is een gezonde financiële huishouding. Het toezicht wordt risicogericht en proportioneel uitgevoerd. Dit houdt in dat risicovollere gemeenten meer aandacht krijgen dan gemeenten die hun financiële huishouding goed op orde hebben. Ook wordt het toezicht proactief uitgevoerd: risico's en ontwikkelingen worden tijdig gesignaleerd en besproken met de betreffende organisatie(s).

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
4.1.3.1	Financiële informatie van gemeenten openbaar gemaakt via staatvanzuidholland.nl zodat gemeentefinanciën beter inzichtelijk en vergelijkbaar zijn	Geen informatie openbaar gemaakt	Informatie geactualiseerd	Informatie geactualiseerd	Informatie geactualiseerd	Informatie geactualiseerd
4.1.3.2	Uitslag klant tevredenheidsonderzoek (dat provincie tweejaarlijks uitvoert) voor IBT (waar financieel toezicht een onderdeel van is)	6,84	>7,0	geen meting	>7,0	Geen meting

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	2.365	1.263	1.456	1.331	1.323	1.322
Baten	0	43	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	2.365	1.220	1.456	1.331	1.323	1.322
Resultaat	2.365	1.220	1.456	1.331	1.323	1.322

Overzicht reserves

Voor deze taak zijn er geen reserves.

Taak 4.1.4 Risicogericht toezicht houden op het archief- en informatiebeheer van gemeenten, waterschappen en provinciale organen

De provincie houdt toezicht op het archief- en informatiebeheer van 60 gemeenten, 4 waterschappen en de gemeenschappelijke regelingen waaraan zij deelnemen en hanteert hierbij de bepalingen uit de Archiefwet 1995. Doel van het toezicht is dat de betrokken overheden hun informatiebeheer op orde krijgen en houden en zo bijdragen aan een betrouwbare overheid. Het toezicht door de provincie berust op het provinciebreed vastgestelde Aanvullend Beleidskader Archieftoezicht. Bij de uitvoering ervan werkt de provincie nauw samen met de archiefinspecteurs van de gemeenten en waterschappen zelf. Tegelijkertijd dient de provincie haar eigen informatie op orde te hebben. De provinciearchivaris houdt op grond van de Archiefwet intern toezicht op een goede en betrouwbare archief- en informatiefunctie. In 2018 zal de archivaris zijn tweejaarlijkse inspectie uitvoeren en hierover rapporteren.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
4.1.4.1	Percentage gemeenten en waterschappen dat voldoet aan de bepalingen van de Archiefwet ('groen' kleurt in kader van het IBT)	10%	60%	75%	80%	85%
4.1.4.2	Aantal opvragingen van archiefstukken in Nationaal Archief	714	850	900	950	1.000

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	555	400	400	400	400	400
Baten	0	0	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	555	400	400	400	400	400
Resultaat	555	400	400	400	400	400

Overzicht reserves

Voor deze taak zijn er geen reserves.

Taak 4.1.5 Uitvoeren van de algemene bestuurstaken (Provinciale Staten)

Provinciale Staten streven ernaar om als hoogste bestuursorgaan in Zuid-Holland laagdrempelig en transparant de controlerende, volksvertegenwoordigende en kaderstellende rol uit te voeren. Dat doen zij door zelf belangrijke provinciale thema's te agenderen en het college van Gedeputeerde Staten op hoofdlijnen aan te sturen bij de ontwikkeling van nieuw beleid. Provinciale Staten controleren verder de uitvoering van het door Gedeputeerde Staten gevoerde beleid. Provinciale Staten zoekt de ontmoeting met mede-overheden, bedrijven, maatschappelijke organisaties en de inwoners van Zuid-Holland om een vinger aan de pols te houden bij de ontwikkelingen in de provincie en het debat en de besluitvorming in de Staten goed te kunnen voeren. Provinciale Staten bestaan uit tien fracties en één groep. De besluitvorming in Provinciale Staten wordt voorbereid in vakinhoudelijke Statencommissies. De Statengriffie ondersteunt Provinciale Staten in inhoudelijke, procedurele en facilitaire zin. Verder hebben de Statenfracties eigen ondersteuning in de vorm van fractiemedewerkers.

Toelichting prestatie-indicator(en)

Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	4.889	3.357	3.545	3.409	3.405	3.404
Baten	483	0	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	4.406	3.357	3.545	3.409	3.405	3.404
Toevoeging aan reserve	0	0	0	0	0	0
Onttrekking aan reserve	0	0	129	0	0	0
Subtotaal reserves	0	0	-129	0	0	0
Resultaat	4.406	3.357	3.416	3.409	3.405	3.404

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Reserve Zuidelijke Randstad	0	0	129	0	0	0
Totaal onttrekking uit reserve	0	0	129	0	0	0
Saldo reserves	0	0	-129	0	0	0

Taak 4.1.6 Uitvoeren van de dagelijkse bestuurstaken (Gedeputeerde Staten)

Het college van Gedeputeerde Staten bestaat deze collegeperiode, naast de Commissaris van de Koning, uit vijf gedeputeerden. Gedeputeerde Staten geven uitvoering aan het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 'Zuid-Holland: slimmer, schoner en sterker'. Dit akkoord is verwerkt in de provinciale begroting.

In het declaratieregister van Gedeputeerde Staten, dat eens per kwartaal verschijnt, worden de bestuurskosten van Gedeputeerde Staten vermeld.

Toelichting prestatie-indicator(en)

Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	2.534	1.368	1.468	1.468	1.468	1.468
Baten	37	10	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	2.497	1.358	1.468	1.468	1.468	1.468
Resultaat	2.497	1.358	1.468	1.468	1.468	1.468

Overzicht reserves

Voor deze taak zijn er geen reserves.

Taak 4.1.7 Adviseren en ondersteunen van het bestuur

De Commissaris van de Koning (CdK) krijgt ondersteuning en advies bij de uitvoering van zijn taken als rijksorgaan. Dit betreft met name de benoeming van waarnemend burgemeesters, de selectie van nieuwe burgemeesters en het voeren van evaluatiegesprekken met burgemeesters. Daarnaast wordt de CdK ondersteund bij het adviseren en bemiddelen bij verstoorde bestuurlijke verhoudingen, de toezichtstaken op de veiligheidsregio's en de beoordeling van aanvragen voor Koninklijke onderscheidingen en predicaten. Gedeputeerde Staten krijgen op strategisch, tactisch en operationeel niveau advies en ondersteuning. Kwaliteit en integraliteit van beleid en bestuur vormen daarbij het uitgangspunt. Voor het realiseren van de ambities van de provincie is een goede strategische bestuurlijke positionering van het bestuur in haar rol(len) binnen en buiten de provincie van belang, bijvoorbeeld in de Tweede en Eerste Kamer, maar ook in Europa. Door samenwerking met andere partijen in Nederland en daarbuiten wordt tijdig ingezet om relevante wet- en regelgeving te beïnvloeden en kansen die Europa biedt te benutten.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
4.1.7.1	Bedrag (€ mln, cumulatief) dat is benut binnen EU subsidieprogramma's (Kansen voor WestII, POP3, Interreg en overige) in de periode 2014-2023 (de Europese begrotingsperiode loopt van 2014 tot 2020, projectgeld mag tot en met 2023 uitgegeven worden)	0	35,0	55,3	75,5	93

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	11.193	5.510	6.322	6.041	6.016	6.012
Baten	228	368	330	330	330	330
Totaal saldo baten en lasten	10.965	5.142	5.993	5.711	5.686	5.683
Resultaat	10.965	5.142	5.993	5.711	5.686	5.683

Overzicht reserves

Voor deze taak zijn er geen reserves.

Taak 4.1.8 Transparantie overheid vergroten

De provincie wil in Nederland voorop lopen in het transparant maken van de provincie: open overheid, open spending en open data. De afgelopen jaren is vooral geïnvesteerd in het delen van data en informatie. In 2018 wordt dit voortgezet maar verschuift de nadruk naar het stimuleren van interactie op basis van die gedeelde data en informatie met onze partners.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
4.1.8.1	Positie PZH in door BZK uitgevoerde benchmark onder provincies op het gebied van transparantie en openheid	3e	2e	1e	n.v.t.	n.v.t.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	373	2.144	1.800	1.100	100	100
Baten	0	0	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	373	2.144	1.800	1.100	100	100
Resultaat	373	2.144	1.800	1.100	100	100

Overzicht reserves

Voor deze taak zijn er geen reserves.

Doel 4-2 Cultuurparticipatie en bibliotheken

Wat willen we bereiken?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Waarborgen van basisvoorzieningen cultuurparticipatie (Kunstgebouw, Jeugdtheaterhuis, Popunie, Stichting Educatieve Orkestprojecten (SEOP)).
- Ondersteunen van bibliotheken.

Trends en ontwikkelingen

De provincie continueert de subsidie aan de huidige basisvoorzieningen cultuurparticipatie.

Ook de ondersteuning van het bibliothekenetwerk wordt voortgezet. Wettelijke taken zijn de distributie van fysieke werken en het stimuleren van innovatie.

Toelichting effectindicator(en)

Voor dit doel zijn er geen effectindicatoren.

Wat gaan we doen om dit doel te bereiken?

Beleidstheorie

De provincie wil de huidige culturele basisvoorzieningen (Kunstgebouw, Jeugdtheaterhuis, Popunie, Stichting Educatieve Orkestprojecten (SEOP)) waarborgen en daarom continueert zij deze periode haar bijdragen aan deze voorzieningen. Belangrijke doelgroepen van de provinciale culturele basisvoorzieningen zijn de gemeenten en het onderwijs in Zuid-Holland.

Op basis van de Bibliotheekwet wordt de gemeentelijke bibliotheken tweedelijs ondersteuning geboden via de Provinciale Service Organisatie (PSO) ProBiblio.

De provincie financiert tweedelijs ondersteuning voor de bibliotheken in Zuid-Holland. Met de nieuwe Bibliotheekwet is het stelsel toekomstbestendig gemaakt door onder andere innovatieve dienstverlening. De provincie heeft hiertoe vanaf 2017 de rol van opdrachtgever op zich genomen.

Bijdrage Verbonden partijen

Niet van toepassing.

Wat mag dat kosten voor het doel?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	8.347	6.658	6.658	6.658	6.658	6.658
Baten	48	57	57	57	57	57
Totaal saldo baten en lasten	8.299	6.601	6.601	6.601	6.601	6.601
Resultaat	8.299	6.601	6.601	6.601	6.601	6.601

Overzicht reserves

Voor deze taak zijn er geen reserves.

Taak 4.2.1 Ondersteunen van cultuurparticipatie

De provincie houdt een beperkte basisvoorziening in stand, die gemeenten tweedelijs ondersteuning biedt bij de uitvoering van hun taak op gebied van cultuurparticipatie. Deze basisvoorziening bestaat uit vier instellingen: Kunstgebouw, Popunie, Jeugdtheaterhuis Zuid-Holland en Stichting Educatieve Orkest Projecten (SEOP). Deze basisvoorziening richt zich vooral op kinderen en jongeren met als doel hun actieve en passieve deelname aan cultuur. De regeling cultuurnetwerkers is beëindigd. Gemeenten kunnen ook in 2018 al dan niet regionaal uren

van Kunstgebouw inzetten als matching voor de deelregeling Cultuureducatie met Kwaliteit (CmK) 2017-2020 (Cultuureducatie met Kwaliteit) van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Kunstgebouw ondersteunt als penvoerder voor CmK voor 25 kleine en middelgrote gemeenten (< 90.000 inwoners) de uitvoering van hun CMK plannen.

Met deze basisvoorziening wordt de 'onderbouw' van de dienstverlening aan gemeenten geborgd. De gemeenten nemen zelf de 'bovenbouw' af. De basisvoorziening wordt inhoudelijk dan ook vooral door gemeenten aangestuurd. Zij moeten zelf actief hun behoeften verwoorden en met de instellingen prestatieafspraken maken en afrekenen. De provincie zal, waar zinvol, meer sturen op de werkplannen van de betreffende organisaties.

Toelichting prestatie-indicator(en)

Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	2.687	1.615	1.615	1.615	1.615	1.615
Baten	48	57	57	57	57	57
Totaal saldo baten en lasten	2.639	1.559	1.559	1.559	1.559	1.559
Resultaat	2.639	1.559	1.559	1.559	1.559	1.559

Overzicht reserves

Voor deze taak zijn er geen reserves.

Taak 4.2.2 Ondersteunen van bibliotheken

De provincie Zuid-Holland ondersteunt de openbare bibliotheekvoorzieningen en het bibliothekennetwerk in Zuid-Holland door middel van een boekjaarsubsidie aan de Provinciale Ondersteuningsinstelling (POI) ProBiblio. POI's zijn uit hoofde van de Wet Stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen verantwoordelijk voor onder andere distributie van fysieke werken door middel van interbibliothecair leenverkeer en het samen met andere partijen ontwikkelen van innovaties voor lokale bibliotheken. Het streven is onder andere dat bibliotheken de beschikking hebben over een brede collectie om de inwoners van de provincie zo goed mogelijk te bedienen en dat het bibliothekennetwerk een goed functionerend systeem is. De gesubsidieerde activiteiten van ProBiblio passen binnen het in 2017 ontwikkelde Toetsingskader provinciale ondersteuningsinstelling openbare bibliotheekvoorzieningen Zuid-Holland.

De provincie heeft in 2016 de keuze gemaakt om vanaf 1 januari 2017 het opdrachtgeverschap aan ProBiblio te versterken en zelf een actievere rol te spelen in het bibliothekennetwerk. Met ingang van 2017 wordt ingezet op het ontwikkelen van een provinciale innovatieagenda, vernieuwing van het interbibliothecair leenverkeer, ontwikkeling van ProBiblio (netwerken, innovatiekracht en transparantie) en sturing op prestaties. Dit wordt vervolgd in 2018.

Toelichting prestatie-indicator(en)

Voor deze taak zijn er geen prestatie-indicatoren.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	5.660	5.043	5.043	5.043	5.043	5.043
Baten	0	0	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	5.660	5.043	5.043	5.043	5.043	5.043
Resultaat	5.660	5.043	5.043	5.043	5.043	5.043

Overzicht reserves

Voor deze taak zijn er geen reserves.

Doel 4-3 Borgen kennis sociaal domein

Wat willen we bereiken?

Met dit doel wordt beoogd het volgende te bereiken:

- Borgen van kennis van het sociale domein en maatschappelijke ontwikkelingen in Zuid-Holland ten behoeve van de provinciale kerntaken

De provincie wil inzicht en kennis op het gebied van het sociale domein en maatschappelijke ontwikkelingen borgen voor de uitvoering van de provinciale kerntaken. De provincie gaat gelijktijdig met het afbouwen van de subsidies voor maatschappelijke participatie op zoek naar een invulling van deze kennisbehoefte.

Trends en ontwikkelingen

Sinds de decentralisaties in 2015 zijn de taken en verantwoordelijkheden in het sociale domein belegd bij de gemeenten. De provincie heeft haar ondersteuningstaak afgebouwd terwijl regio's en gemeenten werken aan de transformatie in het sociale domein. Tegelijkertijd gaat de provincie meer integraal, sector overstijgend beleid ontwikkelen en uitvoeren, gericht op maatschappelijke opgaven en rekening houdend met maatschappelijke ontwikkelingen. Voor gemeenten en regio's kan de provincie nog een rol vervullen in de zin van coördineren, afstemmen, kennisdelen, signaleren en agenderen.

Toelichting effectindicator(en)

Er zijn nog geen indicatoren ontwikkeld. In 2017 is een voorstel 'borging beleidsinformatie maatschappelijke ontwikkelingen' ontwikkeld. Mogelijk leidt deze tot indicatoren die in Voorjaarsnota 2018 kunnen worden opgenomen.

Wat gaan we doen om dit doel te bereiken?

Beleidstheorie

De provinciale kerntaken kunnen niet goed worden uitgevoerd zonder kennis van het sociale domein en maatschappelijke ontwikkelingen. Het sociale domein omvat de sociaal-economische en demografische aspecten van de Zuid-Hollandse samenleving. Kennis van het sociale domein draagt bij aan het ontwikkelen en uitvoeren van het beleid voor de provinciale kerntaken en de maatschappelijke opgaven. De kennis van het sociale domein is een noodzakelijke aanvulling bij het provinciale ruimtelijke beleid en het beleid voor de fysieke leefomgeving. De borging van de kennis van het sociale domein sluit aan op de huidige provinciale ontwikkelingen in de richting van integraal beleid, beleid op basis van beleidsinformatie, de invoering van de Omgevingswet, het streven naar een open overheid en de verbindende rol van de provincie voor gemeenten en regio's. In de koepelnotitie voor de omgevingsvisie en in het voorstel voor gebiedsgericht werken zitten aanknopingspunten voor deze taak.

Bijdrage Verbonden partijen

Niet van toepassing.

Wat mag dat kosten voor het doel?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	8.566	6.246	2.329	2.327	2.326	2.307
Baten	0	0	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	8.566	6.246	2.329	2.327	2.326	2.307
Resultaat	8.566	6.246	2.329	2.327	2.326	2.307

Toelichting meerjarenraming

Zorg- en welzijnstaken zijn na de decentralisaties bij de gemeenten belegd. In het Hoofdlijnenakkoord wordt de subsidie aan instellingen op het gebied van maatschappelijke participatie binnen deze programmaperiode daarom afgebouwd. Gelijktijdig met deze afbouw is in het Hoofdlijnenakkoord vanaf 2016 structureel € 1,7 mln beschikbaar gesteld voor de borging van de kennis op het gebied van het sociale domein en maatschappelijke ontwikkelingen.

Overzicht reserves

Voor dit doel zijn er geen reserves.

Taak 4.3.1 Borgen van kennis over het sociale domein en maatschappelijke ontwikkelingen

Kennis van het sociale domein en maatschappelijke ontwikkelingen is van toegevoegde waarde voor een goede uitvoering van de provinciale kerntaken. Voor kennis van het sociale domein zijn goede sociaal-economische en demografische gegevens vereist en analyse van die gegevens, zodat beleidsinformatie kan worden gegenereerd voor het provinciale beleid.

Toelichting prestatie-indicator(en)

In 2017 is een voorstel 'borging beleidsinformatie maatschappelijke ontwikkelingen' ontwikkeld voor Provinciale Staten. In 2018 wordt ontbrekende kennis op het vlak van sociaal-maatschappelijke ontwikkelingen gekoppeld aan de ambities uit het koepelverhaal van de omgevingsvisie opgebouwd door middel van gericht uitgezet onderzoek, samen met de betrokken beleidsafdelingen. Door data inwinning kunnen onder andere 'sociale kaarten' van gebieden opgesteld worden die kunnen worden gebruikt om te komen tot integrale gebiedsdeals in het kader van gebiedsgericht werken.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	504	2.273	2.329	2.327	2.326	2.307
Baten	0	0	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	504	2.273	2.329	2.327	2.326	2.307
Resultaat	504	2.273	2.329	2.327	2.326	2.307

Overzicht reserves

Voor deze taak zijn er geen reserves.

Taak 4.3.2 Afbouwen van subsidies voor maatschappelijke participatie

Deze taak is per Begroting 2018 vervallen.

Doel 4-4 Afbouw taken jeugdzorg

Doel 4-4 is per 1 januari 2017 vervallen.

Taak 4.4.1 Overdracht naar gemeenten van provinciale jeugdzorgtaken

Deze taak is per Voorjaarsnota 2015 vervallen.

Overzichten en Middelen

Dit hoofdstuk (voorheen programma 5) bevat de overzichten van de algemene dekkingsmiddelen, de bedragen voor de heffing voor de vennootschapsbelasting en de post onvoorzien. In de huidige begrotingsopzet werden overzichten en bedragen onder programma 5 gepresenteerd. Daarnaast bevat dit hoofdstuk doel 5.1 zoals voorheen opgenomen onder programma 5.

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	37.385	3.131	2.616	2.933	3.348	4.049
Baten	615.156	576.787	592.239	581.248	581.410	574.555
Totaal saldo baten en lasten	-577.771	-573.656	-589.624	-578.315	-578.062	-570.506
Toevoeging aan reserve	18.523	19.642	77.424	64.977	72.087	75.351
Onttrekking aan reserve	61.801	81.126	34.645	45.038	29.406	27.689
Subtotaal reserves	-43.278	-61.484	42.779	19.939	42.680	47.663
Resultaat	-621.049	-635.140	-546.845	-558.376	-535.381	-522.844

Incidentele baten en lasten

(bedragen x € 1.000)	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	0	0	0	0
Baten	16.240	6.055	6.055	0
Totaal saldo baten en lasten	-16.240	-6.055	-6.055	0
Toevoeging aan reserves	68.849	54.553	61.663	66.586
Onttrekking aan reserves	28.127	38.540	22.909	24.589
Subtotaal reserves	40.723	16.013	38.755	41.997
Resultaat	24.483	9.959	32.700	41.997

Opmerking: De incidentele baten en lasten maken onderdeel uit van de totale exploitatie van het programma

Overzicht onvoorzien

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	0	500	0	0	0	0
Baten	0	0	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	0	500	0	0	0	0

Toelichting

Vanuit de huidige risicomanagement methodiek, waarbij onder andere gepoogd wordt een stapeling van risicobuffers te voorkomen, is er geen behoefte aan een structurele algemene post onvoorzien. Binnen project- en programmareserves en de algemene reserve zijn immers voldoende incidentele middelen aanwezig voor het afdekken van incidentele risico's. Daarnaast zijn er andere bronnen voor structurele weerstand zoals onbenutte belastingcapaciteit. De post onvoorzien is daarom als nihil opgenomen.

Overzicht algemene dekkingsmiddelen

(bedragen x € 1.000)	Rekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Dividend	625	1.000	700	700	700	700
Lokale heffingen	325.497	324.990	335.050	335.050	336.050	336.050
Overige algemene dekkingsmiddelen	494	500	522	522	522	522
Provinciefonds	263.448	250.175	255.967	244.976	244.138	237.283
Saldo van de financieringsfunctie	124	122	0	0	0	0
Totale algemene dekkingsmiddelen	590.188	576.787	592.239	581.248	581.410	574.555

Doel 5-1 Financieel gezonde huishouding

Wat willen we bereiken?

- Financieel gezonde huishouding
- Een belastingdruk voor de burger die past bij het provinciale voorzieningenniveau

De provincie streeft naar een financieel gezonde huishouding. Dit is van belang voor de rechtmatigheid van het provinciale handelen en voor de maatschappelijke legitimiteit van de provincie. De provincie werkt immers direct dan wel indirect (via het Rijk) met belastinggeld van burgers en bedrijven.

Een financieel gezonde huishouding komt in de eerste plaats tot uitdrukking in een sluitende begroting, waarin baten en lasten meerjarig met elkaar in evenwicht zijn. In de tweede plaats moet de provincie beschikken over voldoende weerstandscapaciteit. Deze is nodig om financiële consequenties van (niet-begrote) risico's op te kunnen vangen.

De provincie streeft naar een belastingdruk die past bij het provinciale voorzieningenniveau. De opcenten op de Motorrijtuigenbelasting is veruit de belangrijkste belastingheffing van de provincie. Provinciale Staten stellen jaarlijks het opcententarief vast. Dit tarief is gebonden aan een wettelijk maximum, dat jaarlijks door het Rijk (op basis van de inflatieontwikkelingen) wordt aangepast. Beleidslijn van het college is om het tarief blijvend te verlagen, zodat de relatieve lastendruk voor inwoners van Zuid-Holland afneemt.

Trends en ontwikkelingen

De belangrijkste inkomstenbron van de provincie bestaat uit belastingen (opcenten Motorrijtuigenbelasting). Naast het door de provincie vastgesteld opcententarief zijn de werkelijke inkomsten uit de opcenten Motorrijtuigenbelasting afhankelijk van externe factoren, zoals de ontwikkeling van het wagenpark in Zuid-Holland. Zie voor een nadere toelichting de paragraaf Lokale Heffingen.

Naast de opcenten vormt de uitkering uit het Provinciefonds het belangrijkste deel van de inkomsten van de provincie. Het Provinciefonds is via het zogeheten accres gekoppeld aan de ontwikkeling van de rijksuitgaven. Verder hebben de onderschrijving van plafond van het BTW-compensatiefonds en diverse ontwikkelingen in de verdeelmaatstaven, zoals wijziging van het peiljaar van de eigen inkomsten uit de opcenten Motorrijtuigenbelasting, invloed op de hoogte van de uitkering.

Effectindicatoren (= outcome indicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
5.1.a	Weerstandsvermogen (>2.0)		≥ 2,0	≥ 2,0	≥ 2,0	≥ 2,0

Bijdrage Verbonden partijen

De bijdrage van Delta NV is niet direct te koppelen aan de beleidsdoelen 1 tot en met 4. Daarom is deze verbonden partij opgenomen onder Overzichten en Middelen.

De deelname van de provincie Zuid-Holland in de sectorbanken N.V. Bank Nederlandse Gemeenten en Nederlandse Waterschapsbank NV moet er toe bijdragen dat de provincie toegang heeft tot de kapitaal- en geldmarkt. Hierdoor is het mogelijk om, zo nodig, voldoende financieringsmiddelen aan te trekken tegen zo laag mogelijke prijzen.

Wat gaan we doen om dit te bereiken?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	37.385	3.131	2.616	2.933	3.348	4.049
Baten	615.156	576.787	592.239	581.248	581.410	574.555
Totaal saldo baten en lasten	-577.771	-573.656	-589.624	-578.315	-578.062	-570.506
Toevoeging aan reserve	18.523	19.642	77.424	64.977	72.087	75.351
Onttrekking aan reserve	61.801	81.126	34.645	45.038	29.406	27.689
Subtotaal reserves	-43.278	-61.484	42.779	19.939	42.680	47.663
Resultaat	-621.049	-635.140	-546.845	-558.376	-535.381	-522.844

Toelichting meerjarenraming

Provinciefonds

Meicirculaire 2017 doorwerking Najaarsnota 2017

Op basis van de Meicirculaire 2017 nemen de inkomsten uit het Provinciefonds in 2017 € 1,6 mln af. Dit nadeel werkt structureel door.

Het bedrag is als volgt opgebouwd:

- € 1,9 mln voordeel door een hoger accres. Dit komt hoofdzakelijk door een hogere loon- en prijsontwikkeling op de rijksbegroting.
- € 0,9 mln nadeel door de eindafrekening van het BTW-compensatiefonds (BCF) over 2016.
- Gemeenten en provincies hebben in 2016 meer BTW gedeclareerd dan eerder door het Rijk geraamd. Hierdoor voegt het Rijk minder middelen toe aan het Provincie- (en Gemeente)fonds.
- € 2,6 mln nadeel door ontwikkelingen in de verdeling van het Provinciefonds. Dit komt vooral door de relatief sterke groei van de inkomsten uit de opcenten (ten opzichte van het gemiddelde van alle provincies tezamen). In zowel de oude als nieuwe systematiek van het Provinciefonds, wordt een deel van de meeropbrengsten uit de opcenten ten opzichte van het landelijke gemiddelde, verevend via de inkomstenmaatstaf in het Provinciefonds.

De Meicirculaire 2017 laat vanaf 2018 een voordelige ontwikkeling zien van € 12 mln structureel, vooral veroorzaakt door een groei van het accres. Dit voordeel is verwerkt in de Begroting 2018. Vanuit strategisch oogpunt is het van belang komende periode geld beschikbaar te houden voor het nieuwe regeerakkoord, wat ongetwijfeld nieuwe investeringen met zich mee gaat brengen. Dit is in het licht van de lopende kabinetsonderhandelingen nog niet concreet te maken.

Septembercirculaire 2017: Tegelijkertijd met de miljoenennota is ook de Septembercirculaire gepubliceerd door het Rijk. Doordat het zittende kabinet wat extra uitgaven doet, is in 2018 sprake van een structurele voordelige ontwikkeling van het accres. Deels wordt dit deze voordelige ontwikkeling teniet gedaan door een nadelige

ontwikkeling die structureel doorwerkt (in 2017 doet het Rijk juist wat minder uitgaven dan eerder geraamd). Per saldo is in 2018 sprake van een voordelige ontwikkeling van € 1,1 mln structureel.

Behoedzaamheid Provinciefonds: De provincie hanteert bij het ramen van de inkomsten uit het Provinciefonds een behoedzaamheidsmarge van € 2 mln (circa 1% van de inkomsten uit het Provinciefonds). Bij deze begroting is het risico van (relatief beperkte nadelige ontwikkelingen in het Provinciefonds) toegevoegd aan de paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing en komt de tot nu toe gehanteerde behoedzaamheidsmarge structureel te vervallen.

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Algemene reserve	11.485	15.557	35.041	43.430	49.904	45.008
Reserve apparaatslasten DLG	3.250	3.250	3.250	3.250	3.250	1.090
Groot onderhoud MJOP gebouwen	3.530	0	0	0	0	0
Egalisatiereserve afschrijvingslst.	0	0	38.775	18.296	18.933	28.939
Egal.kaplast Nota IWA Bedrijfsvoer.	257	834	358	0	0	314
Totaal toevoeging aan reserve	18.523	19.642	77.424	64.977	72.087	75.351
Algemene reserve	56.713	77.390	28.309	33.073	12.766	1.172
Reserve apparaatslasten DLG	3.568	3.398	3.398	3.398	3.398	0
1%-regeling Kunst	50	0	0	0	0	0
Egalisatiereserve afschrijvingslst.	0	0	2.917	7.084	13.134	26.517
Frictiekosten algemeen	794	38	21	0	0	0
2014 DP Verb.proc.fin.inz.Mobiliteit	91	0	0	0	0	0
Egal.kaplast Nota IWA Bedrijfsvoer.	0	0	0	1.483	109	0
Jonge ambtenaren	140	300	0	0	0	0
2015 DP Trainees	446	0	0	0	0	0
Totaal onttrekking uit reserve	61.801	81.126	34.645	45.038	29.406	27.689
Saldo reserves	-43.278	-61.484	42.779	19.939	42.680	47.663

Taak 5.1.1 Behoedzaam ramen en adequaat uitvoeren financieel-strategisch beleid

Voor een financieel gezonde huishouding voert de provincie haar financieel-strategisch beleid adequaat uit. Belangrijk onderdeel hiervan is het zogeheten 'behoedzaam ramen'. Dit houdt in dat baten alleen worden begroot voor zover realisatie ervan zeker is en lasten alleen worden opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat zij zullen optreden.¹

Door behoedzaam te ramen ontstaat het meest getrouwe beeld van de financiële positie van de provincie. Prioriteiten in het financieel strategisch beleid zijn:

- goede kwaliteit van de ramingen (uitgedrukt in norm voor budgetuitputting);
- dekking structurele lasten door structurele baten (ter voorkoming van toekomstige 'gaten' op de begroting).

¹ Deze beleidslijn volgt uit het BBV waarin eisen worden gesteld aan de informatievoorziening bij begroting en jaarrekening. Het gaat hierbij met name om eisen met betrekking tot betrouwbaarheid, toerekenbaarheid en voorzichtigheid (zie: 'Begroten en verantwoorden, deel 3: nadere informatie', ministerie van BZK, 2003 - pagina 24).

Met betrekking tot het uitvoeren van financieel-strategisch beleid is in het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 het volgende opgenomen:

- Voor alle begrotingsprogramma's geldt in beginsel dat tegenvallers binnen het eigen doel of programma worden opgevangen.
- Specifiek voor groen (NNN en UPG) en mobiliteit (infrastructuur en openbaar vervoer) geldt het principe van een 'gesloten systeem': meevallers blijven voor betreffende doelen en programma's beschikbaar. Nadelen worden ook binnen betreffende doelen en programma's opgevangen.
- Alle budgetten volgen de nullijn en worden niet voor inflatie gecorrigeerd. Prijsontwikkelingen worden binnen de betreffende doelen en programma's opgevangen. Als de inflatie (substantieel) hoger wordt dan tot op heden voorzien, wordt dit opgevangen binnen de ontwikkeling van het accres van het Provinciefonds. In alle andere gevallen zal tot een integrale afweging binnen het financieel kader worden overgegaan.
- Gedurende vier jaar worden alle begrotingsposten getoetst in hoeverre deze posten een wezenlijke bijdrage leveren aan de afspraken uit het Hoofdlijnenakkoord. Budgetten die op basis van deze toetsing vrij kunnen vallen, kunnen in eerste instantie weer binnen betreffend doel / programma worden ingezet en maken anders deel uit van de integrale budgettaire afweging.
- Daar waar op basis van het Hoofdlijnenakkoord of gedurende de aankomende vier jaar taken worden verminderd of afgebouwd, worden ook de daarmee samenhangende personele inzet en organisatorische kosten afgebouwd. Bij de begroting wordt daar jaarlijks inzicht in gegeven. Budgetten die op basis hiervan vrijvallen, worden in eerste instantie gebruikt om (budgettaire) knelpunten binnen het domein van personeel en organisatie op te lossen en maken anders deel uit van de integrale budgettaire afweging.

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
5.1.1.1.a	In de jaarrekening ligt de totale uitputting van de lastenbudgetten na begrotingswijzigingen per programma tussen de 95% en 100%, Programma 1	100%	95-100	95-100	95-100	95-100
5.1.1.1.b	In de jaarrekening ligt de totale uitputting van de lastenbudgetten na begrotingswijzigingen per programma tussen de 95% en 100%, Programma 2	97%	95-100	95-100	95-100	95-100
5.1.1.1.c	In de jaarrekening ligt de totale uitputting van de lastenbudgetten na begrotingswijzigingen per programma tussen de 95% en 100%, Programma 3	83%	95-100	95-100	95-100	95-100
5.1.1.1.d	In de jaarrekening ligt de totale uitputting van de lastenbudgetten na begrotingswijzigingen per programma tussen de 95% en 100%, Programma 4	99%	95-100	95-100	95-100	95-100
5.1.1.1.e	In de jaarrekening ligt de totale uitputting van de lastenbudgetten na begrotingswijzigingen per programma tussen de 95% en 100%, Programma 5	80%	95-100	95-100	95-100	95-100
5.1.1.2	Percentage structurele lasten dat in de begroting wordt gedekt door structurele baten (duurzaam en reëel begrotingsevenwicht, percentage dient minimaal 100 te zijn)	100	100	100	100	100

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	37.385	3.131	2.616	2.933	3.348	4.049
Baten	290.794	252.847	258.239	247.248	246.410	239.555
Totaal saldo baten en lasten	-253.409	-249.716	-255.624	-244.315	-243.062	-235.506
Toevoeging aan reserve	18.523	19.642	77.424	64.977	72.087	75.351
Onttrekking aan reserve	61.801	81.126	34.645	45.038	29.406	27.689
Subtotaal reserves	-43.278	-61.484	42.779	19.939	42.680	47.663
Resultaat	-296.687	-311.200	-212.845	-224.376	-200.381	-187.844

Overzicht reserves

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Algemene reserve	11.485	15.557	35.041	43.430	49.904	45.008
Reserve apparaatslasten DLG	3.250	3.250	3.250	3.250	3.250	1.090
Groot onderhoud MJOP gebouwen	3.530	0	0	0	0	0
Egalisatiereserve afschrijvingslst.	0	0	38.775	18.296	18.933	28.939
Egal.kaplast Nota IWA Bedrijfsvoer.	257	834	358	0	0	314
Totaal toevoeging aan reserve	18.523	19.642	77.424	64.977	72.087	75.351
Algemene reserve	56.713	77.390	28.309	33.073	12.766	1.172
Reserve apparaatslasten DLG	3.568	3.398	3.398	3.398	3.398	0
1%-regeling Kunst	50	0	0	0	0	0
Egalisatiereserve afschrijvingslst.	0	0	2.917	7.084	13.134	26.517
Frictiekosten algemeen	794	38	21	0	0	0
2014 DP Verb.proc.fin.inz.Mobiliteit	91	0	0	0	0	0
Egal.kaplast Nota IWA Bedrijfsvoer.	0	0	0	1.483	109	0
Jonge ambtenaren	140	300	0	0	0	0
2015 DP Trainees	446	0	0	0	0	0
Totaal onttrekking uit reserve	61.801	81.126	34.645	45.038	29.406	27.689
Saldo reserves	-43.278	-61.484	42.779	19.939	42.680	47.663

Taak 5.1.2 Heffen van opcenten Motorrijtuigenbelasting

De Motorrijtuigenbelasting is een belangrijke inkomstenbron voor provincies. Jaarlijks wordt in de provincie Zuid-Holland ruim € 300 mln aan inkomsten uit deze belasting gegenereerd. Alleen inwoners met een motorrijtuig zijn deze belasting verschuldigd en betalen deze aan de belastingdienst die het provinciaal deel aan de provincie afdraagt. De hoogte van de belasting die inwoners betalen is voor het grootste deel afhankelijk van het gewicht van de auto's. De belastingdienst hanteert hiervoor gewichtsklassen (een nadere toelichting op de opcenten Motorrijtuigenbelasting wordt gegeven in de paragraaf Lokale heffingen en in hoofdstuk 2 'toelichting op de baten en lasten').

Prestatie-indicatoren (= output- en procesindicatoren)

	Omschrijving	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
5.1.2.1	Jaarlijks tarief van de opcenten	95 (2015)	91,4	91,4	91,7	91,7

Toelichting prestatie-indicator(en)

Het tarief voor de opcenten wordt door Provinciale Staten vastgesteld. Het tarief mag het wettelijk maximum niet overschrijden. Dit maximum is in de Septembercirculaire van het Provinciefonds voor 2018 vastgesteld op 111,8. In het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 is het tarief met 3 eenheden verlaagd naar 92 opcenten. Daarna is het tarief twee maal verder verlaagd, en wel bij;

- De intensiveringsimpuls voor een "Slimmer, schoner, sterker Zuid Holland' in 2016. Het tarief is vanaf 2017 structureel vastgesteld op 91,7.
- De Kadernota 2016, naar aanleiding van het amendement 'Tijdelijke verlaging opcenten' is het tarief incidenteel voor de periode 2017-2019' vastgesteld op 91,4.
- Vanaf 2020 is het tarief daarom weer 91,7.

Wat mag dat kosten voor deze taak?

(bedragen x € 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	0	0	0	0	0	0
Baten	324.362	323.940	334.000	334.000	335.000	335.000
Totaal saldo baten en lasten	-324.362	-323.940	-334.000	-334.000	-335.000	-335.000
Resultaat	-324.362	-323.940	-334.000	-334.000	-335.000	-335.000

Overzicht reserves

Voor deze taak zijn er geen reserves.

Overzicht Overhead

Onder overhead wordt verstaan het geheel van functies gericht op de sturing en ondersteuning van de medewerkers in het primaire proces. In het gewijzigde BBV worden baten en lasten van overhead niet meer onder de afzonderlijke beleidsprogramma's geregistreerd maar centraal onder een afzonderlijk overzicht overhead. Een deel van overhead bestaat uit arbeidskosten die behoren bij de [FTE's](#) aangemerkt als overhead

Exploitatie

Bedragen x € 1.000	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	160.096	86.408	86.615	84.062	84.698	83.225
Baten	160.096	2.243	2.204	2.167	2.167	2.167
Totaal saldo baten en lasten	0	84.165	84.411	81.895	82.531	81.059
Resultaat	0	84.165	84.411	81.895	82.531	81.059

Incidentele baten en lasten

Bedragen x € 1.000	Raming 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten	228	-246	-122	-367
Baten	0	0	0	0
Totaal saldo baten en lasten	228	-246	-122	-367
Resultaat	228	-246	-122	-367

Opmerking: De incidentele baten en lasten maken onderdeel uit van de totale exploitatie van het programma

Toelichting overzicht overhead

Het meerjarige effect van lagere lasten komt enerzijds tot stand vanwege lagere arbeidskosten overhead, zie hiervoor ook de toelichting paragraaf Bedrijfsvoering, onderdeel arbeidskosten. Anderzijds zorgt de afbouw van de collegemiddelen dat er op totaalniveau lagere lasten zijn begroot.

Paragrafen

Paragraaf Lokale heffingen

Inleiding en meerjarenraming

De paragraaf Lokale heffingen bevat informatie over de heffingen die Zuid-Holland oplegt op basis van door Provinciale Staten vastgestelde verordeningen. Het gaat hierbij achtereenvolgens om de opcenten op de Motorrijtuigenbelasting, Precariobelasting, Legesverordening Omgevingsrecht (Wabo) en de heffing voor Grondwaterbeheer. De opbrengsten uit de opcenten en precario dienen als algemeen dekkingsmiddel; de inkomsten uit de overige twee heffingen dienen als dekkingsmiddel voor de uitvoering van specifieke activiteiten. De provincie heeft geen beleid voor het kwijtschelden van opgelegde heffingen.

Meerjarenraming

Opbrengsten (bedragen x €1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Begroting 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Grondwaterbeheer	539	490	490	490	490	490
Opcenten motorrijtuigenbelasting	324.362	332.000	334.000	334.000	335.000	335.000
Precario en leges	1.135	1.050	1.050	1.050	1.050	1.050
Uitvoering WABO	1.301	2.200	3.200	3.200	3.200	3.200
Totaal lokale heffingen	327.337	335.740	338.740	338.740	339.740	339.740

Toelichting op de heffingen

Verordening op de heffing van de opcenten op de hoofdsom van de Motorrijtuigenbelasting

De opcenten op de Motorrijtuigenbelasting zijn de grootste bron van belastinginkomsten voor de provincie.

Tarief opcenten:

Het tarief voor de opcenten wordt door Provinciale Staten vastgesteld. Het tarief mag het wettelijk maximum niet overschrijden. Dit maximum is in de Septembercirculaire van het Provinciefonds voor 2018 vastgesteld op 111,8 opcenten.

In het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 is het tarief met 3 eenheden verlaagd naar 92 opcenten. Daarna is het tarief twee maal verder verlaagd, en wel bij;

- De intensiveringsimpuls voor een "Slimmer, schoner, sterker Zuid Holland' in 2016. Het tarief is vanaf 2017 structureel vastgesteld op 91,7 opcenten.
- De Kadernota 2016, naar aanleiding van het amendement 'Tijdelijke verlaging opcenten' is het tarief incidenteel voor de periode 2017-2019' vastgesteld op 91,4 opcenten.

Voor jaarschijf 2018 is het tarief dan ook 91,4 opcenten.

Ontwikkeling wagenpark:

Er staan in Zuid-Holland ruim 1,5 miljoen motorrijtuigen geregistreerd in 36 gewichtsklassen. De ontwikkeling van het wagenpark is positief. In januari 2017 is het wagenpark ten opzichte van een jaar eerder gegroeid met 2,1%. Landelijk is de groei 1,6%. Het verschil is te verklaren door het aantal gestegen leaseauto's in Zuid Holland. De groei van 0,5% vanwege het gestegen aantal leaseauto's is instabiel. Leasebedrijven zijn vrij om zich elders te vestigen. Een deel van de meeropbrengst ten opzichte van het landelijk gemiddelde wordt verevend via de inkomensmaatstaf in het Provinciefonds.

Op basis van gegevens van de belastingdienst per 1 juli 2017 kan geconcludeerd worden dat het aantal belaste motorrijtuigen met 0,7% is gestegen ten opzichte van januari 2017. Het aantal leaseauto's is niet nog verder gestegen.

Raming inkomsten:

Het verloop van toekomstige inkomsten is moeilijk te voorspellen vanwege de ontwikkelingen in het wagenpark die onder andere te maken hebben met de totale omvang maar ook met verschuivingen in gewichtsklassen. Voor 2018 is een opbrengst van € 334 mln geraamd, 0,7% meer dan in 2017. Verder worden er geen aannames gedaan over de ontwikkeling van het wagenpark, de raming wordt daarom de komende jaren stabiel gehouden. In de voor- en najaarsnota zal de raming aangepast worden indien er nieuwe inzichten zijn. In de paragraaf Weerstandsvermogen is melding gedaan van het risico op een tegenvaller, in het weerstandsvermogen wordt hier ook rekening mee gehouden. In de raming van de Motorrijtuigenbelasting zelf wordt geen behoedzaamheidsmarge gehanteerd. Wel wordt er voorzichtig geraamd door geen aannames te doen over toekomstige ontwikkelingen maar door deze goed te monitoren aan de hand van actuele informatie. In de begroting wordt vanaf 2020 rekening gehouden met een toename van € 1 mln van de baten, want het tarief van de opcenten stijgt dan met 0,3 opcenten wegens afloop van het amendement 'Tijdelijke verlaging opcenten'. In [financiële begroting toelichting op de baten en lasten](#) vindt u meer informatie over de opcenten Motorrijtuigenbelasting.

Verordening Precariobelasting Zuid-Holland

De provincie heft Precariobelasting 'voor het hebben van voorwerpen onder, op of boven voor de openbare dienst bestemde provinciale grond'. In de bij de Verordening Precariobelasting behorende tarieventabel zijn de belastbare feiten en tarieven opgenomen. In 2017 zijn de tarieven voor de Precariobelasting niet geïndexeerd. Een wijziging van de verordening wordt afzonderlijk voorgelegd aan de Staten. Hierin wordt ook ingegaan op de tariefstelling voor 2018.

Legesverordening Omgevingsrecht (Wabo)

Sinds de inwerkingtreding van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo) in 2010 is de provincie ook bevoegd gezag voor de zogenaamde BRIKS-delen (BRIKS staat voor Bouwen, Reclame, Inritten, Kappen en Slopen) van omgevingsvergunningen van bedrijven, waarvoor de provincie op grond van de milieuwetgeving het bevoegde gezag is. Het gaat daarbij om bedrijven die vallen onder het BRZO (Besluit Risico's Zware Ongevallen) en/of onder de Richtlijn Industriële Emissies, categorie 4 (RIE 4), alsmede een (beperkt) aantal andere categorieën bedrijven. De vijf omgevingsdiensten in Zuid-Holland voeren voor de provincie de aan de vergunningverlening gerelateerde taken uit, inclusief die voor de BRIKS-delen. De inning van de leges voor de BRIKS-delen van vergunningsaanvragen vindt plaats door de provincie zelf. De opbrengsten van deze leges worden ingezet om een deel van de kosten, die de omgevingsdiensten voor de BRIKS gerelateerde werkzaamheden maken, te kunnen dekken. De vigerende (Wabo-)legesverordening is de Legesverordening Omgevingsrecht provincie Zuid-Holland 2013.

De tarieven zijn gebaseerd op een inschatting van de te verwachten werkzaamheden en de hierbij benodigde uren en loonschalen. In 2017 is gestart met een onderzoek naar de kostendekkendheid van de regeling. De uitkomsten van het onderzoek en de mogelijke consequenties ervan zullen in de Voorjaarsnota 2018 worden verwerkt.

Voor hoofdstuk 2 Vergunningen met overige activiteiten is een PM post opgenomen omdat de verwachte opbrengsten gering zullen zijn.

Overzicht kostendekkendheid tarieven: Legesverordening Omgevingsrecht (Wabo)

Kostendekkendheid omgevingsrecht (Wabo) (bedragen x € 1.000)		
Kosten taakveld(en), incl. omslagrente	-3.548	
Inkomsten taakveld(en), excl. Heffingen	-	
Netto kosten taakveld	-3.548	
Toe te rekenen kosten:		
Overhead incl. omslagrente	-	
Btw	-	
Totale kosten	-3.548	100%
Hoofdstuk 1: Vergunningen met bouwactiviteiten	3.200	
Hoofdstuk 2: Vergunningen met overige activiteiten	p.m.	
Totale opbrengsten heffingen	3.200	90%

Grondwaterheffingsverordening Zuid-Holland

Op grond van de Waterwet en de Grondwaterheffingsverordening Zuid-Holland heft de provincie een belasting per kubieke meter onttrokken grondwater. Het tarief van de heffing is zodanig vastgesteld dat de opbrengst de gemaakte kosten niet te boven gaat. Het tarief bedraagt € 0.005 per kubieke meter onttrokken hoeveelheid water.

Lokale lastendruk

De lokale lastendruk wordt voor veruit het grootste deel bepaald door de opcentenheffing.

In onderstaande tabel staat de lokale lastendruk (als gemiddelde belastingsom per auto) weergegeven.

Tabel Gemiddelde lastendruk per auto door heffing opcenten

Jaar (bedragen in €)	2015	2016	2017	2018
Gemiddelde lastendruk per auto door opcentenheffing	231	227	228	228

Verwacht wordt dat de gerealiseerde gemiddelde lastendruk in 2018 ongeveer € 228,- zal zijn. De lastendruk is de afgelopen jaren stabiel gebleven. In de Begroting 2017 zijn de baten bij de opcenten Motorrijtuigenbelasting te laag ingeschat waardoor ook de lastendruk per auto te laag is voorspeld. Met de informatie die nu beschikbaar is, wordt dit gecorrigeerd.

Paragraaf Weerstandsvermogen en Risicobeheersing

1. Inleiding

Herzien beleid: streven naar doelmatige risicobeheersing

Eind 2016 heeft Provinciale Staten het beleid voor weerstandsvermogen en risicomanagement herzien. De belangrijkste verandering in het beleid is dat stappen gezet worden in een meer onderbouwde en integrale wijze van risicobeheersing. Het streven is over de gehele breedte van de begroting een duidelijke relatie te leggen tussen risico's, risicobeheersing en de benodigde risicobuffers. Dit alles om het beslag op beschikbare middelen meer in balans te brengen met voorziene risico's en de transparantie, wendbaarheid en flexibiliteit te vergroten.

Structuur van de paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing

- Onderdeel 2 bevat een 'dashboard' waarin aan de hand van een aantal kengetallen zichtbaar wordt gemaakt en toegelicht in welke mate de provincie voldoende weerbaar is.
- In onderdeel 3 wordt de inventarisatie van de weerstandscapaciteit en de risico's toegelicht.
- In de bijlage bij deze paragraaf is een uitleg financiële kengetallen opgenomen.

Wat willen we bereiken?

We willen er naar streven dat een actueel inzicht gaat ontstaan in welke risico's spelen binnen de begrotingsprogramma's en welke buffers binnen de programma's beschikbaar zijn voor het opvangen van de materiële gevolgen van de risico's. Op basis van dit inzicht kan een strategische keuze worden gemaakt wat minimaal nodig is om risico's af te dekken en op welk niveau: binnen het betreffende begrotingsprogramma of vanuit de algemene middelen. Dit is nodig om doelmatig te reserveren en onnodig (lang) beslag op programmamiddelen te voorkomen.

Wat is daarvoor nodig?

Dit betekent dat het risicomanagement binnen de provincie wordt verbreed en opgeschaald van operationeel naar tactisch/strategisch niveau. Ook is het nodig dat op strategisch niveau duidelijke kaders komen voor risicobereidheid en afspraken hoe met risico's en reserveringen om te gaan. Hiervoor is een traject gestart met als doel verdere ontwikkeling en invoering van een integraal risicomanagementsysteem met strategische kaders en afspraken voor risicobeheersing. De eerste stappen hebben geresulteerd in vrijval van de behoedzaamheidsmarges binnen individuele begrotingsposten. De vervolgstap is dat bij een aantal grote dossiers wordt ingezoomd op de relatie tussen voorziene risico's en aangehouden buffers.

Huidig beleid

Op dit moment is het beleid ten aanzien van weerstandsvermogen behoedzaam. Overeenkomstig de beleidsnota weerstandsvermogen en risicobeheersing wordt een weerstandsratio van >2 aangehouden. Dat wil zeggen dat voor iedere euro die de provincie als risico loopt, er tenminste twee euro als weerstandscapaciteit tegenover staan. Weerstandscapaciteit zijn de beschikbare en beschikbaar te maken middelen om de financiële gevolgen van risico's op te kunnen vangen.

Eveneens is in het huidige beleid vastgelegd dat als een risico zich daadwerkelijk voordoet de volgende volgorde van benadering wordt gevolgd:

1. eerst wordt gekeken naar de mogelijkheden om tot een niet financiële oplossing te komen, zoals bijstellen van scope/ambitie/tijdspad;
2. dan wordt geput uit de reserveringen voor (project)risico, onvoorzien en onzekerheidsreserves;
3. wanneer die niet toereikend zijn, zal naar dat deel van de betreffende programmareserves worden gekeken dat beleidsmatig betrekking heeft op het betreffende doel en waar geen juridisch afdwingbare verplichtingen tegenover staan;

4. als laatste kan een via PS een voorstel worden gedaan op algemene reserve ingeval van risico's met incidentele effecten. Voor risico's met structurele effecten wordt via PS een voorstel gedaan voor structurele ruimte in de meerjarenbegroting binnen het desbetreffende begrotingsprogramma.

Als de vereiste strategische kaders en afspraken er zijn en het integrale risicomanagementsysteem voldoende functioneert wordt aan Provinciale Staten een voorstel gedaan voor herijking van beleid ten aanzien van aanspraak maken op en aanhouden van buffers en de omvang van het weerstandsvermogen.

Voor meer informatie over het beleid zie onderstaande links.

Beleidskaders

Beleidskaders die van toepassing zijn op de paragraaf Weerstandsvermogen en Risicobeheersing:

1. [wettelijk kader, artikel 11 van Besluit Begroten en Verantwoorden](#);
2. [de financiële verordening provincie Zuid-Holland 2017, hoofdstuk 4, artikel 8](#);
3. [beleidsnota weerstandsvermogen en risicomanagement](#).

2. Financiële kengetallen

Hieronder wordt ingegaan op de financiële positie van de provincie. Dit gebeurt aan de hand van een aantal financiële kengetallen, die tezamen een weerspiegeling vormen van hoe de provincie er de komende jaren in financiële zin voorstaat. Dit betreft de zogenaamde financiële kengetallen zoals die door het BBV worden voorgeschreven, aangevuld met informatie over het weerstandsvermogen.

Het BBV schrijft voor dat de kengetallen opgenomen en toegelicht moeten worden in de begroting en jaarrekening, maar geeft geen normen. Gemeenten en het Rijk hebben wel afspraken gemaakt over zogenaamde signaleringswaarden, maar die gelden dus niet specifiek voor provincies.

Uitkomsten van de kengetallen

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Netto schuldquote	38,7%	124,6%	85,5%	118,4%	136,6%	164,9%
Gecorrigeerde netto schuldquote	36,3%	123,1%	84,9%	117,6%	135,2%	163,1%
Solvabiliteitsratio	44,5%	37,8%	47,2%	41,9%	39,5%	36,1%
Structurele exploitatieruimte	22,8%	10,9%	12,8%	11,3%	9,4%	9,2%
Belastingcapaciteit	114,5%	114,1%	113,6%	113,6%	114,0%	114,0%
Grondexploitatie	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Weerstandsvermogen incidenteel	>2	>2	>2	>2	>2	>2
Weerstandsvermogen structureel	>2	>2	>2	>2	>2	>2

De komende jaren komen een aantal grote (eerder besloten) investeringen op het gebied van infrastructuur tot uitvoering. De hierdoor oplopende kapitaal- en onderhoudslasten leiden tot een neerwaartse beweging in de structurele exploitatieruimte. Het betreft impulsen uit het collegeakkoord van 2007 waar (ten behoeve van de dekking) destijds het opcententariaf is verhoogd. Als gevolg hiervan heeft de provincie Zuid-Holland een hoger opcententariaf dan het gemiddelde van alle provincies tezamen. Voor het financieren van deze investeringen zijn niet voldoende eigen financieringsmiddelen beschikbaar. Dit betekent dat de provincie komende jaren naar verwachting meer zal moeten gaan lenen, wat leidt tot een oplopende schuldquote en afnemende solvabiliteit.

Hoe meer de eigen financieringsmiddelen komende jaren op peil blijven (of zelfs toenemen), hoe beter dat is voor de schuldquote / solvabiliteitsratio.

Op basis van het verloop van de kengetallen kunnen we concluderen dat de provincie financieel gezond is en voldoende weerbaar voor de toekomst.

3. Inventarisatie Weerstandscapaciteit en Risico's

3.1 Toelichting op de inventarisatie van de risico's

Bij het inventariseren van risico's voor onderhavige paragraaf is naast actualiteit van de risico's nadrukkelijk aandacht besteed aan de relatie tussen de risico's en de al aanwezige risicobuffers binnen de begrotingsprogramma's.

Dit heeft er toe geleid dat een groot aantal risico's is weggefallen, omdat hier binnen de betreffende begrotingsprogramma's al reserveringen c.q. voorzieningen voor zijn getroffen.

Een opvallend voorbeeld hiervan is het risico rond de indexatiekloof openbaar vervoer. In het kader van de werking van het 'gesloten systeem' voor mobiliteit, worden overblijvende middelen binnen dit begrotingsdoel vastgehouden in de reserves om het risico af te dekken. Deze buffer is van een zodanige omvang dat nog een reservering via de algemene middelen niet meer doelmatig is. De vraag die bij dit risico nog rest, is of een reservering van dergelijke omvang binnen het programma moet worden aangehouden, gegeven het substantiële beslag op te besteden programmamiddelen. Deze vraag wordt meegenomen in de discussie over risicobereidheid en begrotingssystematiek.

Voor de risico's op lagere opbrengsten Motorrijtuigenbelasting en lagere uitkering Provinciefonds is er bewust voor gekozen de behoedzaamheidsmarge binnen het programma te laten vervallen en zodoende programmamiddelen vrij te spelen. Deze risico's worden nu alleen nog afgedekt via de algemene middelen en niet meer via buffers voor specifieke begrotingsposten.

Vervolgens is bij het programma 2.1 een eerste stap gezet om de relatie tussen risico's en reserveringen binnen het programma transparanter te krijgen. In de komende periode zullen een aantal grotere dossiers worden geanalyseerd op risico's en zal expliciet het gesprek worden gevoerd over waar, welke risico's af te dekken en voor welke periode. Vooruitlopend hierop is in de paragraaf alvast een risico opgenomen met betrekking tot onvoorziene incidenten bij projecten in uitvoering. Zodra meer informatie over risico's binnen de projecten en programma's beschikbaar is en in welke mate deze binnen de projecten en het programma worden beheerst, kan het risico in de paragraaf worden gekwantificeerd.

Een opvallend nieuw risico in de paragraaf is het informatieveiligheidsrisico. De afdeling Informatisering en Automatisering is, mede op advies van de rekenkamer, gestart met het in kaart brengen van de informatieveiligheidsrisico's binnen de verschillende werkprocessen van de provincie. Aan de hand van de risico's wordt de impact bepaald en welke aanvullende beheersmaatregelen nodig zijn.

Onderstaande tabel bevat de uitkomsten van de inventarisatie van risico's (die niet volledig zijn afgedekt door beheersmaatregelen). Daaronder een toelichting op de wijzigingen ten opzichte van de Jaarrekening 2016.

Vervallen risico's

- Deelname GR Midden-Delfland
De provincie is per 31-12-2017 uitgetreden uit het recreatieschap Midden-Delfland.
- Deelname aan ontwikkelingsmaatschappij Nieuwe Westland
De vooruitzichten op lange termijn zijn gunstig. Mocht waardevermindering van de aandelen in de toekomst optreden zal, indien noodzakelijk, hiervoor een voorziening worden getroffen.

- Niet tot uitvoering komende infraprojecten
Voor de voorbereidingskosten van projecten zijn middelen beschikbaar binnen het PZI. Voorbereidingskosten komen alleen ten laste van het investeringsbudget als er een uitvoeringsbesluit aan ten grondslag ligt. De materiële gevolgen van dit risico worden opgevangen binnen de reserve van programma Bereikbaarheid.
- Ontwikkeling loonkosten
De loonkosten voor 2018 zijn bekend door vaststelling van de nieuwe CAO. De (financiële) gevolgen zijn verwerkt in de Begroting 2018.
- Individueel Keuzebudget (IKB)
Het IKB is onderdeel geworden van de loonkosten en daarmee verwerkt in de Begroting 2018.
- Uitbetalen obligaties in 1957 en 1959
Een vaste post (voorziening) voor de uitbetalingen is opgenomen in het programma.
- Renterisico
Voor het renterisico's is een PM opgenomen. In de Begroting 2018 is rekening gehouden met een behoedzaam scenario voor rente-ontwikkeling. Het risico wordt gemonitord.
- Indexatiekloof OV
Hiervoor is een reservering opgenomen binnen het begrotingsprogramma. Deze reservering heeft een dusdanige omvang dat de indexatiekloof tot 2029 kan worden opgevangen.
- Sloopkosten voormalige provinciale bescherming bevolking (BB) bunker
Gegeven het feit dat het ondergrondse deel van de bunker moet worden verwijderd als gering wordt geschat en de kosten van verwijdering van een zodanige omvang zijn dat deze kunnen worden opgevangen in de reguliere programmabegroting is het risico uit de paragraaf Weerstandsvermogen verwijderd.
- Derde Merwedehaven
Naar aanleiding van de resultaten van het uitgevoerde strafrechtelijk onderzoek en met de constatering dat er geen aansprakelijkheidszaken zijn geweest, kunnen we ervan uitgaan dat er met betrekking tot de asbestkwestie Derde Merwedehaven geen financieel risico meer aanwezig is.

Nieuwe risico's

- Incidenten bij projecten in uitvoering
Evenals bij incidenten aan het areaal kunnen bij projecten in uitvoering incidenten voorkomen. Geïnteriseerd wordt in hoeverre hier rekening mee wordt gehouden bij de projecten in uitvoering en in hoeverre de provincie hiervoor is verzekerd. Als de inventarisatie afgerond is, kan dit risico worden gekwantificeerd.
- Claims subsidieregeling bedrijventerreinen
Binnen de subsidieregeling is er een mogelijkheid voor beroep op het maximale subsidiebedrag. Dit geldt alleen nog voor de openstaande dossiers binnen de aflopende regeling. Tot nu toe is hier beperkt een beroep op gedaan.
- Risico's informatieveiligheid
Betrouwbare informatie is cruciaal voor het functioneren van onze organisatie. Knelpunten in de informatievoorziening of informatiebescherming kunnen onze bedrijfsvoering substantieel schaden. Op dit moment worden de informatieveiligheidsrisico's bij de belangrijkste bedrijfsprocessen in kaart gebracht. Op basis hiervan kan de impact worden bepaald en worden beoordelende of aanvullende beheersmaatregelen nodig zijn.
- Deelnemerisico Houdstermaatschappij Zuid-Holland
De Houdstermaatschappij Zuid-Holland is in 2017 opgericht en in de loop van 2017 worden kapitaalstortingen verricht. Net als bij InnovationQuarter en ROM-Drechtsteden loopt de provincie risico op waardedaling van het gestorte aandelenkapitaal.

Nr.	Risico (bedragen x € 1 mln)		max. schade	kans van optreden	Effect netto (i)	Effect netto (s)	Doel
1	Lagere uitkering Provinciefonds	s	2	25-50%		0,8	AM
2	Lagere opbrengst MRB	s	3	0-25%		0,4	AM
3	Schadeclaims vergunningverlening ontgrondingen	s	20	PM	PM	PM	1.6
4	Waardeontwikkeling grondaandeel Zuidplas	i	17	50-75%	10,6		3.5
5	Financiële gevolgen NNN/UPG	s	1	0-25%		0,1	1.3/1.4
6	BRZO / RIE-bedrijven kunnen niet meer aan vergunningplicht voldoen	s	15	0-25%		2	1.6
7	Garantstelling personenvervoer over water	i	5	0-25%	0,6		2.2
8a	De Europese Commissie kan subsidiabiliteit van uitgaven betwisten (programma periode 2014-2020)	i	2,5	25-50%	0,9		3.1
8b	De Europese Commissie kan subsidiabiliteit van uitgaven betwisten (programma periode 2007-2013)	i	7,4	0-25%	0,9		3.1
9	Renterisico	s	PM	PM		PM	2.2
10	Omgevingsrisico's vergunningverlening en handhaving	s	5	0-25%		0,6	1.6
11	Maatregelen Rijk emu-tekort	i	PM	PM	PM	PM	AM
12	Risico's PMR	i	PM	PM	PM		1.3
13	Deelname ROM-D	i	8,2	0-25%	1		3.1
14	Deelname IQ	i	20,3	0-25%	2,5		3.1
15	Geen aflossing gegarandeerde leningen	i	6,8	0-25%	0,8		AM
16	Herinrichting Meeslouwerplas	i	4,4	0-25%	0,6		1.2
17	Inlenersaansprakelijkheidsrisico	s	0,3	0-25%		0,1	1 t/m 4
18	Doorlevering gronden TBO's	i	9,6	0-25%	1,2		1.3
19	Meerkosten a.g.v. onverwachte incidenten areaal	i	25	0-25%	3,1		2.1
20	Invoering omgevingswet	s	PM	PM		PM	3.4
21	Onvoorziene incidenten bij projecten in uitvoering	i	PM	PM	PM	PM	2.1
22	Claims op subsidieregeling bedrijventerreinen	i	1.0	0-25%	0,1		3.5
23	Risico's informatieveiligheid	i	PM	PM	PM		Bedrijfsvoering
24	Deelname HZH	i	93,8	0-25%	11,7		3.2
	Totaal				34	4	

3.2 Toelichting op de inventarisatie van de weerstandscapaciteit

Onderstaande tabellen bevat de uitkomsten van de inventarisatie van de weerstandscapaciteit (stand Begroting 2018).

Structurele weerstandscapaciteit

De structurele weerstandscapaciteit bestaat uit de onbenutte belastingcapaciteit in de algemene middelen.

Het structurele saldo is niet meegenomen bij deze inventarisatie (dit vanwege onzekerheid over de uitkomsten van het regeerakkoord).

Structurele weerstandscapaciteit (bedragen x € 1 mln)	2018	2019	2020	2021	Gemiddeld
Onbenutte belastingcapaciteit	71,6	71,6	71,5	71,5	71,6
Totaal	71,6	71,6	71,5	71,5	71,6

Uit de tabel blijkt een structurele weerstandscapaciteit van gemiddeld € 71,6 mln. Hiertegenover staan circa € 4 mln aan structurele risico's (zie onderdeel 3.1). Daarmee komen we op een structureel weerstandsvermogen van "17,9" (€ 71,6 mln delen door € 4 mln). Dat betekent dat tegenover elke euro aan structurele risico's ruim € 17 euro aan structurele weerstandscapaciteit beschikbaar te maken is. Dat is ruim meer dan de (door eigen beleid) voorgeschreven streefwaarde van "twee"

Incidentele weerstandscapaciteit

De incidentele weerstandscapaciteit bestaat uit de algemene reserve en dat deel van de programmareserves waar geen juridische verplichtingen tegen overstaan.

Incidentele weerstandscapaciteit (bedragen x € 1 mln)	2018
Reserves	717
Af: juridisch verplicht	-21
Totaal	696

Uit de tabel blijkt een incidentele weerstandscapaciteit van € 696 mln. Hiertegenover staan € 34 mln aan incidentele risico's. Daarmee komen we op een incidenteel weerstandsvermogen van "20,7" (€ 696 mln delen door € 33,5 mln). Dat is ruim meer dan de (door eigen beleid) voorgeschreven streefwaarde van "twee".

1.	Lagere uitkering Provinciefonds
Omschrijving	Risico is dat de inkomsten uit het Provinciefonds afwijken van wat in de begroting geraamd is, door: - ontwikkelingen in het accres (het fonds is via het zogeheten accres gekoppeld aan de ontwikkeling van de netto gecorrigeerde rijksuitgaven); - ontwikkelingen in de verdeelmaatstaven (bijvoorbeeld aantal inwoners / woonruimten); - effecten van taakmutaties (bijvoorbeeld bij nieuwe taken voor provincies of bij overheveling van taken en bijbehorende middelen aan gemeenten); - effecten van onder- en overschrijdingen van het plafond van het BTW-compensatiefonds; - de mogelijkheid van een eenzijdige korting door een nieuw kabinet.
Impact	Lopende het jaar kunnen zich relatief beperkte ontwikkelingen voordoen in het accres, de verdeelmaatstaven, taakmutaties en het BTW-compensatiefonds (BCF). De maximale impact hiervan wordt ingeschat op circa € 2 mln. Als deze ontwikkelingen zich voordoen, dan kunnen deze incidenteel worden opgevangen binnen de algemene reserve. Voor structurele consequenties zal separaat dekking moeten worden gevonden binnen de begroting. Met de lopende kabinetsformatie speelt het concrete risico van een generieke korting op het Provinciefonds. In verkiezingsprogramma's wordt gesproken over een generieke korting van € 900 mln op het Gemeente- en Provinciefonds. Het maximale aandeel van de provincie Zuid-Holland hierin zou (op basis van de huidige verdeling van de fondsen) circa € 12 mln kunnen bedragen. Het risico van een dergelijke korting wordt opgevangen door in de Begroting 2018 uit te gaan van een neutrale ontwikkeling van de algemene uitkering in 2018 en de voordelige ontwikkeling uit de Meicirculaire 2017 behoedzaamheidshalve niet mee te nemen.
Maatregelen	- op de voet volgen van ontwikkelingen (Centraal Plan Bureau (CPB)-rapporten, rijksbegroting, circulaire); - betrokkenheid via het IPO bij onder andere verdeelvraagstukken; hanteren behoedzaamheid bij het ramen van de inkomsten uit het Provinciefonds.
Status	De kabinetsformatie loopt en is mogelijk in het najaar van 2017 afgerond. Zodra de effecten op de inkomsten van de provincie Zuid-Holland op de inkomsten uit het Provinciefonds bekend zijn, zullen PS hierover worden geïnformeerd. Momenteel lopen de onderhandelingen voor een nieuw kabinet. Een nieuw regeerakkoord zal ongetwijfeld ook effect hebben op de inkomsten uit het Provinciefonds. Dit kan zowel positief (via het accres) zijn, als negatief (bijvoorbeeld via een korting). PS zullen over de uitkomsten worden geïnformeerd.

2.	Lagere opbrengsten Motorrijtuigenbelasting (MRB)
Omschrijving	Risico is dat de inkomsten uit de opcenten lager uitvallen dan geraamd. Bepalend voor de omvang van de inkomsten zijn het aantal belastingplichtige auto's, het gemiddelde gewicht en het betaalgedrag van de belastingplichtigen. Deze variabelen zijn weer afhankelijk van macro-economische factoren (zoals de koopkracht van gezinnen), maatschappelijke ontwikkelingen (veranderende voorkeuren) en wet- en regelgeving (mate waarin sprake kan zijn van vrijstellingen).
Impact	De onzekerheid in de omvang van de inkomsten door exogene ontwikkelingen is relatief beperkt. In de afgelopen jaren hebben zich geen tegenvallers voorgedaan. Derhalve is de behoedzaamheidsmarge van 1% waarmee in de raming tot nu toe rekening werd gehouden vervallen. Gegeven de kleine kans (0-25%) op tegenvallers wordt dit alleen in de paragraaf weerstandsvermogen als risico meegenomen.
Maatregelen	- Ontwikkelingen in het wagenpark worden gevolgd (op basis van de gegevens van de belastingdienst per 1 januari en 1 juli van het kalenderjaar); - Maandelijks rapporteert de belastingdienst over de werkelijk ontvangen inkomsten.
Status	Risico is qua kans en omvang ongewijzigd.

3.	Schadeclaims vergunningverlening voor ontgrondingen
Omschrijving	In de Ontgrondingenwet is een regeling voor nadeelcompensatie opgenomen. Nadeelcompensatie houdt in dat de overheid aan belanghebbenden de schade vergoedt die zij ondervinden van een op zichzelf rechtmatig overheidsbesluit. De regeling in de Ontgrondingenwet houdt in dat de provincie aan de aanvrager van de vergunning of aan andere belanghebbenden de schade moet vergoeden die deze lijden als gevolg van een ontgrondingsvergunning, indien deze schade redelijkerwijs niet voor hun rekening hoort te blijven. Ook buiten het geval van nadeelcompensatie is het mogelijk dat de provincie wordt geconfronteerd met een claim van schade die is ontstaan als gevolg van een vergunde ontgroning. In het bijzonder bij grote actuele ontgrondingen, zoals zandwinningen, is het risico op schade aan de omgeving reëel aanwezig.
Impact	Per geval kan de schadeclaim hoog zijn. Dit wordt beïnvloed door de aard en de omvang van de ontgroning en het karakter van de omgeving. Voor een grote zandwinning moet de omvang van de mogelijk te vergoeden schade worden gesteld op circa € 20 mln.
Maatregelen	De vergunningverlening is sinds 1 januari 2013 ondergebracht bij Omgevingsdienst Haaglanden; toezicht en handhaving gebeuren door de omgevingsdienst waarbinnen de desbetreffende ontgroning plaatsvindt. Beperking van dit risico door de provincie vergt adequaat toezicht op een zorgvuldige uitvoering van deze taken door de omgevingsdienst.
Status	Het betreft hier een doorlopend risico. In 2014 heeft de Raad van State een vordering in verband met ambtshalve wijziging ontgrondingenvergunning Zevenhuizerplas afgewezen. In augustus 2015 is er een dagvaarding gekomen voor de stillig schadeclaim in relatie met deze ambtshalve wijziging. De provincie kan voor deze vordering een beroep doen op de aansprakelijkheidsverzekering (onrechtmatig handelen in verband met vernietiging van een besluit). De mogelijkheid tot claims voor deze ambtshalve wijziging verjaart in 2017. In 2017 is er een claim ingediend met betrekking tot dit dossier. Op basis van de op dit moment beschikbare informatie is het nog niet mogelijk een reële kans dat de claim wordt gehonoreerd te schatten en het risico te kwantificeren. Zodra meer informatie beschikbaar is, kan het risico worden gekwantificeerd.

4.	Gevolgen waardeontwikkeling grondaandeel Zuidplas
Omschrijving	De provincie neemt voor 40% deel aan de Gemeenschappelijke Regeling (GR) Grondbank Rotterdam Zoetermeer Gouda (RZG) Zuidplas. Deze gronden zullen ten behoeve van de beoogde gebiedsontwikkeling worden verkocht. De ontwikkeling zal geleidelijk plaatsvinden over een langere periode. De bezittingen van de Grondbank liggen voor een aanzienlijk deel in de deelgebieden die pas na 2025 aan de orde zullen komen. De opbrengst van de verkoop is onzeker, het risico bestaat dat de daadwerkelijke waarde van de bij de Grondbank in eigendom zijnde grond lager is dan de boekwaarde, maar het is ook goed mogelijk dat de verkoop leidt tot een hogere opbrengst dan de boekwaarden. Omdat de boekwaarden van alle gronden nu hoger is dan de taxatiewaarde heeft de Grondbank een negatieve algemene reserve. Dit is toegestaan mits er voldoende perspectief is op herstel. Op grond van de in opdracht van de Grondbank uitgevoerde berekeningen is geconstateerd dat dit perspectief er (deels) is. De onzekerheden en afhankelijkheden zijn echter zeer groot. Nieuwe ontwikkelingen in de Zuidplas kunnen overigens op termijn zowel een positief als een negatief effect hebben op de waardeontwikkeling van de gronden. Ook kan aanpassing van het provinciaal ruimtelijk beleid ertoe leiden dat op deelgebieden bepaalde ontwikkelingen niet meer wenselijk zijn. Dit kan leiden tot verminderde opbrengst bij verkoop.
Impact	Per 1 januari 2015 bezit de Grondbank circa 301 ha grond met een boekwaarde van circa € 97 mln. De provincie is voor 40% risicodragend. De GR Grondbank blijft in ieder geval tot 1 januari 2020 bestaan. Bij de berekening van de maximale waardedaling wordt uitgegaan van een situatie waarin de waarde van de grond daalt tot agrarische waarde. Deze maximale waardedaling is aanvullend op het bedrag waarvoor al een voorziening is getroffen.

Maatregelen	- Als gevolg van waardedalingen van de gronden heeft de Grondbank in 2011 een voorziening grondvoorraden ad € 30 mln opgenomen en daar een negatief eigen vermogen van € 30 mln tegenover gezet. Op basis daarvan heeft de provincie in 2011 een voorziening getroffen van € 12 mln (40% van het negatieve eigen vermogen). Elk jaar wordt 1/3 deel van de gronden opnieuw getaxeerd door een onafhankelijke taxateur. De uitkomst wordt geëxtrapoleerd naar het totale grondbezit. Eventuele waardedalingen of -stijgingen worden verrekend met de deelnemers. Op grond van de eind 2015 uitgevoerde taxaties is geconstateerd dat de boekwaarde van de gronden met € 6 mln is gestegen, waardoor de provincie € 2,4 mln van de voorziening kan laten vrijvallen (40% van € 6 mln). De stand van de voorziening per 31-12-2015 bedraagt nu € 9,6 mln. - Het bestuur van de Grondbank stelt periodiek een UitnamestrategieKader vast. Hierin zijn onder andere het beleid voor gronduitgifte, het beheer en de stimulering van gebiedsontwikkeling vastgelegd. - Het risico kan daarnaast beheerst worden door het in ontwikkeling brengen van gronden op basis van de afspraken die de samenwerkende partijen daarover maken. - Gronden die op basis van het ruimtelijk beleid niet in aanmerking komen voor verdere ontwikkeling worden door de Grondbank afgestoten. - Het Uniform Subsidiekader (USK) uitvoeren zoals beheer van gronden met doel waarde behoud en het proactief reageren op de vraag uit de markt. Vanaf 2012 worden de rente- en organisatiekosten niet meer aan de boekwaarde toegerekend, maar verwerkt in de deelnemersbijdrage. Hierdoor neemt de boekwaarde niet verder toe.
Status	De omvang van het risico is onveranderd geschat op €17 mln (naast de voorziening van € 9,6 mln). De kans dat de omvang van de verstedelijking op gronden van de grondbank afneemt en daarmee dat dit risico optreedt, is groter dan voorheen. Het speelveld van de gebiedsontwikkeling is veranderd en beleidsmatig is de aandacht nadrukkelijker komen te liggen op verstedelijking in de bestaande kernen.

5.	Financiële risico's ontwikkelopgave NNN / UPG
Omschrijving	Risico is dat de provincie niet of niet tijdig voldoende middelen beschikbaar heeft om de ontwikkelopgave voor het Natuurnetwerk Nederland (voorheen EHS) te kunnen realiseren.
Impact	Grond voor grond: de verkoop van provinciale gronden kan tegenvallen door dalende grondprijzen. In de Uitvoeringsstrategie is uitgegaan van een gemiddelde opbrengst van € 6 mln per jaar. Het is lastig om een inschatting te maken van de hoogte van eventuele tegenvallers door lagere grondprijzen, uitgegaan wordt van een maximaal risico van € 1 mln per jaar. De kans van optreden van dit risico wordt als laag beschouwd (0-25%).
Maatregelen	De volgende beheersmaatregelen zijn/worden genomen: - Conform de Uitvoeringsstrategie EHS geldt het uitgangspunt dat doelen en middelen in balans moeten zijn, dit is inclusief het beheer van nieuwe natuurgebieden. In de Uitvoeringsstrategie NNN worden drie fasen onderscheiden (2013-2016, 2017-2021 en 2021-2027) met elk een eigen ijkpunt. Doel is dat PS weloverwogen keuzes kan maken ten aanzien van de inzet van middelen in relatie tot de beschikbaarheid ervan en de programmering. Voor de risicobeheersing heeft PS een strategische reservering opgenomen. In 2021 besluit PS of er voldoende financiële middelen beschikbaar zijn om de strategische reservering uit te kunnen voeren. Ten aanzien van de grond-voor-grond opbrengsten zal een actief beleid worden gevoerd om alle gronden tijdig vrij te spelen voor de verkoop, zodat de geplande opbrengst kan worden gerealiseerd. Op dit moment is de grondprijs gunstig en vormt geen drukkende factor op de opbrengst; - In het Hoofdlijnenakkoord 2015–2019 zijn structurele middelen beschikbaar gesteld waarmee de toename van de beheerlasten na realisatie van de NNN-opgave in de periode t/m 2021 gedekt is. Gecontinueerd worden de maatregelen om de uitvoeringslasten van subsidieverlening te verlagen.

	Hiermee is het risico van onvoldoende middelen voor beheer gereduceerd tot nihil; De genoemde incidentele tegenvallers kunnen worden beperkt door heldere afspraken te maken met (gebieds-) partijen, waarbij eventueel in af te sluiten overeenkomsten taakstellende budgetten worden afgesproken. Dit geldt eveneens voor de EU-middelen voor agrarisch natuurbeheer. Wanneer de bijdragen van regionale partijen achterblijven, zal de programmering worden aangepast.
Status	In oktober 2016 is voor de NNN de nieuwe programmaperiode 2017–2021 uitgewerkt en vastgesteld. Hierin is opgenomen een analyse van de risico's voor deze nieuwe periode. De voortgang geeft geen reden voor bijstelling van het financiële risico.

6.	BRZO en/of RIE-bedrijven kunnen niet meer aan vergunningplicht voldoen
Omschrijving	De provincie is bevoegd gezag voor de vergunningverlening aan BRZO en/of RIE (Besluit risico zware ongevallen / richtlijn industriële emissies) bedrijven. Ingeval van een faillissement en/of calamiteiten (zoals brand) kan de situatie ontstaan dat een bedrijf niet meer aan zijn vergunningplicht kan voldoen. Hierbij kan sprake zijn van gevolgschade. Bij gevolgschade kan gedacht worden aan de kosten van verwijdering van (afval)stoffen of sanering. Indien een bedrijf niet meer aan zijn vergunningplicht kan voldoen betekent dit niet automatisch dat de provincie verantwoordelijk is voor de ontstane schade. In eerste instantie zal gekeken worden naar de vergunninghouder en zijn verzekering. Indien de vergunninghouder failliet is en er onvoldoende middelen in de boedel aanwezig zijn, komen de eigenaren van de grond en opstallen in beeld. Indien er dan restkosten overblijven waarvoor geen juridisch aan te spreken verantwoordelijke is, kan de provincie er vanuit haar maatschappelijke verantwoordelijkheid voor kiezen (een deel) van deze kosten voor haar rekening te nemen.
Impact	De kans dat dit risico zich voordoet wordt zeer klein geacht (de laatste keer dat dit zich voor heeft gedaan is meer dan 10 jaar geleden). Als het zich voordoet kan de impact groot zijn (al kunnen de kosten per situatie sterk verschillen). Voor de berekening in de paragraaf Weerstandsvermogen wordt daarom uitgegaan van een zeer kleine kans van optreden (0-25%) met een geschatte impact van € 15 mln (uitgaande van hooguit één incident per jaar).
Maatregelen	De vijf omgevingsdiensten voeren het toezicht op de RIE-bedrijven uit en de omgevingsdienst DCMR voert het toezicht op de BRZO-bedrijven uit conform de nota VTH. - Door goed toezicht te houden en scherp te handhaven op naleving van de voorschriften voor omvang en soorten (afval)stoffen, wordt het risico beperkt tot de vergunde (afval)stoffen. - De BRZO / RIE-bedrijven worden periodiek gecontroleerd op de wijze van opslag van de (gevaarlijke) stoffen. De omgevingsdiensten voeren regelmatig en frequent overleg met de portefeuillehouders vergunningverlening en toezicht & handhaving over uitvoeringsdilemma's en beoogde handhavingsbesluiten. Op grond van de provinciale mandaatbesluiten moet de directeur van een omgevingsdienst informatie verschaffen aan- en overleg voeren met de portefeuillehouder indien de uitoefening van een gemandateerde bevoegdheid naar verwachting politieke en maatschappelijke gevolgen kan hebben of indien een besluit tot consequentie kan hebben dat de provincie of Gedeputeerde Staten aansprakelijk worden gesteld of anderszins aangesproken worden.
Status	Het betreft hier een doorlopend risico. Door de wijze waarop toezicht wordt gehouden en het feit dat het risico zich afgelopen jaren niet heeft voorgedaan, wordt de kans van optreden als klein ingeschat.

7.	Garantstelling Contract Personenvervoer over Water (POW)
Omschrijving	Het Contract Personenvervoer over Water (POW) betreft een vervoersdienst tussen Dordrecht en Rotterdam en binnen de Drechtsteden. Dit contract loopt van 1 januari 2010 tot 1 januari 2022. Hierin is opgenomen dat de in te zetten schepen aan het einde van de contractperiode overgaan naar de nieuwe vervoerder tegen het voorgeschreven restant van de boekwaarde van € 2,9 mln ultimo 2021. Tegenover de vreemd vermogen verstrekker staat de provincie garant voor het verschil tussen de opbrengst en de boekwaarde van de schepen bij tussentijdse beëindiging vanwege betalingsproblemen van de vervoerder. Deze garantstelling is in 2015 geactualiseerd en bevestigd aan Rabobank.
Impact	Maximale impact van het risico op basis van stand ultimo 2017 is € 5 mln.
Maatregelen	In de aanbestedingsleidraad zijn door de provincie diverse aanvullende maatregelen opgenomen die de kans op een succesvolle exploitatie van POW vergroten.
Status	Het contract is ingegaan per 1 januari 2010.

8a.	De Europese Commissie kan subsidiabiliteit van uitgaven betwisten (programma periode 2014-2020)
Omschrijving	De provincie loopt bij Europese projecten (voor de onderdelen waarvoor zij (eind)verantwoordelijk is) het risico dat uitgaven achteraf als niet-subsidiabel worden aangemerkt, omdat niet voldaan is aan administratieve eisen. Dit blijkt bij indiening van declaraties bij het desbetreffende programma. Het maximale risico is het relatieve aandeel van de Europese subsidie in de gemaakte uitgaven. Daarnaast bestaat bij een afgesloten Europees subsidieproject het risico dat achteraf uitgaven ten behoeve van het project niet-subsidiabel worden geacht naar aanleiding van een extra controle. Subsidies kunnen dan, zelfs vijf jaar na afsluiting van het subsidieprogramma, worden teruggevorderd. Het teruggevorderde bedrag kan oplopen tot 50% van de totale omvang van de projectkosten.
Impact	In de huidige programma periode is de provincie op dit moment betrokken bij 6 verschillende projecten, in 4 verschillende programma's. Het is mogelijk dat de provincie in de toekomst in meerdere projecten en programma's gaat deelnemen. De provincie ontvangt voor deelname aan deze 6 projecten totaal € 4.5 mln. Aangezien het risico verspreid is over meerdere projecten en programma's wordt de impact van het risico geschat op € 2,5 mln.
Maatregelen	• Bewaking van de subsidiabiliteit van uitgaven door goede projectvoorbereiding en -selectie. • Voortdurende bewaking van de procedures voor het indienen van tussentijdse declaraties. • Zorgdragen voor een goede archivering van al afgerekende projecten naar de maatstaven van de Europese Commissie.
Status	Voor de nu lopende periode (2014-2020) zijn 6 projecten in uitvoering. Het steunpunt subsidies van de provincie bewaakt op actieve wijze dat voldaan wordt aan de eisen van de Europese Unie.

8b.	De Europese Commissie kan subsidiabiliteit van uitgaven betwisten (programma periode 2007-2013)
Omschrijving	De provincie loopt bij Europese projecten (voor de onderdelen waarvoor zij (eind)verantwoordelijk is) het risico dat uitgaven achteraf als niet-subsidiabel worden aangemerkt, omdat niet voldaan is aan administratieve eisen. Subsidies kunnen vijf jaar na afsluiting van het subsidieprogramma worden teruggevorderd. Het teruggevorderde bedrag kan oplopen tot 50% van de totale omvang van de projectkosten.
Impact	In totaal heeft de provincie in de vorige periode € 14,3 mln aan Europese financiering ontvangen voor deelname aan 10 projecten in 3 verschillende programma's. De impact van dit risico wordt geschat op € 7,4 mln.
Maatregelen	Zorgdragen voor een goede archivering van al afgerekende projecten naar de maatstaven van de Europese Commissie.
Status	In afwachting van mogelijke controles.

9.	Renterisico
Omschrijving	De provincie trekt langlopende leningen aan om in de eigen financieringsbehoefte te voorzien. De financieringsbehoefte zal de komende jaren naar verwachting toenemen door de afloop van bestaande leningen, de omvang van voorgenomen investeringen en de afname van eigen financieringsmiddelen (door de geraamde benutting van reserves en voorzieningen). De jaarlijkse kosten van de financieringsbehoefte (rentelasten) worden bepaald door de omvang van de bestaande leningenportefeuille, de financieringsbehoefte als gevolg van voorgenomen investeringen en de van toepassing zijnde rentetarieven.
Impact	In de afgelopen jaren waren voldoende liquiditeiten beschikbaar zodat het niet nodig was om op de kapitaalmarkt leningen aan te trekken. Gezien de voorgenomen investeringen van Zuid-Holland zal er naar verwachting vanaf 2018 weer een financieringsbehoefte ontstaan. In deze meerjarenbegroting is rekening gehouden met het rentepercentage zoals vastgesteld door PS in de kadernota. Als de daadwerkelijk rente op het moment van afsluiten van een lening hoger is dan het begrote rentepercentage ontstaat er een structureel nadeel in de begroting.
Maatregelen	Bij de berekening van de toekomstige rentelasten in de meerjarenbegroting wordt uitgegaan van een behoedzame benadering. Er wordt gerekend met het "hoge" rentescenario uit de lange termijnanalyse. Concreet betekent dit voor het jaar 2018 een rente van 2,2% oplopend met 0,2% per jaar.
Status	Gegeven het feit dat met een hoog rentescenario rekening wordt gehouden in de meerjarenbegroting en het werken met een nog hoger percentage niet realistisch is, is er voor dit risico vooralsnog alleen een PM post opgenomen.

10.	Omgevingsrisico's vergunningverlening en handhaving
Omschrijving	Vergunningverlening en handhaving kennen altijd omgevingsrisico's. Het is een politiek gevoelig beleidsveld. De betrokkenheid van burgers en externe partijen en daarmee de beïnvloeding van externen bij de uitvoering van de werkzaamheden is groot. In het kader van de besluitvorming lopen de omgevingsdiensten dan wel de provincie dan ook altijd juridische risico's. Tegen menig besluit wordt bezwaar dan wel beroep aangetekend. Verder kunnen claims als gevolg van economische, milieu- of gezondheidsschade leiden tot extra kosten voor de provincie. Daarnaast kunnen kosten ontstaan als gevolg van handhavingsbesluiten als bestuursdwang. Het nemen van bestuurlijk gecalculeerde risico's is een onderdeel van het vergunningverlenings- en toezicht- en handhavingsbeleid. De omgevingsdiensten voeren dit beleid uit namens de provincie.
Impact	Het terugbetalen van eventuele proceskosten, evenals schadeclaims alsmede onvoorziene kosten als gevolg van handhavingsbesluiten, is een financieel risico. De kosten voor bestuursdwang kunnen in principe verhaald worden op het bedrijf, het risico bestaat dat dit niet (meer) mogelijk is. Er wordt uitgegaan van maximaal € 5 mln op jaarbasis.
Maatregelen	De vergunningverlening, toezicht en handhaving is ondergebracht bij de omgevingsdiensten. De provincie ziet erop toe dat de omgevingsdiensten de provinciale beleidskaders conform de Nota VTH uitvoeren en voldoen aan de vigerende kwaliteitscriteria.
Status	Het betreft hier een doorlopend risico. In 2017 hebben zich geen extra kosten voorgedaan als gevolg van claims. In deze paragraaf wordt het risico met betrekking tot de Derde Merwedehaven separaat toegelicht.

11.	Maatregelen Rijk in verband met EMU-tekort
Omschrijving	Op grond van de wet Houdbare Overheidsfinanciën (HOF) moeten decentrale overheden een gelijkwaarde inspanning leveren bij de beheersing van het zogeheten EMU-saldo. Het EMU-saldo is het totaal van alle inkomsten en uitgaven van Rijk, sociale fondsen en decentrale overheden tezamen. Er gelden Europese regels voor het EMU-saldo van lidstaten. In tijden van economische tegenwind mag er een tekort zijn van maximaal 3 procent van het bruto binnenlands product (bbp). Onder normale omstandigheden (zoals nu voor Nederland geldt) mag het tekort maximaal 0,5% van het bbp bedragen. Het Rijk maakt periodiek afspraken over het maximale aandeel van decentrale overheden in het EMU-saldo. Dit was jaren achtereen 0,5% bbp, maar sinds de aanscherping van de Europese begrotingsregels is dit stapsgewijs teruggebracht naar 0,3% (met als streefwaarde zelfs 0,2%). Op basis van de wet HOF kan het Rijk maatregelen nemen als decentrale overheden in enig jaar hun maximale aandeel overschrijden en meerjarig geen zicht is op verbetering. Dit kan het Rijk ook doen als Nederland voldoet aan de Europese regels, maar decentrale overheden hun maximale aandeel overschrijden. Bij maatregelen kan het gaan om het maken van afspraken over het faseren van grote uitgaven, maar ook (in het uiterste geval) om een korting op het Gemeente- en/of Provinciefonds.
Impact	De (dalende) norm voor decentrale overheden kan komende jaren knellen. De kans is dus aanwezig dat decentrale overheden komende jaren de norm gaan overschrijden. Of het Rijk dan ook echt maatregelen gaat treffen is echter nog maar de vraag. De minister van Financiën heeft bij de behandeling van de wet HOF toegezegd, dat de wet niet ten koste zal gaan van investeringen door decentrale overheden. Hieruit spreekt in ieder geval de verwachting dat het Rijk niet snel in zal grijpen (misschien alleen als het nodig is om te kunnen voldoen aan de Europese regels). Daarnaast kent de rijksbegroting (in het licht van de aantrekkende economie) een positief saldo. Dat maakt de noodzaak om maatregelen te treffen ook kleiner. Of dat ook zo blijft is afhankelijk van de keuzes van het nieuwe kabinet en de afspraken tussen het nieuwe kabinet en decentrale overheden over beheersing van het EMU-saldo. Zodra hier meer over bekend is, wordt het risico geactualiseerd.
Maatregelen	Met de betrokken koepels (VNG, UvW, IPO) wordt samen opgetrokken om het belang richting Rijk goed voor het voetlicht te krijgen, namelijk: handhaving mag niet ten koste gaan van investeringen door decentrale overheden.
Status	Zie maatregelen.

12.	Risico's PMR - 750 ha natuur en recreatie
Omschrijving	De uitvoeringskosten uitwerkingsovereenkomst PMR: risico's doen zich voor bij de ontwikkelingen van de grondprijzen. Op dit vlak zijn er de algemene ontwikkelingen van de prijzen, daarnaast zijn ook de onderhandelingen tussen verkopende en kopende partij van invloed op de prijs. Een ander risico zijn de verzoeken tot planschade (bestemmingsplan Buitenland van Rhoon 2012) die per juli 2017 zijn ingediend door 13 partijen.
Impact	De impact van dit risico hangt af van de mate waarin zich onvoorziene omstandigheden voordoen. Op basis van een inschatting van de financiële risico's wordt de omvang van de post onvoorzien periodiek bijgesteld.
Maatregelen	De provincie voert het PMR-project 'Buitenland van Rhoon' voor eigen rekening en risico uit. Hiervoor is een taakstellend budget beschikbaar. De financiering van het project is gedekt door de gezamenlijke PMR-partners en vastgelegd in de UWO PMR 750 ha. De bijdrage van Zuid-Holland bedraagt € 9 mln, de stadsregio Rotterdam draagt € 18 mln bij en het Rijk € 112 mln. In geval van onvoorziene omstandigheden (zoals excessieve grondprijsstijgingen) kan de provincie in overleg treden met het Rijk (op grond van art. 12 van de UWO). Om de financiële risico's goed te beheersen wordt risicomanagement toegepast. Met

	behulp van een (financiële) businesscase is inzichtelijk gemaakt wat mogelijke meerkosten zouden kunnen zijn als deze risico's zich voordoen. De verwachtingswaarde van mogelijke meerkosten, volgend uit het financieel risicoprofiel, vormt de onderbouwing van deze post in de businesscase van het project (over de gehele looptijd tot en met 2021). De totale omvang van het risico bedraagt € 15,3 mln. Mocht de verwachtingswaarde stijgen dan zal de omvang van het risico daarop worden aangepast. Mocht uit nieuwe ontwikkelingen blijken dat het taakstellend budget overschreden wordt, dan dienen er beheersmaatregelen getroffen te worden (zoals besparen op andere kostenposten of zoeken van andere geldbronnen).
Status	Met de financiële gevolgen van de risico's rond grondprijsontwikkeling en planschadeclaims is in het taakstellend budget rekening gehouden. Extra afdekking is op dit moment niet nodig. Ook spelen momenteel geen andere financiële risico's m.b.t. de gebiedscoöperatie. In de loop van 2018 zal het risicodossier worden geactualiseerd en zal opnieuw een relatie worden gelegd met de paragraaf Weerstandsvermogen.

13.	Deelnamerisico ROM-D Capital BV
Omschrijving	De provincie neemt met € 10 mln deel in ROM-D Capital BV, het publiek investeringsfonds van de Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Drechtsteden. Besluitvorming hierover is in 2012 afgerond. De daadwerkelijke storting van dit bedrag is eind december 2012 gebeurd. Door deze kapitaalbreng heeft de provincie aandelen in ROM-D Capital verworven. Het financiële risico voor de provincie is gelegen in waardevermindering van de aandelen. ROM-D Capital BV heeft (op termijn) een revolverend karakter. Dit houdt in dat het initiële vermogen ten minste in stand dient te blijven. Er worden alleen projecten gefinancierd waarvan op basis van een businesscase kan worden aangetoond dat deze op termijn winst of meerwaarde genereren. Om continuïteit te waarborgen en het weerstandsvermogen te versterken wordt op de lange termijn een gematigd (gemiddeld) rendement op de projecten nagestreefd van 3%. Gerealiseerde rendementen blijven binnen de vennootschap beschikbaar. Kerntaak van de ROM-D is het ontwikkelen en herstructureren van bedrijventerreinen. De andere deelnemers in ROM-D Capital BV zijn naast de provincie de Gemeenschappelijke Regeling Drechtsteden en de gemeente Dordrecht.
Impact	ROM-D Capital BV stelt werkkapitaal beschikbaar aan werkmaatschappijen (de CV's). ROM-D Capital BV zal in het algemeen geen (extra) zekerheidstelling vragen en accepteert daarmee een hoger risicoprofiel dan private marktpartijen. Binnen de projectportefeuille wordt het vereveningsprincipe gehanteerd: winsten en verliezen op de projecten worden gesaldeerd. Het maximale risico voor de provincie is dat de aan een of meer CV's door ROM-D Capital beschikbaar gestelde gelden (deels) verloren gaan. Het maximale risico is gelijk aan het gestorte aandelenkapitaal in ROM-D Capital BV (€ 10 mln).
Maatregelen	Tot de beheersmaatregelen die zijn getroffen om de risico's zoveel mogelijk te beperken, behoort onder andere het in Drechtstedenverband vastgelegde uitgangspunt dat projecten budgettair neutraal overgaan van de betreffende gemeente naar ROM-D. Het risico voor ROM-D is dus in beginsel beperkt. Voor een aantal van deze projecten zal aan ROM-D Capital BV worden gevraagd om een bijdrage in het werkkapitaal. Dan bepaalt de provincie als aandeelhouder in ROM-D Capital BV mee waarvoor de middelen zullen worden ingezet. De aandeelhouders besluiten naar aanleiding van een advies van een onafhankelijk Investment-committee, dat weer adviseert op basis van een sluitende businesscase. Verder wordt de financiële stand van zaken periodiek beoordeeld op basis van de jaarrekening van de ROM-D (deze wordt vastgesteld door de aandeelhouders van de ROM-D, waaronder ook Zuid-Holland). Om het risico van waardedaling van de aandelen af te dekken is een reserve voor waarderingsverschillen gevormd.

Status	In 2014 evenals in 2013 heeft een negatieve waardeontwikkeling van de aandelen plaats gevonden. Oorzaak van de waardedaling is de afwaardering van de grondwaarde. Eind 2014 bedroeg de waarde van de provinciale deelneming in de ROM-D € 8,2 mln. Als gevolg hiervan is bij de Jaarrekening 2015 van de provincie een voorziening gevormd tot een bedrag van € 1,8 mln. De Jaarrekening 2015 is met een voordelig saldo van € 37.000 gesloten en de Jaarrekening 2016 is gesloten met een positief resultaat van € 1,8 mln. Eind 2016 bedraagt de waarde van de provinciale deelnemingen in de ROM-D € 9 mln. Er is geen aanleiding op dit moment om de voorziening van € 1,8 mln aan te passen. Bij een verdere waardestijging van de provinciale deelneming kan de hoogte van deze voorziening desgewenst worden bijgesteld. Bij diverse aandeelhouders van de ROM-D leeft de wens om de inzet van de ROM-D te herijken. Hierover worden gesprekken gevoerd. Ten behoeve van deze gesprekken heeft de provincie het voornemen om, bij voorkeur samen met overige aandeelhouders, dit risico en de waarde alsmede de structurele waardeontwikkeling te laten analyseren.

14.	Deelnemerisico InnovationQuarter
Omschrijving	De provincie neemt, samen met het ministerie van Economische Zaken, de gemeenten Rotterdam, Den Haag (o.a. via Stichting HEID), Delft, Leiden, Westland en de Zuid-Hollandse universiteiten en medische centra deel in InnovationQuarter. De organisatie bestaat uit twee entiteiten: de ROM InnovationQuarter B.V. en de Participatiemaatschappij InnovationQuarter B.V. De Participatiemaatschappij InnovationQuarter B.V. is een 100% dochter van de ROM InnovationQuarter B.V. Het kapitaal dat door de aandeelhouders in de ROM InnovationQuarter B.V. is gestort, wordt volledig aangewend voor het (revolverende) participatiefonds. De provincie heeft de storting in de eerste fase van € 10 mln in december 2013 verricht. In de tweede fase is een storting voorzien van € 15 mln (in 2017). De provincie verkrijgt door haar kapitaalbreng aandelen in de ROM InnovationQuarter B.V. Voorwaarde voor deelneming in de ROM InnovationQuarter B.V. is dat de provincie nooit meer kosten zal maken dan de investering groot is. Om dit te beheersen zal de provincie conform staand beleid geen meerderheid van de aandelen bezitten (maximaal 49,99%). Het huidige geplaatste kapitaal van de ROM B.V. bedraagt € 30,2 mln. Daarvan is de provincie op dit moment voor 33,11% aandeelhouder.
Impact	Het maximale risico is € 25 mln na de tweede storting die is voorzien eind 2017. Hiervan is € 4,7 mln gereserveerd binnen het begrotingsprogramma. Het resterende risico van € 20,3 mln is opgenomen in de paragraaf Weerstandsvermogen.
Maatregelen	In de beginfase zullen de kosten van de Participatiemaatschappij InnovationQuarter B.V. niet gedekt kunnen worden door de opbrengsten, omdat in deze opbouwperiode rendement uit investeringen nog beperkt zal zijn. Het uitgangspunt is dat het fonds in meerjarig perspectief revolverend moet zijn. Daarbij is in de aandeelhoudersinstructie (die doorwerkt via de Statuten) een termijn van 7 jaar afgesproken (2020) met een tussentijdse evaluatie in 2016. De aandeelhouders van InnovationQuarter hebben als eis gesteld dat de Participatiemaatschappij van InnovationQuarter in meerjarig perspectief de koopkracht van het vermogen in stand moet houden. Indien de aandeelhouders in het najaar 2017 instemmen met de aangepaste aandeelhoudersinstructie, wordt onder 'koopkracht van het doelvermogen' verstaan de koopkracht van het door de aandeelhouders ter beschikking gestelde kapitaal (kapitaal, agio en de per 1 januari 2016 aanwezige reserves) verminderd met de per 1 januari 2016 aanwezige liquide middelen. Het meerjarig perspectief betreft een periode van vijf jaar. Daarmee zal de waarde van de aandelen ook in stand worden gehouden. Dit is in de praktijk een ambitieuze doelstelling. Door professioneel fonds- en investeringsmanagement zullen de risico's zo goed als mogelijk worden ingezet en worden beheerst. Ook bevat de aandeelhoudersinstructie een bepaling dat een deel van het kapitaal in het participatiefonds buiten de primaire doelgroep geïnvesteerd mag worden, bijvoorbeeld om MBO / MBI's (Management Buy

	Outs / Ins) te financieren. Deze investeringen hebben een lager risicoprofiel en daarmee meer zekerheid op rendement. In principe worden de investeringen in de jaarrekening (en periodieke rapportages) van InnovationQuarter gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs. Daarnaast wordt periodiek beoordeeld door InnovationQuarter of er aanwijzingen zijn dat een investering aan een bijzondere waardevermindering onderhevig kan zijn. Indien dergelijke indicaties aanwezig zijn, wordt een voorziening vastgesteld. De voorziening wordt bepaald op basis van de International Private Equity and Venture Capital Investor Reporting Guidelines (IPEV). De kosten van de voorziening wordt direct als een last verwerkt in de winst- en verliesrekening. Overigens heeft de waardering tegen verkrijgingsprijs (of lagere waarde) tot gevolg dat ongerealiseerde waardeinstijgingen niet in de cijfers tot uitdrukking komt. De ambitie van InnovationQuarter is dat in de toekomst in de jaarrekening informatie wordt opgenomen van de ongerealiseerde waardeinstijgingen omdat het uiteindelijk rendement pas zichtbaar is na een periode van 7 à 8 jaar vanaf het moment deelname. Uit het rapport pag.98/99 'Evaluatie van de ROM's' van mei 2016 van Ecorys in opdracht van het ministerie Economische Zaken blijkt dat de aandeelhouderinstructie er toe leidt dat de ROM's strikt zijn in risicobeheersing. Mede ook omdat gevraagd wordt om het fonds een revolverend karakter te geven. Oftewel het fonds dient op totaalniveau zijn waarde te behouden. Het beheren van de risico's in de portefeuille is daarmee een belangrijk aspect van de werkzaamheden bij de ROM's. Ten eerste wordt er serieus beoordeeld of een potentiële participatie rendement kan opleveren. Daarnaast wordt er naar gestreefd om zoveel mogelijk andere (private) partijen te vinden die mee willen investeren in een onderneming. Hiermee wordt het risico verkleind. Ook vindt er om deze reden actief beheer plaats zodat tijdig ingegrepen kan worden als dat nodig is. Op totaalniveau wordt er tot slot naar gestreefd om een evenwichtige portefeuilleopbouw te hebben over meerdere segmenten en verschillende fasen zodat het totaal van de portefeuille minder afhankelijk is van incidentele risico's. Met bovenstaande zal door InnovationQuarter periodiek inzicht worden gegeven in de waardeontwikkeling van de investeringen van InnovationQuarter en daarmee ook de waarde van de aandelen van InnovationQuarter zelf. Om het risico van waardedaling van de aandelen af te dekken heeft de provincie een reserve voor waarderingsverschillen gevormd.
Status	Om te bepalen wat het risico van deze investering is, is in 2016 een risicoanalyse uitgevoerd door Deloitte. Er is een model voor risicoanalyse voor IQ ontwikkeld. Dit model is ontwikkeld n.a.v. de rapportage risicoanalyse IQ door Deloitte. Dit betreft de methodiek die we zullen toepassen ter onderbouwing van hoe hoog de risicoreserve zou moeten zijn ter dekking van de risico's van het gestort kapitaal in het participatiefonds van IQ. Op basis van deze methodiek is de opgebouwde reserve van € 4,7 mln t/m 2018 voldoende om de ingeschatte risico's voor de PZH ten aanzien van huidige ingebrachte kapitaal in het participatiefonds IQ te dekken. Aan de hand van deze methodiek wordt jaarlijks gezien of eventuele aanvulling van de reserve noodzakelijk wordt geacht. Op basis van de realisatiecijfers van IQ en de meerjarige prognose worden de risico inschatting jaarlijks bijgesteld. Op basis van de risicoanalyse 2016 kan de beoogde extra storting in de reserve InnovationQuarter van € 1,3 mln achterwege blijven De ontwikkeling van het risicoprofiel wordt in 2018 e.v. gemonitord en op basis hiervan zullen reserves worden bijgesteld.

15.	Geen aflossing gegarandeerde leningen derden
Omschrijving	De provincie Zuid-Holland staat in een aantal gevallen garant voor de rente en aflossing van door derden afgesloten geldleningen. Het betreft garantstellingen op het terrein van de gezondheidszorg en de verplichtingen van het Groenfonds. Er is sprake van een geleidelijke afbouw van de portefeuille gewaarborgde geldleningen van zorginstellingen vanwege de aflossing van de geldleningen.
Impact	De te lopen maximale schade bedraagt begin 2018 € 6,8 mln. Voor een deel van dit bedrag zijn hypothecaire zekerheden bedongen die kunnen worden uitgewonnen indien de provincie als borg wordt aangesproken. De kans van optreden van dit risico wordt dan ook laag ingeschat.
Maatregelen	Er worden geen nieuwe garanties meer verstrekt aan zorginstellingen. 100% van door de provincie gewaarborgde instellingen is aangesloten bij het Waarborgfonds voor de zorgsector.
Status	Het huidige risico omvat naast de garanties voor de zorginstellingen ook de garanties voor verplichtingen van het Groenfonds. Naar verwachting zijn alle garanties voor de zorginstellingen in 2024 volledig afgebouwd.

16.	Herinrichting Meeslouwerplas
Omschrijving	Op 26 augustus 2009 is de 'Basisovereenkomst' tussen BAM Wegen regio west B.V. en de provincie Zuid-Holland ondertekend. De basisovereenkomst heeft betrekking op de volgende zes projecten, samen 'het Werk' genoemd en in het vervolg als project Meeslouwerplas aangeduid: • Het verondiepen van de Meeslouwerplas (c.q. het herstel van de instabiele oevers); • Het herinrichten van de oevers; • Het realiseren van het krekengebied; • Het verduurzamen van de eilanden tussen Meeslouwerplas en de recreatieplas; • Het realiseren van twee geluidwerende voorzieningen; • Bouw nieuwe brug ter vervanging van de Bailey-brug. De ondertekening van de basisovereenkomst in augustus 2009 vormde de officiële start voor de uitvoeringsfase. Voor de doorlooptijd van het project wordt uitgegaan van tien jaar. De belangrijkste risico's van het project herinrichting Meeslouwerplas zijn: • Het project levert niet genoeg geld op; • Er komt binnen de termijn van tien jaar onvoldoende kwalitatief goede grond beschikbaar; • BAM stopt met de uitvoering van het project; • Het verondiepingswerk loopt vertraging op als gevolg van minder aanbod van bagger en grond.
Impact	Indien deze risico's werkelijkheid worden kan dat de volgende consequenties hebben: In de worst-case situatie wordt de voorinvestering van de provincie in de ophaalbrug en de compensatie van Recreatiecentrum Vlietlanden van in totaal € 1,8 mln niet terugverdiend en moet de provincie met andere maatregelen de oeverveiligheid realiseren. Daarnaast is het mogelijk dat het project niet de afgesproken financiële opbrengst voor provincie Zuid-Holland oplevert (€ 2,6 mln + indexering) waardoor geen verdere investeringen in de recreatieve en ecologische kwaliteit van het gebied kunnen worden gedaan.
Maatregelen	In het kader van de basisovereenkomst met de BAM is de BAM aangesproken op het nakomen van gemaakte afspraken. Dit moet leiden tot herbevestiging van deze afspraken, inclusief planning en provinciale opbrengsten van het verondiepingsproject. Totdat hierover duidelijkheid is, doet de provincie geen verdere investeringen in het project.
Status	Risico is ongewijzigd. Aan een opzet voor de herbevestiging van de afspraken wordt thans gewerkt.

17.	Inlenersaansprakelijkheidsrisico
Omschrijving	De inlenersaansprakelijkheid is gebaseerd op art. 34 van de Invorderingswet. Deze houdt in dat in sommige gevallen de inlener van personeel aansprakelijk kan zijn voor de loon- en omzetbelasting die door de uitlener (bijvoorbeeld een uitzendbureau) niet is afgedragen. Mocht bijvoorbeeld in geval van een faillissement het uitleenbedrijf nog een schuld hebben aan de Belastingdienst, dan kan de fiscus dat bedrag verhalen op bedrijven of instellingen waar het uitgeleend personeel heeft gewerkt.
Impact	In de Aanbestedingswet 2012 is een beperking opgenomen voor eisen aangaande financiële zekerheid. Door deze beperking kan sprake zijn van een licht verhoogd risico ten opzichte van eerdere omstandigheden. Tot op heden zijn bij de provincie geen claims opgelegd met betrekking tot de inlenersaansprakelijkheid. Met ingang van 1 juli 2015 en ingaande 2016 is de nieuwe wet Aanpak schijnconstructies van toepassing. Deze wet regelt dat een werknemer, indien hij niet betaald wordt volgens de wet, verhaal kan halen hogerop in de keten. Dit kan bij grotere bouwprojecten ook gevolgen hebben voor provincie Zuid-Holland. De leveranciers waar provincie Zuid-Holland mee werkt, worden regelmatig gescreend, maar niet elke branche kent een certificeringssysteem. Daarnaast moet een ieder zich aan de wet houden. Een restrisico blijft echter altijd aanwezig, omdat onze leveranciers / aannemers weer met onderleveranciers / aannemers werken. Daarnaast zijn er zeer veel losse arbeidsverbanden die ook nog inhoudelijk sterk kunnen verschillen. In eerste instantie ligt het risico bij onze leverancier maar als deze om diverse redenen failliet gaat, bestaat er een risico voor de provincie. Voor de bepaling van het risico wordt uitgegaan van een maximale schade van 1% van de totale inleen per jaar (1% van € 25 mln is € 0,25 mln) en een zeer lage kans van optreden van 0-25%.
Maatregelen	De aansprakelijkheid is niet voor 100% af te dekken. Wel worden de volgende maatregelen genomen om het risico te beheersen: • Werken met erkende en/of gecertificeerde bedrijven; • Sluiten van goede raamcontracten waarbij bijvoorbeeld ook gekeken wordt naar de liquiditeitspositie van betreffende ondernemingen; • Hanteren van uitsluitend de provinciale inkoopvoorwaarden; • Tools voor screening van bedrijven. Vooralsnog wordt er geen depotstelsel ingevoerd als maatregel om het risico te beheersen. Redenen hiervoor zijn de forse administratieve lasten van deze maatregel in relatie tot het te verwachten effect van de hierboven genoemde maatregelen.
Status	Er zijn in het afgelopen jaar geen claims ontvangen met betrekking tot inlenersaansprakelijkheid.

18.	Doorlevering gronden aan TBO's
Omschrijving	De Vereniging Gelijkberechtiging Grondbezitters (VGG) heeft een klacht ingediend bij de Europese Commissie met als strekking dat de subsidies die eerder zijn verstrekt in het kader van de grondverwerving door terreinbeherende organisaties (de landelijke subsidieregeling PNB en voorgangers en zijn provinciale tegenhangers) in strijd zou zijn met de EU-regelgeving inzake staatssteun. Voor Zuid-Holland gaat het om subsidies die verstrekt zijn aan het Zuid-Hollands Landschap en Natuurmonumenten. Verder heeft de VGG een brief gestuurd aan de provincie waarin deze wordt gesommeerd tot terugvordering van rente over staatssteun, die zou zijn verleend door de provincie aan terreinbeherende organisaties (TBO's). De financiële omvang hiervan is momenteel nog onbekend.
Impact	Als de Europese Commissie oordeelt dat sprake is van onverenigbare staatssteun, dan zal geëist worden dat het Rijk (naar nationaal recht) een bedrag terugvordert dat kan variëren van circa € 0,2 mld (bij geoorloofde staatssteun) tot € 1,2 mld (bij ongeoorloofde staatssteun). Het Rijk zal deze vordering mogelijk deels neerleggen bij de provincies (als uitvoerders van de provinciale regelingen en sinds 2007 ook van de PNB-regeling). Het is niet bekend hoe de vordering verdeeld zal worden over de provincies. Ten tijde van het ILG was Z-H goed voor 1/6 van het landelijke budget. Rijk en de provincies kunnen het 'steunbedrag' vorderen bij de TBO's, maar de realiteit gebiedt dat dit het einde betekent van het

	natuurbeheer in Nederland. Als de provincies deze rekening betalen betekent dat het directe einde van de NNN-opgave. Dit zal dus grote financiële maar ook beleidsmatige consequenties hebben voor de continuïteit en kwaliteit van de taakuitoefening op het gebied van natuurbeheer.
Maatregelen	Conform de vastgestelde Nota Beheer EHS (2013) verkoopt de provincie Zuid-Holland thans natuurgronden tegen een marktconforme prijs, voor zover de provincie deze zelf in eigendom heeft of krijgt. Anders gebeurt de verwerving direct door de terreinbeheerder zelf, met een latere subsidie voor afwaardering op basis van een door de Europese Commissie goedgekeurde subsidieregeling. In beide gevallen wordt voor toekomstige situaties voldaan aan de EU-richtlijnen inzake staatssteun. Voor het vorderingsrisico voortkomend uit de vroegere praktijk van het ILG is geen beheersmaatregel mogelijk, anders dan het stilleggen van het NNN-programma. Dit geldt ook voor de sommatie van de VGG op het terugvorderen van rente over een bedrag van maximaal € 200 mln (1/6 van €1,2 mld).
Status	De Europese Commissie is een onderzoek gestart. Het ministerie van Economische Zaken is verantwoordelijk voor de landelijke reactie naar de EC. Naar aanleiding van de behandeling van de klacht heeft het Interprovinciaal Overleg (IPO) samen met de beheerders nieuw beleid ontwikkeld dat regelt dat de provincie alle gronden binnen NNN middels een openbare procedure verkoopt tegen natuurwaarde op basis van de getaxeerde waarde. In bepaalde gevallen zijn uitzonderingen mogelijk, maar niet op het punt van de staatssteungevoeligheid. Het nieuwe beleid betekent dat een ieder conform de wens van de vereniging nu voor eigendom en beheer van de restantopgave van NNN in aanmerking komt. Inmiddels heeft de provincie de VGG een brief gestuurd waarin het door PS vastgestelde beleid (de Nota Beheer nota EHS, 2013) van de provincie is uiteengezet. De Vereniging heeft ingestemd met het beleid van de provincie Zuid-Holland. Bij twijfelgevallen wordt de provinciale gesprekspartner Hollands Particulier Grondbezit (HPG) betrokken.

19.	Meerkosten als gevolg van onverwachte incidenten in het areaal
Omschrijving	Derden kunnen schade aan ons areaal toebrengen, bijvoorbeeld door aanvaringen, waarvan de kosten voor het herstel door wettelijke beperkingen niet volledig op de veroorzaker kunnen worden verhaald. Daarnaast kan het provinciale areaal bezwijken, bijvoorbeeld oevers, waardoor schade aan eigendommen van derden ontstaat. Ook kan door (natuur)rampen schade aan provinciaal areaal ontstaan.
Impact	Of in het reguliere onderhoudsbudget financiële ruimte beschikbaar is voor het herstel van de schade aan het provinciale areaal wordt onder andere bepaald door de tijd die verstreken is sinds het laatste groot onderhoud. De eventuele gevolgschade aan eigendommen van derden is niet verzekerd en maakt geen onderdeel uit van het reguliere onderhoudsbudget.
Maatregelen	Het tijdig uitvoeren van beheer- en onderhoud, waaronder inspecties, heeft tot doel de kans op het technisch falen van de infrastructuur te beperken. Door op risicovolle plaatsen de inrichting te veranderen, wordt beoogd de schade aan het provinciale areaal te minimaliseren. Tot slot wordt met het inzetten van de wettelijke mogelijkheden, waaronder de provinciale (vaar)wegverordening, de kans op incidenten op en aan het areaal beperkt. Uit een onderzoek bij soortgelijke organisaties, waaronder bij Rijkswaterstaat, blijkt dat er onvoldoende ervaringsgegevens ontsloten zijn om een gefundeerde kwantificering van kans en impact voor onverwachte incidenten te bepalen.
Status	Risico is ongewijzigd. Er zal in 2018 een actualisatie van het aan dit risico ten grondslag liggende risicodossier plaatsvinden.

20.	Invoering omgevingswet
Omschrijving	Op 22 maart 2016 heeft de Eerste Kamer ingestemd met het wetsvoorstel Omgevingswet. Beoogde invoeringsdatum van de wet is begin 2019. In het bestuursakkoord tussen Rijk, IPO, UvW en VNG d.d. 1 juli 2015 is afgesproken vooruitlopend op de invoering van de wet te werken aan de implementatieopgave, een impactanalyse uit te voeren en financiële onderzoeken te doen. De Omgevingswet vervangt 26 wetten geheel of gedeeltelijk (bijvoorbeeld Wabo, Wro, Tracéwet) en is een kaderwet, nadere regelgeving wordt vastgelegd in vier Algemene Maatregelen van Bestuur. De wet gaat uit van het 'decentraal tenzij' principe en beoogt onder andere het stelsel beter en eenvoudiger te maken. Helder is dat de invoering van de wet de provincie incidenteel geld zal kosten en dat het baten moet opleveren voor de maatschappij (initiatiefnemers; burgers, bedrijven). De uitkomst van de financiële onderzoeken is samengevat in het 'syntheserapport'. Dit is onvoldoende robuust bevonden (BO 14 januari 2016) om tot een definitief beeld te komen.
Impact	Om de implementatie te kunnen realiseren is een eerste inschatting gemaakt van de transitiekosten voor de provincie Zuid-Holland. In het bestuursakkoord is namelijk afgesproken dat decentrale overheden deze kosten zelf zullen dragen (bestuursakkoord 1 juli 2015). Het Rijk financiert de invoeringskosten. De transitiekosten voor de provincie Zuid-Holland worden ingeschat op € 6 mln incidenteel in de periode 2016-2019. Het betreft hierbij onder andere de bekostiging van digitaliseringsverplichtingen vanuit de Omgevingswet en tijdelijke, extra formatie om de transitie te begeleiden zowel intern als in relatie tot de externe partijen. Van de structurele kosten vanaf 2019 (en mogelijke opbrengsten) is momenteel nog geen inschatting te maken, ook omdat er nog geen definitief scenario is gekozen voor het digitale spoor. Het digitale spoor loopt tot in 2024. Met de Minister is overeengekomen in 2018 deze kosten nader in beeld te brengen. Deze worden verdeeld via een nader te bepalen verdeelsleutel over de bestuurlijke partijen. Bij vertraging van de invoering nemen de transitiekosten toe. Op dit moment is nog voldoende reserve binnen het programma aanwezig en hoeft hiervoor geen extra reservering te worden aangehouden.
Maatregelen	Er is een Risicoanalyse opgesteld op basis van een digitale uitvraag en risicosessie. Beheersmaatregelen zijn geformuleerd. Verder is een verdiepingssessies digitalisering en organisatie en middelen georganiseerd.
Status	Uit de top 5 van risico's blijkt dat met name het spanningsveld tussen landelijk ambitieniveau en wat concreet kan worden gerealiseerd binnen het tijds kader het belangrijkste risico. Op dit moment is er geen reden om het in de Begroting 2018 gereserveerde bedrag van € 4,7 mln in de reserve Implementatie Omgevingswet aan te passen.

21.	Onvoorziene incidenten bij projecten in uitvoering
Omschrijving	Evenals bij het bestaande areaal kunnen bij projecten in uitvoering incidenten optreden die niet waren voorzien (zoals bijvoorbeeld ernstig bouwfalen, calamiteiten als gevolg van de werkzaamheden, faillissementen van uitvoerende partijen). Geïnteriseerd zal worden in welke mate rekening is gehouden met dergelijke risico's bij lopende projecten, in hoeverre de materiële gevolgen van deze risico's zijn gedekt door een verzekering en wat mogelijke restgevolgen voor de provincie zijn en waar deze doelmatig kunnen worden afgedekt..
Impact	Na inventarisatie van de risico's op programmaniveau kan de impact worden bepaald.
Maatregelen	Risicoanalyses op programmaniveau.
Status	-

22.	Claims subsidieregeling bedrijventerreinen
Omschrijving	In de subsidieregeling is artikel 5, lid 8 opgenomen waarop in bepaalde situaties een beroep kan worden gedaan, en waardoor de subsidie met maximaal 10% ten opzichte van het verleende bedrag kan worden verhoogd. Tot nu toe is hier op beperkte schaal een beroep op gedaan en slechts eenmaal is dit beroep gehonoreerd.
Impact	De subsidieregeling is sinds 2013 gestopt. De impact is alleen van toepassing op nog openstaande subsidiedossiers binnen de aflopende regeling. Het gaat om circa 30 nog openstaande dossiers. Het laatste dossier zal naar verwachting in 2022 aflopen (dit is inclusief de maximale verlengingstermijn). Voor de financiële gevolgen van het risico wordt uitgegaan van het maximale bedrag dat op grond van de lopende dossiers kan worden geclaimd (€ 1 mln) en rekening wordt gehouden met het feit dat beperkt geclaimd wordt.
Maatregelen	Met de materiële gevolgen van het risico wordt rekening gehouden in de algemene reserve om geen beslag te leggen op de programmamiddelen. Permanent wordt gemonitord welke claims ingediend worden. Voorts wordt nagegaan of bij enkele andere projecten voor bedrijventerreinen, waaraan een incidentele of maatwerksubsidie is verleend, een soortgelijk risico bestaat.
Status	Het risico is nu actueel geworden in verband met recente beroepen op artikel 5, lid 8 van de subsidieregeling.

23.	Risico's informatieveiligheid
Omschrijving	Betrouwbare informatie is cruciaal voor het functioneren van onze organisatie. Onze bedrijfsvoering kan substantieel geschaad worden als knelpunten optreden in de informatievoorziening of informatiebescherming. Door de afdeling Informatisering en Automatisering worden vanuit technisch oogpunt al vele maatregelen getroffen om geconstateerde technische risico's te beheersen. Op het organisatorische-, bedrijfsproces en gebruikersvlak wordt nu een stap gezet om risico's vanuit deze benadering te beheersen.
Impact	Gevolgen van het gebruik van onjuiste informatie kan leiden tot verkeerde besluitvorming. Onvoldoende informatiebescherming kan leiden tot claims en reputatieschade. Vanuit de afdeling Informatisering en Automatisering is gestart met het in kaart brengen van informatieveiligheidsrisico's bij al onze bedrijfsprocessen. Zodra de risico's zijn geïnventariseerd kan de impact worden bepaald. Op grond hiervan kan dan worden beoordeeld of aanvullende maatregelen noodzakelijk zijn.
Maatregelen	Risicoanalyses-uitvoeren op de bedrijfsprocessen. Risicobeheersing organiseren en uitvoeren.
Status	De risico-inventarisatie loopt.

24.	Deelnamerisico Houdstermaatschappij Zuid-Holland (HZH)
Omschrijving	In het Hoofdlijnenakkoord 2015 -2019 is aangegeven dat dit bestuur een energietransitie voorstaat naar een meer voorzien in eigen energiebehoefte. Om dit te bereiken wordt een energiefonds ingesteld, waarvoor € 100 mln is uitgetrokken met een risicoreserve van € 25 mln. Gekozen is voor een toekomstbestendige en transparante structuur in de vorm van een houdstermaatschappij en daaronder een of meer werkfondsen. De aandelen van de werkfondsen worden beheerd door de houdstermaatschappij. De werkfondsen (Energiiq, Warmteparticipatiefonds en overige nog nader te bepalen fondsen) zullen middelen inzetten via leningen, garanties en participaties om provinciale doelstellingen te bereiken. Uitgangspunt hierbij is dat de middelen revolverend worden ingezet. Recente besluitvorming in september 2017 heeft geleid tot uitbreiding van de financiering voor deze fondsen naar € 125 mln en de bijbehorende risicoreserve van € 31,3 mln.
Impact	Het maximale risico is op termijn € 125 mln.

Maatregelen	In de beginfase zullen de kosten van de Houdstermaatschappij niet gedekt kunnen worden door de opbrengsten, omdat in deze opbouwperiode rendement uit investeringen nog beperkt zal zijn. Het uitgangspunt is dat het fonds in meerjarig perspectief revolverend moet zijn. Daarbij worden in de aandeelhoudersinstructies (die doorwerken via de Statuten) een termijn van 15 jaar (Energiefonds) en 30 jaar (Warmteparticipatiefonds) afgesproken met een tussentijdse evaluatie in 2020. De aandeelhouders van de Houdstermaatschappij zullen als eis stellen dat de fondsen van de Houdstermaatschappij in meerjarig perspectief het intrinsieke ter beschikking gestelde vermogen in stand moeten houden. Om het risico van waardedaling van de aandelen af te dekken zal de provincie de komende jaren een reserve voor waarderingsverschillen vormen, vooralsnog tot € 31,3 mln. De ontwikkeling van het fondsbeheer van de Houdstermaatschappij wordt periodiek gemonitord op risicobeheersing.
Status	Een risicomanagementsysteem wordt op dit moment in samenspraak met de Raad van Commissarissen en de fondsmanager ingeregeld.

Bijlage Uitleg financiële kengetallen

A. De zes kengetallen uit het Besluit Begroten en Verantwoorden en de signaleringswaarden

1. Netto Schuldquote

De netto schuldquote geeft inzicht in de mate waarin de schuldenlast drukt op de exploitatie. Dit kengetal wordt berekend door het totaal van de geleende gelden te delen door de totale jaarlijkse baten. Dit saldo wordt uitgedrukt in een percentage van de totale jaarlijkse baten. Lagere baten of hogere investeringen zorgen voor een stijging van de netto schuldquote. Voor meer informatie over schulden zie de *paragraaf Financiering*.

2. Gecorrigeerde Netto Schuldquote

De hoogte van de netto schuldquote kan beïnvloed worden doordat er geld wordt geleend om uit te lenen aan derden.

Om het effect hiervan te corrigeren wordt de gecorrigeerde netto schuldquote berekend. Dit kengetal wordt berekend door de geleende gelden te verminderen met het doorgeleende gelden en vervolgens dezelfde berekening te maken als bij de netto schuldquote.

3. Solvabiliteit

Het kengetal solvabiliteit gaat in op de mate waarin de provincie in staat is om in de toekomst aan haar financiële verplichtingen te voldoen. Hoe hoger de solvabiliteit des te beter de provincie in staat is om in de toekomst aan haar financiële verplichtingen te voldoen. Dit kengetal wordt berekend door het eigen vermogen te delen door het totale vermogen.

4. Structurele exploitatieruimte

Het kengetal structurele exploitatieruimte geeft inzicht in de ruimte die de provincie heeft om bijvoorbeeld structurele tegenvallers in de baten en/of lasten op te kunnen vangen. Dit kengetal wordt berekend door de structurele baten te verminderen met structurele lasten en dit saldo te delen door het totaal van de baten. Voor meer informatie over de structurele exploitatieruimte zie het *overzicht van baten en lasten*.

5. Belastingcapaciteit

Het kengetal belastingcapaciteit geeft aan hoe het opcenten tarief van de provincie zich verhoudt ten opzichte van het landelijke gemiddelde van alle provincies samen. Hierbij is een belastingcapaciteit van 100% precies gelijk aan het landelijk gemiddelde. De hoogte van het opcententariaf is een politieke keuze. Het kengetal belastingcapaciteit is niet hetzelfde als de 'onbenutte belastingcapaciteit' die wordt gebruikt voor de bepaling van het structurele weerstandsvermogen. De onbenutte belastingcapaciteit is het verschil tussen het werkelijke opcententariaf en het wettelijke maximumtarief. Het Rijk stelt dit maximumtarief jaarlijks vast. Voor meer informatie over belastingheffing zie de *paragraaf Lokale heffingen*.

6. Grondexploitatie

Het kengetal grondexploitatie geeft inzicht in de omvang van de grondposities die de provincie heeft in relatie tot de totale baten. Het gaat hier alleen om grondposities die het doel hebben om bebouwd en verkocht te worden. Bij veel gemeenten zijn grondexploitaties afgewaardeerd, wat heeft geleid tot extra lasten. Aan de hand van voortschrijdend inzicht met betrekking tot de definitie van dit kengetal in het nieuwe BBV per 2016 zijn wij tot het inzicht gekomen dat de provincie geen bouwgronden op de balans heeft die voldoen aan deze definitie. Dit kengetal wordt daarom vanaf 2017 op nihil gesteld. Voor meer informatie over grondexploitaties zie de [paragraaf Grondbeleid](#).

In overleg tussen provincies (als toezichhouders op de gemeentelijke begrotingen) en het ministerie van Binnenlandse Zaken zijn afspraken gemaakt over zogeheten 'signaleringswaarden' voor de zes financiële kengetallen. Deze signaleringswaarden betreffen geen normering maar dienen als hulpmiddel om de afzonderlijke uitkomsten beter in perspectief te plaatsen. Voor elk kengetal worden er drie categorieën onderscheiden: 'gezond' (in groen); 'neutraal' (in geel) en 'risicovol' (in oranje).

De volgende signaleringswaarden zijn afgesproken.

kengetal	gezond	neutraal	risicovol
netto schuldquote	<90%	90-130%	>130%
netto schuldquote gecorrigeerd	<90%	90-130%	>130%
solvabiliteitsratio	>50%	20-50%	<20%
structurele exploitatieruimte	>0%	0%	<0%
belastingcapaciteit	<95%	95-105%	>105%
grondexploitatie	<20%	20-35%	>35%

B. Weerstandsvermogen en beoordelingskader

Weerstandsvermogen

Het weerstandsvermogen is een ratio die de robuustheid aangeeft van de (meerjarige) begroting. Voldoende weerstandsvermogen is van belang wanneer zich onverhoopt een financiële tegenvaller manifesteert. De ratio wordt bepaald door de verhouding tussen risico's en weerstandscapaciteit volgens de formule:
 weerstandscapaciteit : risico's = weerstandsvermogen.

De weerstandscapaciteit bestaat uit het samenstel van middelen en mogelijkheden waarover de provincie beschikt om niet begrote kosten als gevolg van opgetreden risico's te dekken. Onderscheid wordt gemaakt in:

- incidentele weerstandscapaciteit.
 Dit is het vermogen om calamiteiten en andere eenmalige tegenvallers (incidentele risico's) op te kunnen vangen zonder dat dit invloed heeft op de voortzetting van taken.
- Structurele weerstandscapaciteit.
 Dit zijn de middelen die permanent ingezet kunnen worden om tegenvallers in de lopende exploitatie (structurele risico's) op te vangen, zonder dat dit ten koste gaat van de uitvoering van de bestaande taken.

Het samenstel van middelen van de weerstandscapaciteit is als volgt opgebouwd:

Structurele weerstandscapaciteit	Incidentele weerstandscapaciteit
Posten onvoorzien	Algemene reserve
Begrotingssaldo	Programma reserve
Onbenutte belastingcapaciteit	Incidentele risicobuffers binnen begrotingsprogramma's
Structurele risicobuffers binnen begrotingsprogramma's	

Beoordelingskader

Er is in het Besluit Begroten en Verantwoorden geen algemene norm gesteld voor de relatie tussen weerstandscapaciteit en risico's. Het is aan de provincie zelf om een beleidslijn te formuleren over de in de organisatie noodzakelijk geachte weerstandscapaciteit in relatie tot de risico's.

Bij de beoordeling van het weerstandsvermogen kan onderstaand schema als uitgangspunt dienen:

Beoordeling weerstandsvermogen		
A	>2,0	uitstekend (streefwaarde PZH)
B	1,4 - 2,0	ruim voldoende
C	1,0 - 1,4	voldoende
D	0,8 - 1,0	matig
E	0,6 - 0,8	onvoldoende
F	<0,6	ruim onvoldoende

Paragraaf Onderhoud kapitaalgoederen

Provinciale infrastructuur, wegen en vaarwegen

Areaal

Het provinciale areaal is in vijf assetgroepen te verdelen:

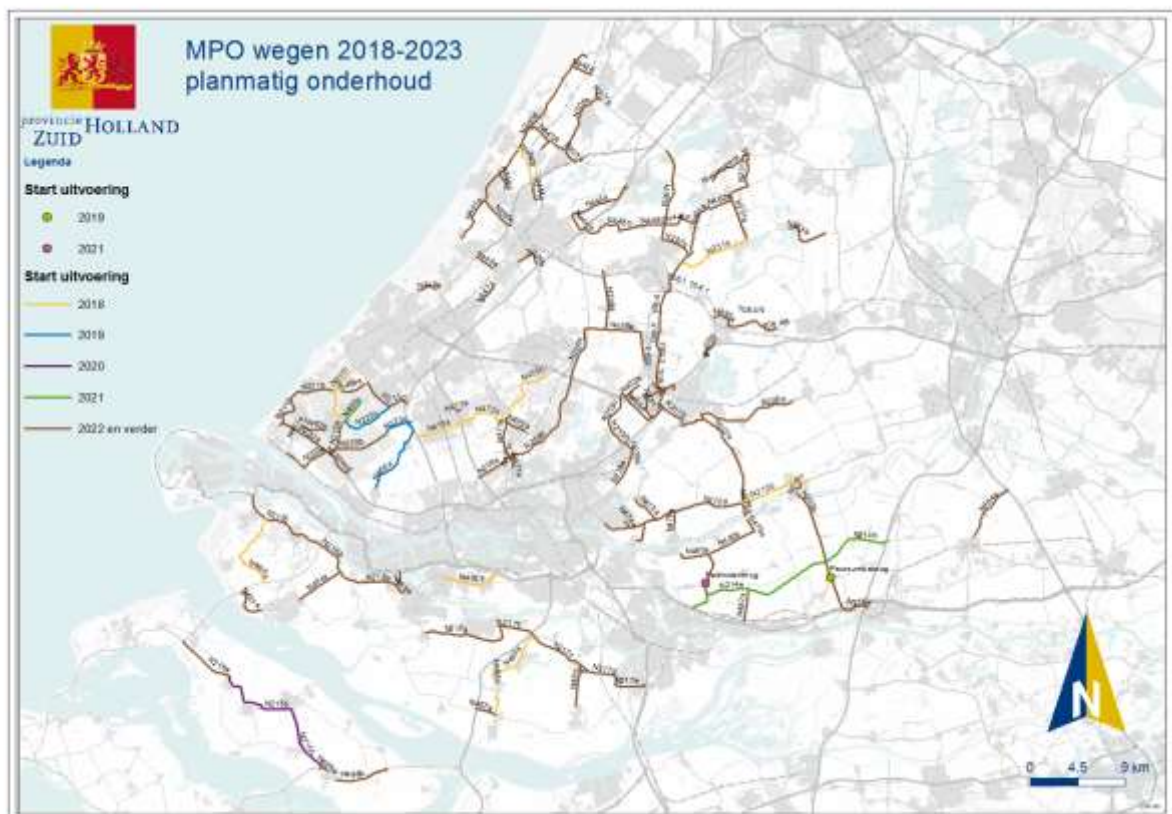
- Wegen: circa 731 ha verhardingen, 162 rotondes, 1.024 ha bermen en 149 ha bermsloten, 37.256 bomen en 137 km geleiderail
- Vaste kunstwerken: circa 750 stuks, waaronder 237 vaste bruggen en 24 km geluidswering
- Vaarwegen: circa 235 km oever en 601 ha te baggeren vaarwegen
- Beweegbare kunstwerken: 62 beweegbare bruggen en 6 sluiscomplexen
- Dynamisch verkeersmanagement: bediencentrales, verkeersmonitoring-apparatuur en 123 VRI-installaties.

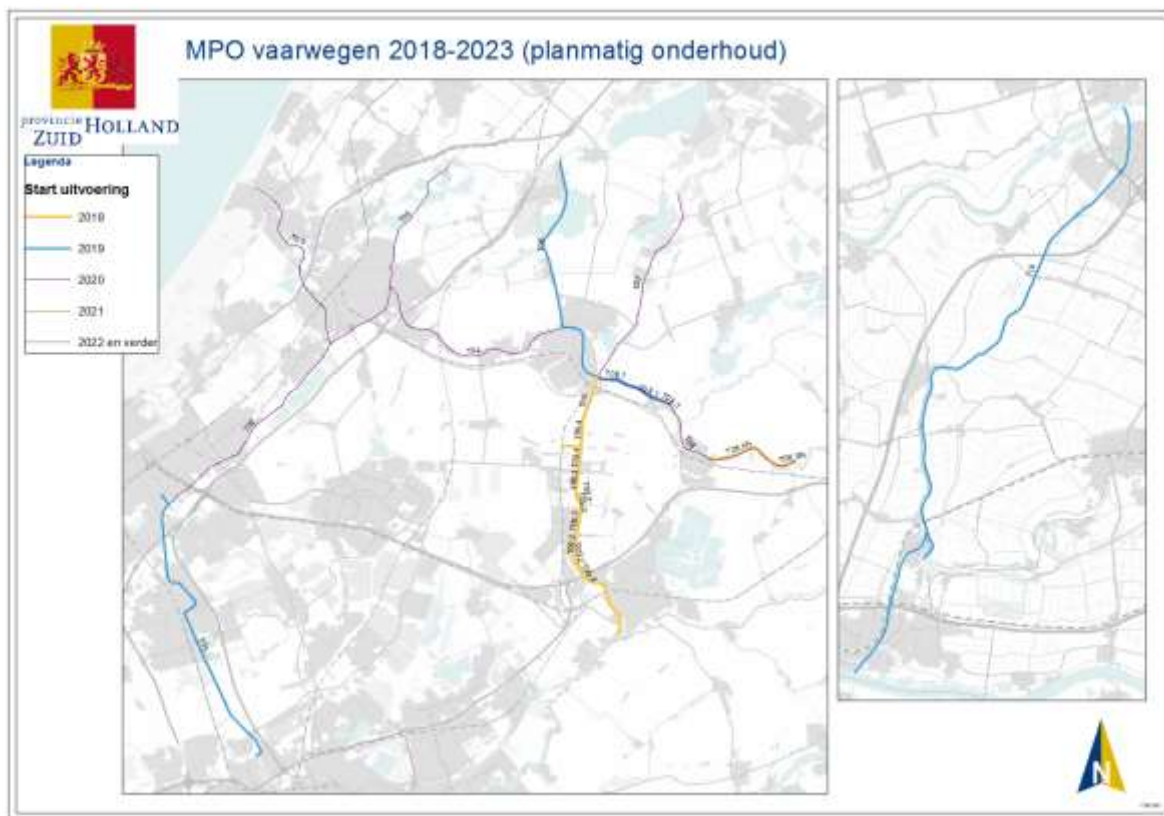
Voor het uitvoeren van beheer wordt gebruik gemaakt van bedrijfsvoeringsmiddelen zoals steunpunten, inspectievaartuigen en –voertuigen, en gladheidsbestrijdingsmateriaal.

In het Programma Zuid-Hollandse Infrastructuur (PZI) is een gedetailleerde opgave van het areaal opgenomen.

Beleidskader

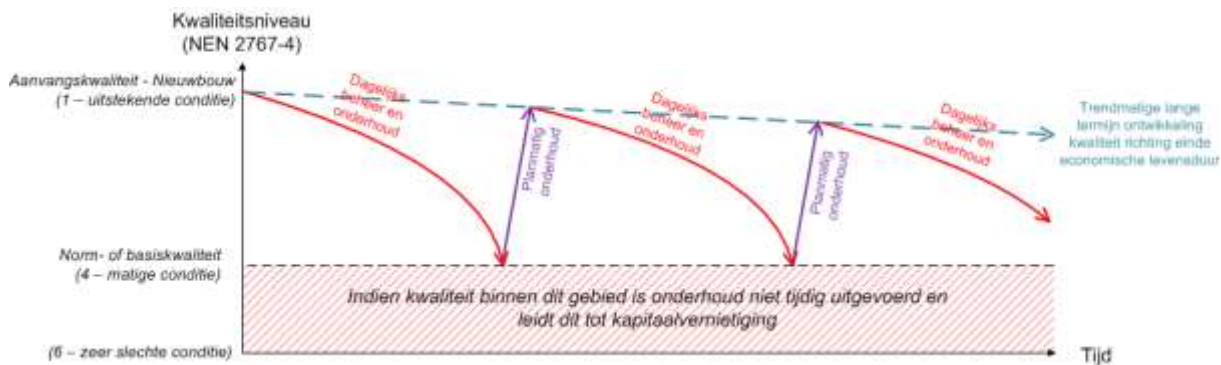
De [Nota Onderhoud kapitaalgoederen 2016-2019](#) (deel infrastructuur Wegen en Vaarwegen) (NOK) geeft de uitgangspunten en kaders waarbinnen GS het beheer van de bestaande en toekomstige provinciale infrastructuur uitvoert. De NOK is door PS vastgesteld in juni 2016 (besluitnummer 6903). Belangrijk uitgangspunt is een afweging tussen prestatie van infrastructuur, kansen en risico's bij het gebruik en de kosten. Verder worden keuzen voor een onderhoudsstrategie transparant gemaakt. Het beheer en onderhoud aan het provinciale areaal is ingericht volgens de norm NEN-ISO 55001 assetmanagement.

Ontwikkeling technische staat areaal

Om de beschikbaarheid van de infrastructuur te garanderen, wordt de technische onderhoudsstaat gemonitord. Deze monitoring van de technische staat vindt plaats aan de hand van een conditiemeting volgens de NEN 2767-norm. Een weg, oever of kunstwerk scoort bij deze norm "uitstekend" als deze net is opgeleverd (nieuwbouw) of het groot onderhoud pas geleden is uitgevoerd. Gedurende de gebruiksduur neemt de technische staat langzaam af, via de conditie "goed", "redelijk" en "voldoende" naar "matig". Zodra de conditie "matig" is bereikt, wordt (opnieuw) groot onderhoud aan de weg, de oever of het kunstwerk uitgevoerd. De afname van de conditie en de "sprong" naar een uitstekende conditie door groot onderhoud, is visueel weergegeven in onderstaand schema. De conditie van de infrastructuur daalt niet onder de conditie "matig" en voldoet daardoor te allen tijde aan de wettelijke veiligheidseisen. Bovendien treedt zodoende geen achterstallig onderhoud en geen kapitaalvernietiging op.

In de begroting zijn effectindicatoren opgenomen die de verwachte technische staat van de wegen, vaarwegen en kunstwerken aangeven (effectindicatoren 2.1.a, b en I). De technische staat wordt uitgedrukt in een conditie op een zespuntsschaal: uitstekend (1) – goed – redelijk – matig – slecht – zeer slecht (6). De effectindicatoren zijn opgenomen op aanbeveling van de Randstedelijke Rekenkamer (eindrapport Vervolgonderzoek Beheer en onderhoud wegen en kunstwerken).

Technische staat wegen	2.1.a	Uitstekend	Goed	Redelijk	Matig	Slecht	Zeer slecht
2018	92,2%	64,3%	28,0%	2,3%	2,2%	1,1%	2,2%
2019	93,3%	65,8%	27,5%	2,1%	2,0%	0,6%	1,9%
2020	90,0%	63,0%	27,0%	4,0%	3,0%	2,0%	1,0%
2021	86,0%	61,0%	25,0%	6,0%	5,0%	2,0%	1,0%

De afgelopen jaren is en zal er, vanuit lopende projecten, veel gedaan worden aan de verbetering van de technische staat van de wegen. De gemiddelde conditie van het wegenareaal zal de komende jaren echter langzaam dalen door degradatie. Hierbij zullen minder wegen in een uitstekende staat zijn maar zal er meer differentiatie zitten in de conditiescores. Het percentage wegen dat in slechte of zeer slechte conditie is betreft veelal verspreid liggende kleine delen, honderden meters, van tracés. Deze stukken worden gemonitord (periodieke schouw) en worden gericht aangepakt als de veiligheid van de gebruiker niet kan worden gewaarborgd. Vanuit doelmatigheid heeft het echter de voorkeur om deze stukken mee te nemen als de gemiddelde conditie van het hele tracé kwalificeert voor groot onderhoud zodat er vervanging over enkele kilometers kan plaatsvinden.

Technische staat vaarwegen	2.1.b	Uitstekend	Goed	Redelijk	Matig	Slecht	Zeer slecht
2018	54,3%	23,9%	18,1%	26,9%	20,7%	9,1%	1,4%
2019	54,6%	23,4%	18,1%	26,9%	20,4%	9,1%	1,4%
2020	56,6%	26,2%	17,5%	26,2%	19,9%	8,8%	1,4%
2021	61,5%	31,1%	17,5%	25,9%	18,3%	6,5%	0,7%

In het komende decennium wordt gewerkt aan het verbeteren van de technische staat van de oevers, waarmee die indicator stijgt.

Technische staat kunstwerken	2.1.I	≤ 3 jaar	4 – 6 jaar	7 – 10 jaar	11 - 15 jaar	15 – 20 jaar	> 20 jaar
2018	100%	16%	47%	14%	23%	0%	0%
2019	100%	17%	50%	22%	12%	0%	0%
2020	100%	26%	32%	37%	4%	0%	0%
2021	100%	16%	31%	50%	3%	0%	0%

Op basis van de aanbevelingen in het eindrapport [Vervolgonderzoek Beheer en onderhoud wegen en kunstwerken](#) van de Randstedelijke Rekenkamer is bovenstaande indicator 2.1.I (kunstwerken) toegevoegd. De bepaling van de technische onderhoudsstaat voor kunstwerken volgens NEN 2767 norm is nog niet volledig en voor alle kunstwerken uitgerold. Op dit moment wordt daarom gerapporteerd over de periode die is verstreken sinds het laatste groot onderhoud aan de civiele constructie van een kunstwerk is uitgevoerd. De technische onderhoudsstaat van kunstwerken wordt wel regelmatig vastgesteld met periodieke visuele inspecties en een grondige technische inspectie eens per vijf jaar. Op basis van het onderzoeksresultaat wordt de noodzaak van de onderhoudsbehoefte bepaald en geprioriteerd. In de praktijk zal iedere 6 – 15 jaar groot onderhoud worden

uitgevoerd en is het kunstwerk daarna weer in een goede technische onderhoudsstaat (minimaal conditieniveau 2 van de NEN 2767 norm).

Programmaplanning – kaarten worden nog geactualiseerd en ingevoegd

Jaarlijks wordt het Programma Zuid-Hollandse Infrastructuur (PZI) als bijlage bij de begroting aangeboden aan PS. Het PZI bevat het meerjarenprogramma Beheer en onderhoud op geaggregeerd niveau, inclusief een meerjarig financieel perspectief over de uitvoering van planmatig onderhoud over de komende 15 jaar en de ontwikkeling van de egaliseringsreserve onderhoud.

Financiële aspecten – bedragen worden nog ingevuld

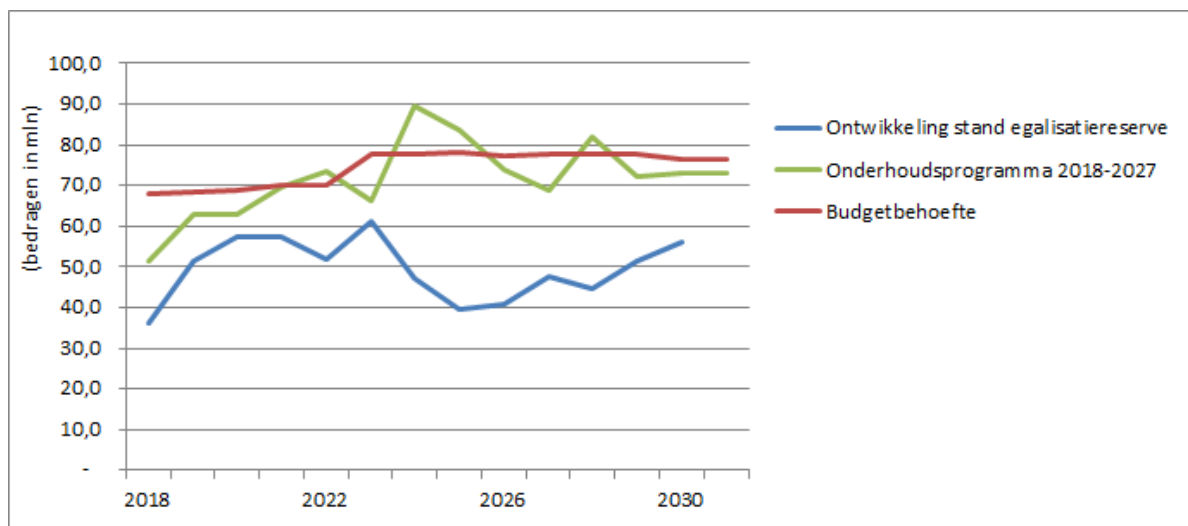
Samen met de [Nota onderhoud kapitaalgoederen 2016-2019](#) heeft PS de [Nota budgetbehoeftebeheer Zuid-Hollandse infrastructuur 2016-2019](#) (NBB) vastgesteld (besluitnummer 6901). De budgetbehoefte is op basis van het areaal per 1 januari 2016 berekend op € 93 mln per jaar (bestaande uit € 64,4 mln exploitatie- en € 28,6 mln investeringsmiddelen). De kosten voor beheer en onderhoud van wegen en vaarwegen worden in de begroting geraamd in doel 2-1, taak 2.1.1 en 2.1.2. De hiervoor meerjarig beschikbare materiële middelen zijn in onderstaande tabel weergegeven.

(bedragen x € 1.000)	2018	2019	2020	2021
Dagelijks beheer en onderhoud	25.770	25.770	25.490	26.620
Planmatig onderhoud	43.470	52.029	43.494	43.115
Totaal netto exploitatieuitgaven *	69.240	77.799	68.984	69.735
Planmatig onderhoud (netto investeringen in jaar activeren) **	69.633	70.672	29.896	46.390

* De toename in het budget wordt veroorzaakt door toename van het provinciale areaal. Het budget is inclusief toevoegingen en onttrekkingen aan de egaliseringsreserve. De budgetten voor functionele verbeteringen aan bestaande infrastructuur zijn in deze tabel niet opgenomen. Deze budgetten zijn begrepen in taak 2.1.4 en taak 2.1.5 van doel 2-1

** Het grillige verloop wordt veroorzaakt door het moment van activeren van een onderhoudsproject.

De [Nota budgetbehoeftebeheer Zuid-Hollandse infrastructuur 2016-2019](#) (NBB) gaat uit van een zogenaamd ideaalcomplex. Dit houdt in dat de budgetbehoefte is berekend, ervan uitgaande dat ieder jaar een constant deel van het areaal wordt onderhouden (exploitatie) of vervangen (investeringen). Door de toestandsafhankelijke aanpak van het onderhoud, waarbij het areaal op het economisch meest rendabele moment wordt onderhouden, ontstaan pieken en dalen in de jaarlijkse uitgaven. Bij het Kaderbesluit infrastructuur 2016 is besloten een egaliseringsreserve te vormen om deze schommelingen in de exploitatielasten op te vangen en voor de provinciale begroting een gelijkmatige lastenontwikkeling te presenteren. De huidige technische staat van het wegenareaal geeft de eerstkomende jaren geen aanleiding voor het uitvoeren van planmatig onderhoud. De egaliseringsreserve zal hierdoor tot en met het jaar 2021 toenemen (zie onderstaande grafiek). Vanaf 2021 zal weer een forse toename in het wegenonderhoud ontstaan waarmee ook de egaliseringsreserve wordt ingezet. Op basis van de feitelijke en verwachte ontwikkeling van de technische staat van het areaal wordt ieder jaar het meerjarenonderhoudsplan en daarmee de ontwikkeling van de egaliseringsreserve geactualiseerd.

Recreatiegebieden

Algemeen

In Zuid-Holland ligt ruim 10.300 ha openbaar buiten-stedelijk recreatiegebied. Een groot deel van deze gebieden wordt beheerd door natuur- en recreatieschappen. Een klein deel heeft de provincie in eigendom en beheer, de zogeheten Provinciale Recreatiegebieden (PRG's). De provincie draagt deze gebieden over aan gemeenten of particulieren, conform de Nota Uitgangspunten Overdracht PRG's (2013). Deze PRG's liggen meestal dicht bij het grootstedelijke gebied. Hierdoor hebben de gebieden bij de inrichting over het algemeen een intensief karakter gekregen. De intensieve inrichting vertaalt zich in relatief hoge onderhoudskosten per hectare.

Beleid

De door Provinciale Staten vastgestelde Beleidsnota Onderhoud kapitaalgoederen (onderdeel recreatie) vormt het beleidskader voor de rol, functie en het prijs-, kwaliteits- en onderhoudsniveau van de provinciale recreatiegebieden (PRG's). Uitvoering van dit beleidskader moet leiden tot een bestendige situatie waarin deze kapitaalgoederen goed worden onderhouden en de functionele kwaliteit ervan wordt gewaarborgd. In het Hoofdlijnenakkoord 2011-2015 hebben Gedeputeerde Staten te kennen gegeven dat het beheer van recreatiegebieden efficiënter kan worden georganiseerd en besloten het beheer van de PRG's over te dragen aan gemeenten of private partijen. Medio 2017 zijn er 19 van de 27 PRG's daadwerkelijk overgedragen en is de besluitvorming van nog eens drie PRG's afgerond (gereed voor notarieel transport). Met de voorgenomen verdere afronding van de overdrachten is eind 2017 de PRG Vlietland als laatste PRG nog in eigendom van de provincie. Over het beheer zijn afspraken gemaakt met Staatsbosbeheer die per januari 2017 de Groenservice Zuid-Holland heeft overgenomen en tijdelijk het beheer van de (resterende) PRG's uitvoert.

Meerjarenplan

Voor het Vlietland, de grootste PRG, die op middellange termijn zal worden overgedragen, is een beheerplan inclusief meerjarenonderhoudsplan opgesteld. De kosten worden gedekt vanuit het reguliere budget.

Het terreinbeheermodel (TBM) is de basis waarop de kosten van het beheer zijn berekend. Er wordt beheerd op het kwaliteitsniveau van Schoon, Heel en Veilig. Voor de PRG's, die nog niet zijn overgedragen, wordt jaarlijks bekeken welke noodzakelijke onderhoudsactiviteiten en investeringen in het volgende jaar moeten worden gepleegd. Deze werkwijze geeft ook een meerjarendoorkijk, waardoor geanticipeerd kan worden op een eventuele integrale heroverweging van functies, doelen en middelen voor de PRG's. Voor vervangingsinvesteringen zijn geen voorzieningen getroffen.

Financiële aspecten

Het beleid is gericht op structureel beheer, waarbij in de jaarlijkse lasten naast het reguliere onderhoud ook rekening wordt gehouden met groot onderhoud.

Meerjarig lastenbudget onderhoud provinciale recreatiegebieden

(bedragen x € 1.000)	2018	2019	2020	2021
Onderhoud provinciale recreatiegebieden (regulier + groot onderhoud)	702.	702	702	702
Vervangingsinvesteringen	0	0	0	0

De afkoopsommen voor beheer en onderhoud, zoals die aan gebiedspartijen worden verstrekt bij de overdracht van PRG's, worden gefinancierd uit het Uitvoeringsprogramma Groen. De door overdracht van PRG's bereikte jaarlijkse besparing op onderhoud en beheer PRG's wordt vanaf 2017 ingezet als dekking voor de overeengekomen jaarlijkse provinciale beheerbijdragen aan nieuw ingerichte recreatiegebieden zoals Bentwoud, Duivenvoorde Corridor, Ruyven en Laakweg.

Gebouwen

Algemeen

De provincie Zuid-Holland heeft verschillende soorten gebouwen in beheer en onderhoud. Een deel van de gebouwen is eigendom en een deel is gehuurd. Het betreft kantoorpanden op de locaties Den Haag evenals de bedieningscentrales, brug- en sluiswachtershuisjes, dienstwoningen, depots/werven en molens. De locatie in Schiedam is volgens planning begin 2017 afgestoten.

Beleid

Provinciale Staten hebben op 3 februari 2016 de Nota Onderhoud kapitaalgoederen, onderdeel Gebouwen 2016-2019, vastgesteld. Beleidsuitgangspunt is hierbij dat een sober en doelmatig kwaliteitsniveau conform NEN-2767 normering op het wettelijk minimum, conditieniveau 3 wordt gehanteerd. Voor de komende 4 jaar staan de volgende kwaliteitsaspecten centraal: functionaliteit, veiligheid en representatie. In uitwerking op deze nota hebben Gedeputeerde Staten in 2016 het Beheerplan Gebouwen 2016-2019 voor planmatig beheer en onderhoud vastgesteld. Een belangrijk onderdeel is het inzichtelijk hebben van een meerjarenonderhoudsplan. Het 'Beheerplan Gebouwen' wordt elke vier jaar geactualiseerd.

De verbouwing van het D-gebouw is in 2017 afgerond.

De ontwikkeling van het renovatieplan voor gebouw C zal medio 2018 zijn afgerond. De start van de verbouwing zal medio eind 2018 plaatsvinden. Aspecten van duurzaamheid worden hierin meegenomen.

Meerjarenplan

Het beheer en onderhoud is planmatig georganiseerd en mede gericht op het actueel houden van de genoemde functionaliteiten. Het onderhoud van het provinciehuis is uitgevoerd op basis van het Beheerplan Gebouwen 2016-2019 en is uitgewerkt in een jaarlijks te actualiseren Meerjaren Onderhoudsplan (MJOP).

Het MJOP voor het provinciehuis is geactualiseerd naar de huidige inzichten en prijsniveau 2015 en gecorrigeerd voor de periode 2015-2030. De hieruit verkregen inzichten worden gebruikt als basis voor het onderhoud, maar vooral om een systeem van planmatig onderhoud te operationaliseren en te optimaliseren. Het vormt mede de basis voor een (kosten) efficiënte aanpak van verbouwingen. Het MJOP is in 2015 vastgesteld.

Voor het C-gebouw is in mei 2016 een Visie vastgesteld om in zijn geheel een eigentijds karakter te geven en aandacht te schenken aan het thema duurzaamheid. Vervolgens is in december 2016 een nader onderzoek gestart om het C-gebouw optimaal duurzaam te renoveren. De resultaten hiervan worden nu nader uitgewerkt inclusief geactualiseerde planning en kostenraming. In september 2016 is gestart met de renovatie van het D-

gebouw op basis van het MJOP. Hiermee is tevens het gebouw gebruiksklaar voor de tijdelijke inhuizing van de bewoners van het C-gebouw. Het project werd in juni 2017 bouwkundig opgeleverd.

Onderhoud

De reeds uitgevoerde verbouwingsactiviteiten en investeringen vanuit het MJOP en de Strategische Huisvestings Visie hebben een relatie met de geplande verbouwing van bouwdeel C. Het betreft de in 2017 afgeronde onderstaande werkzaamheden:

- De slagbomen op het parkeerdek en in de garage zijn vervangen
- Vervangen van toilet drukknoppen in gebouw A/B naar waterbesparende drukknoppen
- Vervangen van verlichting voor alle toiletruimtes in A/B naar led verlichting
- Alle kranen in de toiletten vervangen naar waterbesparende kranen m.b.v. sensoren
- Vervangen droge blusleidingen
- Waterwand en waterbakken op het binnenplein gerepareerd en opnieuw gecoat
- Luxaflex pleinzijde gebouw A/B vervangen
- Dak veiligheid is aangepast en vervangen aan de geldende eisen

(bedragen x € 1.000)	2018	2019	2020	2021
Investerings gebouwen project SHV programma 5	101	9.405	0	0
Investerings onderhoud gebouwen MJOP programma 5	0	13.042	650	0
Totaal	101	22.447	650	0

Paragraaf Financiering

Beleid

De provincie moet altijd over voldoende geld beschikken om aan haar verplichtingen te voldoen zoals het betalen van facturen, subsidies e.d. Omdat het tijdstip van uitgaven en inkomsten, op de korte en lange termijn, niet synchroon lopen is financiering als werkveld binnen de treasuryfunctie van groot belang.

De wettelijke kaders van de treasuryfunctie worden bepaald door de Wet Financiering decentrale overheden (de zogenaamde wet Fido). Belangrijk uitgangspunt van deze wet is dat er voorzichtig omgegaan moet worden met publieke middelen. Om dit te bereiken moet de provincie voldoen aan een aantal normen zoals **het kasgeldlimiet** en **de renterisiconorm**.

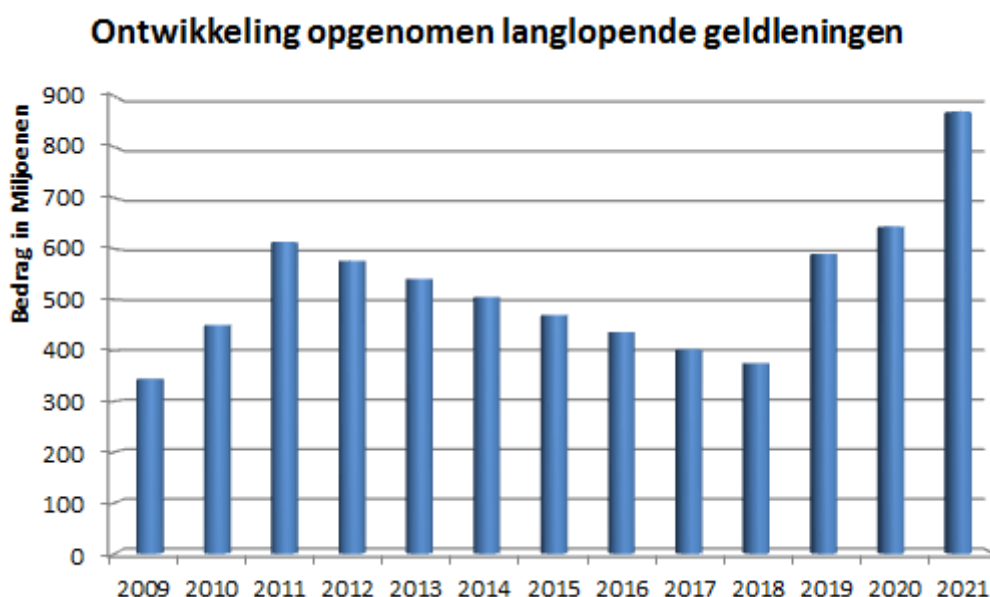
Het Treasurystatuut en de [Financiële Verordening](#) zijn een belangrijke interne leidraad voor de inrichting van de financieringsfunctie. Bij de inrichting van de financieringsfunctie staan beheersing van het rente-, debiteuren- en liquiditeitsrisico centraal.

De paragraaf geeft aan hoe de provincie Zuid-Holland haar activiteiten financiert, wat de gevolgen hiervan zijn voor de begroting (lees rentelasten) en welke risico's er worden gelopen.

Financiering

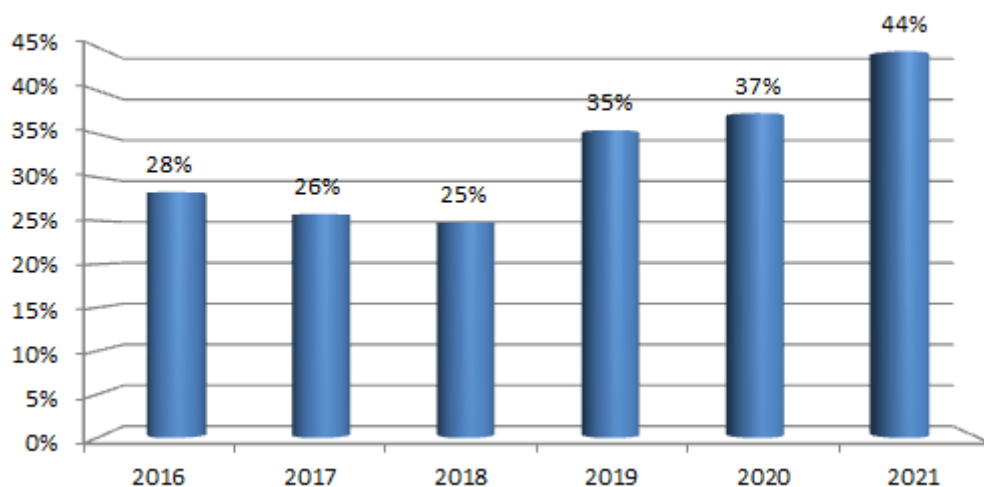
De activiteiten van de provincie Zuid-Holland worden gefinancierd uit drie bronnen, allereerst uit het eigen vermogen, verder uit het werkkapitaal en als laatste uit het (aantrekken) van vreemd vermogen. De verhouding tussen het eigen vermogen en het vreemd vermogen is aan het verschuiven. Dit komt doordat reserves in de komende jaren steeds meer zullen worden ingezet voor de beleidsdoelen, waardoor het eigen vermogen zal gaan dalen. Daarnaast zal de provincie in de komende jaren extra financiering nodig hebben voor de geplande investeringen. De consequentie hiervan is dat de rentekosten een steeds groter deel van de totale kosten zullen uitmaken.

Op basis van de liquiditeitsprognose zal het overschot aan liquide middelen eind 2018 omslaan in een financieringsbehoefte. Dit zal ook in de jaren daarna het geval zijn. Hieronder ziet u hoe de stand van de langlopende leningen zich (heeft) ontwikkeld.

Door deze ontwikkeling zal het aandeel langlopende schuld op de balans stijgen.

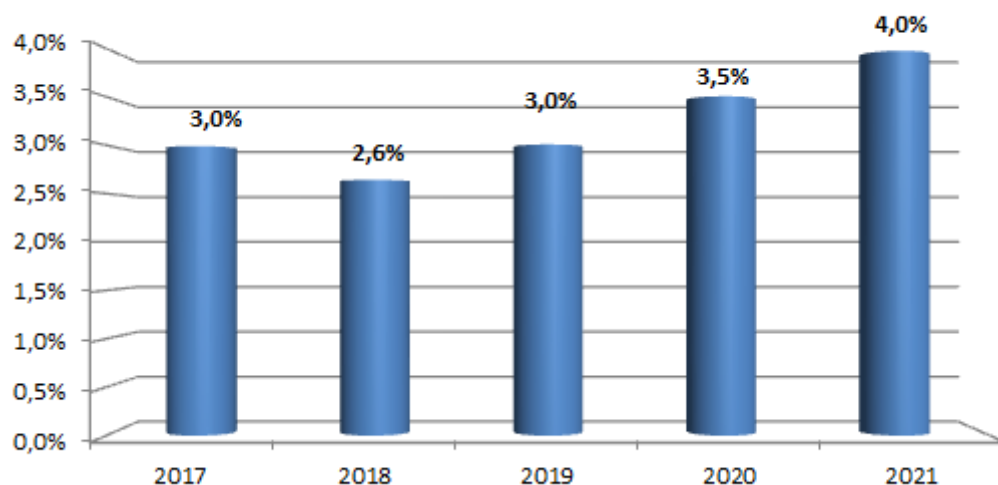
Aandeel langlopende schulden op balanstotaal

Rente

Het aandeel van de schuld op de balans neemt toe, hierdoor zullen ook de rentelasten toenemen. De totale rentekosten bedragen in 2018 in totaal 2,6% van de totale inkomsten van de begroting. Dit percentage stijgt in de jaren daarna tot 4,0% in 2021.

Rentedruk tov totale inkomsten

Voor de bepaling van dit percentage is uitgegaan van de te betalen rente op al bestaande leningen en de verwachte rente op de nieuw aan te trekken leningen. De rente op nieuw aan te trekken leningen is gebaseerd op de kasstroomgegevens uit deze meerjarenbegroting en de geschatte rentetarieven op de kapitaalmarkt.

In 2018 bedragen de totale rentelasten voor lopende en nieuwe leningen in totaal € 18,2 mln. Er wordt uitgegaan dat over het tegoed dat in de eerste helft van 2018 bij de schatkist op de rekening-courant staat geen baten worden ontvangen.

Conform de beleidsnota kostprijsberekening en rentetoerekening 2017 wordt over het eigen vermogen geen rente berekend. De werkelijke rentekosten worden op basis van de van de boekwaarde op 1 januari van alle vaste activa (inclusief het onderhanden werk) toegerekend aan de programmadoelen.

Schema rentetoerekening Begroting 2018 (bedragen x € 1.000)			
a.	De externe rentelasten over de korte en lage financiering		18.155
b.	De externe rentebaten	-/-	-
	Saldo rentelasten en rentebaten		18.155
c.	De rente die aan de grondexploitatie moet worden doorberekend	-/-	-
	De rente van projectfinanciering toegerekend aan taakvelden	-/-	-
	Aan taakvelden toe te rekenen externe rente		18.155
d1.	Rente over het eigen vermogen		-
d2.	Rente over voorzieningen		-
	Totaal geraamde aan taakvelden toe te rekenen rente		18.155
e.	De aan taakvelden toe te rekenen rente (renteomslag)	-/-	18.155
f.	Verwacht renteresultaat op het taakveld treasury/financiering		-

Rentevisie/ Renterisicobeheer

De tarieven in de geld- en kapitaalmarkt bevinden zich op een laag niveau. De verwachting is dat de kwantitatieve verruiming door de Europese Centrale Bank (ECB) langzaam zal worden afgebouwd waardoor de lange rente licht zal stijgen. In deze meerjarenbegroting is rekening gehouden met een gemiddeld rentepercentage voor nieuwe leningen in het jaar 2018 van 2,2% en in de jaren daarna stijgt het begrote rentepercentage met 0,2% per jaar. Deze percentages komen overeen met het hoge scenario in de scenarioanalyse die zijn uitgevoerd bij de kadernota.

Dit neemt niet weg dat de provincie een renterisico loopt als de werkelijke rentetarieven sterker stijgen dan de tarieven in deze begroting. Door behoedzaam te ramen worden deze risico's deels beheerst. Er worden op dit moment nog geen gebruik gemaakt van overige instrumenten zoals renteswaps of rentecaps.

Wettelijke normen

Kasgeldlimiet

De kasgeldlimiet is een door de Wet financiering decentrale overheden (wet Fido) voorgeschreven kader ter beperking van het renterisico op de korte schuld met een rentetypische looptijd van korter dan een jaar. Deze limiet geeft aan wat de maximale kortlopende schuld mag zijn van de provincie.

Als grondslag van de wettelijk toegestane omvang van de kasgeldlimiet wordt de omvang van de jaarbegroting per 1 januari voor het gehele begrotingsjaar aangehouden. Voorts wordt de omvang van de kasgeldlimiet, zijnde 7%, vastgesteld bij ministeriële regeling. Tenslotte wordt het aldus berekende bedrag getoetst aan de werkelijke

omvang van de kasgeldlimiet. Indien de werkelijke omvang lager is dan de wettelijk toegestane omvang, is er sprake van ruimte; indien de werkelijke omvang hoger is, dan is er sprake van overschrijding. Op basis van de huidige cijfers voldoet de provincie aan de kasgeldlimietnorm.

Voor het bepalen van de kasgeldlimiet dienen leningen met een oorspronkelijke looptijd van korter dan een jaar in beschouwing te worden genomen.

Toets kasgeldlimiet

Kasgeldlimiet (bedragen x € 1.000)	1e kwartaal	2e kwartaal	3e kwartaal	4e kwartaal
Gemiddelde netto-vlottende schuld (+) - gemiddeld overschot vlottende middelen	-150.000	-100.000	-50.000	0
Toegestane kasgeldlimiet	47.577	47.577	47.577	47.577
Ruimte (+) / Overschrijding (-)	197.577	147.577	97.577	47.577

Renterisico

Het renterisico op de vaste schuld wordt berekend door te bepalen welk deel van de langlopende leningen in enig jaar moet worden gefinancierd. De wet stelt criteria voor de berekening van het risico op de vaste schulden, zoals deze zijn vastgelegd in de definitie van de renterisiconorm. Door middel van deze norm wordt een kader gesteld waarmee een zodanige opbouw van de langlopende leningen wordt bereikt, dat het renterisico uit hoofde van renteaanpassing en herfinanciering van leningen in voldoende mate wordt beperkt.

Renterisiconorm 2018

Renterisico op de vaste schuld (bedragen x € 1.000)		2018	2019	2020	2021
1a	Renteherziening op vaste schuld o/g	0	0	0	0
1b	Renteherziening op vaste schuld u/g	0	0	0	0
2	Renteherziening op vaste schuld (1a-1b)	0	0	0	0
3a	Nieuw aangetrokken schuld	6.820	249.477	95.931	271.231
3b	Nieuw uitgezette lange leningen	0	1.621	3621	1621
4	Netto nieuw aangetrokken vaste schuld (3a-3b)	6.820	247.856	92.311	269.610
5	Betaalde aflossingen	34.158	33.895	42.211	45.408
6	Herfinanciering (laagste van 4 en 5)	34.158	33.895	42.211	45.408
7	Renterisico op de vaste schuld (2+6)	34.158	33.895	42.211	45.408
Renterisiconorm					
8	Stand van de vaste schuld per 1 januari	401.553	374.251	589.798	643.519
9	Het bij ministeriële regeling vastgesteld %	20%	20%	20%	20%
Toets renterisiconorm					
10	Renterisiconorm (op basis van begrotingstotaal)	137.311	136.931	125.876	118.407
7	Renterisico op de vaste schuld	6.820	33.895	42.211	45.408
11	Ruimte (+)/Overschrijding (-) (10-7)	130.491	103.036	83.655	72.999

Schatkistbankieren

Door wijziging van de Wet Financiering Decentrale Overheden (Fido) zijn decentrale overheden verplicht om overtollige liquide middelen tegen marktconforme rente (zijnde de rente waartegen de Nederlandse staat zichzelf financiert op de geld -en kapitaalmarkten) in de schatkist aan te houden. Deze regeling trad per 31 december

2013 in werking. De provincie Zuid-Holland heeft sinds de introductie aanzienlijke bedragen in de schatkist aangehouden. Naar aanleiding van deze begroting is het de verwachting dat Zuid-Holland eind 2018 geen overvloedige liquide middelen meer in de schatkist heeft.

Uitgegeven leningen en garanties

In de afgelopen jaren is de provincie Zuid-Holland zeer terughoudend geweest met het verstrekken van leningen aan derden om haar beleidsdoelen te bereiken. In de afgelopen periode is/wordt het instrument leningen meer ingezet in de vorm van individuele leningen (bijvoorbeeld W2C) en revolverende fondsen.

Voor de uitoefening van de publieke taak gaat de provincie Zuid-Holland middels revolverende fondsen de Energietransitie en de mobiliteit via veren stimuleren. Conform het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 zal de komende jaren voor de uitvoering van de activiteiten maximaal € 100 mln en € 12 mln aan liquide middelen beschikbaar worden gesteld aan respectievelijk het Energiefonds en het Verenfonds.

De provincie Zuid-Holland heeft in 2016 renteloze leningen per saldo ad € 1,2 mln verstrekt aan het agrarische collectieven voor Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb). De leningen hebben een looptijd tot en met 2018.

Door de transitie van DLG zijn de leningen van de gemeenten Pijnacker-Nootdorp en Lansingerland geëffectueerd. De overeenkomst stamt uit 2012 en lopen door tot het jaar 2024. De oorspronkelijke hoofdsom van beide leningen is per saldo € 2,9 mln.

Paragraaf Bedrijfsvoering

Doel 1: De omvang en kwaliteit van de organisatie van de provincie Zuid-Holland moet in overeenstemming zijn met het door ons voorgestane takenpakket. Wij werken aan een innovatieve, lerende en op de uitvoering gerichte organisatie die effectief en efficiënt is.

Effectenindicator 1.1 : Werken aan een op de uitvoering gerichte organisatie die effectief en efficiënt is						
Prestatie-indicator		Nulmeting	2018	2019	2020	2021
1.1.1	Percentage overhead	38	38	38	38	38

Toelichting

De overhead betreft het geheel van functies gericht op de sturing en ondersteuning van de medewerkers in het primaire proces. Een laag overheadpercentage is een indicatie van een effectieve en efficiënte organisatie.

1.1.1 Percentage Overhead

In de Begroting 2017 is voor het eerst een indicator voor overhead volgens de nieuwe BBV-definitie opgenomen. De streefwaarde van het percentage overhead is constant op 38%. Gelet op de koers waarin opgavegericht werken leidend is, zullen medewerkers uit de ondersteuning steeds meer direct betrokken zijn bij de uitvoering van de primaire taken. Tegelijkertijd vraagt de implementatie extra capaciteit van de bedrijfsvoering. Met deze twee op elkaar in werkende bewegingen blijft het percentage overhead naar verwachting stabiel.

Effectenindicator 1.2 : Kwaliteit dienstverlening						
Prestatie-indicator		Nulmeting	2018	2019	2020	2021
1.2.1	Afhandeling facturen binnen 30 dagen in %	85	85	PM	PM	PM
1.2.2	Doorlooptijd bezwaar- en beroepsprocedures (niet zijnde belastingen) en klachten (percentage binnen termijn)	74	75	75	75	75
1.2.3	Doorlooptijd advisering bezwaren en klachten	-	85	85	85	85
1.2.4	Doorlooptijd belasting bezwaren	-	90	90	90	90
1.2.5	Klanttevredenheid (rapportcijfer op tienpuntsschaal)	6,8	7	-	7	-
1.2.6	Informatie is beschikbaar op jaarbasis	99,8%	99,7%	99,7%	99,7%	99,7%
1.2.7	Aantal uitgevoerde onderzoeken naar de informatieveiligheid	9	9	PM	PM	PM

Toelichting

1.2.1 Afhandeling facturen binnen 30 dagen in %

Het percentage op tijd betaalde facturen is voor 2018 gesteld op 85%, conform de begroting en realisatie van voorgaande jaren. Deze ambitie is lager dan van de Rijksoverheid waar wordt gestreefd naar 90%. Een belangrijke oorzaak voor het lagere percentage is de keuze van het laag in de organisatie beleggen van de bestelbevoegdheid, waardoor wij zeer veel verschillende leveranciers kennen die nog niet allemaal bekend zijn met de provinciale factuurvereisten om facturen snel en efficiënt te kunnen verwerken.

1.2.2 Doorlooptijd bezwaar- en beroepsprocedures (niet zijnde belastingen) en klachten (% binnen termijn)

Ten aanzien van de bezwaar- en klachtenbehandeling zijn afgelopen jaren procesverbeteringen doorgevoerd. Er zullen altijd beslissingen op bezwaar niet binnen de termijn genomen kunnen worden (te late doorzending vanuit andere organisatie of noodzakelijk onderzoek voor juiste beslissing waarbij bezwaarde niet instemt met opschorting van de termijn). Voor 2018 wordt geen wijziging van deze (effect)indicator van 75% verwacht. Bij een wijziging volgt een nieuwe toelichting.

1.2.3 Doorlooptijd advisering bezwaren en klachten

Deze indicator heeft betrekking op de advisering door de bezwaarschriftencommissie en klachtenfunctionaris en ziet op het percentage adviezen op bezwaarschriften en klachten dat binnen een termijn van 12 weken respectievelijk 10 weken wordt uitgebracht. Ook hier geldt dat in sommige gevallen de termijn door externe omstandigheden, bijvoorbeeld onder 1.2.2 genoemd, niet gehaald kan worden. In 2017 was het percentage tijdige advisering 80%. Voor 2018 is de indicator naar 85% bijgesteld. Bij wijziging van de indicator volgt een nieuwe toelichting.

1.2.4 Doorlooptijd belasting bezwaren

Belastingbezwaren maken geen onderdeel uit van de onder 1.2.2 genoemde bezwaar- en beroepsprocedures. De indicator op tijd afgehandelde belastingbezwaren is in 2016 op 75% gesteld, terwijl de doelrealisatie 85% bedroeg. Deze verbetering van de indicator is bereikt door verbetering van de kwaliteit van gegevens in de bronsystemen. Dit proces heeft zich in 2017 voortgezet, waardoor er minder bezwaren tegen belastingaanslagen zijn ontvangen. Tevens zijn procesafspraken met de omgevingsdiensten en gemeenten gemaakt die mede bepalend zijn voor de realisatie van de doorlooptijd. Als indicator voor de Begroting 2018 wordt een percentage voorgesteld van 90%.

1.2.5 Klanttevredenheid (rapportcijfer op tienpuntsschaal)

In het afsprakenkader 'Samen werken, Samen leven' (2007) tussen Rijk en provincies is opgenomen dat de overheidsdienstverlening minimaal een 7 moet scoren naar het oordeel van klanten. Provincies meten daarom sinds 2010 in gezamenlijkheid elke twee jaar de klanttevredenheid, gemeten in een rapportcijfer (6,8 in 2014). In december 2016 is het 3e klanttevredenheidsonderzoek (KTO) uitgevoerd met het rapportcijfer 7,1 als resultaat. In de tweede helft van 2017 zijn de onderzoeksresultaten samen met de resultaten uit het reputatieonderzoek aan Provinciale Staten gepresenteerd. Voor 2018 wordt wederom een meting over klanttevredenheid uitgevoerd waarbij de indicator op een score van 7 is gesteld.

1.2.6 Informatie is beschikbaar op jaarbasis

Informatie op de corporate website en op het SIS (Staten Informatie Systeem) is voor de Staten beschikbaar. Het SIS wordt extern gehost en is beschikbaar voor alle Statenleden. De beschikbaarheid wordt gemeten op basis van 24 uur x 7 dagen, met uitzondering van het geplande en met de gebruikersorganisatie afgestemde onderhoud.

1.2.7 Aantal uitgevoerde onderzoeken naar de informatieveiligheid

De provincie neemt continu maatregelen om de veiligheid van de informatievoorziening te waarborgen. Deze maatregelen zijn bedoeld om de beschikbaarheid, exclusiviteit en integriteit van informatievoorziening te garanderen en de gevolgen van incidenten te beperken.

Om te toetsen of deze maatregelen afdoende zijn, vinden jaarlijks diverse onderzoeken en risicoanalyses plaats. In opdracht van de provincie onderzoeken externe partijen meerdere malen per jaar de veiligheid van de ICT omgeving en de wijze waarop deze wordt beheerd. Ook door het cluster Administratieve Organisatie en Interne Controle (AO/IC) wordt doorlopend onderzoek uitgevoerd naar de algemene IT-beheersingsmaatregelen in het kader van de jaarrekeningcontrole.

Met de Eenheid Audit en Advies zijn afspraken gemaakt over het uitvoeren van een meerjarige onderzoekskalender. Deze beoogt de naleving te toetsen van afspraken die op grond van het convenant Interprovinciale Regulering Informatieveiligheid gemaakt zijn. Dit convenant is een afsprakenkader waarmee provincies verantwoordelijkheid nemen voor het opstellen, uitvoeren en handhaven van het informatieveiligheidsbeleid.

Naast de uitvoering van audits en toetsen, ligt de focus van de afdeling I&A de komende jaren op het versterken van het managen van informatierisico's binnen de verschillende werkprocessen van de provincie. Hierbij wordt aansluiting gezocht bij de provinciale methodiek van risicomanagement en weerstandsvermogen.

Doel 2: We zijn een aantrekkelijk en goed werkgever

Effectenindicator 2.1 : We zijn maatschappelijk betrokken en streven naar een divers personeelsbestand					
Prestatie-indicator	Nulmeting	2018	2019	2020	2021
2.1.1 Aantal trainees	20	20	20	20	20
2.1.2 Aantal participatiebanen	14	27	33	38	43
2.1.3 Aantal stageplaatsen	50	50	50	50	50
2.1.4 Aantal werkervaringsplaatsen (voor o.a. statushouders & mbo'ers)	12	25	32	42	50
2.1.5 Aantal uitwisselingen van personeel tussen mede-overheden	50	50	50	50	50

Toelichting

2.1.1 Aantal trainees

De provincie is een vergrijsde organisatie en mist hierdoor de kans de vruchten te plukken van een divers personeelsbestand. Met de opgave Maatschappelijk betrokken werkgeverschap wil de provincie de negatieve trend van vergrijzing doorbreken. Traineeprogramma's spelen hierin een cruciale rol. Met het aanbieden van een traineeprogramma geeft de provincie elke twee jaar ruimte aan 12 jonge WO afgestudeerden om zich verder te ontplooiën in de provinciale organisatie. Uitgangspunt voor deze indicator is dat er conform het Hoofdlijnenakkoord 2015 – 2019 gedurende deze collegeperiode tenminste twee concernbrede traineeprogramma's worden gerealiseerd. Eind 2016 is een nieuw twee jaar durend traineeprogramma gestart dat ruimte biedt aan 12 jonge WO-ers. Doel van dit programma is tweeledig: met deze trainees een nieuwe impuls geven aan de ontwikkeling van opgavegericht werken en hen na twee jaar te laten instromen op reguliere functie binnen onze organisatie. Met continuering van een aanbod van zowel generalistische als specialistische traineeprogramma's, is de verwachting dat de provincie jaarlijks 20 trainees in huis heeft. Hiervan maken 12 trainees onderdeel uit van een generalistisch programma en 8 zijn verbonden aan specialistische programma's (technisch, bodem en financieel).

2.1.2 Aantal participatiebanen

Op 1 januari 2015 is de Participatiewet van kracht geworden. Deze wet komt in plaats van de Wet werk en bijstand, de Wet sociale werkvoorziening en een deel van de Wet werk en ondersteuning jonggehandicapten. Met de Participatiewet wil de regering ervoor zorgen dat meer mensen met een arbeidsbeperking, participanten genoemd, meedoen op de arbeidsmarkt. In tien jaar tijd moeten er 25.000 banen komen voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt, bij overheid en bedrijfsleven. Een 'baan' bestaat uit 25 verloonde uren, ongeacht het aantal mensen dat dit werk uitvoert en de aard van de arbeidsrelatie. Mensen uit de doelgroep zijn opgenomen in het doelgroepregister van het UWV.

In IPO-verband is afgesproken dat PZH een jaarlijks toenemend aantal mensen uit de doelgroep aan het werk heeft, zodat uiteindelijk in 2023 een totaal van 54 extra banen bezet wordt door mensen uit de doelgroep.

Op dit moment, medio 2017, zijn er 22 fte aan participatiebanen gecreëerd en voldoen we aan de verwachting

2.1.3 Aantal stageplaatsen

Uitgangspunt voor deze indicator is dat er conform het Hoofdlijnenakkoord 2015 – 2019 gedurende deze collegeperiode een royaal aanbod van stage- en werkervaringsplaatsen voor jongeren wordt aangeboden. Door het aanbieden van stage- en werkervaringsplaatsen aan jongeren toont de provincie haar maatschappelijke betrokkenheid én wordt tegelijkertijd een impuls gegeven aan de diversiteit van het personeelsbestand. Sinds 2015 geeft de provincie actief invulling aan haar stagebeleid. Dit resulteert jaarlijks in het aanbod van tenminste 50 stageplaatsen voor jongeren uit het Mbo, Hbo als Wo. Dit betekent jaarlijks ongeveer vier stagiaires per afdeling. In 2016 is gestart met het experiment voor het aanbod van maatschappelijke snuffelstages voor klassen uit het basisonderwijs. In 2017 waren er 80 stagiaires aan de organisatie verbonden. Nog eens 25 stagiaires zijn via studieopdrachten aan de provincie verbonden. De provincie geeft de komende jaren verder vorm aan deze ambitie als onderdeel van het programma 'Maatschappelijk betrokken werkgeverschap'.

2.1.4 Aantal werkervaringsplaatsen (voor o.a. statushouders & mbo-ers)

Uitgangspunt voor deze indicator is dat er conform het Hoofdlijnenakkoord 2015 – 2019 gedurende deze collegeperiode een royaal aanbod van stage- en werkervaringsplaatsen voor jongeren wordt aangeboden. Met het innovatieve project kickstart streeft de provincie deze collegeperiode naar een aanbod van werkervaringsplaatsen voor jongeren met een afstand tot de arbeidsmarkt. Het project kickstart is bedoeld om in de collegeperiode tenminste 32 maatschappelijke werkervaringsplaatsen voor jonge statushouders en recent afgestudeerde mbo'ers te creëren. In 2017 is vanwege het succes van Kickstart en vanuit maatschappelijke overwegingen ingestemd met het beschikbaar stellen van 10 extra werkervaringsplaatsen voor statushouders. Jonge statushouders ervaren afstand op de arbeidsmarkt vanwege de culturele en taal gerelateerde drempels en mbo'ers vanwege de recessie, technologische vooruitgang en uitbesteding van werkzaamheden naar het buitenland. De provincie geeft de komende jaren verder vorm aan deze ambitie als onderdeel van de opgave 'Maatschappelijk betrokken werkgeverschap'.

2.1.5 Aantal uitwisselingen van personeel tussen mede-overheden

Het stimuleren van kennisuitwisseling tussen mede-overheden, bedrijven en instellingen is een van de speerpunten uit het Hoofdlijnenakkoord 2015 - 2019. Kennisuitwisseling draagt bij aan de diversiteit van ons personeelsbestand. Door de realisatie van detacheringen haalt de provincie kennis van andere organisaties op een efficiënte en effectieve wijze naar het provinciehuis en/of wordt door de provincie vergaarde kennis verder gebracht bij andere organisaties. Eind 2017 zijn er 60 uitwisselingen tussen mede-overheden gerealiseerd. De verwachting is dat het aantal uitwisselingen in 2018 verder zal toenemen als gevolg van de vergroting en intensivering van het overheidsbrede mobiliteitsnetwerk. Het streven is om dit aantal uitwisselingen van kennis te continueren. Het is daarbij de intentie om de uitwisseling van personeel meer en meer te benutten als een effectief strategisch instrument voor het aanvullen van ontbrekende (specialistische) kennis in onze organisatie.

Effectenindicator 2.2 : We doen onderzoek naar en werken actief aan het werkgeversmerk 'provincie Zuid-Holland' bij werkzoekenden en personeel						
Prestatie-indicator		Nulmeting	2018	2019	2020	2021
2.2.1	Rapportcijfer beste werkgever / werkplezier	6,7	7,0	-	7,3	-

2.2.1 Rapportcijfer beste werkgever / werkplezier

In het Hoofdlijnenakkoord is opgenomen dat de provincie ambieert een aantrekkelijke werkgever te zijn. De aantrekkelijkheid als werkgever kan onder andere afgeleid worden uit een werkbelevingsonderzoek. Dit onderzoek wordt bij veel Nederlandse organisaties gedaan waardoor benchmarking van de resultaten mogelijk wordt. Het onderzoek levert een score 'beste werkgever' op : Deze score uitgedrukt in een rapportcijfer geeft aan hoe de provincie presteert als werkgever.

Het project ter bevordering van 'beste werkgever' is in het tweede helft van 2017 geïnitieerd. In het project is aandacht voor verbetering van de dienstverlening van de werkgever om het werkplezier te vergroten en inspanningen worden verricht om de medewerkers zich bewust te laten zijn in hun eigen verantwoordelijkheid ten aanzien van het werkplezier. Bovendien is er aandacht voor een betere profilering van de provincie Zuid-Holland als aantrekkelijk en maatschappelijk betrokken werkgever voor zowel werkzoekende als medewerkers van de provincie.

Een nieuwe meting in het kader van beste werkgever staat in 2018 gepland.

Doel 3: De provincie voert een duurzaam inkoop- en aanbestedingsbeleid

Effectenindicator 3.1 : Bij het voeren van een duurzaam inkoop-en aanbestedingsbeleid gaat provincie Zuid-Holland verder dan alleen het oorspronkelijke uitgangspunt, te weten: de minimumeisen.						
Prestatie-indicator		Nulmeting	2018	2019	2020	2021
3.1.1	Aanpak Duurzaam GWW is binnen de ROVK ingenieursdiensten uitgangspunt bij alle uitvragen	100	100	100	100	100

Toelichting

3.1.1 Aanpak Duurzaam GWW is binnen de ROVK ingenieursdiensten uitgangspunt bij alle uitvragen

Duurzaam inkopen wordt ook wel maatschappelijk verantwoord inkopen (MVI) genoemd. Maatschappelijk verantwoord inkopen (MVI) betekent dat, naast op de prijs van de producten, diensten of werken ook gelet wordt op de effecten van de inkoop op milieu en sociale aspecten. Op de volgende site vindt u alle informatie die u nodig heeft om duurzaam in te kopen (<https://www.pianoo.nl/themas/maatschappelijk-verantwoord-inkopen-mvi-duurzaam-inkopen>).

Relevante thema's voor maatschappelijk verantwoord inkopen:

- Internationale sociale voorwaarden
- Social return
- Milieuvriendelijk inkopen
- Biobased inkopen
- Circulair inkopen
- Innovatiegericht inkopen
- Kansen voor MKB

Op landelijk niveau wordt gestreefd naar het door alle overheden ondertekenen van het manifest Maatschappelijk Verantwoord Inkopen. Onderdeel hiervan is het opstellen en concretiseren van een actieplan. PZH heeft het voornemen om dit in het najaar van 2017 mede te ondertekenen.

Voor het inkopen van werken is samen met de markt, kennisinstituten en de overheid de Aanpak Duurzaam Grond Weg en Waterbouw (GWW) ontwikkeld.

In 2014 is het convenant Duurzaam GWW ondertekend en in 2017 de nieuwe versie GWW 2.0. De kern van de Aanpak Duurzaam GWW is het meewegen van duurzaamheidsaspecten vanaf een vroege planfase, met een focus op de hele levenscyclus van de aan te leggen infrastructuur of object(en) (inclusief beheer en onderhoud). Zodat in elk project een goede afweging wordt gemaakt tussen People, Planet en Profit. Een gezamenlijk instrumentarium is ontwikkeld om duurzaamheid op uniforme wijze te toetsen en innovatie te stimuleren. De aanpak heeft een link met het programma Energietransitie.

De Aanpak Duurzaam GWW 2.0 is uitgangspunt binnen al de aanbestedingen van werken en Ingenieursdiensten.

Een van de instrumenten die gebruikt wordt voor het maken van een goede afweging bij het toepassen van elk van de duurzaamheidsthema's is het Ambitiweb. Dit Ambitiweb kent al zijn toepassing in de GWW en zal uitgebreid worden naar alle inkoopgroepen.

Arbeidskosten (loonkosten en Inhuur)

Inleiding

In september 2015 is de nieuwe organisatiekoers omarmd die onder meer via het Programma van Waarde vorm wordt gegeven. Met dit programma ontwikkelt de provincie zich tot een opgabegegerichte organisatie die de eigen ambities verbindt en realiseert met de omgeving. Onderdeel van de ontwikkeling naar opgabegegericht werken is het scherp inzichtelijk hebben van de benodigde arbeidskosten om het provinciale doel te bereiken. In dit deel van de paragraaf Bedrijfsvoering wordt ingegaan op de samenstelling en de omvang van de benodigde arbeidskosten, bestaande uit:

- loonkosten voor de formatie van de provincie Zuid-Holland;
- loonkosten voor medewerkers in dienst van de provincie welke worden gedekt vanuit materiële budgetten;
- kosten voor de inhuur van externen.
- ontvangsten detacheringen en UWV;

De arbeidskosten bestaan uit loonkosten en kosten voor inhuur van externen. Het BBV schrijft voor dat de arbeidskosten verbonden aan de uitvoering van de beleidsprogramma's, de directe arbeidskosten, worden opgenomen bij de beleidsprogramma's. De arbeidskosten van de ondersteunende taken (overhead) worden apart verantwoord in Overzichten en Middelen. Het gevolg van deze BBV-werkwijze is dat geen inzicht bestaat in het totaal van de arbeidskosten en de richtlijnen die hierop van toepassing zijn. Om dit inzicht te bieden is deze informatie in de paragraaf Bedrijfsvoering opgenomen. Dit betreft een aanvulling op de voorschriften die daarvoor in het BBV zijn opgenomen.

Totaalbeeld arbeidskosten

In de onderstaande tabel is het begrote bedrag van de arbeidskosten opgenomen, onderverdeeld naar de loonkosten en de kosten voor inhuur van externen.

Tabel: Totaalbeeld arbeidskosten

Omschrijving (bedragen x € 1 mln)	2017 Na NJN	2018	2019	2020	2021	2022
A. Loonkosten	111,5	112,7	111,5	111,5	110,9	109,8
B. Loonkosten	5,3	4,9	4,9	4,9	4,9	4,9
C. Kosten voor inhuur van externen	17,3	17,3	17,3	17,3	17,3	17,3
Totaal arbeidskosten	134,1	134,9	133,7	133,7	133,1	132
Percentage inhuur	12,90%	12,82%	12,94%	12,94%	13,00%	13,11%

Toelichting op de onderdelen van de arbeidskosten

A: loonkosten voor de formatie van de provincie Zuid-Holland

Het formatiebudget bestaat uit vaste en variabele loonkosten en het frictiebudget personeel gerelateerde kosten en is passend binnen de loonbudgetten die hiervoor door PS beschikbaar zijn gesteld in de meerjarenramingen. De basis voor dit budget is de door PS vastgestelde formatie. Met ingang van 2018 zijn, volgens het onderhandelaarsakkoord over de cao 2017-2018, de gedifferentieerde loonkosten toegevoegd aan het budget vaste loonkosten.

Vaste loonkosten zijn de reguliere beloningen volgens de salarisschaal en vaste toelagen.

Variabele loonkosten hebben betrekking op eenmalige betalingen zoals overwerkkosten, toelagen onregelmatigheid en reis- en verblijfkosten.

Fricriebudget personeel gerelateerde kosten is budget beschikbaar voor bijzondere omstandigheden, overgangsregelingen, specifieke afspraken en onvoorziene zaken. Het budget is meerjarig gevormd bij opstellen van de Begroting 2017 als sluitpost van de totale loonkosten.

Tabel: Formatiebudget

Omschrijving (bedragen x € 1 mln)	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Formatie (fte)	1407 fte	1407 fte	1395 fte	1392 fte	1388 fte	1376 fte
Vaste loonkosten	108	110,3	109,1	108,8	108,3	107,2
Variabele loonkosten	2,3	2	2	2	2	2
Gedifferentieerde loonkosten	0,8	0	0	0	0	0
Frictie personeel gerelateerde kosten	0,4	0,5	0,4	0,7	0,7	0,6
Totaal formatiebudget	111,5	112,7	111,5	111,5	110,9	109,8

De afname van de formatieomvang in de periode 2019-2022 is ten opzichte van het gepresenteerde verloop in de Begroting 2017 ongewijzigd en betreft afbouw van de overheadformatie bij DCZ (afbouw in 2019 6,5 fte en in 2020 2,4 fte, daarna is afbouw afgerond), afbouw van tijdelijke capaciteit voor PZI (5,5 fte in 2019) en het effect van de overname van medewerkers van oud DLG (3 fte in 2021 en 11 fte in 2022).

De *vaste loonkosten* stijgen in 2018 ten opzichte van 2017 met € 2,3 mln. Dit wordt veroorzaakt door:

- structurele loonsverhogingen vanuit het onderhandelaarsakkoord bij de cao van 1,3% met ingang van 2018 (€ 2,2 mln);
- omzetting van het budget gedifferentieerd belonen naar vaste loonkosten als gevolg van de aanpassing van de cao 2017-2018 (€ 0,8 mln);
- incidenteel € 0,7 mln vanuit het onderhandelaarsakkoord bij de cao in 2017.

Basis voor het budget variabele loonkosten zijn de gerealiseerde kosten van het begrotingsjaar-2 (t-2). Deze bedragen € 2 mln, wat in lijn is met de realisatie van de voorafgaande jaren. De meerjarenraming van het budget *frictie personeel gerelateerde kosten* is ten opzichte van de Begroting 2017 onveranderd.

B: loonkosten voor medewerkers in dienst van de provincie welke worden gedekt vanuit materiële budgetten

Dit onderdeel betreft de medewerkers in dienst van de provincie, waarvan de loonkosten worden gedekt uit materiële budgetten. Hierbij gaat het vaak om capaciteitsinzet als onderdeel van (extra) beschikbaar gestelde middelen voor intensivering van beleid. Op basis van de laatste inschattingen wordt hiervoor jaarlijks een bedrag van € 4,9 mln uitgegeven, onder andere aan trainees, decentralisatie natuur, invoering omgevingswet, Europa en het programma Energietransitie. Bij het opstellen van de afdelingsplannen 2018 wordt dit budget verder gespecificeerd.

C: kosten voor de inhuur van externen

De omvang van de inhuur is een managementkeuze op grond van een aantal criteria zoals specifieke expertise en opvang van fluctuaties in de personele bezetting en vervanging bij ziekte of vacature. Daarnaast is gekozen voor een flexibele schil bij de uitvoering van programma's en projecten. Het management is verantwoordelijk voor aansluiting van de gevraagde prestaties op de (geplande) arbeidscapaciteit. Provincies volgen voor wat betreft de inhuur de rijksdefinitie. Dat betekent dat de kosten van inhuur inclusief de investeringsprojecten worden gepresenteerd. De verwachte omvang van de inhuur is niet exact te voorspellen, ook al omdat deze deels wordt bepaald door niet direct te beïnvloeden factoren zoals personeelsverloop. Uitgaande van de laatste inschattingen bedraagt de totale inhuur € 22,3 mln, € 17,3 mln wordt gedekt uit materiële budgetten. Bij het opstellen van de

afdelingsplannen 2018 wordt dit budget verder gedefinieerd. Indien dat leidt tot aanpassingen, zal dit worden meegenomen in de Voorjaarsnota 2018.

D: ontvangsten detacheringen en UWV

De provincie kent naast de arbeidskosten ook ontvangsten. Dit betreft enerzijds ontvangsten voor elders gedetacheerde medewerkers (maar waarvoor bij de provincie wel loonkosten bestaan), anderzijds betreft dit uitkeringen van het UWV bij onder andere zwangerschap. De ontvangsten maken onderdeel uit van het totale kader van de arbeidskosten en bedragen op basis van de realisatie van de afgelopen jaren jaarlijks ongeveer € 2,5 mln.

Versnellen

De versnelling die het College ingezet heeft met de investeringsimpuls 'extra investeringen in een slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland' is verwerkt in de Voorjaarsnota 2017. In deze Begroting 2018 leest u in een aparte kijklijn hoe het staat met de voortgang hiervan.

Bij de verwerking in de Voorjaarsnota 2017 zijn daarbij geen middelen voor de uitvoering opgenomen. Het omzetten van de investeringsimpuls in concrete uitvoering kost de organisatie echter veel moeite. Ook is nog niet voor alle impulsen scherp hoe het geld wordt uitgegeven. Het is inmiddels duidelijk dat het ontbreken van aanvullende personele capaciteit de handelingssnelheid in de Investeringsimpuls zichtbaar heeft belemmerd.

Eerder is bij substantiële nieuwe budgetten direct een afspraak gemaakt over een deel dat ingezet kan worden voor uitvoeringskosten, met name personele capaciteit. Recent bijvoorbeeld 5% bij het budget voor de Energietransitie. Bij de besluitvorming over de Investeringsimpuls blijkt nu onvoldoende helder te zijn stil gestaan bij een afspraak over het inzetten van een deel van het budget Investeringsimpuls voor personele capaciteit voor het uitvoeren en realiseren van de Investeringsimpuls.

Maximaal 5% (€ 2,25 mln) van de € 45 mln (€ 48 mln - € 3 mln Beperkte verlaging opcenten op de MRB) van de Extra investeringen in een slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland kan worden ingezet voor aanvullende personele capaciteit. Afhankelijk van de behoefte zal dit landen op B: loonkosten voor medewerkers in dienst van de provincie welke worden gedekt vanuit materiële budgetten (loonkosten) en/of C: kosten voor de inhuur van externen. Dit komt dan bovenop de bedragen zoals genoemd in het bovenstaande overzicht totaalbeeld arbeidskosten.

Paragraaf Verbonden Partijen

Opzet paragraaf

De paragraaf Verbonden partijen bevat:

- de visie en de beleidsvoornemens omtrent verbonden partijen;
- de lijst van verbonden partijen, uitgesplitst naar type.

Daarnaast wordt Provinciale Staten (PS), volgens afspraak, als volgt geïnformeerd:

- Eens per jaar in september wordt het onderwerp verbonden partijen in al zijn facetten in de Statencommissie Bestuur en Middelen geagendeerd. De leden van de Staten Commissies worden hiervoor uitgenodigd.
- Eens per jaar in juni biedt GS een analyse van de jaarrekening en begroting van alle verbonden partijen aan volgens een afgesproken format.

Visie en beleidsvoornemens

De visie op en de beleidsvoornemens omtrent verbonden partijen zijn uitgewerkt in de [beleidsnota Verbonden Partijen en overige deelnemingen 2016-2019](#). In de beleidsnota verbonden partijen en overige deelnemingen staat het kader dat PS aan GS meegeven voor (nieuwe) participaties. In deze nota staan:

- de beleidsuitgangspunten en de controlekaders voor (nieuwe) deelnemingen;
- de condities waaronder het publiek belang is gediend met behartiging door verbonden partijen;
- de provinciale vertegenwoordiging in verbonden partijen.

Bovenstaand beleidskader bestaat uit een besliskader dat in stappen wordt doorlopen en waaruit de te kiezen rechtsvorm volgt voor de behartiging van de provinciale publieke belangen. De beleidsuitgangspunten hebben een wettelijke grondslag en/of zijn gebaseerd op aanvullende voorwaarden die PS aan GS meegeven als kader.

Tabel verbonden partijen

De tabel van de verbonden partijen is onderverdeeld naar de volgende categorieën:

- gemeenschappelijke regelingen;
- vennootschappen en coöperaties;
- stichtingen en verenigingen;
- overige verbonden partijen.

Deze laatste categorie is opgenomen n.a.v. een aanbeveling door de commissie BBV, in de aanbeveling is aangegeven dat formeel juridisch geen sprake is van een verbonden partij door:

- het ontbreken van een financieel belang zoals gedefinieerd in het BBV, maar er wel sprake is van een structurele bekostiging in overwegende mate van (de activiteiten van) een organisatie via één of meer provinciale geldstromen (begrotingsfinanciering, subsidie en overeenkomst van opdracht); én
- een bestuurlijke belang;

Gelet op bovenstaande beveelt de Commissie BBV aan om deze organisaties gezien het maatschappelijke of algemene belang en de mogelijke risico's toch op te nemen in de paragraaf Verbonden partijen. Eind 2017 zal duidelijk worden welke organisaties hiervoor aanvullend voor in aanmerking komen om op te nemen in de paragraaf Verbonden partijen.

Naam	Financieel belang 2017	Financieel belang 2018	Nominale waarde PZH aandelen / participaties	Intrinsieke waarde PZH aandelen / participaties	VP verwacht resultaat 2018	VP EV 01/01/18	VP EV 31/12/18	VP VV 01/01/18	VP VV 31/12/18	PZH % stem- aandeel 2018	Vertegen- woordiging
Gemeenschappelijke regelingen (1)											
DCMR Milieudienst Rijnmond	21.103.549	22.138.658	n.v.t.	n.v.t.	0	3.923.000	2.833.000	7.900.000	7.900.000	37,5	Meervoudig
Omgevingsdienst Haaglanden	5.851.020	6.470.754	n.v.t.	n.v.t.	0	1.439.300	1.164.500	13.858.800	13.420.300	29	Meervoudig
Omgevingsdienst Midden-Holland	2.968.893	2.968.893	n.v.t.	n.v.t.	0	2.558.000	2.353.000	4.435.000	4.141.000	18,81	Meervoudig
Omgevingsdienst West-Holland	2.407.835	2.388.487	n.v.t.	n.v.t.	0	1.181.024	987.943	6.144.322	5.268.652	19	Meervoudig
Omgevingsdienst Zuid-Holland-Zuid	6.615.897	5.962.661	n.v.t.	n.v.t.	0	1.750.000	1.750.000	4.900.000	4.900.000	34,9	Meervoudig
Grondbank RZG Zuidplas	1.520.000	934.000	n.v.t.	n.v.t.	24.000.000	-13.000.000	0	95.500.000	93.500.000	40	Meervoudig
Wegschap Dordtse Kil	387.500	387.500	n.v.t.	n.v.t.	1.465.000	-1.610.000	499.000	28.616.000	22.237.000	42,86	Meervoudig
Totaal gemeenschappelijke regelingen	40.854.694	41.250.953	n.v.t.	n.v.t.	25.465.000	-3.758.676	9.587.443	161.354.122	151.366.952		
Vennootschappen en coöperaties (2)											
Proav NV	n.v.t.	n.v.t.	0	4.732.755	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	100	Meervoudig
Warmtebedrijf Infra NV	n.v.t.	n.v.t.	1.800.000	1.222.720	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	8	Enkelvoudig
ROM Drechtsteden Holding NV	n.v.t.	n.v.t.	3.587	3.155	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	0,1	Enkelvoudig
ROM Drechtsteden Capital BV	n.v.t.	n.v.t.	10.000.000	8.214.390	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	48,2	Enkelvoudig
InnovationQuater B.V.	n.v.t.	n.v.t.	10.000.000	8.819.536	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	36,1	Enkelvoudig
Delta NV	n.v.t.	n.v.t.	0	487.315	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	0,05	Enkelvoudig
NV Bank Nederlandse Gemeenten (BNG)	n.v.t.	n.v.t.	141.806	40.978.899	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	1,1	Enkelvoudig
Nederlandse Waterschapsbank N.V. (NWB)	n.v.t.	n.v.t.	4.538	1.757.832	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	0,53	Enkelvoudig
Houdstermaatschappij Zuid-Holland	n.v.t.	n.v.t.	19.000.000	16.300.000	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	100	Meervoudig
Totaal vennootschappen en coöperaties	0	0	40.949.931	82.516.602	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.		
Stichtingen en verenigingen (3)											
Vereniging Interprovinciaal overleg (IPO)	970.226	970.226	n.v.t.	n.v.t.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.		Enkelvoudig

Naam	Financieel belang 2017	Financieel belang 2018	Nominale waarde PZH aandelen / participaties	Intrinsieke waarde PZH aandelen / participaties	VP verwacht resultaat 2018	VP EV 01/01/18	VP EV 31/12/18	VP VV 01/01/18	VP VV 31/12/18	PZH % stem- aandeel 2018	Vertegen- woordiging
Regio Randstad in Brussel (P4)	236.000	236.000	n.v.t.	n.v.t.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.		Enkelvoudig
Huis van de Nederlandse Provincies	236.000	236.000	n.v.t.	n.v.t.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.		Enkelvoudig
Vanguard Initiative	11.666	11.666	n.v.t.	n.v.t.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.		Enkelvoudig
Totaal stichtingen en verenigingen	1.442.226	1.442.226	n.v.t.	n.v.t.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.		
Overige verbonden partijen (3)											
Commanditaire Ontwikkelingsmaatschappij Het Nieuwe Westland CV (ONW)	n.v.t.	n.v.t.	1.354.534	1.321.885	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	6,8	Enkelvoudig
ROM-Drechtsteden CV	n.v.t.	n.v.t.	561.326	355.293	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	5,2	Enkelvoudig
Houdstermaatschappij Zuid-Holland	n.v.t.	n.v.t.									
Totaal overige verbonden partijen	n.v.t.	n.v.t.	1.915.860	1.677.178	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.		
Werkfondsen Houdstermaatschappij Zuid-Holland BV (2)											
<i>Energie</i>	n.v.t.	n.v.t.	7.000.000	6.000.000	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	0	Geen
<i>Warmte Participatiefonds</i>	n.v.t.	n.v.t.	12.000.000	10.300.000	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	0	Geen
Totaal	n.v.t.	n.v.t.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.		

1) *Gemeenschappelijke regelingen*

Provincie Zuid-Holland is ingaande 1/1/2018 geen deelnemer meer in de gemeenschappelijke regelingen Koepelschap Buitenstedelijk Groen, Recreatieschap IJsselmonde, Recreatieschap Midden-Delfland, Recreatieschap Rottemeren, Midden-Delfland, Recreatieschap Voorne-Putten-Rozenburg, Parkschap Nationaal Park De Biesbosch, Natuur- en Recreatieschap Zuidwestelijke Delta, Natuur- en Recreatieschap Midden-Holland. Verder heeft in de loop van 2017 de liquidatie plaatsgevonden van de gemeenschappelijke regeling Dobbeplass. Om die reden zijn van deze gemeenschappelijke regelingen geen (financiële) gegevens meer opgenomen in de Begroting 2018. De financiële kengetallen 2018 van de resterende zeven gemeenschappelijke regelingen zijn gebaseerd op de medio 2017 door de Algemene Besturen vastgestelde Begrotingen 2018.

2) *Vennootschappen en coöperaties*

De intrinsieke waarde van de aandelen is bepaald op basis van de definitieve Jaarrekeningen 2015 of 2016. De (meerjaren)Begrotingen 2018 van de betreffende negen verbonden partijen zijn nog niet (ter kennisname) aan de provincie aangeboden. Om die reden zijn de gegevens inzake resultaat, eigen vermogen en vreemd vermogen nog niet bekend. Daarnaast is begin 2017 door de provincie de Houdstermaatschappij Zuid-Holland BV (HZH) opgericht. De omvang van het door de provincie ter beschikking gestelde (aandelen)kapitaal zal gefaseerd over een aantal jaren € 100 mln gaan bedragen. Daarbij is de inschatting dat dit kapitaal ter beschikking wordt gesteld aan minimaal twee (werk)fondsen. De aard en omvang is afhankelijk van het aanbod van innovatieve projecten/bedrijven op het gebied van (duurzame) energie en warmte. De inschatting is dat de investeringen in 2018 nog relatief beperkt zijn voor Energiq en het Warmteparticipatiefonds en dat de kosten voor de baten gaan.

3) *Stichtingen en verenigingen*

In de loop van 2017 heeft de liquidatie plaatsgevonden van Stichting Herontwikkeling Zellingwijk en de Stichting Landelijk Meldpunt Afvalstoffen. Om die reden zijn geen (financiële) gegevens (meer) opgenomen in deze Begroting 2018. De (meerjaren)Begrotingen 2018 van de betreffende vijf verbonden partijen zijn nog niet (ter kennisname) aan de provincie aangeboden. Om die reden zijn de gegevens inzake resultaat, eigen vermogen en vreemd vermogen nog niet bekend.

Reserveringen, voorzieningen en risico's

In verband met de verslechterde financiële situatie of vooruitzichten zijn voor enkele verbonden partijen voorzieningen getroffen en/of reserveringen gedaan om de financiële gevolgen in de toekomst af te dekken. Tevens loopt de provincie bij verbonden partijen financiële risico's.

De volgende (bijgestelde)voorzieningen / reserveringen zijn getroffen en risico's zijn in beeld:

Voorziening (bedragen zijn x € 1 mln)	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Beheer Grondwateronttrekking Delft Noord	0,9	0,2	0	0	0	
Warmtebedrijf Rotterdam	1.6	1.7	1,7	1,7	0	
ROM-D	0	0	0	1,8	1,8	
RZG Zuidplas	12	12	12	9,6	9,6	
Totaal	14.5	13.9	13,7	13,1	11,4	

Reservering (bedragen zijn x € 1 mln)	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Innovation Quarter (ROM-Zuidvleugel)	0	2,5*	3,6	4,7	4,7	
ROM-D	0	0	1.1	0	0	
Totaal	0	2,5	4,7	4,7	4,7	

* Begin balans 2013 niet correct overgenomen in de Jaarrekening 2014

Risico's (bedragen zijn x € 1 mln)		Max.schade	Kans optreden	Netto effect	Begrotingsdoel
Grondbank ROZ Zuidplas	incidenteel	17	50-75%	10,6	3.5
Schadeclaims vergunningverlening ontgrondingen	structureel	20	PM	PM	1.6
BRZO / RIE-bedrijven kunnen niet meer aan vergunningplicht voldoen	structureel	15	0-25%	3,8	1.6
Omgevingsrisico's vergunningverlening en handhaving	structureel	5,0	0-25%	0,6	1.6
Deelname ROM-D	incidenteel	8,2	0-25%	1,0	3.1
Deelname IQ	incidenteel	20,3	0-25%	2,5	3.1
Deelname HZH	incidenteel	93,8	0-25%	11,7	3.7
Totaal				30,2	

Paragraaf Grondbeleid

Belang grondbeleid (functies voor de provincie)

Provinciale Staten hebben in 2017 de nota 'Naar een opgavegericht Grondbeleid' vastgesteld.

Grondbeleid is een belangrijk instrument om provinciale doelen te bereiken. Het omvat het beheer en exploitatie van eigen gronden, het aan- en verkopen van gronden met name ten behoeve van groene en grijze doelen.

Daarnaast worden expertises op het gebied van haalbaarheid, uitvoerbaarheid, planeconomie en contractering om grondbeleid ingezet voor beleids- en doelrealisatie. De provincie kiest voor een opgavegericht grondbeleid. Conform het kwadrantenmodel van de Nederlandse school voor openbaar bestuur (NSOB) kan de provincie haar doelen bereiken volgens vier onderscheiden strategieën: in de rol van de rechtmatige, presterende, samenwerkende of meewerkende overheid. Deze strategieën kunnen in samenhang met elkaar worden gevoerd. Belangrijk is echter de notie in al deze strategieën grondbeleid, inclusief bovengenoemde expertises, de ruimtelijke implicaties van het provinciaal beleid te regelen.

De focus op de opgave en op betrokken partners vraagt om maatwerk om samen met partners slimme oplossingen te zoeken en om strategische waardering van bestaande grondposities. Dit laatste kan tot de afweging leiden om grondposities ook vast te houden.

De ontwikkeling naar een opgavegericht grondbeleid heeft al eerder vorm gekregen, zoals bij het introduceren van zelfrealisatie en duurzaam beheer als uitvoeringsstrategie voor de Krimpenerwaard en de Veenweidegebieden, of bij een betere afstemming van het beheer van gronden op provinciale doelen. Met het vernieuwde grondbeleid wordt het zoeken naar maatwerkoplossingen en het strategisch waarderen van provinciale grondposities een vast onderdeel van de provinciale werkwijze.

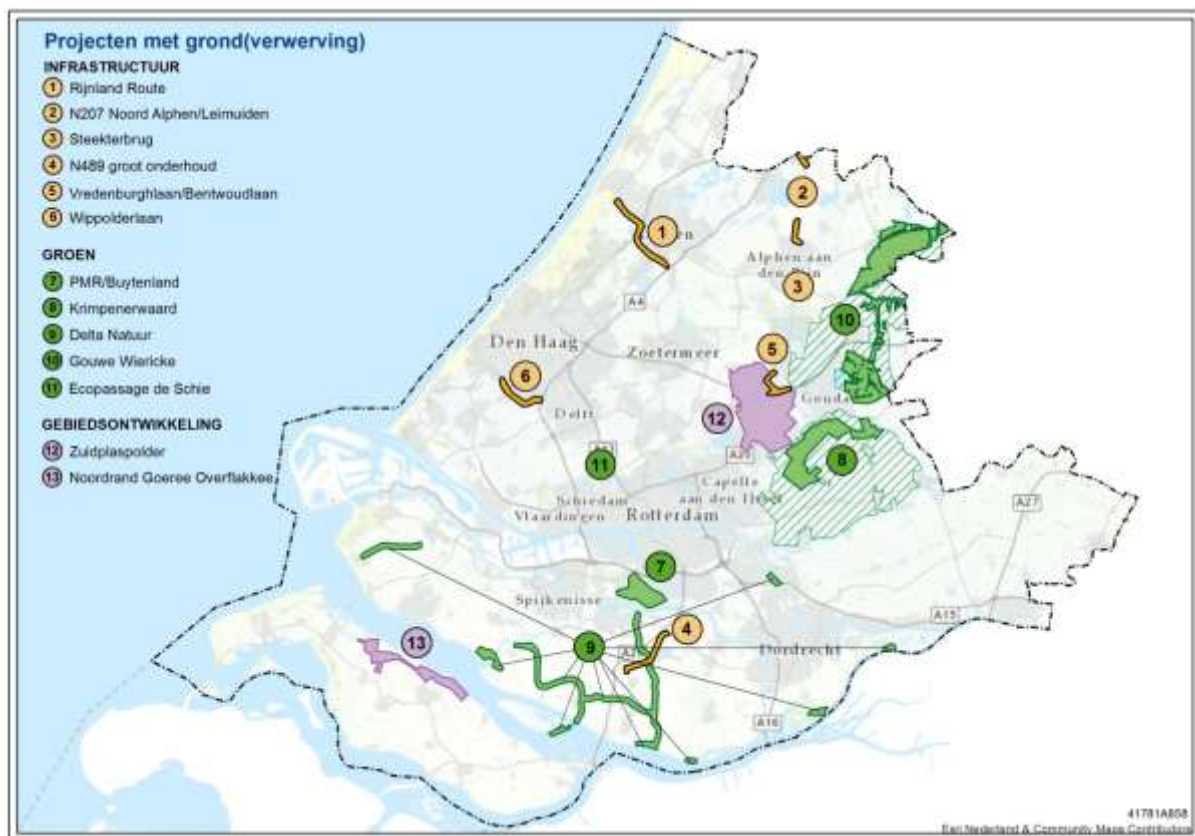
Binnen het vernieuwde grondbeleid blijven een aantal basisprincipes gehandhaafd:

- grondbeleid is marktconform;
- grondbeleid wordt op een wijze uitgevoerd die de vastgoedmarkt niet verstoort;
- grondbeleid is gericht op het behoud van waarde.

De provincie beschikt over een aantal publiekrechtelijke middelen om haar doelen te bereiken, zoals onteigening en voorkeursrecht. In het kader van de nieuwe Omgevingswet zal de provincie deze middelen blijven behouden. Bij onteigening wordt het principe doorgevoerd dat de overheid die onteigent tot die onteigening besluit. Nu is dat een besluit van de kroon. Dit zal worden geregeld in de Aanvullingswet Grondeigendom, waarvan verwacht wordt dat het nog enige jaren zal duren voordat deze van kracht wordt.

Uitvoering van het grondbeleid in 2018

Op bijgaande kaart staan de belangrijkste projecten waaraan de provincie in 2018 een bijdrage zal leveren op het gebied van verwerving van gronden. Deze zijn verdeeld naar projecten op het gebied van infrastructuur en groen en daarnaast zijn nog overige gebiedsontwikkelingen vermeld. De programma's en projecten waarbij de provincie gronden overdraagt of verkoopt zijn niet op deze kaart maar wel in de toelichting opgenomen.

Bron: Cartografie provincie Zuid-Holland.

Infrastructuurprojecten

De verwerving van gronden voor realisering van de Rijnlandroute heeft grotendeels plaatsgevonden en wordt in 2018 afgerond. De RijnlandRoute omvat een rijks- en provinciaal deel, maar wordt als gemeenschappelijk project uitgevoerd. De provincie faciliteert de grondaankopen, sloop van enkele gebouwen en de verkoop van niet benodigde gronden voor aanleg van de weg.

Daarnaast wordt voor circa 45 kleine en grote infrastructuur projecten, waaronder het fietsprogramma, in 2018 gronden aangekocht. Een aantal projecten is op bovenstaande kaart weergegeven.

Projecten Natuur Netwerk Nederland (NNN)

Ten behoeve van de beleidsrealisatie van natuur en recreatie zijn in 2018 overeenkomsten noodzakelijk. Daarbij wordt onderscheid gemaakt in:

- Sluiten van zelfrealisatieovereenkomsten met ondernemers die hun bedrijf om willen vormen naar een bedrijf dat het realiseren van gestelde natuurdoelen combineert met agrarisch ondernemen.
- Aankopen al dan niet met als uiterste mogelijkheid om tot onteigening over te gaan.
- Doorleveren van grond.

Zelfrealisatie wordt inmiddels toegepast in de Krimpenerwaard op basis van de zogenaamde instrumentenkoffer. De stuurgroep Krimpenerwaard is opdrachtgever voor het maken van afspraken met ondernemers over de omvorming van hun bedrijf en de inzet van subsidiemiddelen en het beschikbaar stellen van (extra) grond. De provincie heeft een "makelaar natuurinclusieve landbouw" aangesteld die de afspraken met de ondernemers voorbereidt. Naar verwachting zal dit instrument ook in andere gebieden waar natuurontwikkeling hand in hand kan gaan met ondernemen, worden toegepast.

Niet iedere ondernemer zal kiezen voor zelfrealisatie. In dat geval zal de provincie proberen de gronden aan te kopen met in het uiterste geval de mogelijkheid om te onteigenen.

Grond in provinciale eigendom binnen de begrenzing van het NNN zal in het kader van zelfrealisatie aan in het gebied operationele ondernemers worden verpacht, dan wel via openbare inschrijving op de markt worden gebracht. In het laatste geval wordt iedere geïnteresseerde en gekwalificeerde partij in staat gesteld te bieden (level playing field). Op basis van kwaliteit en prijs wordt de beste partij geselecteerd.

De meest omvangrijke bijdrage aan de NNN vindt plaats in het programma Veenweide. Het betreft de (deel)programma's Krimpenerwaard en Gouwe Wiericke. Beide programma's worden via een gebiedsovereenkomst samen met en door de regio gerealiseerd.

Voor de Krimpenerwaard is in 2017 besloten tot een nieuwe realisatiestrategie in de zogenaamde gele en oranje gebieden en tegelijkertijd wordt de totale realisatie versneld uitgevoerd. Dit betekent dat de gesprekken over zelfrealisatie én minnelijke verwerving/onteigening in 2018 worden geïntensiveerd. Dit leidt tot overeenkomsten voor zelfrealisatie, aankoop/verkoop en ruil. De totale kosten (grond, inrichting en proces) van het programma worden vastgelegd in een actuele business case (stand eind 2017) en is de basis voor de uitgaven en opbrengsten.

In het programma Gouwe Wiericke zijn gesprekken over zelfrealisatie en enkele koop/verkoop/ruil objecten aan de orde.

In 2018 staan nog enkele openbare verkopen van natuur geprogrammeerd waaronder voor Deltanatuur Spuimond Oost en Butternvliet.

Overdracht van eigendom van Provinciale Recreatiegebieden (PRG), Recreatieschappen en Recreatie om de Stad (RodS)

De provincie draagt grond met recreatieve functie over aan mede-overheden. In 2017 heeft de provincie alle gronden in het kader van Recreatie om de Stad aan de gemeente en gronden in gebieden van recreatieschappen aan het betreffende recreatieschap (of diens rechtsopvolger) overgedragen.

Ook zijn de meeste Provinciale Recreatiegebieden overgedragen. Dit geldt echter niet voor Vlietland, verreweg het grootste provinciale recreatiegebied. Tussen de provincie en de exploitant in het gebied (Recreatiecentrum Vlietland B.V.) bestaan nog enkele onduidelijkheden, die eerst moeten zijn opgelost. Het is onzeker of deze overdracht in 2018 kan plaats vinden.

Gebiedsontwikkeling

Gebiedsontwikkeling wordt steeds belangrijker in de provincie. Het samenbrengen van de verschillende ambities van de provincie en haar partners vergt de ontwikkeling van een integrale visie op de ontwikkeling van een gebied. In de volgende gebieden is grondbeleid al een belangrijk instrument in de gebiedsontwikkeling.

De (gebieds)ontwikkeling van de Krimpenerwaard is in het voorgaande hoofdstuk reeds behandeld. De Zuidplas is toegelicht onder verbonden partijen.

Voor het Buijtenland van Rhoon heeft de Commissie Veerman (oud-minister van Landbouw) geadviseerd om een gebiedscoöperatie op te richten die het gebied zal inrichten en beheren. Maar de doelrealisatie wordt al zichtbaar. In 2017 wordt in de Zegerpolder op eigendom van de provincie gestart met een experiment voor natuurinclusieve akkerbouw. Gedurende 3 jaar zal deze grond onder voorwaarden worden verpacht. Vooruitlopend op het experiment is de provincie in eigen beheer gestart met natuurinclusieve landbouw.

Op Goeree-Overflakkee ondersteunt de provincie de ontwikkeling van de noordrand. Deze samenwerking is in een overeenkomst vastgelegd. De provincie heeft met de gemeente een vaststellingsovereenkomst gesloten, waarbij de gemeente in een periode van drie jaar (2016-2018) gefaseerd gronden van de provincie koopt tegen marktconforme prijzen.

Grond-voor-Grond: verkoop gronden ten behoeve van de realisatie van het NNN

Realisatie en prognose verkoop Grond-voor-Grond.

Sinds 2014 is de provincie in het kader van Grond-voor-Grond bezig met de planmatige verkoop van het overtollige BBL-bezit buiten het Natuurnetwerk Nederland (NNN) of andere provinciale doelen conform planning te verkopen. Deze planning is gebaseerd op het uitgangspunt, dat verkoop geen marktprijs-verstoring mag veroorzaken, waardoor een grens dient te worden gesteld aan het jaarlijks op de markt te brengen hectares. Deze is gesteld op circa 300 ha landbouwgrond.

Daarnaast kunnen sommige gronden nog niet worden verkocht, omdat gestudeerd wordt op strategische inzet van deze gronden ten behoeve van groene of andere provinciale belangen.

Eind 2016 en begin 2017 zijn twee onderzoeken uitgevoerd om de opname in de markt van het verkochte bezit te monitoren en de waarde van de huidige grondvoorraad te actualiseren. De uitkomsten van deze onderzoeken bepalen mede de omvang en fasering van het te verkopen bezit. De uitgevoerde onderzoeken waren:

- Grondprijsmonitor 2016;
- Actualisatie businesscase opbrengsten uit verkoop Grond-voor-Grond 2017.

Grondprijsmonitor 2016

Eind 2016 heeft de provincie de Grondprijsmonitor 2016 opgesteld. Deze monitor heeft tot doel te beoordelen of de provincie haar grond-voor-grond gronden marktconform verkoopt en tevens de agrarische grondmarkt in Zuid-Holland niet verstoort. Ten behoeve van deze monitor heeft de provincie de relevante data vanaf 2013 met betrekking tot de aan- en verkoop van transacties in de agrarische sector van Zuid-Holland betrokken van het kadaster. Vervolgens heeft een analyse plaatsgevonden tussen het gemiddelde prijsniveau van de transacties tussen derden en de agrarische transacties waarbij de provincie betrokken is geweest. Voor gebieden waar de provincie op jaarbasis een marktaandeel heeft (in omvang van het aantal transacties) van minder dan 10% zijn de transacties in de analyse buiten beschouwing gelaten.

Op basis van deze uitgevoerde analyse blijkt dat het gemiddelde prijsniveau van de transacties waar de provincie betrokken bij is geweest niet veel afwijkt van het gemiddelde prijsniveau bij de overige transacties. Tevens blijkt dat in de gebieden waar de provincie een marktaandeel heeft van > 10% het prijsniveau eveneens niet sterk afwijkt. Op basis hiervan is geconcludeerd dat de provincie marktconform handelt en de grondmarkt niet verstoort. De Grondprijsmonitor 2016 is begin 2017 ter informatie aan GS aangeboden.

Actualisatie businesscase opbrengsten uit verkoop GvG 2017

In opdracht van de provincie is door een extern rentmeesterkantoor de nog te verkopen Grond-voor-Grond percelen getaxeerd. Deze taxatie is uitgebreider en gedetailleerder uitgevoerd dan de globale waardering ten tijde van de overdracht van de gronden DLG naar PZH in 2013.

De belangrijkste conclusies zijn dat de totale waarde van het te verkopen areaal naar boven is bijgesteld als gevolg van een groter te verkopen bezit dan waar in 2013 nog van was uitgegaan, de prijsontwikkeling binnen de agrarische markt over de afgelopen 3 jaren, het wegvallen van veronderstelde risico's (15%) voor de eerste jaren 2014 t/m 2016 en een beter inzicht in de opbrengstpotentie van het te verkopen vastgoed (o.a. ook het te gelde maken van eventuele ruimte voor ruimte rechten). Gecorrigeerd voor risico en na aftrek van proceskosten komen de totale gerealiseerde en nog te realiseren netto opbrengsten uit verkoop en beheer op een bedrag van € 141,4 mln. Dit is het bedrag dat beschikbaar is / komt voor de realisatie van het Natuurnetwerk Zuid-Holland. In de Begroting 2018, het Programma Zuid-Holland Groen (PZG) en het Kaderbesluit Groen (KG) 2018, zijn de cijfers hierop aangepast.

Tot en met 2016 is € 60,1 mln gerealiseerd, in 2017 is € 14 mln geraamd en voor de periode na 2021 € 19,2 mln. Over de begrotingsperiode 2018-2021 zijn de gefaseerde netto opbrengsten uit verkoop en beheer:

Jaar:	Ha:	€ (mln):
2018	535	27,1
2019	200	10.6
2020	140	6.4
2021	100	4.8

Bij de jaarrekening zal beoordeeld worden of er redenen zijn de (planning van) de opbrengstrealisatie aan te passen, bijvoorbeeld omwille van de ontwikkeling op de agrarische markt of signalen van prijsverstoring. Via de reguliere planning en control-cyclus zal de begroting zo nodig worden aangepast.

Waarderingsbeleid Grond-voor-Grond

De balanspositie van de Grond-voor-Grond gronden is verwerkt in de cijfers van de Jaarrekening 2016 en is door de externe accountant van de provincie gecontroleerd en als correct beoordeeld.

Het verschil tussen de opbrengsten uit verkoop van de grond, minus risicofactor, minus boekwaarde verkochte grond en minus verkoopkosten is dekkingsmiddel voor de realisatie van de Natuurnetwerk Nederland doelstellingen.

Tijdelijk Beheer

In juli 2014 heeft het college van Gedeputeerde Staten het "Provinciaal beheerkader voor het tijdelijk beheer van de BBL-gronden" en aanvullend daarop in maart 2016 het Handelingskader Pacht vastgesteld. De meeste gronden die de provincie in afwachting van verkoop of inrichting in eigendom heeft worden jaarlijks verpacht in geliberaliseerde pacht. Het betreft veelal gronden in agrarisch gebruik waaronder gronden voor natuur (binnen de NNN begrenzing) en gronden met een weidevogel-doelstelling. Voor gronden binnen NNN en gronden met weidevogel-doelstelling worden beperkende voorwaarden in het pachtcontract opgelegd (zoals minder gebruik mest) en wordt een korting, na controle op naleving, op de pacht gegeven. De provincie bezit ook een aantal gebouwen waarbij wordt geïnvesteerd in waardebehoud en veiligheid.

Voor 2018 worden de opbrengsten geraamd op € 0,9 mln en de kosten op € 0,5 mln. Als gevolg van de verkoop van het overtollige bezit en het "doorleveren" van ingerichte gronden aan de terrein beherende organisaties zullen de kosten en opbrengsten uit tijdelijk beheer de komende jaren geleidelijk afnemen.

Verbonden partijen met grondexploitaties of grondposities

Provinciale deelnemingen hebben over het algemeen geen risicodragende grondposities. Uitzondering betreft de (publieke) Grondbank Zuidplaspolder, een gemeenschappelijke regeling waarin de provincie voor 40% deelneemt. De Grondbank is opgericht in 2005 met het enkele doel om grondposities te verwerven in de Zuidplas. De ontwikkeling van dit strategische gebied is ten gevolge van de crisis naar de achtergrond geschoven en de functie van de Grondbank is teruggebracht tot die van stallingsbedrijf. Maar in 2016 is in opdracht van de samenwerkende gemeentes en de provincie, een nieuwe visie op dit gebied ontwikkeld. Deze visie is door de partners overgenomen als startpunt voor verdere uitwerking.

Voorts neemt de provincie deel aan:

- De Regionale OntwikkelingsMaatschappij Drechtsteden (ROM-D).
- De Ontwikkelingsmaatschappij het Nieuwe Westland (ONW).

Strategisch bezit

Eén van de gevolgen van de nota 'Naar een Opgavegericht Grondbeleid' is dat bestaande grondposities geijkt zullen worden op mogelijk strategisch belang van te verwachten ontwikkelingen in het provinciaal beleid. Zo zijn er kavels die zich uitstekend lenen voor natuur- of watercompensatie, die aansluiten op doelen vanuit energietransitie of waarvan een gerede verwachting bestaat dat die zeer van pas zullen komen bij

gebiedsprocessen. Als aandeel in de totale provinciale portefeuille zal de omvang van om strategische redenen vast te houden gronden beperkt blijven.

Strategische aankopen worden gedaan als de provincie in de gelegenheid komt om onder gunstige voorwaarden grond aan te kopen die in de nabije toekomst nodig zijn voor uitvoering van provinciaal beleid. In het kader van het nieuwe grondbeleid wordt deze mogelijkheid vereenvoudigd.

Beheer en verkoop verspreid provinciaal bezit

De provincie is eigenaar van een behoorlijk aantal verspreid liggende gronden van meestal beperkte omvang. Vaak zijn deze gronden meegekocht voor een provinciaal doel. Deze zogenaamde overhoeken zijn incurante onbebouwde percelen, die niet (meer) van belang zijn voor de uitvoering van een provinciaal project of provinciale dienst en waarvan behoud om strategische redenen niet aan de orde is. Deze gronden worden zoveel mogelijk verkocht. De netto-opbrengst uit verkoop voor 2018 is begroot op € 0,5 mln. Indien dat niet mogelijk blijkt, worden deze onbebouwde percelen in huur of pacht uitgegeven. Door een meer marktconform verhuurbeleid verwacht de provincie een lichte toename van de opbrengst uit verhuur.

In 2017 is gestart met het beter in beeld brengen van de omvang van het verspreid bezit.

Overige grondposities

De provincie is eigenaar van de ondergrond van provinciale wegen en vaarwegen en van het provinciehuis. Deze gronden zijn dus onlosmakelijk verbonden met de functie van het gebouwde dat zich daarop bevindt. Op de grond voor wegen en vaarwegen wordt afgeschreven in overeenstemming met het vigerende afschrijvingsregime van wegen of vaarwegen in respectievelijk 30 of 40 jaar. Op de ondergrond van het provinciehuis wordt niet afgeschreven (op het bouwwerk zelf wel). Er is geen risico verbonden aan deze geactiveerde grondposities.

Daarnaast is de provincie eigenaar van wegen die reeds in beheer zijn bij gemeenten en waterschappen. Op basis van de Wet Herverdeling Wegenbeheer wordt het eigendom planmatig, per gemeente/waterschap, in 2018 en eventueel 2019 overgedragen.

Paragraaf Subsidies

Inleiding

In deze paragraaf staan de budgettaire grenzen voor de subsidieverstreking vermeld, zoals die door Provinciale Staten zijn vastgesteld.

Subsidies 2018

Op basis van een wettelijk voorschrift wordt geregeld voor welke activiteiten subsidie kan worden verstrekt. Hiertoe hebben Provinciale Staten een Algemene subsidieverordening vastgesteld. De Algemene subsidieverordening Zuid-Holland 2013 (Asv) is op 12 december 2012 door Provinciale Staten vastgesteld. Op 1 juli 2013 is deze in werking getreden. Gedeputeerde Staten hebben op 5 juli 2016 gewijzigd beleid en een nieuwe beleidsregel vastgesteld ter voorkoming van misbruik & oneigenlijk gebruik bij subsidieverstreking (M&O-beleid). In de beleidsregel zijn de gevolgen van het niet-naleven van de meldingsplicht nader uitgewerkt en is de registratie van gevallen van misbruik en oneigenlijk gebruik bij subsidieverstreking aangescherpt.

In de Asv 2013 zijn de volgende uitgangspunten opgenomen. Deze betreffen:

Uitgangspunten Uniform Subsidie Kader			
1	Uitvoerings- en verantwoordingsarrangementen: proportionaliteit en sturing op prestaties		
	<i>Maatregel</i>	<i>Hoogte subsidiebedrag</i>	<i>Verantwoording</i>
	Arrangement 1	Tot € 25.000	Desgevraagd verantwoording over de prestatie (doorgaans steekproefsgewijs)
	Arrangement 2	Vanaf € 25.000 tot € 125.000	Verantwoording over de prestatie (aanvullend steekproefsgewijs)
	Arrangement 3	Vanaf € 125.000	Verantwoording over de kosten en prestaties
2	Uniformering en vereenvoudiging van begrippen en subsidieprocessen		
3	Het opzetten en uitvoeren van een beleid om misbruik en oneigenlijk gebruik te voorkomen: verantwoord vertrouwen		

Daar waar Europese financiering van subsidies dan wel staatssteun aan de orde is, die niet verleend kunnen worden onder de de-minimisvrijstellingsverordening, zijn de bovengenoemde arrangementen niet van toepassing.

De basis voor de subsidieplafonds 2018

Op grond van artikel 5 van de Asv stellen Provinciale Staten subsidieplafonds vast. Gedeputeerde Staten kunnen een door Provinciale Staten vastgesteld plafond onderverdelen in deelplafonds voor afzonderlijke onderdelen van de regels waarvoor het plafond is vastgesteld. Indien deelplafonds worden vastgesteld, doen Gedeputeerde Staten daarvan mededeling aan Provinciale Staten. De subsidies worden vervolgens met inachtneming van de vastgestelde subsidieplafonds verstrekt.

Een aantal subsidieplafonds en begrotingssubsidies 2018 zijn door Provinciale Staten in de loop van 2017 reeds vastgesteld en zijn nu meegenomen in de Begroting van 2018. Bijstellingen en aanvullingen hierop worden gelijktijdig met deze begroting vastgesteld en meegenomen (statenvoordracht van 8 november 2017).

Tabellen met de subsidiebedragen voor 2018.

De totale subsidieomvang voor begrotings-, boekjaar- en de projectsubsidies wordt in de onderstaande tabellen samengevat. Een gedetailleerde toelichting bij de tabellen is opgenomen in de betreffende statenvoordrachten. Hiernaar wordt kortheidshalve verwezen.

Programma 1 Groen, Waterrijk en Schoon

Begrotingssubsidies 2018 in vergelijking met 2017 (bedragen €)

Programma doel	Naam instelling	Maximaal te subsidieren bedrag in 2017	Maximaal te subsidieren bedrag in 2018
1.1	Gemeente Westland (toezicht en beheer Zandmotor)	409.606	147.000
1.1	Gemeente Den Haag (toezicht Zandmotor)	144.000	140.000
1.1	Waterschap Rivierenland t.b.v. klimaatdijk Streefkerk	150.000	150.000
1.3	Gemeente Pijnacker-Nootdorp t.b.v. recreatiegebied Dobbepas en Groene Keijzer	270.888	270.888
1.3	Parkschap De Biesbosch (t.b.v. het recreatiegebied)	0	400.670
1.3	Natuur- en recreatieschap IJsselmonde (t.b.v. het recreatiegebied)	0	407.400
1.3	Natuur-recreatieschap Midden Delfland (t.b.v. het recreatiegebied)	0	148.700
1.3	Natuur- en recreatieschap Groenalliantie Midden-Holland (t.b.v. het recreatiegebied)	0	1.827.426
1.3	Natuur- en recreatieschap Voorne-Putten- Rozenburg (t.b.v. het recreatiegebied)	0	974.700
1.3	Natuur- en recreatieschap Zuidwestelijke Delta (t.b.v. het recreatiegebied)	0	324.312
1.4	Consulentschap IVN-Zuid Holland	330.110	0
1.4	Voet en fietsveren gemeenten Kaag en Braassem, Krimpenewaard en Ridderkerk	69.000	69.000
1.4	Recreatieschap Midden-Delfland Routestructuurplan	1.000.000	0
1.4	Agrarische Natuurvereniging Vockestaert Weidevogelbeheer	361.440	90.360
1.5	Agrarische Natuurvereniging Vockestaert extra zwaar beheer	16.083	0
1.5	Gemeente Midden-Delfland duurzaam boer blijven	0	300.000
1.5	Faunabeheer eenheid Zuid Holland	370.000	405.000
1.5	Hoeve Biesland	139.422	139.422
1.5	Gemeente Westland duurzaam tuinbouwcluster	3.800.000	0
1.5	Gemeenschappelijke regeling Nieuw Reijerwaard	9.000.000	0
1.5	Stichting voedsel families Zuid-Holland	0	200.000
1.5	Programma "Jong Leren Eten"	0	300.000

Boekjaar- en projectsubsidies 2018 (bedragen in €)

Doel	Subsidie- regeling- nummer	Titel van regeling	Totaal subsidieplafond 2017	Totaal subsidieplafond 2018
1.4	1.6.21	Subsidieregeling Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap (SKNL)	13.000.000	13.000.000
1.4	1.6.68	Subsidieregeling Natuur en Landschapsbeheer Zuid-Holland 2016	21.275.000	18.410.000
1.5	1.6.59	Uitvoeringsregeling Groen (URG) Zuid-Holland 2014	69.000	0
1.3, 1.4 en 1.5	1.6.76	Subsidieregeling Groen Zuid-Holland 2016	6.165.000	4.745.000

Doel	Subsidie-regeling-nummer	Titel van regeling	Totaal subsidieplafond 2017	Totaal subsidieplafond 2018
1.2, 1.4 en 1.5	1.6.69	Subsidieregeling Plattelands Ontwikkeling Programma 2014-2020 (POP3)	23.414.599	15.720.000
1.6	1.6.73	Subsidieregeling Opruiming drugsafval Zuid-Holland 2016	33.372	0
1.6	1.6.79	Subsidieregeling Asbest eraf? zon er op! Zuid-Holland 2017	0	850.000

Programma 2 Bereikbaar en verbonden

Begrotingssubsidies 2018 in vergelijking met 2017 (bedragen in €)

Doel	Naam instelling	Maximaal te subsidiëren bedrag in 2017	Maximaal te subsidiëren bedrag in 2018
2.1	Havenbedrijf Rotterdam	700.000	0
2.2	Fietzersbond	43.000	43.000
2.2	Connexxion Water	28.037	0
2.2	Aansluiting A16 en de N3	0	16.847.000
2.2	Rijksweg A15 tussen Papendrecht en Sliedrecht	0	5.350.000

Boekjaar- en projectsubsidies 2018 (bedragen in €)

Doel	Subsidie-regeling-nummer	Titel van regeling	Totaal subsidieplafond 2017	Totaal subsidieplafond 2018
2.2	1.6.74	Subsidieregeling Mobiliteit Zuid-Holland 2017	21.594.000	14.707.000

Programma 3 Aantrekkelijk en Concurrerend

Begrotingssubsidies 2018 in vergelijking met 2017 (bedragen in €)

Doel	Naam instelling	Maximaal te subsidiëren bedrag in 2017	Maximaal te subsidiëren bedrag in 2018
3.1	Innovation Quarter	1.700.000	1.772.250
3.1	Stichting Biobased Delta	391.000	242.000
3.1	Stichting Green Village	300.000	0
3.1	Stichting Awareness	175.088	0
3.1	Stichting Kenniscentrum Plantenstoffen	200.000	200.000
3.6	Erfgoedhuis Zuid-Holland	1.675.273	1.675.273
3.6	Stichting Jeugdtheaterhuis Zuid-Holland	203.700	203.700
3.6	Kunstgebouw	1.222.200	1.222.200
3.6	Zuid-Hollandse Popunie	127.313	127.313
3.6	Stichting Educatie Orkest Projecten (SEOP)	30.555	30.555
3.6	Stichting Restauratie Opleidingsprojecten Zuid-West	20.000	20.000
3.6	Stichting molenviergang Aarlanderveen	22.058	22.058
3.6	Bevrijdingsfestival	23.648	23.648

Doel	Naam instelling	Maximaal te subsidiëren bedrag in 2017	Maximaal te subsidiëren bedrag in 2018
3.6	Themafonds digitalisering Erfgoedcollecties Zuid-Holland	0	200.000
3.7	Gemeente Rotterdam (t.b.v. bodemsanering Kralingse Plas)	0	500.000

Boekjaar- en projectsubsidies 2018 (bedragen in €)

Doel	Subsidie-regeling-nummer	Titel van regeling	Totaal subsidieplafond 2017	Totaal subsidieplafond 2018
3.2	1.6.78	Subsidieregeling lokale initiatieven energietransitie 2017	0	2.000.000
3.4	1.6.47	Subsidieregeling planvorming bedrijventerreinen Zuid-Holland 2017	600.000	500.000
3.4	1.6.62	Subsidieregeling Regionale Netwerken Topsectoren Zuid-Holland	1.250.000	1.000.000
3.4	1.6.65	Subsidieregeling MKB innovatiestimulering topsectoren Zuid-Holland *	9.984.000	0
3.5	1.6.82	Subsidieregeling Planvorming Detailhandel Zuid-Holland	0	500.000
3.6	1.6.36	Subsidieregeling Restauratie Rijksmonumenten Zuid-Holland 2013	4.494.000	3.844.000
3.6	1.6.42	Subsidieregeling Erfgoedlijnen	5.426.828	4.579.058
3.6	1.6.46	Subsidieregeling molens Zuid-Holland 2013	550.000	4.800.000
3.6	1.6.73	Subsidieregeling publieksbereik Archeologie Zuid-Holland 2016	370.000	150.000
3.6	1.6.80	Subsidieregeling stageplaatsen MBO en HBO Zuid-Holland	0	250.000

* Het MIT plafond 2018 wordt via aparte besluitvorming later in 2018 vastgesteld als ook de Rijks cofinanciering rond is.

Programma 4 Bestuur en Samenleving

Begrotingssubsidies 2018 in vergelijking met 2017 (bedragen in €)

Doel	Naam instelling	Maximaal te subsidiëren bedrag in 2017	Maximaal te subsidiëren bedrag in 2018
4.2	Stichting Tympaan Instituut	837.520	0
4.2	Stichting Zorgbelang Zuid-Holland	1.193.597	0
4.2	Stichting (Expertisecentrum voor) Jeugd, Samenleving en Opvoeding (JSO)	2.934.154	0
4.2	Probiblio	5.042.640	5.042.640

Boekjaar- en projectsubsidies 2018 (bedragen in €)

Doel	Subsidie-regeling-nummer	Titel van regeling	Totaal subsidieplafond 2017	Totaal subsidieplafond 2018
4.1	1.6.77	Subsidieregeling bevorderen intergemeentelijke samenwerking Zuid-Holland 2017	2.000.000	0

Paragraaf EU-subsidies

Inleiding

De beleidsdoelen die de provincie heeft gesteld met het provinciale Uitvoeringsprogramma Groen, het economische clusterbeleid en duurzaam innovatiebeleid kunnen mede worden vormgegeven met steun vanuit Europese subsidieprogramma's. Daarom wordt ingezet op maximale benutting van middelen die beschikbaar zijn via Europese programma's om provinciale doelen te realiseren. Deze paragraaf biedt een overzicht van de middelen in de verschillende Europese subsidieprogramma's waar de provincie in verschillende mate bij betrokken is.

Europese subsidieprogramma's periode 2014-2020 (bedragen x € 1 mln)	
Kansen voor West II (EFRO)	33,8
Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP3)	29,8
Agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLb)	23,7
Interreg	27,7
Overig	5
Totaal	120

Rol provincie

De provincie is op drie manieren betrokken bij projecten, welke worden gefinancierd met Europese subsidies; door zelf te participeren in een project als eindverantwoordelijke of als partner, door het verlenen van cofinanciering aan een project, of het begeleiden van een project. De uitdaging is de mogelijkheden samen met partners binnen de provincie te verzilveren. De provincie speelt hierbij een actieve, sturende rol. Binnen diverse programma's heeft de provincie een rol in de besluitvorming over de toekenning van subsidies. Deze rol is wisselend binnen de verschillende programma's. Vanaf eind 2015 zijn de eerste Europese projecten binnen de lopende budgetperiode (2014-2020) ten uitvoering gekomen. Deze projecten hebben een meerjarig karakter. Voor meer informatie kijk op de website van [de provincie Zuid-Holland](#).

Realisatie

Op dit moment ligt de focus bij het van de grond krijgen van voldoende projecten, om 100% van het beschikbare budget te benutten. Daarnaast is het van belang de voortgang van de projecten en de benutting (en uitputting) van de voor Zuid-Holland beschikbare budgetten goed te monitoren. Dit staat ook in directe relatie tot [prestatie-indicator 4.1.7.a](#) in programma 4 van de begroting: het bedrag dat is benut binnen EU subsidieprogramma's (OP Kansen voor West II, POP3, Interreg en overige) in de periode 2014-2020. Aangezien de meeste projecten een looptijd hebben van drie jaar is het eind 2017 mogelijk om te rapporteren over de eerste gerealiseerde projecten. Het is mogelijk om in 2020 nog een project in te dienen, welke vervolgens een looptijd heeft van maximaal drie jaar. De volledige € 120 mln moet dus pas aan het einde van 2023 zijn gerealiseerd.

OP Kansen voor West (KvWII)

Voor het Operationeel Programma Kansen voor West II is voor de provincie een totaal bedrag van € 33,8 mln beschikbaar. Binnen dit programma kunnen Europese subsidies worden aangevraagd op het gebied van de kenniseconomie (Innovatie/Valorisatie MKB € 26,8 mln) en de koolstofarme economie (€ 7 mln). De provincie is actief betrokken bij de beoordeling en selectie van projecten die voor subsidie in aanmerking komen.

Op het gebied van innovatie heeft de provincie op dit moment voor totaal € 14,3 mln ingezet via het **Innovation Quarter** om financieringsinstrumenten mogelijk te maken voor jonge innovatieve bedrijven en het innovatieve MKB met groeipotentie in Zuid-Holland. Daarnaast heeft de provincie nog voor € 3 mln uitgezet in UNIQ: een

proof of concept fonds voor Zuid-Holland. Ook staat er op dit moment voor ongeveer € 4,5 mln uit aan andere projecten binnen dit thema. Het resterende bedrag is nog niet toegekend aan projecten.

Voor het thema koolstofarme economie heeft de provincie een overeenkomst bereikt met de gemeenten Den Haag en Rotterdam. De provincie zal voor totaal € 4,5 mln deelnemen in de energiefondsen van beide gemeenten. Hierbij richt het Haagse fonds zich meer op de aanbodzijde van koolstofarme energie, waar het Rotterdamse fonds zich meer richt op de vraagzijde. Deze middelen zullen revolverend worden ingezet. Het resterende bedrag is nog niet toegekend aan projecten.

Plattelandontwikkelingsprogramma (POP3)

De Europese subsidies voor plattelandontwikkeling (POP3) worden ingezet binnen de kaders van het provinciale Uitvoeringsprogramma Groen en zijn gericht op bevordering van het agrarisch ondernemerschap (concurrentiekracht en innovatie), duurzaam beheer van natuurlijke hulpbronnen (inclusief water) en goede conditie van het platteland (biodiversiteit, natuur en landschap). De verdeling van de Europese subsidie verloopt via de provinciale Uitvoeringsregeling POP3. Voor deze regeling is € 29,8 mln beschikbaar vanuit Europa. Het totale budget voor POP3, inclusief bijdragen van de provincie en waterschappen is € 48,2 mln.

Agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLb)

Naast het in stand houden en versterken van biodiversiteit binnen het Natuurnetwerk Nederland (NNN) wordt ook nagestreefd om bepaalde natuurwaarden buiten het NNN te behouden en te versterken. Agrariërs kunnen beheer dat hierop gericht is gesubsidieerd krijgen. Het agrarisch natuurbeheer richt zich in Zuid-Holland in eerste instantie op weidevogels. Voor het behoud van de weidevogels is het belangrijk dat bescherming zich richt op grote aaneengesloten gebieden en dat agrariërs, natuurbeheerders en vrijwilligers optimaal met elkaar samenwerken. In tweede instantie wordt ingezet op akkerranden, natte dooradering, landschapselementen en water. Voor dit programma is € 23,7 mln beschikbaar vanuit Europa.

Interreg

De verschillende Interreg programma's bieden ondernemers, onderzoekers en overheden de mogelijkheid om grensoverschrijdend samen te werken en subsidie aan te vragen voor duurzame projecten. De verschillende programma's richten zich op de thema's: innovatie, onderzoek, duurzame energie, klimaatadaptatie en transport. De Interreg programma's werken met periodieke oproepen voor indiening van projectvoorstellen - een soort tenders waarbinnen projectaanvragen kunnen worden ingediend. De provincie heeft in vijf Interreg programma's een adviserende rol bij de beoordeling van projecten. In een aantal gevallen treedt de provincie op als (lead)partner omdat projectdeelname relevant wordt geacht om provinciale doelen te bereiken. De provincie Zuid-Holland kan binnen vijf Interreg programma's projecten indienen (Interreg VA 2 Zeeën, Interreg VA Vlaanderen – Nederland, Interreg VB Noordzee, Interreg VB Noord West Europa en Interreg Europe). De provincie speelt een actieve rol in het aanjagen van projecten met externe partijen uit Zuid-Holland. Verwacht wordt dat er in de commissieperiode 2014-2020 voor € 27,7 mln aan interregsubsidies wordt toegekend aan deze externe partijen.

Overige programma's

De provincie heeft als doelstelling om naast de gangbare programma's zoals EFRO, ook middelen te verwerven uit andere programma's, zoals Horizon 2020 en Life. Zo is het project Clean Inland Shipping (CLINSH) op 1 september 2016 officieel van start gegaan en wordt ondersteund door het Europese LIFE fonds. De provincie ontvangt hier een subsidie voor € 1,9 mln. Het project draagt bij aan een duurzame binnenvaart.

Daarnaast is de provincie Zuid-Holland ook nog partner in het project 3-Emotion. In dit project wordt Europese subsidie verworven voor inzet van vier brandstofcelbussen. De provincie ontvangt voor dit project € 1,6 mln vanuit het Horizon 2020 fonds.

Financiële begroting

1. Overzicht baten en lasten

(bedragen x €1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Begroting 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lasten						
<i>Programma</i>						
1 Groen, Waterrijk en Schoon	224.990	226.304	198.133	209.589	201.238	177.324
2 Bereikbaar en Verbonden	293.221	265.277	255.551	283.067	272.452	277.935
3 Aantrekkelijk en Concurrerend	62.308	96.986	111.396	85.236	50.220	41.355
4 Bestuur en Samenleving	47.257	27.914	27.846	26.473	22.817	22.791
Overzichten en middelen	37.385	2.631	2.616	2.933	3.348	4.049
Heffing Vennootschapsbelasting		0	0	0	0	0
Onvoorzien	0	500	0	0	0	0
Overhead	0	86.408	86.615	84.062	84.698	83.225
Totaal Lasten	665.161	706.021	682.156	691.360	634.772	606.679
Baten						
<i>Programma</i>						
1 Groen, Waterrijk en Schoon	122.786	63.947	74.671	53.542	48.075	39.045
2 Bereikbaar en Verbonden	85.669	10.548	17.192	21.574	6.422	5.523
3 Aantrekkelijk en Concurrerend	15.647	2.373	780	774	427	347
4 Bestuur en Samenleving	6.796	477	386	386	386	386
Overzichten en middelen	615.156	576.787	592.239	581.248	581.410	574.555
Overhead	0	2.243	2.204	2.167	2.167	2.167
Totaal Baten	846.054	656.375	687.473	659.690	638.886	622.022
Totaal saldo van baten en lasten	180.892	-49.646	5.317	-31.671	4.114	15.343
Onttrekking aan reserve						
<i>Programma</i>						
1 Groen, Waterrijk en Schoon	38.533	47.537	34.058	58.341	61.149	47.997
2 Bereikbaar en Verbonden	73.842	136.264	26.923	19.077	3.842	550
3 Aantrekkelijk en Concurrerend	14.137	41.392	49.946	30.350	13.425	5.217
4 Bestuur en Samenleving	464	0	2.829	2.610	0	0
Overzichten en middelen	61.801	81.126	34.645	45.038	29.406	27.689
Totaal onttrekking aan reserve	188.777	306.318	148.400	155.415	107.821	81.453
Toevoeging aan reserve						
<i>Programma</i>						
1 Groen, Waterrijk en Schoon	81.233	17.923	27.561	10.103	7.521	7.752
2 Bereikbaar en Verbonden	189.450	171.702	33.317	30.350	20.736	12.292
3 Aantrekkelijk en Concurrerend	45.493	40.406	15.416	18.316	11.591	1.400
4 Bestuur en Samenleving	0	7.000	0	0	0	0
Overzichten en middelen	18.523	19.642	77.424	64.977	72.087	75.351
Totaal toevoeging aan reserve	334.699	256.673	153.717	123.745	111.935	96.796
Resultaat	34.970	0	0	0	0	0

2. Toelichting baten en lasten

2.1 Gronden waarop de ramingen zijn gebaseerd

De basis voor de begroting en het meerjarenperspectief is het financieel perspectief tot en met de Voorjaarsnota 2017. De Begroting 2018 en de meerjarenraming 2018-2021 zijn opgebouwd op basis van de vastgestelde meerjarenraming 2017-2020, de Voorjaarsnota 2017, het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 en de Meicirculaire 2017. Voor de ontwikkeling van de financiële ruimte wordt verwezen naar het overzicht in het Budgettair kader aan het begin van dit boekwerk. Bij het opstellen van de begroting is verder onder andere rekening gehouden met de onderstaande uitgangspunten.

2.2 Indexering

Conform het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 volgen alle budgetten de nullijn en worden niet voor inflatie gecorrigeerd. Prijsontwikkelingen worden binnen de desbetreffende doelen en programma's opgevangen. Als de inflatie (substantieel) hoger wordt dan tot op heden voorzien, moet dit worden opgevangen binnen de ontwikkeling van het accres van het Provinciefonds. In alle andere gevallen wordt tot een integrale afweging binnen het financieel kader overgegaan. In deze begroting is geen sprake van een substantieel hogere inflatie.

2.3 Rente

De rentekosten die aan vaste activa worden toegerekend wordt bepaald door middel van een zogenoemde omslagrente. De grondslag van toerekening is de boekwaarde van de vaste activa op 1 januari van het boekjaar en de te verwachten werkelijke rentekosten. Dit leidt tot een omslagrentepercentage van 1,6 % in 2018.

2.4 Uitkering Provinciefonds

De meerjarenraming voor de uitkering uit het Provinciefonds is gebaseerd op de Meicirculaire 2017. Hierin zijn zowel de meerjarige ontwikkelingen aangegeven ten aanzien van de algemene uitkering als van decentralisatie-uitkeringen.

2.5 Opcenten Motorrijtuigenbelasting

De Motorrijtuigenbelasting is een belangrijke inkomstenbron voor provincies. Jaarlijks wordt in de provincie Zuid-Holland ruim € 300 mln aan inkomsten uit deze belasting gegenereerd. Alleen inwoners met een motorrijtuig zijn deze belasting verschuldigd en betalen deze aan de belastingdienst die het provinciaal deel aan de provincies afdraagt. Bij het Rijk wordt nagedacht over een hervorming van het belastinggebied van gemeenten en over een mogelijke andere grondslag voor de belasting van provincies. Concrete ideeën hierover zijn er nog niet, wellicht dat het volgend kabinet zich over dit vraagstuk buigt.

De hoogte van de belasting die inwoners betalen is voor het grootste deel afhankelijk van het gewicht van de auto's. De belastingdienst hanteert 36 gewichtsklassen en heeft voor elke klasse het tarief vastgesteld, variërend van € 58 tot € 1.400 per jaar. Provincies bepalen zelf voor welk percentage van deze tarieven zij de belastingbetalers wil belasten, dit wordt het opcententarief genoemd. Zij mogen inwoners tot maximaal 111,8 % laten belasten. Het maximum wordt elk jaar door het ministerie van Financiën vastgesteld.

De provincie Zuid-Holland hanteert voor 2018 een opcententarief van 91,4 (zie ook de toelichting in de paragraaf lokale heffingen). Drenthe heeft het hoogste tarief van 92 en Noord Holland het laagste van 67,9.

Bij de raming van de inkomsten is de informatie van de belastingdienst over de ontwikkeling van het wagenpark het belangrijkste. Twee maal per jaar, in januari en in juli, wordt deze verstrekt. Het wagenpark groeit en de inkomsten stijgen mee (in de paragraaf Lokale heffingen treft u meer informatie hierover aan). Het is echter niet eenvoudig te voorspellen hoe de autobranche zich verder zal ontwikkelen, dit is mede afhankelijk van de economie en van demografische factoren. Daarnaast kan een nieuw kabinet bepalen dat bepaalde categorieën auto's meer of minder worden belast, vaak hangt dit samen met milieuaspecten.

Voor 2018 is een opbrengst van € 334 mln geraamd, 0,7% meer dan in 2017. Verder worden er geen aannames gedaan over de ontwikkeling van het wagenpark, de raming wordt daarom de komende jaren stabiel gehouden. In de voor- en najaarsnota zal de raming aangepast worden indien er nieuwe inzichten zijn. In de paragraaf Weerstandsvermogen is melding gedaan van het risico op een tegenvaller, in het weerstandsvermogen wordt hier ook rekening mee gehouden. In de raming zelf wordt geen behoedzaamheidsmarge gehanteerd. Wel wordt er voorzichtig geraamd door geen aannames te doen over toekomstige ontwikkelingen maar door deze goed te monitoren aan de hand van actuele informatie.

2.6 Kapitaallasten en bespaarde rente

De kapitaallasten bestaan uit rente en afschrijvingslasten. Bij dit onderdeel wordt nader ingegaan op:

- A. Afschrijvingen
- B. Rente

De ontwikkeling van de cijfers in de meerjarenbegroting zijn per programma in onderstaande tabellen weergegeven.

Ad A. Afschrijvingen

Er wordt op de investeringen afgeschreven vanaf het jaar na afronding van de voorbereidings- of uitvoeringsfase van een project.

De belangrijkste oorzaken voor de gewijzigde afschrijvingslasten zijn:

- Verwerken van de nieuwe PZI in de investeringen, de wijzigingen hiervan werken door in de afschrijvingslasten
- De afschrijvingslasten bij de Jaarrekening 2016 zijn hoger dan bij Begroting 2018. Bij Jaarrekening 2016 is € 12 mln extra afgeschreven. Met deze extra afschrijving zijn, conform de wens vanuit de Statencommissie Verkeer en Milieu en de toezegging van de gedeputeerde bij de behandeling van de Najaarsnota 2016, projecten van (mogelijk) in de toekomst over te dragen wegen geheel of gedeeltelijk afgeschreven.

Verdeling afschrijvingslasten naar de programma's

Programma Bedragen x (€ 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Begroting 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
1 Groen, Waterrijk en Schoon	321	325	200	287	428	422
2 Bereikbaar en Verbonden	52.500	41.344	44.563	51.690	57.991	59.416
3 Aantrekkelijk en Concurrerend	120	120	120	230	230	230
Overzichten en Middelen	17	0	0	0	0	0
Overhead	8.994	9.227	11.018	10.700	12.849	11.814
Totale afschrijvingslasten	61.953	51.017	55.902	62.906	71.499	71.883

Ad B. Rente

Vanwege de wijzigingen in het BBV m.i.v. Begroting 2017 is de wijze waarop de rente wordt toegerekend veranderd ten opzichte van de vorige begrotingsjaren. Belangrijkste wijziging is het niet meer toerekenen van rente aan het eigen vermogen. Alleen de werkelijk betaalde rente, welke voortvloeien uit de meerjarige ontwikkeling van de financieringsbehoefte, wordt doorbelast aan de overige programma's.

De rentekosten die aan vaste activa worden toegerekend wordt bepaald door middel van een zogenoemde omslagrente. De grondslag van toerekening is de boekwaarde van de vaste activa op 1 januari van het boekjaar en de te verwachten werkelijke rentekosten.

Betaalde rente

Programma Bedragen x (€ 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Begroting 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Overzichten en Middelen	20.990	19.617	18.156	19.836	22.380	24.707
Totaal betaalde rente	20.990	19.617	18.156	19.836	22.380	24.707

Verdeling rentelasten naar de programma's

Programma Bedragen x (€ 1.000)	Jaarrekening 2016	Begroting 2017 na VJN	Begroting 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
1 Groen, Waterrijk en Schoon	118	106	95	115	120	120
2 Bereikbaar en Verbonden	19.357	16.793	15.854	17.327	19.500	21.270
3 Aantrekkelijk en Concurrerend	122	114	94	85	83	82
Overzichten en Middelen	580	461	682	1.000	1.415	2.115
Overhead	4.791	2.143	1.432	1.309	1.262	1.119
Totale rente toegerekend aan programma's	24.968	19.617	18.156	19.836	22.381	24.706

In 2016 laat de betaalde rente en de verdeelde rente over de programma's een saldo zien van € 3,98 mln. Dit verschil is de bespaarde rente. Met ingang van Begroting 2017 dient, conform de BBV, de te betalen rente verdeeld te worden over diverse activa.

2.7 Investeren, waarderen en afschrijven

Investerings- en afschrijvingskosten voor 2018 en verder zijn opgenomen conform de beleidsuitgangspunten zoals opgenomen in de op 14 december 2016 door Provinciale Staten vastgestelde herziene beleidsnota Investerings-, waarderings- en afschrijvingskosten (nota IWA 2017). Zie daarnaast [paragraaf 5.8](#) voor een nadere toelichting op de investeringskredieten.

2.8 Verklaring verschillen

Conform het BBV is er een toelichting gemaakt op de aanmerkelijke verschillen tussen de geraamde bedragen van het Begrotingsjaar 2018 en de Jaarrekening 2016 en tussen de geraamde bedragen van het Begrotingsjaar 2018 en de geraamde bedragen van het vorig begrotingsjaar na wijziging (Begroting 2017 na Voorjaarsnota 2017).

Voor de onderstaande tabellen geldt dat een bedrag met een + een voordeel betreft (Begroting 2018 is in dat geval lager dan Jaarrekening 2016 / Begroting 2017 na Voorjaarsnota 2017). Een bedrag met een – teken betreft een nadeel (Begroting 2018 is in dat geval hoger dan Jaarrekening 2016 / Begroting 2017 na Voorjaarsnota 2017).

Programma 1 Groen, Waterrijk en Schoon

(bedragen x € 1.000) # = taak/ doel is inmiddels afgesloten		Verschil Jaarrekening 2016 - Begroting 2018			Verschil Begroting 2017 na Voorjaarsnota - Begroting 2018		
Doel	Toelichting	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
1-1	<i>Duurzaam beschermd tegen overstromingen en wateroverlast</i>						
	Realiseren waterveiligheid en voorkomen wateroverlast	-325	-153	-172	355	110	245
	Stimuleren van klimaatadaptatie	251	0	251	0	0	0
	Bevorderen van een waterrobuuste ruimtelijke inrichting	724	0	724	0	0	0
1-2	<i>Goede kwaliteit en kwantiteit grond- en oppervlaktewater</i>						
	Bijdr.bereik.evenw.beschikb.&vraag zoetwater en uitv.Deltapr	826	0	826	0	0	0
	Beschermen van drinkwaterbronnen	223	0	223	0	0	0
	Kaderst.,uitv.&mon.KRW-grondwaterlich.&oppervlaktewaterlich.	-2.845	-2.867	22	2.383	3.003	-620
	Beleidsvorming & gebiedsafspraken maken over veenbodemdaling	67	0	67	0	0	0
1-3	<i>Groenblauwe struct.versterkt samenhang stad-land&recr.landschap</i>						
	#Realiseren en verbeteren recreatieve groen-en watergebieden	2.033	0	2.033	0	0	0
	#Real.&verb.recr.routestruct.&aansluiting stedelijk gebied	764	0	764	0	0	0
	#Verbind.&onderst.vrijw.inzet i.h.groen incl.maatsch.&groene	322	31	291	0	0	0
	#Organiseren uittreden uit de recreatieschappen&afbouw G.Z-H	15.839	12.043	3.797	0	0	0
	Realisatie en ontwikkeling recreatievoorzieningen	2.910	1.955	955	8.912	850	8.062
	Beheer recreatievoorzieningen	-1.199	-150	-1.049	-735	-133	-602
	Innovatie in recreatie en groenbeleving	-2.478	3	-2.482	-496	0	-496
1-4	<i>De biodiversiteit is behouden en waar mogelijk versterkt</i>						
	#Beschikb.krijgen grond inr.rest.Nat.netw.Ned.incl.verbind.	737	0	737	0	0	0
	#Organiseren en innoveren natuurbeheer in Natuurnetwerk Ned.	2.062	0	2.062	0	0	0
	#Actualiseren Natura 2000 beheerplannen&nalev.overeeng.afspr	2.176	134	2.042	0	0	0
	#Faciliteren agrarisch natuur- en landschapsbeheer	498	0	498	0	0	0
	#Facil.verh.biodiversiteit over.gebied&beh.beschermde soort	615	0	615	0	0	0
	Biodiversiteit: Realisatie en ontwikkeling	6.034	40.015	-33.981	3.472	-24.665	28.137
	Biodiversiteit: Beheer en onderhoud	-3.916	72	-3.988	-724	129	-853
	Biodiversiteit: Innovatie en organisatie	-1.457	-87	-1.370	4.088	2.219	1.870
1-5	<i>Sterke positie duurzame econ.rendabele grondgeb.landbouw</i>						
	Programma's voor duurz.innovatie, kennisontw.&onderst.proj.	-4.329	-1.895	-2.434	1.658	907	752
	Participeren in innoverende samenwerkingsverbanden	-1.827	-1.115	-712	794	387	407

(bedragen x € 1.000) # = taak/ doel is inmiddels afgesloten		Verschil Jaarrekening 2016 - Begroting 2018			Verschil Begroting 2017 na Voorjaarsnota - Begroting 2018		
Doel	Toelichting	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
	Faciliteren aanvragen kavelruil	21	0	21	0	0	0
1-6	<i>Een gezond(er) en veilig(er) leefmilieu</i>						
	Kaders stellen & de prov.vertegenw.t.b.v.alles milieuaspecten	3.790	300	3.490	335	150	185
	Beheersb.houden,saneren&voorkomen van externe veiligknelpunt	6.112	198	5.913	566	0	566
	Beheersb.houden,saneren&voorkomen van knelpunt.i.d.luchtkw.	3.660	1.631	2.029	7.930	6.320	1.610
	Beheersb.houden,saneren&voorkomen van geluidshinder	81	0	81	-30	0	-30
	Opdrachtverl.toepassen Nota Vergunningverl., Toez.&Handh.	-4.511	-1.999	-2.512	-337	0	-337
Saldo		26.857	48.115	-21.258	28.172	-10.724	38.895

Programma 2 Bereikbaar en Verbonden

(bedragen x € 1.000) # = taak/ doel is inmiddels afgesloten		Verschil Jaarrekening 2016 - Begroting 2018			Verschil Begroting 2017 na Voorjaarsnota - Begroting 2018		
Doel	Toelichting	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
2-1	<i>Instandhouding, bereikbaarheid en verkeersveiligheid op orde</i>						
	Uitvoeren van dagelijks beheer en onderhoud	13.031	89	12.942	-777	-446	-331
	Uitvoeren van planmatig onderhoud	16.235	-4.639	20.874	3.765	-4.631	8.396
	Kaders stel&prov.vertegenw.verbetere bereikb.&verk.veiligh.	-1.325	-290	-1.034	-237	-138	-98
	Uitv.project/maatr.bereikbaarheid en verkeersveiligheid PZI	16.953	2.872	14.081	5.300	-1.429	6.729
	Uitv.proj.,progr.&maatr.gericht op betere benutting vd infra	3.804	429	3.375	-31	0	-31
	Uitv.verken.&onderz.tbv versterk.&opwaard.mobiliteitssyst.	477	0	477	0	0	0
2-2	<i>Een adequaat aanbod van openbaar vervoer</i>						
	Kaders stellen&provincie vertegenwoordigen voor regionaal OV	423	104	319	-50	0	-50
	Aanbesteden en sturen regionale OV-concessies en- contracten	-5.686	69.843	-75.529	-648	0	-648
	Uitvoeren van proj./maatr.voor openbaar vervoer infrastruct.	-2.772	142	-2.913	396	0	396
	Uitv.van project/maatr.ter verbetering v.d.kwal.van het OV	-3.470	-72	-3.398	2.007	0	2.007
Saldo		37.671	68.477	-30.806	9.726	-6.644	16.371

Programma 3 Aantrekkelijk en Concurrerend

(bedragen x € 1.000) # = taak/ doel is inmiddels afgesloten		Verschil Jaarrekening 2016 - Begroting 2018			Verschil Begroting 2017 na Voorjaarsnota - Begroting 2018		
Doel	Toelichting	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
3-1	<i>Een groeiende, duurzame en innovatieve economie</i>						
	Economische clusters en innovatief MKB faciliteren	-26.885	719	-27.604	-16.512	301	-16.813
	Onderst.van&ruimt.voorw.schepp.voor toeris/recr.ondern.schap	2.042	1.715	328	0	0	0
	Integrale (ruimtelijke) ontwikkeling op Goeree-Overflakkee	1.557	7	1.551	-42	0	-42
3-2	<i>Schone en toekomstbestendige energie</i>						
	Kaders stellen, uitv.en de provincie vertegenw.t.b.v.energie	-1.273	298	-1.570	455	182	274
3-3	<i>Beter benut (bebouwd) gebied</i>						
	Actualiseren en uitvoeren ruimtelijk beleid	-1.038	9.587	-10.625	1.540	0	1.540
	Adviseren over en beoordelen van gemeent.ruimtelijke plannen	499	0	499	-12	0	-12
	Regionale samenwerking	1.158	0	1.158	50	0	50
	Verkennen beter benutten (bebouwd) gebied	-520	0	-520	-447	0	-447
3-4	<i>Goede ruimtelijke kwaliteit</i>						
	Adviseren over en beoordelen gemeentelijke ruimtelijke plan.	544	0	544	-64	0	-64
	Organiseren en delen kennis	480	0	480	0	0	0
	Aanleg, beheer en herstel landschapselementen	570	0	570	59	0	59
3-5	<i>Vraag en aanbod wonen, werken en voorzieningen in balans</i>						
	Regionale afstemming	166	0	166	-326	0	-326
	Adviseren over en beoordelen gemeentelijke ruimtelijke plan.	66	0	66	-64	0	-64
	Toezicht op huisvesting vergunninghouders	176	0	176	0	0	0
	Toezicht op gemeentelijke huisvestingsverordeningen	352	0	352	0	0	0
	Voorw.scheppen& onderst.v.gem.v.d.versterk.v.werklocaties	-17.321	0	-17.321	2.168	0	2.168
3-6	<i>Beschermde, bekend en beleefbaar cultureel erfgoed</i>						
	Restaureren monumenten en onderhouden molens	-4.529	0	-4.529	-247	0	-247
	Erfgoedlijnen ontwikkelen en beleefbaar maken	-2.050	498	-2.548	-1.234	498	-1.732
	Presenteren en toegankelijk maken archeologische vondsten	-55	0	-55	-25	0	-25
3-7	<i>Schonere bodem en beter benutte bodem en ondergrond</i>						
	Opdrachtverlening aan Omgevingsdienst&mon.uitv.verontr.loc.	-3.843	1.767	-5.610	633	613	20
	Uitvoeren van (pre)nazorg stortloc.i.h.k.Wet milieubeheer	364	277	87	-330	0	-330
	Verken.&org.kennisuitwisseling duurzaam gebruik ondergrond	451	0	451	-14	0	-14
Saldo		-49.088	14.867	-63.955	-14.410	1.593	-16.003

Programma 4 Bestuur en Samenleving

(bedragen x € 1.000) # = taak/ doel is inmiddels afgesloten		Verschil Jaarrekening 2016 - Begroting 2018			Verschil Begroting 2017 na Voorjaarsnota - Begroting 2018		
Doel	Toelichting	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
4-1	<i>Slagvaardig, toekomstbestendig en transparant bestuur</i>						
	Versterken van bestuurlijke samenwerking (incl. Arhi)	-1.964	0	-1.964	-2.901	0	-2.901
	Risicogericht uitvoeren van interbestuurlijk toezicht	158	0	158	0	0	0
	Risicogericht uitvoeren van financieel toezicht	909	0	909	-193	43	-236
	Ris.ger.toez.op archief-&infobeh. van gem., watersch.&prov.or	155	0	155	0	0	0
	Uitvoeren van de algemene bestuurstaken (PS)	1.344	483	861	-188	0	-188
	Uitvoeren van de dagelijkse bestuurstaken (GS)	1.065	37	1.028	-100	10	-110
	Adviseren en ondersteunen van het bestuur	4.871	-102	4.972	-812	38	-851
	Transparante overheid vergroten	-1.427	0	-1.427	344	0	344
4-2	<i>Cultuurparticipatie en bibliotheken</i>						
	Ondersteunen van cultuurparticipatie	1.072	-9	1.081	0	0	0
	Ondersteunen van bibliotheken	617	0	617	0	0	0
4-3	<i>Borgen kennis sociaal domein</i>						
	Borgen van kennis over het sociale domein en maatsch.ontwikk	-1.825	0	-1.825	-56	0	-56
	Afbouwen van subsidies voor maatschappelijke participatie	8.062	0	8.062	3.973	0	3.973
4-4	<i>Afbouw taken jeugdzorg</i>						
	Overdracht naar gemeenten van provinciale jeugdzorgtaken	6.376	6.000	376	0	0	0
Saldo		19.411	6.410	13.002	68	91	-23

Overzichten en Middelen

(bedragen x € 1.000) # = taak/ doel is inmiddels afgesloten		Verschil Jaarrekening 2016 - Begroting 2018			Verschil Begroting 2017 na Voorjaarsnota - Begroting 2018		
Doel	Toelichting	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
5-1	<i>Financieel gezonde huishouding</i>						
	Behoedz. ramen&adeq.uitvoeren financieel-strategisch beleid	34.769	32.555	2.214	515	-5.393	5.908
	Heffen van opcenten motorrijtuigenbelasting	0	-9.638	9.638	0	-10.060	10.060
Saldo		34.769	22.916	11.853	515	-15.453	15.968

Overhead

(bedragen x € 1.000) # = taak/ doel is inmiddels afgesloten	Verschil Jaarrekening 2016 - Begroting 2018			Verschil Begroting 2017 na Voorjaarsnota - Begroting 2018		
Toelichting	Lasten	Baten	Saldo	Lasten	Baten	Saldo
Bedrijfsvoering algemeen	504	429	75	360	86	275
Apparaatslasten	-100.310	13.788	-114.098	-1.663	0	-1.663
Concern	-2.458	308	-2.766	-1.755	-46	-1.709
Communicatie	231	-32	264	0	0	0
Facilitaire zaken	1.453	1.065	387	229	-35	264
Financiële en juridische zaken	398	-35	434	190	-38	228
Grondzaken	498	417	81	1	0	1
Informatisering en automatisering	-2.536	10	-2.547	-1.043	0	-1.043
Kapitaallasten programma 6	4.313	0	4.313	0	0	0
Personeel en organisatie	-391	2.431	-2.822	1.601	72	1.529
Kostenverdeling	171.780	139.511	32.269	1.874	0	1.874
Saldo	73.481	157.892	-84.411	-206	39	-245

3. Algemene dekkingsmiddelen

Algemene dekkingsmiddelen

Exploitatie bedragen (bedragen x €1.000)	Begroting 2018	Raming 2019	Raming 2020	Raming 2021
Lokale heffingen	335.050	335.050	336.050	336.050
Provinciefonds	255.967	244.976	244.138	237.283
Dividend	700	700	700	700
Saldo van de financieringsfunctie	0	0	0	0
Overige algemene dekkingsmiddelen	522	522	522	522
Totaal Algemene dekkingsmiddelen	592.239	581.248	581.410	574.555

Hieronder staat een toelichting per algemeen dekkingsmiddel.

Lokale heffingen

Lokale heffingen bestaat vrijwel volledig uit inkomsten voor de opcenten Motorrijtuigenbelasting. Deze toekomstige inkomsten zijn moeilijk te voorspellen vanwege de ontwikkelingen in het wagenpark die onder andere te maken hebben met de totale omvang maar ook met verschuivingen in gewichtsklassen.

Voor 2018 is een opbrengst van € 334 mln geraamd, 0,7% meer dan in 2017. Verder worden er geen aannames gedaan over de ontwikkeling van het wagenpark, de raming wordt daarom de komende jaren stabiel gehouden. In de voor- en najaarsnota zal de raming aangepast worden indien er nieuwe inzichten zijn. In de paragraaf Weerstandsvermogen is melding gedaan van het risico op een tegenvaller, in het weerstandsvermogen wordt hier ook rekening mee gehouden. In de raming zelf wordt geen behoedzaamheidsmarge gehanteerd. Wel wordt er voorzichtig geraamd door geen aannames te doen over toekomstige ontwikkelingen maar door deze goed te monitoren aan de hand van actuele informatie. In de begroting wordt vanaf 2020 rekening gehouden met een toename van € 1 mln van de baten, want het tarief van de opcenten stijgt dan met 0,3 wegens afloop van het amendement 'Tijdelijke verlaging opcenten'. In paragraaf 2.5 'Toelichting op de baten en lasten' en de paragraaf Lokale heffingen vindt u meer informatie over de opcenten Motorrijtuigenbelasting.

Provinciefonds

De raming van de inkomsten uit het Provinciefonds zijn gebaseerd op de [Meicirculaire 2017](#). Meerjarig is sprake van een voordelige ontwikkeling. Dat komt met name door een voordelig accres in 2018. Naar verwachting zal komende Septembercirculaire evenals de rijksbegroting beleidsarm zijn (in afwachting nieuwe regeerakkoord). Mogelijk zijn de uitkomsten van het regeerakkoord verderop dit najaar bekend. Het Rijk zal de financiële gevolgen (inclusief die voor het Provinciefonds) naar verwachting verwerken in de Meicirculaire 2018.

Dividenduitkering

De provincie ontvangt dividend vanuit de deelnemingen waarin zij een aandeel heeft. De omvang van deze uitkeringen is constant en identiek aan de voorgaande meerjarenbegroting.

Vervallen behoedzaamheidsmarge Provinciefonds en opcenten Motorrijtuigenbelasting

De provincie hanteert bij het ramen van de inkomsten uit het Provinciefonds en opcenten Motorrijtuigenbelasting een behoedzaamheidsmarge van circa 1% (€ 5 mln) van de inkomsten. Deze marge is bedoeld voor het opvangen van relatief beperkte nadelige ontwikkelingen. Mede in het kader van het traject "Versnellen, voorspellen en vertellen" is in de begroting kritisch gekeken of gehanteerde onzekerheidsmarges en risicobuffers nog wel nodig zijn. Achterliggende reden is het streven om op één plek in de begroting (namelijk de paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing) integraal inzicht te geven in de risico's en hoe deze te dekken uit het weerstandsvermogen (dat onder andere bestaat uit de algemene reserve). Bij dit streven past het niet meer om voor individuele begrotingsposten marges / buffers in te bouwen voor het opvangen van risico's. Bij deze begroting is het risico van relatief beperkte nadelige ontwikkelingen in het Provinciefonds en opcenten Motorrijtuigenbelasting toegevoegd aan de paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing en valt de behoedzaamheidsmarge van circa 1% (€ 5 mln) structureel vrij in de financiële ruimte.

4. Recapitulatie structureel en reëel begrotingsevenwicht

Op basis van onderstaand overzicht wordt aangetoond dat de Begroting 2018 en meerjarenraming 2019-2021, conform de uitgangspunten in het BBV, structureel en reëel in evenwicht zijn. Dit houdt in dat structurele lasten kunnen worden gedekt met structurele baten. Indien dit niet het geval zou zijn, zou de kans groot zijn dat er op termijn een begrotingstekort ontstaat. De huidige ramingen tonen aan dat dit risico op dit moment niet aan de orde is.

Het structureel en reëel begrotingsevenwicht wordt berekend door de totale lasten en baten te verminderen met de incidentele lasten en baten. Het saldo dat over blijft moet op termijn positief zijn (de structurele baten zijn dan groter dan de structurele lasten). In 2018 is dit saldo € 87,7 mln voordelig. Ook in de jaren 2019 tot en met 2021 is op basis van de ramingen sprake van een positief saldo.

Algemeen uitgangspunt is dat structurele lasten en baten betrekking hebben op posten of beleid met een looptijd van meer dan drie jaar. De volgende zaken worden altijd aangemerkt als structurele lasten en baten:

- kapitaallasten (exclusief eenmalige afschrijving van geactiveerde investeringen met maatschappelijk nut);
- doorbelaste apparaatslasten, inclusief lonen;
- inkomsten opcenten Motorrijtuigenbelasting;
- algemene uitkering Provinciefonds.

Voor wat betreft het Hoofdpijnenakkoord 2015-2019 is uitgegaan van hetgeen aan Structureel en Incidenteel is aangegeven bij het financieel kader bij dit akkoord (bijlage 1 van het Hoofdpijnenakkoord).

De volgende zaken worden altijd aangemerkt als incidentele lasten en baten:

- eenmalige bijdragen aan derden (inclusief bijzondere subsidies);
- bijzondere projecten en eenmalig beleid met een looptijd van maximaal drie jaar;
- lasten en baten met betrekking tot meerjarige tijdelijke geldstromen waarvan de eindigheid vastligt vanwege een Provinciale Staten besluit en/of een toekenningsbesluit, ook als de geldstroom (nog) langer is dan drie jaar;
- eenmalige afschrijving van geactiveerde investeringen met maatschappelijk nut;
- stortingen in en onttrekkingen uit reserves.

In het verleden werd alleen het criterium van drie jaar gehanteerd. Alle begrotingswijzigingen met een looptijd van meer dan drie jaar werden aangemerkt als structurele lasten en baten. Met ingang van de Voorjaarsnota 2014 zijn de criteria aangescherpt, mede naar aanleiding van de wijzigingen in het BBV van 2013. Bovenstaande criteria worden nu gehanteerd voor alle nieuwe begrotingswijzigingen, waardoor een steeds beter beeld ontstaat van het meerjarig begrotingsevenwicht.

Per programma zijn in deze paragraaf meerjarige overzichten opgenomen met de belangrijkste incidentele lasten en baten. Het hierbij gehanteerde criterium is: alle incidentele lasten en baten groter dan € 1 mln. Dit is exclusief toevoegingen en onttrekkingen aan programmareserves. Deze worden als incidenteel aangemerkt. Structurele bijdragen uit reserves kunnen voorkomen als structurele kapitaallasten worden gedekt uit daartoe gevormde reserves. De provincie heeft geen reserves waaruit structurele kapitaallasten worden gedekt.

Programma	Begroting 2018			Begroting 2019			Begroting 2020			Begroting 2021		
(bedragen x € 1.000)	totaal	incidenteel	structureel	totaal	incidenteel	structureel	totaal	incidenteel	structureel	totaal	incidenteel	structureel
Lasten												
1 Groen, Waterrijk en Schoon	198.133	86.680	111.452	209.589	100.825	108.764	201.238	91.995	109.243	177.324	74.932	102.393
2 Bereikbaar en Verbonden	255.551	7.526	248.025	283.067	22.001	261.067	272.452	-3.314	275.766	277.935	-2.507	280.442
3 Aantrekkelijk en Concurrerend	111.396	72.246	39.150	85.236	46.073	39.163	50.220	12.656	37.565	41.355	4.048	37.307
4 Bestuur en Samenleving	27.846	4.747	23.099	26.473	3.613	22.860	22.817	-	22.817	22.791	-	22.791
Overzichten en Middelen	2.616	-0	2.616	2.933	0	2.933	3.348	-	3.348	4.049	-	4.049
Overhead	86.615	228	86.387	84.062	-246	84.307	84.698	-122	84.820	83.225	-367	83.592
Totaal lasten (A)	682.156	171.428	510.728	691.360	172.265	519.095	634.772	101.215	533.558	606.679	76.105	530.574
Baten												
1 Groen, Waterrijk en Schoon	74.671	57.588	17.083	53.542	40.031	13.511	48.075	34.785	13.290	39.045	30.968	8.077
2 Bereikbaar en Verbonden	17.192	14.487	2.705	21.574	18.868	2.705	6.422	3.717	2.705	5.523	2.818	2.705
3 Aantrekkelijk en Concurrerend	780	774	7	774	774	-	427	427	-	347	347	-
4 Bestuur en Samenleving	386	-	386	386	-	386	386	-	386	386	-	386
Overzichten en Middelen	592.239	16.240	576.000	581.248	6.055	575.194	581.410	6.055	575.355	574.555	-	574.555
Overhead	2.204	-	2.204	2.167	-	2.167	2.167	-	2.167	2.167	-	2.167
Totaal Baten (B)	687.473	89.088	598.385	659.690	65.727	593.962	638.886	44.983	593.903	622.022	34.132	587.890
Totaal saldo van baten en lasten (C = B-/-A)	5.317	-82.340	87.657	-31.671	-106.538	74.867	4.114	-56.232	60.346	15.343	-41.973	57.316
Stortingen in reserves (D)	153.717	153.717		123.745	123.745		111.935	111.935		96.796	96.796	
Onttrekkingen uit reserves (E)	148.400	148.400		155.415	155.415		107.821	107.821		81.453	81.453	
Geraamde resultaat(F = C-/-D+E)	-0	-87.657	87.657	-0	-74.867	74.867	-0	-60.346	60.346	-0	-57.316	57.316
Totaal structurele lasten en stortingen in reserves			510.728			519.095			533.558			530.574
Totaal structurele baten en bijdrage uit reserves			598.385			593.962			593.903			587.890
Structurele baten -/- structurele lasten			87.657			74.867			60.346			57.316

Programma 1 Groen, Waterrijk en Schoon

Recapitulatie incidentele lasten

(bedragen x € 1.000)					
Doel	Toelichting	2018	2019	2020	2021
1-1	<i>Duurzaam beschermd tegen overstromingen en wateroverlast</i>				
	Realiseren waterveiligheid en voorkomen wateroverlast	942	792	500	400
1-2	<i>Goede kwaliteit en kwantiteit grond- en oppervlaktewater</i>				
	Bijdr.bereik.evenw.beschikb.&vraag zoetwater en uitv.Deltapr	-30	-30	0	0
	Kaderst.,uitv.&mon.KRW-grondwaterlich.&oppervlaktewaterlich.	-665	1.203	489	1.078
1-3	<i>Groenblauwe struct.versterkt samen.h.stad-land&recr.landschap</i>				
	Realisatie en ontwikkeling recreatievoorzieningen	19.322	14.842	6.480	925
	Beheer recreatievoorzieningen	1.094	3.954	1.965	193
	Innovatie in recreatie en groenbeleving	4.666	4.050	1.600	0
1-4	<i>De biodiversiteit is behouden en waar mogelijk versterkt</i>				
	Biodiversiteit: Realisatie en ontwikkeling	44.730	67.961	71.663	64.461
	Biodiversiteit: Beheer en onderhoud	3.397	2.353	2.412	2.502
	Biodiversiteit: Innovatie en organisatie	-3.138	1.032	2.066	2.550
1-5	<i>Sterke positie duurzame econ.rendabele grondgeb.landbouw</i>				
	Programma's voor duurz.innovatie, kennisontw.&onderst.proj.	2.444	1.465	1.208	775
	Participeren in innoverende samenwerkingsverbanden	708	861	2.805	2.047
	Faciliteren aanvragen kavelruil	600	600	0	0
1-6	<i>Een gezond(er) en veilig(er) leefmilieu</i>				
	Kaders stellen & de prov.vertegenw.t.b.v.alle milieuaspecten	450	50	0	0
	Beheersb.houden,saneren&voorkomen van externe veiligknelpunt	10.185	0	0	0
	Beheersb.houden,saneren&voorkomen van knelpunt.i.d.luchtkw.	1.173	678	280	0
	Beheersb.houden,saneren&voorkomen van geluidshinder	500	513	0	0
	Opdrachtverl.toepassen Nota Vergunningverl., Toez.&Handh.	300	500	528	0
Saldo		86.680	100.825	91.995	74.932

Recapitulatie incidentele baten

(bedragen x € 1.000)					
Doel	Toelichting	2018	2019	2020	2021
1-1	<i>Duurzaam beschermd tegen overstromingen en wateroverlast</i>				
	Realiseren waterveiligheid en voorkomen wateroverlast	492	492	300	300
1-2	<i>Goede kwaliteit en kwantiteit grond- en oppervlaktewater</i>				
	Kaderst.,uitv.&mon.KRW-grondwaterlich.&oppervlaktewaterlich.	-173	1.752	489	1.078
1-3	<i>Groenblauwe struct.versterkt samen.h.stad-land&recr.landschap</i>				
	Beheer recreatievoorzieningen	133	133	133	133
1-4	<i>De biodiversiteit is behouden en waar mogelijk versterkt</i>				
	Biodiversiteit: Realisatie en ontwikkeling	58.958	36.932	32.627	26.991
	Biodiversiteit: Beheer en onderhoud	-86	11	42	326
	Biodiversiteit: Innovatie en organisatie	-1.569	516	1.009	1.276
1-5	<i>Sterke positie duurzame econ.rendabele grondgeb.landbouw</i>				
	Programma's voor duurz.innovatie, kennisontw.&onderst.proj.	-481	-353	-391	356
	Participeren in innoverende samenwerkingsverbanden	-137	248	396	509
1-6	<i>Een gezond(er) en veilig(er) leefmilieu</i>				
	Beheersb.houden,saneren&voorkomen van knelpunt.i.d.luchtkw.	450	300	180	0
Saldo		57.588	40.031	34.785	30.968

Programma 2 Bereikbaar en Verbonden

Recapitulatie incidentele lasten

(bedragen x € 1.000)					
Doel	Toelichting	2018	2019	2020	2021
2-1	<i>Instandhouding, bereikbaarheid en verkeersveiligheid op orde</i>				
	Uitvoeren van dagelijks beheer en onderhoud	-1.657	-5.370	-9.830	-8.697
	Uitvoeren van planmatig onderhoud	-5.905	3.428	399	5.175
	Kaders stel&prov.vertegenw.verbeteren bereikb.&verk.veiligh.	-60	-60	0	0
	Uitv.project/maatr.bereikbaarheid en verkeersveiligheid PZI	12.372	19.199	6.691	1.015
2-2	<i>Een adequaat aanbod van openbaar vervoer</i>				
	Uitvoeren van proj./maatr.voor openbaar vervoer infrastruct.	0	5.377	0	0
	Uitv.van project/maatr.ter verbetering v.d.kwal.van het OV	2.776	-574	-574	0
Saldo		7.526	22.001	-3.314	-2.507

Recapitulatie incidentele baten

(bedragen x € 1.000)					
Doel	Toelichting	2018	2019	2020	2021
2-1	<i>Instandhouding, bereikbaarheid en verkeersveiligheid op orde</i>				
	Uitvoeren van dagelijks beheer en onderhoud	3.446	2.333	2.353	2.353
	Uitvoeren van planmatig onderhoud	5.262	3.337	343	0
	Uitv.project/maatr.bereikbaarheid en verkeersveiligheid PZI	5.779	13.199	1.021	465
Saldo		14.487	18.868	3.717	2.818

Programma 3 Aantrekkelijk en Concurrerend

Recapitulatie incidentele lasten

(bedragen x € 1.000)					
Doel	Toelichting	2018	2019	2020	2021
3-1	<i>Een groeiende, duurzame en innovatieve economie</i>				
	Economische clusters en innovatief MKB faciliteren	34.382	26.048	3.270	0
3-2	<i>Schone en toekomstbestendige energie</i>				
	Kaders stellen, uitv.en de provincie vertegenw.t.b.v.energie	4.915	1.715	187	53
3-3	<i>Beter benut (bebouwd) gebied</i>				
	Actualiseren en uitvoeren ruimtelijk beleid	4.564	4.806	1.547	2.594
	Adviseren over en beoordelen van gemeent.ruimtelijke plannen	-102	-50	0	0
	Regionale samenwerking	-50	0	0	0
	Verkennen beter benutten (bebouwd) gebied	285	260	188	0
3-5	<i>Vraag en aanbod wonen, werken en voorzieningen in balans</i>				
	Regionale afstemming	262	0	0	0
	Adviseren over en beoordelen gemeentelijke ruimtelijke plan.	-50	-50	0	0
	Voorw.scheppen& onderst.v.gem.v.d.versterk.v.werklocaties	11.276	440	500	500
3-6	<i>Beschermd, bekend en beleefbaar cultureel erfgoed</i>				
	Restaureren monumenten en onderhouden molens	5.480	1.800	0	0
	Erfgoedlijnen ontwikkelen en beleefbaar maken	3.825	2.000	900	0
	Presenteren en toegankelijk maken archeologische vondsten	325	0	0	0
3-7	<i>Schonere bodem en beter benutte bodem en ondergrond</i>				
	Opdrachtverlening aan Omgevingsdienst&mon.uitv.verontr.loc.	6.821	8.478	5.624	847
	Uitvoeren van (pre)nazorg stortloc.i.h.k.Wet milieubeheer	13	26	40	54
	Verken.&org.kennisuitwisseling duurzaam gebruik ondergrond	300	600	400	0
Saldo		72.246	46.073	12.656	4.048

Recapitulatie incidentele baten

(bedragen x € 1.000)					
Doel	Toelichting	2018	2019	2020	2021
3-1	<i>Een groeiende, duurzame en innovatieve economie</i>				
	Economische clusters en innovatief MKB faciliteren	80	80	80	0
3-7	<i>Schonere bodem en beter benutte bodem en ondergrond</i>				
	Opdrachtverlening aan Omgevingsdienst&mon.uitv.verontr.loc.	694	694	347	347
Saldo		774	774	427	347

Programma 4 Bestuur en Samenleving*Recapitulatie incidentele lasten*

(bedragen x € 1.000)					
Doel	Toelichting	2018	2019	2020	2021
4-1	<i>Slagvaardig, toekomstbestendig en transparant bestuur</i>				
	Versterken van bestuurlijke samenwerking (incl. Arhi)	2.700	2.610	0	0
	Risicogericht uitvoeren van financieel toezicht	75	0	0	0
	Uitvoeren van de algemene bestuurstaken (PS)	137	3	0	0
	Adviseren en ondersteunen van het bestuur	135	0	0	0
	Transparante overheid vergroten	1.700	1.000	0	0
Saldo		4.747	3.613	0	0

Overzichten en Middelen*Recapitulatie incidentele baten*

(bedragen x € 1.000)					
Doel	Toelichting	2018	2019	2020	2021
5-1	<i>Financieel gezonde huishouding</i>				
	Behoedz.ramen&adeq.uitvoeren financieel-strategisch beleid	16.240	6.055	6.055	0
Saldo		16.240	6.055	6.055	0

Overhead*Recapitulatie incidentele lasten*

(bedragen x € 1.000)					
Toelichting		2018	2019	2020	2021
	Bedrijfsvoering algemeen	38	384	-384	175
	Apparaatslasten	-140	-630	506	-542
	Concern	-516	-165	0	0
	Personeel en organisatie	846	165	0	0
Saldo		228	-246	122	-367

Recapitulatie incidentele baten

(bedragen x € 1.000)					
Toelichting		2018	2019	2020	2021
		0	0	0	
Saldo					

5. Uiteenzetting financiële positie

5.1 Actualisatie financieel beeld

Een raming voor het begrotingsjaar met de financiële gevolgen van het bestaande en nieuw beleid zoals in de programma's is opgenomen wordt gepresenteerd bij het [budgettaire kader](#).

5.2 EMU saldo en geprognosticeerde balans

Het EMU-saldo is het totaal aan inkomsten minus uitgaven van de rijksoverheid, sociale fondsen en lokale overheden. Als de uitgaven hoger zijn dan de inkomsten spreken we van een EMU-tekort. Het Rijk en de decentrale overheden hebben afgesproken dat de decentrale overheden samen een EMU-tekort mogen hebben van maximaal 0,5% van het bruto binnenlands product (bbp). Het Rijk stelt vervolgens periodiek vast wat het maximale aandeel hiervan mag zijn van gemeenten, provincies en waterschappen.

Met ingang van 2017 is er een wijziging vanuit het BBV rondom het EMU-saldo. Het EMU-saldo is gebaseerd op kasbasis. Omdat sturing op basis van het stelsel van baten en lasten plaatsvindt, kreeg het EMU-saldo niet de gewenste aandacht in de begrotings- en verantwoordingscyclus die nodig wordt geacht. Met het oog op een betere raming en beheersing van het EMU-saldo wordt in het nieuwe BBV een geprognosticeerde balans voorgeschreven en moet het meerjarig EMU-saldo in de begroting worden opgenomen. Met het opnemen van een geprognosticeerde balans krijgt Provinciale Staten meer inzicht in de ontwikkeling van onder meer investeringen, het aanwenden van reserves en voorzieningen en in de financieringsbehoefte.

De ontwikkeling van het saldo heeft geen consequenties voor de provincie Zuid-Holland. Het Rijk treft vooralsnog geen maatregelen. Bovendien verwacht het CBS (op basis van cijfers van decentrale overheden) dat decentrale overheden binnen de norm blijven. Daarnaast is van belang dat de minister van Financiën bij de behandeling van de wet Houdbare Overheidsfinanciën (HOF) heeft aangegeven dat de wet geen gevolgen zal hebben voor investeringen van decentrale overheden. Dat geldt voor deze kabinetsperiode, maar ook daarna.

In onderstaande tabel is weergegeven hoe het EMU-saldo zich meerjarig ontwikkeld.

Balans (bedragen x € 1 mln)	Begroting 2018	Begroting 2019	Begroting 2020	Begroting 2021
EMU-saldo	-101,9	-123,9	15,7	-141,9

Geprognosticeerde balans 2018

Activa (bedragen x € 1.000)	Beginbalans 2017	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019	Begroting 2020	Begroting 2021
Vaste activa						
<i>Financiële vaste activa</i>	24.359	42.482	66.939	93.560	134.931	171.552
Deelnemingen	18.367	36.411	60.911	85.911	123.661	158.661
Overige uitzettingen looptijd >=1jaar	4.076	4.155	4.113	5.733	9.354	10.975
Overige verbonden partijen	1.916	1.916	1.916	1.916	1.916	1.916
<i>Immateriële vaste activa</i>	112.452	141.598	179.566	196.240	192.580	187.104
Kosten onderzoek en ontwikkeling activa	11.308	26.471	24.682	22.972	21.568	20.414
Bijdrage aan activa in eigendom van derden	101.143	115.127	154.883	173.268	171.013	166.690
<i>Materiële vaste activa</i>	890.099	936.475	1.071.487	1.185.565	1.244.276	1.390.929
Investerings met economisch nut	120.159	119.266	114.210	130.800	121.910	113.756
Investerings met maatschappelijk nut	769.940	817.209	957.277	1.054.765	1.122.366	1.277.173
Totaal Vaste activa	1.026.910	1.120.555	1.317.991	1.475.365	1.571.787	1.749.584
Vlottende activa						
<i>Liquide middelen</i>	119.702	99.702	79.702	59.702	39.702	19.702
Banksaldi	119.698	99.698	79.698	59.698	39.698	19.698
Kassaldi	4	4	4	4	4	4
<i>Overlopende activa</i>	25.480	25.480	25.480	25.480	25.480	25.480
Nog te ontv.bedrag op uitk.overheden met spec.bestedingsdoel	8.310	8.310	8.310	8.310	8.310	8.310
Overige overlopende activa	12.611	12.611	12.611	12.611	12.611	12.611
Vooruitbetaalde bedragen	4.559	4.559	4.559	4.559	4.559	4.559
<i>Uitzetting met een rentetypische looptijd < 1 jaar</i>	343.578	296.323	80.000	80.000	80.000	80.000
Overige vorderingen	7.031	7.031	7.031	7.031	7.031	7.031
Uitzettingen in 's Rijks schatkist met looptijd < 1 jaar	237.198	190.193	-0	-0	-0	-0
Vordering op openbare lichamen	99.349	99.099	72.969	72.969	72.969	72.969
<i>Vorraden</i>	24.085	17.019	27.236	31.476	31.128	19.703
Onderhanden werk voorraden	24.085	17.019	27.236	31.476	31.128	19.703
Totaal Vlottende activa	512.845	438.524	212.418	196.658	176.310	144.885
TOTAAL GENERAAL ACTIVA	1.539.756	1.559.079	1.530.409	1.672.024	1.748.097	1.894.469

Passiva (bedragen x € 1.000)	Beginbalans 2017	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019	Begroting 2020	Begroting 2021
Vaste passiva						
<i>Eigen vermogen</i>	684.815	717.048	722.365	690.695	694.808	710.151
Algemene reserve	77.479	68.563	75.295	85.653	122.790	166.626
Bestemmingsreserve	572.365	648.485	647.070	605.042	572.018	543.525
Nog te bestemmen resultaat lopend jaar	34.970					
<i>Vaste schulden, rentetypische looptijd van één jaar of langer</i>	435.711	401.553	406.713	585.850	693.667	894.373
Binnenlandse banken	435.711	401.553	406.713	585.850	693.667	894.373
<i>Voorzieningen (exclusief voorzieningen dub. deb.)</i>	34.964	34.776	34.836	34.897	35.277	33.460
Voor geschatte onzekere verplichtingen en verliezen	34.964	34.776	34.836	34.897	35.277	33.460
Totaal Vaste passiva	1.155.490	1.153.377	1.163.914	1.311.442	1.423.751	1.637.984
Vlottende passiva						
<i>Overlopende passiva</i>	314.472	335.909	307.954	279.119	276.383	268.920
Nog te betalen kosten	164.173	180.983	180.983	180.983	180.983	180.983
Overige vooruit ontvangen bedragen	110	9.016	9.016	9.016	9.016	9.016
Uitkeringen van overheden met specifiek bestedingsdoel	150.189	145.909	117.955	89.119	86.383	78.920
<i>Vlottende schulden met een rentetypische looptijd <1jr</i>	69.793	69.793	69.793	69.793	69.793	69.793
Overige schulden	69.793	69.793	69.793	69.793	69.793	69.793
Totaal Vlottende passiva	384.265	405.702	377.747	348.912	346.176	338.713
TOTAAL GENERAAL PASSIVA	1.539.755	1.559.079	1.541.661	1.660.355	1.769.927	1.976.697

5.3 Arbeidskosten gerelateerde verplichtingen

Dit overzicht geeft inzicht in de jaarlijks terugkerende arbeidskosten gerelateerde verplichtingen van een vergelijkbaar volume. De reden om dit overzicht op te nemen is dat deze verplichtingen niet in de balans worden opgenomen.

Onderwerp (bedragen x € 1.000)	2018	2019	2020	2021
Werkloosheidsuitkeringen	300	300	300	300
Totaal	300	300	300	300

5.4 Verleende garanties en waarborgen

Garantstellingen (bedragen x € 1 mln)	Ultimo 2017	Ultimo 2018
Zorginstellingen	2,1	1,8
Waterbus (Aquabus b.v.)	5	4,5
Groenfonds	4,7	4,7
Totaal	11,8	11

Naast bovenstaande directe garantstellingen staat de provincie als deelnemer van gemeenschappelijke regelingen indirect garant voor eventuele schulden van deze GR's (dit op grond van bepalingen in de Provinciewet en de Wet Gemeenschappelijke Regelingen).

Zie [paragraaf Weerstandsvermogen en Risicobeheersing](#), onderdeel 'Geen aflossing gegarandeerde lenigen derden'.

5.5 Staat van reserves

Naam (bedragen x €1.000)	Saldo per 1-1-2017	Vermeerde- ringen 2017	Verminde- ringen 2017	Saldo per 1-1-2018	Vermeerde- ringen 2018	Verminde- ringen 2018	Saldo per 1-1-2019	Vermeerde- ringen 2019	Verminde- ringen 2019	Saldo per 1-1-2020	Vermeerde- ringen 2020	Verminde- ringen 2020	Saldo per 1-1-2021	Vermeerde- ringen 2021	Verminde- ringen 2021	Saldo per 1-1-2022
Algemene reserve	77.479	68.473	77.390	68.563	35.041	28.309	75.295	43.430	33.073	85.653	49.904	12.766	122.790	45.008	1.172	166.626
Programmareserve 1	231.256	49.901	49.250	231.907	30.811	34.517	228.200	13.353	60.299	181.254	10.771	64.497	127.528	8.842	47.959	88.412
Programmareserve 2	208.806	149.650	192.194	166.262	31.083	28.233	169.111	28.935	14.887	183.159	19.876	3.854	199.181	11.432	563	210.050
Programmareserve 3	122.756	52.705	32.432	143.029	13.116	48.386	107.758	16.016	30.489	93.285	10.191	11.162	92.314	0	3.843	88.471
Programmareserve 4	4.235	6.100	3.439	6.896	2.300	5.800	3.396	2.300	2.600	3.096	1.400	2.300	2.196	1.400	1.400	2.196
Programmareserve 5	5.313	99.359	4.280	100.391	41.367	3.155	138.604	19.711	14.067	144.248	19.793	13.242	150.798	30.114	26.517	154.396
Totaal	649.845	426.187	358.984	717.048	153.717	148.400	722.365	123.745	155.415	690.695	111.935	107.821	694.808	96.796	81.453	710.151

Totaaloverzicht beklemming reserves

Onderwerp (bedragen x € 1.000)	Saldo per 01-01-2017	Saldo per 01-01-2018	Saldo per 01-01-2019	Saldo per 01-01-2020	Saldo per 01-01-2021	Saldo per 01-01-2022	Waarvan juridisch verplicht	Waarvan bestuurlijk verplicht	Waarvan niet verplicht
Algemene reserve	77.479	68.563	75.295	85.653	122.790	166.626	0	0	68.563
Programma 1	231.256	231.907	228.200	181.254	127.528	88.412	7.767	222.546	1.594
Programma 2	208.806	166.262	169.111	183.159	199.181	210.050	0	121.876	44.386
Programma 3	122.756	143.029	107.758	93.285	92.314	88.471	7.073	134.665	1.291
Programma 4	4.235	6.896	3.396	3.096	2.196	2.196	5.896	1.000	0
Overzichten, Middelen en overhead	5.313	100.391	138.604	144.248	150.798	154.395	0	1.745	98.646
Totaal	649.845	717.048	722.365	690.695	694.808	710.150	20.737	481.832	214.480

Toelichting op de reserves

De totale reserveomvang van de provincie Zuid-Holland bestaat uit de som van de algemene reserve en de bestemmingsreserves. Hieronder worden beide toegelicht.

5.5.0 Algemene reserves

Onderwerp (bedragen x €1.000)	Saldo per 1-1- 2018	Vermeerderingen 2018	Verminderings 2018	Saldo per 1-1- 2019
Algemene reserve	68.563	35.041	28.309	75.295

Toelichting beklemming Algemene reserve

De Provincie houdt een algemene reserve aan om risico's en onverwachte tegenvallers te kunnen opvangen. Dit geldt in ieder geval voor het vaste deel van de algemene reserve".

Onderwerp (bedragen x € 1.000)	Functie	Saldo per 01-01-2017	Saldo per 01-01-2018	Saldo per 01-01-2019	Saldo per 01-01-2020	Saldo per 01-01-2021	Saldo per 01-01-2022	Waarvan juridisch verplicht	Waarvan bestuurlijk verplicht	waarvan niet verplicht
Algemene reserve		77.479	68.563	75.295	85.653	122.790	166.626	-	-	68.563
	Totaal	77.479	68.563	75.295	85.653	122.790	166.626	-	-	68.563

5.5.1 Programmareserve 1

(bedragen x € 1.000)	Saldo per 1-1-2017	Toe- voeging 2017	Ont- trekking 2017	Saldo per 1-1-2018	Toe- voeging 2018	Ont- trekking 2018	Saldo per 1-1-2019	Toe- voeging 2019	Ont- trekking 2019	Saldo per 1-1-2020	Toe- voeging 2020	Ont- trekking 2020	Saldo per 1-1-2021	Toe- voeging 2021	Ont- trekking 2021	Saldo per 1-1-2022
01000 Groene ambities	70.697	19.054	18.022	71.729	2.211	17.233	56.706	1.223	27.589	30.341	2.871	25.664	7.547	4.902	8.056	4.394
01002 Groene subsidies	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
01003 Sanering glastuinbouw	2.002	0	1.610	391	0	391	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
01008 Stimulering duurzame energie	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
01024 Luchtkwaliteit (NSL)	3.263	0	1.538	1.725	0	723	1.002	0	378	624	0	100	524	0	0	524
01027 Beheerplannen Natura 2000 en PAS	4.893	4.642	1.058	8.476	0	700	7.776	0	500	7.276	0	500	6.776	0	500	6.276
01028 Vlietland	305	256	82	479	0	82	397	0	82	315	0	82	233	0	64	169
01032 Decentralisatieakkoord natuur	68.279	0	4.250	64.029	0	2.936	61.093	0	2.632	58.461	0	4.532	53.929	0	5.560	48.369
01034 Reserve apparaatslasten DLG	590	3.250	3.228	613	3.250	3.398	465	3.250	3.398	318	3.250	3.398	170	1.090	1.090	170
01035 Reserve Natuurcompensatie	1.448	0	65	1.383	0	36	1.347	0	36	1.310	0	36	1.274	0	36	1.238
01036 Ontw.persp.Grevelingen/Volkerak-Zoom	10.000	0	0	10.000	0	0	10.000	0	0	10.000	0	0	10.000	0	0	10.000
01037 Milieuaspecten omgevingbeleid	1.133	1.000	620	1.513	0	950	563	0	563	0	0	0	0	0	0	0
01038 Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	8.142	310	681	7.771	0	990	6.781	0	720	6.061	0	1.849	4.212	0	107	4.105
01039 Reserve Ontwikkelopgave natuur	46.728	11.425	6.208	51.945	25.350	5.244	72.051	8.880	18.794	62.137	4.650	27.524	39.263	2.850	32.362	9.750
02017 Kosten/risico bestuursdwang OD's	421	0	0	421	0	0	421	0	0	421	0	0	421	0	0	421
02021 Reserve Omgevingsveiligheid	2.596	9.964	9.944	2.616	0	0	2.616	0	0	2.616	0	0	2.616	0	0	2.616
05000 IODS	7.438	0	1.566	5.872	0	1.150	4.722	0	4.723	-1	0	0	-1	0	0	-1
05011 Programmamanagement Kustontwikkeling	488	0	178	310	0	100	210	0	100	110	0	0	110	0	0	110
05013 Zandmotor	1.506	0	200	1.306	0	284	1.022	0	284	739	0	284	455	0	184	271
06003 Frictiekosten RUD	1.328	0	0	1.328	0	300	1.028	0	500	528	0	528	0	0	0	0
Totaal	231.256	49.901	49.250	231.907	30.811	34.517	228.200	13.353	60.299	181.254	10.771	64.497	127.528	8.842	47.959	88.412

Onderwerp programmareserve:	01000 Groene ambities
Inhoud en doel	Het onderdeel Groene ambities binnen programmareserve 1 is bestemd voor het provinciale aandeel in het Uitvoeringsprogramma Groen (UPG).
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget 50% en financiële ruimte 50%
Looptijd	2038
<i>Toelichting vermeerdering</i>	Van de middelen ter dekking van de kosten van het Plattelandonwikkelingsprogramma (POP3) wordt in 2018 € 2 mln in de reserve gestort. Op het UPG wordt naar verwachting € 0,2 mln minder uitgegeven, dat tevens wordt gestort. Voor de jaren 2019 t/m 2021 bedraagt de jaarlijkse storting respectievelijk € 1,2 mln, € 2,9 mln en € 4,9 mln.
<i>Toelichting vermindering</i>	In 2018 wordt een bijdrage uit de reserve voor Gouwe Wiericke, Krimpenerwaard, Ecologische verbindingzones en overige NNN van € 12,8 mln. Voor de jaren 2019 t/m 2021 is de bijdrage respectievelijk € 14 mln, € 2,9 mln en € 0,6 mln. Voor het realiseren en verbeteren van recreatieve groen- en watergebieden (RodS) en de aflopende UPG-subsidies wordt in 2018 € 5,4 mln aan de reserve onttrokken. Voor 2019 is dat € 4,1 mln en voor 2020 € 1,9 mln. In 2018 wordt er voor de cofinanciering van projecten in het kader van POP3 € 1,3 mln aan de reserve onttrokken. Voor de jaren 2019 t/m 2012 is dat respectievelijk € 0,7 mln, € 4,4 mln en € 3,2 mln. In 2018 wordt € 2,2 mln onttrokken voor SNL natuurbeheer. Voor 2019 bedraagt de bijdrage uit de reserve voor SNL € 1,2 mln, voor 2020 € 1,3 mln en voor 2021 € 1,7 mln. In 2018 wordt € 3,4 mln onttrokken voor de Landschapstafels. In 2019 t/m 2021 is dit respectievelijk € 0,9 mln, € 1,1 mln en € 0,7 mln. Voor de afkoop van het beheer en onderhoud van de provinciale recreatiegebieden wordt in 2018 € 0,9 mln en in 2019 € 3,7 mln onttrokken.
<i>Toelichting omvang</i>	Voor de jaren 2017 t/m 2022 zijn concrete (uitvoerings)plannen opgenomen in de begroting. Vanaf 2022 zijn die plannen niet opgenomen en wordt alleen de jaarlijkse toename van de reserve begroot.

Onderwerp programmareserve:	01003 Sanering glastuinbouw
Inhoud en doel	De programmareserve wordt aangewend voor planschades en saneringsactiviteiten verspreid liggende glastuinbouw.
Functie	Spaar
Voeding	Financiële ruimte en programmabudget
Looptijd	2018
<i>Toelichting vermindering</i>	Voor 2018 wordt een bijdrage van € 0,4 mln uit deze reserve onttrokken ter dekking van uitgaven in het kader van het opruimen van verspreid glas en sanering glasopstallen.
<i>Toelichting omvang</i>	€ 0,4 mln is juridisch beklemd, een klein restant a € 35.000 zou elders heringezet kunnen worden.

Onderwerp programmareserve:	01024 Luchtkwaliteit (NSL)
Inhoud en doel	De reserve wordt ingezet voor projecten ter verbetering van de luchtkwaliteit waardoor het mogelijk is te blijven voldoen aan de grenswaarden en daarmee ruimtelijke ontwikkeling mogelijk te maken. Deze projecten maken onder andere onderdeel uit van het (nieuwe) provinciale actieprogramma Luchtkwaliteit en het programma Integrale Aanpak Binnenvaart, gericht op verduurzaming van de binnenvaartketen. Ook het provinciale aandeel van het project Clinsh wordt gedekt uit deze reserve.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Looptijd	Van 2017 naar 2020 - In de reserve zijn middelen gereserveerd voor het project Clean Inland Shipping (Clinsh) opgenomen. Dit project heeft een looptijd tot en met 2020. De reserve heeft eind 2020 nog een saldo van € 0,5 mln. Eind 2017/begin 2018 wordt duidelijk welke projecten nog worden uitgevoerd. De financiële consequenties hiervan worden verwerkt in de Voorjaarsnota 2018.
<i>Toelichting vermindering</i>	Voor het project Clinsh wordt € 0,7 mln aan de reserve onttrokken.
<i>Toelichting omvang</i>	Van de reserve is € 1,1 mln bestemd voor Clinsh de rest is voor het actieprogramma Luchtkwaliteit.

Onderwerp programmareserve:	01027 Beheerplannen Natura 2000 / PAS
Inhoud en doel	Doel is het bekostigen van activiteiten, namelijk in het kader van Natura 2000 de uitvoering van de (met elkaar samenhangende) beheersplannen en -maatregelen Programmatische Aanpak Stikstof. Conform de Decembercircularie 2014 zijn er middelen vanuit het Rijk beschikbaar gesteld voor dit doel.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Looptijd	Van 2020 naar 2027 - De looptijd van deze reserve is aangepast conform het vastgestelde PZG. De eerste beheerplanperiode loopt t/m 2021 en wordt gevolgd door de tweede beheerplanperiode welke een looptijd kent van zes jaren tot en met 2027. De middelen in de reserve zullen tevens worden geprogrammeerd voor deze beheerplanperiode. De programmering van de tweede beheerplanperiode is nog niet vastgesteld.
<i>Toelichting vermindering</i>	Ter dekking van de uitvoering van de beheersmaatregelen Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) / Natura 2000 bedraagt de bijdrage uit de reserve voor 2018 € 0,7 mln. Voor de jaren 2019 t/m 2021 bedraagt die bijdrage jaarlijks € 0,5 mln.
<i>Toelichting omvang</i>	De omvang is voldoende om de geplande bijdragen t/m 2021 te dekken. Na deze periode zijn de plannen nog niet concreet en derhalve nog niet verwerkt in de begroting.

Onderwerp programmareserve:	01028 Vlietland
Inhoud en doel	Deze programmareserve is bedoeld voor het financieren van de (proces)kosten van het project Vlietland / Meeslouwerplas.
Functie	Spaar
Voeding	Voormalige OVP Vlietland
Looptijd	Van 2020 naar 2021 - Looptijd wijzigt van 2020 naar 2021 als gevolg van mutaties in de geplande werkzaamheden.
<i>Toelichting vermindering</i>	Ter dekking van de procesmiddelen voor de herinrichting Meeslouwersplas bedraagt de bijdrage uit de reserve voor de jaren 2018, 2019 en 2020 € 0,08 mln per jaar. In 2021 is die bijdrage € 0,06 mln.
<i>Toelichting omvang</i>	De omvang is voldoende om de geplande bijdragen t/m 2021 te dekken. Na deze periode zijn de plannen nog niet concreet en derhalve nog niet verwerkt in de begroting.

Onderwerp programmareserve:	01032 Decentralisatieakkoord natuur
Inhoud en doel	In 2011 is een akkoord gesloten tussen Rijk en provincies over de decentralisatie van het natuurbeleid. Hierbij zijn afspraken gemaakt over de afwikkeling ILG, realisatie herijkte EHS en het natuurbeheer. Voor de uitvoering van dit akkoord ontvangt de provincie via het Provinciefonds middelen (integratie-uitkering natuur). Via deze reserve worden deze middelen bestemd voor de uitvoering van het natuurakkoord en de aanvullend daarop gemaakte afspraken met het Rijk en in IPO-verband.
Functie	Spaar
Voeding	Financiële ruimte
Looptijd	2027
<i>Toelichting vermindering</i>	Voor de ontwikkeling en realisatie van recreatiegebieden wordt in 2018 een bijdrage van € 2 mln begroot. Voor 2019 t/m 2021 is de bijdrage respectievelijk € 2 mln, € 2 mln en € 5,5 mln. Voor het beheer van recreatie wordt voor 2018 € 0,1 mln aan deze reserve onttrokken. Voor het beheer wordt in 2019 t/m 2021 respectievelijk € 0,1 mln, € 1,8 mln en € 0,1 mln onttrokken. Tenslotte wordt in 2018 € 0,8 mln onttrokken voor projecten Nota Ruimte Greenports. Voor 2019 en 2020 is dat jaarlijks € 0,5 mln.
<i>Toelichting omvang</i>	De omvang is voldoende om de geplande bijdragen t/m 2027 te dekken. Na deze periode zijn de plannen nog niet concreet en derhalve nog niet verwerkt in de begroting.

Onderwerp programmareserve:	01034 Reserve apparaatslasten DLG
Inhoud en doel	Met de reserve Apparaatslasten DLG worden de financiële effecten voor de provincie Zuid-Holland gevolgd die ontstaan als gevolg van de overkomst van de medewerkers van Dienst Landelijk Gebied (DLG). Deze reserve wordt gebruikt om de apparaatslasten te dekken van deze DLG-medewerkers. De reserve wordt gevoed uit de voor dit doel extra ontvangen gelden via het Provinciefonds. Deze gelden zijn in de periode tot 2021 onvoldoende zodat een tijdelijke overheveling uit de reserve Groene Ambities nodig is. In verband met de afnemende werkhoeveelheid wordt de formatie van deze voormalige DLG-medewerkers afgebouwd zodat de lasten gaan dalen. De daling vindt vooral plaats in de jaren 2021 en 2022. Naar verwachting is de bijdrage uit het Provinciefonds vanaf 2021 voldoende. In 2022 zal het voorgefinancierde bedrag uit de reserve Apparaatslasten DLG worden 'terugbetaald' aan de reserve Groene Ambities.
Functie	Egalisatie
Voeding	Financiële ruimte en deelreserve Groene ambities
Looptijd	2022
<i>Toelichting vermeerdering</i>	In 2018 wordt € 3,25 mln gestort.
<i>Toelichting vermindering</i>	In 2018 wordt € 3,4 mln onttrokken om apparaatslasten te dekken van DLG medewerkers.
<i>Toelichting omvang</i>	-

Onderwerp programmareserve:	01035 Reserve Natuurcompensatie
Inhoud en doel:	Als door aanleg van onder meer infrastructuur natuurwaarden verloren gaan dan moeten deze worden gecompenseerd volgens Provinciaal beleid. Dat geldt zowel voor Gedeputeerde Staten als voor andere initiatiefnemers. Compensatiemaatregelen voor herstel van natuurwaarden geschiedt vaak in de vorm van aanleg natuur of natuurbeheer. Reserve Natuurcompensatie dient ter dekking van de op basis van de Subsidieregeling Natuurcompensatie Zuid-Holland vastgestelde compensatiemaatregelen. Veel van deze maatregelen moeten nog gepland worden.
Functie	Spaar
Voeding	Voormalig reserve NORAH / Voormalig reserve Zuidwestelijke Randweg Gouda-N207 / Natuurcompensatie RijnlandRoute vanuit de programmareserve 2 (Egalisatiereserve exploitatieprojecten PZI) / N210.
Looptijd	2028
<i>Toelichting vermindering</i>	Jaarlijks (t/m 2027) wordt er € 0,04 mln onttrokken voor de verleende subsidies met betrekking tot Natuurcompensatie RijnlandRoute.
<i>Toelichting omvang</i>	De omvang is voldoende om de geplande bijdragen t/m 2027 te dekken. Er hebben zich tot op heden, naast de huidige natuurcompensatie (m.b.t. de RijnlandRoute), geen andere zaken voorgedaan.

Onderwerp programmareserve:	01036 Ontwikkelingsperspectief Grevelingen en Volkerak-Zoom
Inhoud en doel	De provincie is voornemens € 10 mln bij te dragen in het door het Rijk en de regio op te richten fonds waaruit het ontwikkelingsperspectief van de ontwerp-Rijksstructuurvisie Grevelingen / Volkerak-Zoommeer wordt gefinancierd. Het gaat daarbij om maatregelen voor herstel van het getij op de Grevelingen en verzilting van het Volkerak-Zoommeer. Dit komt ook de ecologie en economie in het gebied ten goede. Het bestuurlijke overleg hierover en de uitwerking (waaronder de financiering) is nog gaande.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Looptijd	2019 - Als gevolg van voortgaand bestuurlijk overleg is nog niet concreet wanneer de bijdrage uit de reserve wordt geleverd.
<i>Toelichting omvang</i>	De omvang van € 10 mln is gelijk aan de, in de Bestuurs-overeenkomst Ontwikkeling Grevelingen/ Volkerak Zoommeer, toegezegde provinciale bijdrage.

Onderwerp programmareserve:	01037 Milieuaspecten omgevingbeleid
Inhoud en doel	Specifiek worden hieruit de jaarlijkse metingen en inspecties gefinancierd die in het kader van de uitvoering van actieplannen Geluid voor provinciale wegen worden uitgevoerd om de mate van geluidreductie vast te stellen. Deze metingen hebben betrekking op de periode 2014-2018. Daarnaast worden middelen gereserveerd voor incidentele projecten op het gebied van (integraal) strategisch milieubeleid, die voortvloeien uit (tussentijds) evaluaties (zoals evaluatie RUD's en beleidsvisie) en herziening van beleid. In 2017 is hier de intensivering van VTH taken aan toegevoegd.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Looptijd	2019
<i>Toelichting vermindering</i>	In 2018 wordt € 0,45 mln ingezet voor de intensivering VTH taken en € 0,5 mln voor geluid, strategisch milieubeleid en beleidsmatig opdrachtgeverschap.
<i>Toelichting omvang</i>	Van het saldo in de reserve is € 0,7 mln nog bestemd voor VTH taken, de rest is bestemd voor bovengenoemde doelen.

Onderwerp programmareserve:	01038 UPG 40 Hoofdlijnenakkoord
Inhoud en doel	Met het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 is € 40 mln extra toegekend aan het Uitvoeringsprogramma Groen (UPG). De provinciale middelen zijn in de jaren 2016-2019 op de begroting beschikbaar gesteld voor het UPG. De UPG € 40 mln middelen die in een jaar niet worden besteed, wordt op jaareinde aan deze Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord toegevoegd. De middelen blijven daarmee ter beschikking voor het UPG voor de jaren daarna. De reserve maakt het mogelijk om de € 40 mln te kunnen monitoren. Deze middelen worden ingezet voor de Landschapstafels, Groenparticipatie en POP3.
Functie	Spaar
Voeding	Financiële ruimte (€ 40 mln UPG Hoofdlijnenakkoord 2015-2019)
Looptijd	2023
<i>Toelichting vermindering</i>	Ter dekking van diverse landschapstafels (o.a. Hof van Delfland, Waterdriehoek) en de Groenparticipatie Landschapswaardeit bedraagt de bijdrage uit de reserve voor 2018 € 1 mln. Voor de jaren 2019, 2020 en 2021 bedraagt die bijdrage jaarlijkse respectievelijk € 0,7 mln, € 1,8 mln en € 0,1 mln.
<i>Toelichting omvang</i>	De omvang is voldoende om de geplande bijdragen t/m 2022 te dekken. Na deze periode zijn de plannen nog niet concreet en derhalve nog niet verwerkt in de begroting.

Onderwerp programmareserve:	01039 Ontwikkelopgave Natuur
Inhoud en doel	De opbrengsten van de grondverkoop van de gronden die PZH heeft ontvangen van DLG/BBL worden gestort in de Reserve Ontwikkelopgave Natuur. Met deze opbrengsten kunnen de aankoop en inrichting van NNN-gebieden worden gefinancierd. Door deze aparte reserve te maken kunnen de grondopbrengsten en de uitgaven ten laste van de grondopbrengsten gevolgd blijven worden. Voorheen zaten deze middelen in de OVP Ontwikkelopgave natuur, maar er is geen basis meer om de OVP te handhaven uit hoofde van het BBV (geen terugbetalingsverplichting). Daarom is het saldo van de OVP vrijgevallen bij Jaarrekening 2016 en gestort in de reserve Ontwikkelopgave Natuur.
Functie	Spaar
Voeding	Verkoopopbrengsten van Grond voor Grond gronden
Looptijd	2027
<i>Toelichting vermeerdering</i>	De storting in 2018 van € 17,2 mln vindt haar oorsprong voornamelijk in grondverkoop. Voor de jaren 2019 t/m 2021 is dit respectievelijk € 8,9 mln, € 4,7 mln en € 2,9 mln.
<i>Toelichting vermindering</i>	Voor de Ontwikkelopgave Natuur van de grote projecten (van onder andere Krimpenerwaard, Gouwe Wiericke en Deltanatuur) wordt in 2018 € 16,4 mln uit de reserve onttrokken. Voor de jaren 2018 t/m 2021 is dit respectievelijk € 18,9 mln, € 34,7 mln en € 17 mln. Daarnaast wordt een bijdrage uit de reserve aangewend voor de kosten gemoeid met de grondtransacties. Deze wordt voor 2018 begroot op € 0,5 mln. Voor 2019 en 2020 is dit € 0,3 mln en voor 2021 wordt een bijdrage van € 0,1 mln begroot.

<i>Toelichting omvang</i>	De omvang is voldoende om de geplande bijdragen t/m 2023 te dekken. Na deze periode zijn de plannen nog niet concreet en derhalve nog niet verwerkt in de begroting.

Onderwerp programmareserve:	02017 Kosten / risico bestuursdwang OD's
Inhoud en doel	Dekken van niet voorziene handhavingskosten, bijvoorbeeld voor het opleggen van dwangsommen dan wel het uitoefenen van bestuursdwang of het uitvoeren van incidentele onvoorziene toezicht- en handhavingsacties. Dit kan ook betrekking hebben op soortgelijke bedrijven. Bij het opleggen van dwangsommen dan wel bestuursdwang zijn veelal extra (juridische) kosten gemoeid.
Functie	Egalisatie
Voeding	Baten opgelegde dwangsommen (of gedeelte daarvan)
Looptijd	Doorlopend
<i>Toelichting omvang</i>	Aan de reserve worden geen extra middelen toegevoegd. De gewenste omvang van de reserve zal jaarlijks moeten worden gezien op basis van de claims die ten laste van de beschikbare middelen worden ingediend.

Onderwerp programmareserve:	02021 Reserve Omgevingsveiligheid
Inhoud en doel	De provincie Zuid-Holland voert namens alle decentrale overheden in Nederland het secretariaat voor de Impuls Omgevingsveiligheid. Dit is het landelijk programma waarbij het structureel vergroten en verankeren van veiligheid centraal staat. De reserve heeft tot doel het borgen van middelen voor de uitvoering van het landelijk programma Impuls Omgevingsveiligheid. Op dit moment is het nog onzeker welk bedrag wordt ontvangen van het Rijk voor de uitgaven 2018. Zodra dit in één van de circulaire naar voren komt wordt dit verwerkt in het eerstvolgende P&C product.
Functie	Bestemming
Voeding	Rijksbijdrage
Looptijd	De middelen blijven beschikbaar tot de invoering de Omgevingswet van kracht is geworden.
<i>Toelichting omvang</i>	Bij de Begroting 2017 bedroeg de omvang € 2,6 mln. Op dit moment is het nog onzeker welk bedrag wordt ontvangen van het Rijk voor de uitgaven 2018. Zodra dit in één van de circulaire naar voren komt wordt dit gegeven verwerkt in het eerstvolgende P&C product.

Onderwerp programmareserve:	05000 IODS
Inhoud en doel	De integrale ontwikkeling Delft-Schiedam (IODS) hangt samen met de verlenging van de Rijksweg A4 in deze regio. De provincie heeft een rol in de verbetering van de ruimtelijke kwaliteit in dit gebied, als de A4 verlengd wordt. De IODS-partners hebben afgesproken dat alle werkzaamheden gelijktijdig zullen aanvangen, in 2011. In de programmareserve zitten middelen voor de uitvoering van de versterking van de ruimtelijke kwaliteit die uit de programmareserve onttrokken worden.
Functie	Spaar
Voeding	Financiële ruimte
Looptijd	Van 2018 naar 2019 - Looptijd wijzigt als gevolg van mutaties in de geplande werkzaamheden.
<i>Toelichting vermindering</i>	Ter dekking van het traject A4 Delft - Schiedam bedraagt de bijdrage uit de reserve voor 2018 € 1,2 mln. Voor het jaar 2019 bedraagt die bijdrage € 4,7 mln.
<i>Toelichting omvang</i>	De huidige omvang is voldoende om de verwachte bijdragen te dekken. Naar verwachting is de reserve eind 2019 uitgeput.

Onderwerp programmareserve:	05011 Programmamanagement Kustontwikkeling
Inhoud en doel	Ter dekking van uitvoeringskosten die op middellange en lange termijn worden voorzien voor de Kustprojecten.
Functie	Spaar
Voeding	Financiële ruimte
Looptijd	2020
<i>Toelichting vermindering</i>	Ter dekking van het programmamanagement Kustontwikkeling bedraagt de bijdrage uit de reserve voor 2018 € 0,1 mln. Voor het jaar 2019 bedraagt die bijdrage € 0,1 mln.

<i>Toelichting omvang</i>	De huidige omvang is voldoende om begrote uitgaven voor de komende jaren te dekken. Aan het einde van de verwachte looptijd heeft de reserve een omvang van € 0,1 mln. Er zijn op dit moment geen begrote activiteiten voor die periode.

Onderwerp programmareserve:	05013 Zandmotor
Inhoud en doel	Het kustprogramma van de provincie Zuid-Holland heeft tot doel om de kust veilig te maken voor huidige en komende generaties. Dit is in lijn met het advies van de commissie Veerman (Deltacommissie), waarin de Zandmotor is genoemd. Ter dekking van de provinciale bijdrage aan de aanleg van de Zandmotor is geld in de programmareserve opgenomen. Daarnaast is de provincie volgens de overeenkomsten die met Rijkswaterstaat zijn gesloten gehouden het natuurbeheer van de Zandmotor te regelen via opdrachtverlening aan Zuid-Hollands Landschap.
Functie	Spaar
Voeding	Deels doorerschikking binnen het programma (Kust-onderdelen en reservering IRP's). Vanuit het innovatiebudget is € 1 mln beschikbaar gesteld. Daarnaast is € 1 mln uit de financiële ruimte beschikbaar gesteld (Najaarsnota 2010).
Looptijd	Van 2020 naar 2021 - Looptijd wijzigt als gevolg van mutaties in de geplande werkzaamheden.
<i>Toelichting vermindering</i>	Voor de verlening van de opdracht aan Zuid-Hollands Landschap voor beheer van de Zandmotor wordt t/m 2020 jaarlijks € 0,1 mln uit de reserve onttrokken. Daarnaast wordt t/m 2021 € 0,2 mln onttrokken voor met name monitoring en onderzoek.
<i>Toelichting omvang</i>	De huidige omvang is voldoende om begrote uitgaven voor de komende jaren te dekken. Aan het einde van de verwachte looptijd heeft de reserve een omvang van € 0,3 mln. Er zijn op dit moment geen begrote activiteiten voor die periode.

Onderwerp programmareserve:	06003 Frictiekosten RUD
Inhoud en doel	De gelden in deze programmareserve zijn bedoeld om de omgevingsdiensten in oprichting te bekostigen en, na oprichting, om de frictiekosten te betalen.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Looptijd	2020
<i>Toelichting vermindering</i>	In 2016 is bij de Omgevingsdienst West-Holland een reorganisatie in gang gezet. De ontstane frictiekosten uit deze reorganisatie, besloten in oktober 2016, worden bijgehouden in de jaren 2017-2019, waarbij de laatste rekening in 2020 zal volgen. Ook moeten er frictiekosten worden betaald voor een bezuiniging uit 2015 (-5,31%). Daarnaast worden er frictiekosten voor de overgang van provinciale taken van de fusiegemeente Alphen aan den Rijn betaald aan de Omgevingsdienst Midden-Holland omdat de gemeente Alphen aan den Rijn haar taken daar heeft ondergebracht. Voor 2018 wordt € 0,3 mln aan de reserve onttrokken.
<i>Toelichting omvang</i>	€ 1,3 mln voor frictiekosten en taakstelling bij ODWH.

Toelichting beklemming programmareserve 1

Onderwerp (bedragen x € 1.000)	Functie	Saldo per 01-01-2017	Saldo per 01-01-2018	Saldo per 01-01-2019	Saldo per 01-01-2020	Saldo per 01-01-2021	Saldo per 01-01-2022	Waarvan juridisch verplicht	Waarvan bestuurlijk verplicht	waarvan niet verplicht	Toelichting
Frictiekosten RUD	Spaar	1.328	1.328	1.028	528	-0	-0	1.328	-	-	- In 2016 is bij de Omgevingsdienst West-Holland een reorganisatie in gang gezet. De ontstane frictiekosten uit deze reorganisatie, besloten in oktober 2016, worden bijgehouden in de jaren 2017-2019, waarbij de laatste rekening in 2020 zal volgen. Ook moeten er frictiekosten worden betaald voor een bezuiniging uit 2015 (-5,31%). Daarnaast worden er frictiekosten voor de overgang van provinciale taken van de fusiegemeente Alphen aan den Rijn betaald aan de Omgevingsdienst Midden-Holland omdat de gemeente Alphen aan den Rijn haar taken daar heeft ondergebracht.
Groene subsidies	Bestemming	0	0	0	0	0	0	-	-	-	- Deze reserve is opgeheven. In 2016 heeft een technische correctieboeking plaatsgevonden.
Milieuaspecten omgevingbeleid	Spaar	1.133	1.513	563	0	0	0	-	1.513	-	- Financiering van: - inspecties en de jaarlijkse metingen in het kader van de uitvoering van actieplannen Geluid voor provinciale wegen voor de periode 2014-2018, - incidentele projecten op het gebied van (integraal) strategisch milieubeleid, die voortvloeien uit (tussentijds) evaluaties (zoals evaluatie RUD's en beleidsvisie) en intensivering van beleid, - vanaf 2017 ook de intensivering van VTH taken.
Sanering glastuinbouw	Spaar	2.002	391	0	0	0	0	355	-	-	36 Voor de sanering van glastuinbouw zijn meerdere meerjarige subsidies verleend in 2014 en eerdere jaren, ten behoeve van de sanering en bemiddeling verspreide glastuinbouw waaronder Duivenvoordecorridor en sanering Deltapoort. Er zijn in 2018 nog subsidieverplichtingen voor € 355.000. Dit is juridisch beklemd. Het beperkte restant in de reserve van circa € 35.000 zou elders heringezet kunnen worden.
IODS	Spaar	7.438	5.872	4.722	-1	-1	-1	273	5.599	-	- De Integratie ontwikkeling Delft-Schiedam (IODS) hangt samen met de verlenging van de Rijksweg A4 in deze regio. In de programmareserve dient ter dekking van bijdragen voor de uitvoering van de versterking van de ruimtelijke kwaliteit.

Onderwerp (bedragen x € 1.000)	Functie	Saldo per 01-01-2017	Saldo per 01-01-2018	Saldo per 01-01-2019	Saldo per 01-01-2020	Saldo per 01-01-2021	Saldo per 01-01-2022	Waarvan juridisch verplicht	Waarvan bestuurlijk verplicht	waarvan niet verplicht	Toelichting
Ontw.persp.Grevelingen/Volkerak-Zoom	Spaar	10.000	10.000	10.000	10.000	10.000	10.000	-	10.000		- De provincie heeft zich middels de Bestuursovereenkomst Ontwikkeling Grevelingen / Volkerak Zoommeer verplicht € 10 mln bij te dragen in het door het Rijk en de regio op te richten fonds waaruit het ontwikkelingsperspectief van de ontwerp-Rijksstructuurvisie Grevelingen / Volkerak-Zoommeer wordt gefinancierd. Het gaat daarbij om maatregelen voor herstel van het getij op de Grevelingen en verzilting van het Volkerak-Zoommeer. Dit komt ook de ecologie en economie in het gebied ten goede. De uitwerking blijft achter bij de gewenste planning vanwege gesprekken met het Rijk over aanvullende financiering.
Reserve Omgevingsveiligheid	Bestemming	2.596	2.616	2.616	2.616	2.616	2.616	-	2.616		- De middelen worden ingezet ter dekking van veiligheidsactiviteiten waarover met andere overheden afspraken zijn gemaakt. Bij Voorjaarsnota 2017 wordt de in de Decemberciculaire Provinciefonds opgenomen bijdrage gestort, waarmee de reserve een positief saldo behoudt.
Beheerplannen Natura 2000 en PAS	Spaar	4.893	8.476	7.776	7.276	6.776	6.276	-	8.476		- De programmareserve Beheerplannen Natura 2000 en PAS is bedoeld voor het bekostigen van de Beheerplannen Natura 2000 en de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS)
Vlietland	Spaar	305	479	397	315	233	169	-	479		- De programmareserve Vlietland is bedoeld voor het financieren van de (proces)kosten van het project Vlietland/Meeslouwervlas.
Programmamanagement Kustontwikkeling	Spaar	488	310	210	110	110	110	-	310		- De reserve Programma Management Kustontwikkeling wordt ingezet voor de dekking van de projectleiding van het beheer van de Zandmotor en mogelijk andere kustprojecten.
Zandmotor	Spaar	1.506	1.306	1.022	739	455	271	-	1.306		- De reserve wordt ingezet voor het (natuur)beheer van Zuid-Hollands Landschap op de Zandmotor.
Reserve apparaatslasten DLG	Egalisatie	590	613	465	318	170	170	-	-	613	Deze reserve wordt gebruikt om de loonkosten te dekken van de medewerkers die vanuit Dienst Landelijk Gebied (DLG) zijn overgekomen. Er is geen formele beklemming, maar alternatieve inzet van deze middelen zou leiden tot onvoldoende dekking voor de loonkosten van deze groep medewerkers.
Reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord	Bestemming	8.142	7.771	6.781	6.061	4.212	4.105	-	7.771		- Met het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 is € 40 mln extra toegekend aan het Uitvoeringsprogramma Groen (UPG). De provinciale middelen zijn in de jaren 2016-2019 op de begroting beschikbaar gesteld voor het UPG. De UPG € 40 mln middelen die in een jaar niet worden besteed, wordt op jaareinde aan deze reserve UPG 40 Hoofdlijnenakkoord toegevoegd. De middelen blijven daarmee te beschikking voor het UPG voor de jaren daarna. De reserve maakt het mogelijk om de € 40 mln te kunnen monitoren. Deze middelen worden ingezet voor de Landschapstafels, Groenparticipatie en POP3.

Onderwerp (bedragen x € 1.000)	Functie	Saldo per 01-01-2017	Saldo per 01-01-2018	Saldo per 01-01-2019	Saldo per 01-01-2020	Saldo per 01-01-2021	Saldo per 01-01-2022	Waarvan juridisch verplicht	Waarvan bestuurlijk verplicht	waarvan niet verplicht	Toelichting
Decentralisatieakkoord natuur	Spaar	68.279	64.029	61.093	58.461	53.929	48.369	670	63.359		- Bij Jaarrekening 2013 is de OVP ILG gelden n.a.v. de accountantscontrole omgezet in de bestemmingsreserve Decentralisatieakkoord natuur. Het betreft hier de ontvangen rijksmiddelen voor de uitvoering van de afspraken zoals gemaakt in het kader van de met het Rijk afgesloten bestuursakkoord Decentralisatie Natuur en de afrondingsovereenkomst natuur. Met de vastlegging van het Uitvoeringsprogramma Groen (UPG 2015) en het Decentralisatieakkoord Natuur (2013) zijn deze middelen bestuurlijk beklemd binnen het "gesloten systeem" voor de groenmiddelen zoals deze in het Hoofdpijnenakkoord is vastgesteld.
Reserve Ontwikkelopgave natuur	Bestemming	46.728	51.945	72.051	62.137	39.263	9.750	7	51.938		- De opbrengsten van de grondverkoop van de gronden die PZH heeft ontvangen van DLG/BBL worden gestort in de reserve Ontwikkelopgave Natuur. Met deze opbrengsten kunnen de aankoop en inrichting van NNN-gebieden worden gefinancierd. Door deze aparte reserve te maken, kunnen de grondopbrengsten en de uitgaven ten laste van de grondopbrengsten gevolgd blijven worden. Voorheen zaten deze middelen in de OVP Ontwikkelopgave natuur, maar er is geen basis meer om de OVP te handhaven uit hoofde van het BBV (geen terugbetalingsverplichting). Daarom is het saldo van de OVP vrijgevalen bij Jaarrekening 2016 en gestort in de reserve Ontwikkelopgave Natuur.
Reserve Natuurcompensatie	Spaar	1.448	1.383	1.347	1.310	1.274	1.238	363	1.020		- Als door aanleg van onder meer infrastructuur natuurwaarden verloren gaan dan moeten deze worden gecompenseerd volgens Provinciaal beleid. Dat geldt zowel voor Gedeputeerde Staten als voor andere initiatiefnemers. Compensatiemaatregelen voor herstel van natuurwaarden geschiedt vaak in de vorm van aanleg natuur of natuurbeheer. Reserve Natuurcompensatie dient ter dekking van de op basis van de Subsidieregeling Natuurcompensatie Zuid-Holland vastgestelde compensatiemaatregelen. Veel van deze maatregelen moeten nog gepland worden.
Groene ambities (ILG-niet ILG doel.)	Spaar	70.697	71.729	56.706	30.341	7.547	4.394	3.595	68.134		- De programmareserve Groene Ambities is een belangrijke pijler in de financiering van het uitvoeringsprogramma Groen (UPG). Het betreft onder meer het nakomen van afspraken met de regionale partners over de afronding van de RodS, financiering lopende UPG-projecten, afkoop beheer recreatiegebieden, financiering van de landschapstafels en financiering aandeel provincie van de Uitvoeringsstrategie EHS. In de Uitvoeringsstrategie EHS is de reserve tevens aangemerkt als buffer om een tijdelijk liquiditeitsstekort van de programmering op te vangen.

Onderwerp (bedragen x € 1.000)	Functie	Saldo per 01-01-2017	Saldo per 01-01-2018	Saldo per 01-01-2019	Saldo per 01-01-2020	Saldo per 01-01-2021	Saldo per 01-01-2022	Waarvan juridisch verplicht	Waarvan bestuurlijk verplicht	waarvan niet verplicht	Toelichting
Luchtkwaliteit (NSL)	Spaar	3.263	1.725	1.002	624	524	524	1.178	23	524	Een deel van deze reserve is bestemd voor het Europese project Clinsh waar wij verplicht zijn tot cofinanciering. De rest is bestemd voor het provinciale Actieprogramma luchtkwaliteit. Hier zijn plannen voor in de maak maar hier is bestuurlijk nog niet over besloten. Dit wordt verwacht eind 2017 begin 2018 (zie reserve).
Kosten/risico bestuursdwang OD's	Egalisatie	421	421	421	421	421	421	-	-	421	Bij Najaarsnota 2013 is besloten tot instellen van deze reserve ter dekking van kosten die voortvloeien uit het uitoefenen van bestuursdwang. Voorbeelden daarvan zijn het opleggen van dwangsommen en het uitvoeren van incidentele onvoorziene toezicht- en handhavingsacties.
	Totaal	231.256	231.907	228.200	181.254	127.528	88.412	7.767	222.546	1.594	

5.5.2 Programmareserve 2

(bedragen x € 1.000)	Saldo per 1-1-2017	Toe- voeging 2017	Ont- trekking 2017	Saldo per 1-1-2018	Toe- voeging 2018	Ont- trekking 2018	Saldo per 1-1-2019	Toe- voeging 2019	Ont- trekking 2019	Saldo per 1-1-2020	Toe- voeging 2020	Ont- trekking 2020	Saldo per 1-1-2021	Toe- voeging 2021	Ont- trekking 2021	Saldo per 1-1-2022
02006 Milieueisen openbaar vervoer	1.260	0	0	1.260	0	1.260	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02008 1%-regeling Kunst	172	0	13	159	0	13	147	0	13	134	0	13	122	0	13	109
02009 Egalisatiereserve expl proj PZI	19.470	10.462	2.042	27.890	0	8.218	19.672	5.490	1.100	24.062	4.560	0	28.622	3.810	0	32.431
02011 RijnGouwelijin	10.900	0	10.900	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02015 Reserve bereikbaarheid	9.505	15.489	13.244	11.751	3.387	9.047	6.092	287	0	6.379	5.887	0	12.266	5.887	0	18.153
02016 HOV Net Zuid-Holland Noord	5.377	0	0	5.377	0	0	5.377	0	5.377	0	0	0	0	0	0	0
02020 Egalisatiereserve afschrijvingslast.	67.849	0	67.849	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
02022 Mobiliteit	84.692	104.058	95.748	93.002	8.496	6.528	94.970	6.958	6.000	95.928	3.429	3.842	95.515	1.735	550	96.700
02023 Revolverend Verenfonds	1.300	1.300	0	2.600	1.200	0	3.800	1.200	0	5.000	0	0	5.000	0	0	5.000
02024 Egalisatieres.beheer & onderhoud DBI	0	18.340	0	18.340	18.000	0	36.340	15.000	0	51.340	6.000	0	57.340	0	0	57.340
02025 Voorm.Invest.budg.Sted.Vern.3 (ISV3)	8.280	0	2.398	5.883	0	3.168	2.714	0	2.398	317	0	0	317	0	0	317
06015 2014 DP Verb.proc.fin.inz.Mobiliteit	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Totaal	208.806	149.650	192.194	166.262	31.083	28.233	169.111	28.935	14.887	183.159	19.876	3.854	199.181	11.432	563	210.050

Onderwerp programmareserve:	02006 Milieueisen openbaar vervoer
Inhoud en doel	In de Visie Ruimte en Mobiliteit is de ambitie opgenomen dat het openbaar vervoer binnen twee concessieperiodes (15-20 jaar) energieneutraal is. Ook is energietransitie een belangrijk speerpunt in het Hoofdpijnenakkoord 2015-2019. In dit kader wordt het nog in de reserve aanwezige saldo ingezet als bijdrage in het project 3-Emotion voor de aanschaf van 4 brandstofcelbussen op waterstof. De bussen worden ingezet in de concessie Drechtsteden, Alblasserwaard en Vijfheerenlanden (DAV).
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Looptijd	2018
<i>Toelichting vermindering</i>	In 2016 is de voorbereiding voor de aanschaf van de brandstofcelbussen ad € 3,4 mln van start gegaan en in de loop van 2018 worden de bussen opgeleverd. Het saldo in de reserve ad € 1,3 mln wordt ingezet voor de aanschaf van de brandstofcelbussen. De resterende benodigde middelen worden uit de reserve Bereikbaarheid gedekt.
<i>Toelichting omvang</i>	In 2018 loopt de reserve leeg waarna deze kan worden opgeheven.

Onderwerp programmareserve:	02008 1%-regeling Kunst
Inhoud en doel	De 1%-regeling Publieke kunstprojecten is beëindigd. Van de zes projecten loopt alleen Buytenland nog in programma 1.
Functie	Spaar
Voeding	Financiële ruimte
Looptijd	2018
<i>Toelichting vermindering</i>	Het bedrag van circa € 0,2 mln dat in de reserve aanwezig is, zal binnen programma 2 worden heringezet omdat er geen beklemming op rust en geen bestemming meer voor is. Er is nog slechts één kleine onttrekking in de begroting opgenomen (€ 12.500 per jaar). Dit zijn de verwachte kosten voor de laatste kunstenaarsactiviteiten voor het project Buytenland van Rhon. In de Voorjaarsnota van 2018 zal duidelijk zijn of dit contract beëindigd wordt. De verwachting is dat het contract stopgezet wordt.
<i>Toelichting omvang</i>	De omvang is per eind 2017 € 0,2 mln, dit is niet beklemd. Gezien het gesloten systeem herin te zetten binnen programma 2, PMR.

Onderwerp programmareserve:	02009 Egalisatiereserve exploitatieprojecten PZI
Inhoud en doel	De programmareserve was ingesteld om vertragingen en versnellingen bij projecten op te vangen, waarbij de projecten binnen het totale projectbudget blijven, maar verschillen ontstaan in de kasstromen. In verband met de invoering van het nieuwe BBV voor de Begroting 2017 zijn de exploitatieprojecten omgezet naar investeringsprojecten en bevat het nieuwbouwdeel van het PZI geen exploitatieprojecten meer. Na verwerking van het Kaderbesluit Infra 2016 en 2017 en de financiële consequenties van de BBV-wijziging resteert vanaf 2023 een structurele storting van € 2,9 mln. Bij Kaderbesluit infrastructuur 2018 zal een voorstel worden voorgelegd over de inzet van deze middelen.
Functie	Egalisatie
Voeding	Programmabudget
Looptijd	Doorlopend
<i>Toelichting vermeerdering</i>	Bij Kaderbesluit Infrastructuur 2014 is de storting 2018 volledig ingeleverd.
<i>Toelichting vermindering</i>	In verband met bovengenoemde besluit worden in 2018 onttrekkingen opgenomen die in 2018 niet met de structurele storting kunnen worden verrekend. Het gaat om bijdragen voor: • Dekking exploitatieprojecten in de initiatieffase € 1,5 mln • Dekking beheer en onderhoud (Kaderbesluit Infra 2016) € 4,7 mln • Dekking Beter Benutten € 1,1 mln • Diverse kleinere activiteiten € 0,9 mln

<i>Toelichting omvang</i>	Het niet bekleemde deel van de reserve loopt op van € 19,7 mln in 2018 naar € 65,1 mln in 2032. De middelen maken onderdeel uit van het gesloten circuit mobiliteit.

Onderwerp programmareserve:	02011 RijnGouweLijn
Inhoud en doel	Dit is een risicoreserve. Er zijn kosten gemaakt die mogelijk niet in de scope van het project HOV-Net Zuid-Holland passen. In dat geval moeten deze kosten in de exploitatie worden genomen waarvoor we deze reserve aanhouden. Dat zal blijken wanneer het voorlopig ontwerp van het HOV-Net Zuid-Holland Noord in 2016 is vastgesteld.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Looptijd	2016
<i>Toelichting</i>	Deze reserve wordt bij Jaarrekening 2017 leeggeboekt en afgesloten.

Onderwerp programmareserve:	02015 Reserve bereikbaarheid
Inhoud en doel	Het doel van deze programmareserve is het kunnen opvangen van meevallers op de mobiliteitsprojecten en- programma's van Verkeer en Vervoer en DBI. De middelen kunnen dan tijdelijk als vrij besteedbaar deel worden gereserveerd voor nieuwe of andere bestaande bereikbaarheidsdoeleinden. Dit kunnen projecten zijn in het kader van Verkeer en vervoer (aanleg van nieuw) als in het kader van Beheer en onderhoud (instandhouding). De programmareserve is ingesteld als instrument om middelen voor mobiliteit te kunnen behouden voor mobiliteitsdoeleinden. Dit conform het Hoofdlijnenakkoord.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Looptijd	Doorlopend
<i>Toelichting vermeerdering</i>	Kadernota 2015 storting ad € 3,1 mln in verband met de reeks lange termijn inzicht kapitaal-en beheerlasten. Structurele storting ad € 0,3 mln vanwege vrijvallende middelen door een lagere bijdrage aan Connexxion voor vervoer over water.
<i>Toelichting vermindering</i>	Onttrekking ad € 2,1 mln ter dekking van de aanschaf van de brandstofcelbussen (zie ook reserve Milieueisen OV). Onttrekking ad € 6,9 mln voor reeds vrijgevallen kapitaallasten die in de nieuwe egaliseringsreserve Afschrijvingslasten worden gestort.
<i>Toelichting omvang</i>	Het niet bekleemde deel van de reserve loopt op van € 6,1 mln in 2018 naar € 25,4 mln in 2032. De middelen maken onderdeel uit van het gesloten circuit mobiliteit.

Onderwerp programmareserve:	02016 HOV-Net Zuid-Holland Noord
Inhoud en doel	Het HOV-Net Zuid-Holland Noord geeft invulling aan R-net en strekt zich uit van Utrecht tot de kust, met aftakkingen richting Noordvleugel en Haaglanden. Het resultaat is een duurzaam, hoogwaardig, frequent en herkenbaar openbaar vervoernetwerk, met diverse knooppunten, waar de verbindingen naadloos op elkaar aansluiten. De middelen in de reserve zijn toegezegd voor no regret- maatregelen voor korte termijnoplossingen voor de corridor Leiden-Centraal-Leiden Lammenschans (PS 6549 januari 2013).
Functie	Spaar
Voeding	Vanuit de vrijvallende gelden voor OV (€ 5 mln in 2012)
Looptijd	2019 (Afhankelijk van de aanvraag van de gemeente Leiden)
<i>Toelichting omvang</i>	De middelen zijn nodig om de met Leiden gesloten overeenkomst uit te kunnen voeren. De realisatie is afhankelijk van de subsidieaanvraag van de gemeente en is vooralsnog in 2019 in de Begroting verwerkt.

Onderwerp programmareserve:	02020 Egalisatiereserve afschrijvingslasten (voorheen kapitaallasten nota IWA)
Inhoud en doel	Als gevolg van de implementatie nota IWA (activeren na gereedmelding in plaats van jaarlijks activeren) dalen de kapitaallasten in de eerstkomende jaren. Deze gereserveerde middelen kunnen in latere jaren worden ingezet om pieken in de toekomstige kapitaallasten af te dekken.
Functie	Egalisatie
Voeding	Uit de vrijvallende kapitaallasten mobiliteit
Looptijd	2044
<i>Toelichting</i>	Deze reserve is omgezet naar Overzichten en Middelen (voormalig programma 5) en wordt bij Jaarrekening 2017 binnen programma 2 afgesloten.

Onderwerp programmareserve:	02022 Mobiliteit
Inhoud en doel	Vanuit de impuls gelden is structureel € 1,5 mln beschikbaar gesteld voor het behoud, aanbod en verbetering van het Openbaar Vervoer, zowel over land als over water. De komende periode zullen twee langjarige concessies moeten worden verleend. Dit extra budget geeft de mogelijkheid om, met behoud van lage tarieven, het aanbod van het OV (in tijdstip of frequentie) te behouden of te verbeteren. Op dit moment worden plannen ontwikkeld voor de inzet van deze middelen. In afwachting daarvan worden de middelen in de reserve Mobiliteit gestort. Via de Provinciefondsuitkering is € 1,9 mln ontvangen specifiek voor het Actieprogramma regionaal OV. Dit bedrag wordt ook gestort in de reserve. Ook het saldo tussen de ontvangen middelen mobiliteit via het Provinciefonds en de uitgaven in het bestedingsplan mobiliteit ad € 5,1 mln wordt in de reserve gestort als buffer voor het mogelijke risico als gevolg van in de concessies opgenomen indexatie OV en voor de dekking van de uitgaven voor Gedragsbeïnvloeding.
Functie	Spaar
Voeding	Decentralisatie Provinciefonds
Looptijd	2099
<i>Toelichting vermeerdering</i>	Van de vermeerderingen is €1,5 mln structureel gestort vanwege de toekenning van dit bedrag voor OV vanuit de impuls gelden. Over de aanwending zijn plannen in de maak. € 1,9 mln is ontvangen als projectgeld en bestemd voor het Actieprogramma regionaal OV. € 5,1 mln tenslotte is gestort als verschil tussen ontvangsten en uitgaven als buffer voor mogelijke risico als gevolg van indexatie OV en voor opvang van de post Gedragsbeïnvloeding.
<i>Toelichting vermindering</i>	De vermindering is een gevolg van de aanwending van € 6,5 mln voor regionale en provinciale infra projecten die in 2018 tot uitvoering komen.
<i>Toelichting omvang</i>	Van de € 93 mln per 01.01.2018 is € 67,2 mln beklemd voor infra. € 1,5 mln is beschikbaar voor de impuls. De rest is aan te wenden voor indexatie OV als aangegeven in de toelichting op de beklemming. Per jaar worden de opvolgende stortingen en onttrekkingen geraamd die maken dat er per 2032 een saldo overblijft van € 4,5 mln. Dit bedrag is daarom in de jaren 2028-2032 aangegeven als vrij te besteden met de restrictie dat dit geldt voor deze opstelling waarin de uitgaven OV in 2028 drastisch zijn teruggebracht naar niveau 2018 om uit te komen met de huidige bekende ontwikkelingen van de inkomsten (geen indexatie).

Onderwerp programmareserve:	02023 Revolverend Verenfonds
Inhoud en doel	Doelstelling van het fonds is om in de provincie veerverbindingen voor forensen en scholieren in stand te houden die voldoen aan de maatschappelijk gewenste kwaliteitsniveau. Beoogd wordt onder meer om de verduurzaming van de veerponten te stimuleren via vernieuwing en renovatie. Via het fonds kunnen veerexploitanten hiervoor een lening krijgen van de provincie. De reserve heeft de functie van risicoreserve.
Functie	Buffer
Voeding	Financiële ruimte
Looptijd	2099
<i>Toelichting vermeerdering</i>	Conform het coalitieakkoord is voor 2018 € 1,2 mln toegevoegd aan deze reserve.

<i>Toelichting omvang</i>	Door het college wordt jaarlijks een bedrag gereserveerd voor de risicoreserve tot een maximum van € 5 mln. Als de reserve niet wordt aangewend wordt in 2020 dit maximum bereikt.

Onderwerp programmareserve:	02024 Egalisatiereserve beheer en onderhoud
Inhoud en doel	De door PS vastgestelde Nota budgetbehoefte geeft een gemiddeld jaarbudget voor beheer en onderhoud. Door de toestandsafhankelijke aanpak van het onderhoud, waarbij het areaal op het economisch meest rendabele moment wordt onderhouden, ontstaan pieken en dalen in de jaarlijkse uitgaven. Bij het Kaderbesluit infrastructuur 2016 is besloten een egalisatiereserve te vormen om deze schommelingen op te vangen en voor de provinciale begroting een gelijkmatige lastenontwikkeling te presenteren. De egalisatiereserve beheer en onderhoud DBI is per 2016 ingesteld. Eens in de 4 jaar wordt de budgetbehoefte voor het dagelijks en planmatig beheer en onderhoud berekend. Dit zal in 2020 weer herijkt worden.
Functie	Egalisatie
Voeding	Programmaresultaat / programmabegroting
Looptijd	Doorlopend
<i>Toelichting vermeerdering</i>	Jaarlijks wordt de inzet van het planmatig onderhoud gepland en benoemd in het MPI. De hoogte en inzet van de reserve wordt hiermee berekend en in beeld gebracht voor de komende 25 jaar. In 2018 wordt er € 18 mln gestort in de reserve, welke na 2020 weer nodig is.
<i>Toelichting omvang</i>	De reserve is per 2016 ingesteld, dit is besloten bij de Najaarsnota 2015. Eens in de 4 jaar wordt de budgetbehoefte voor het dagelijks en planmatig beheer en onderhoud berekend. Dit zal in 2020 weer herijkt worden. Jaarlijks wordt de inzet van het planmatig onderhoud ook gepland en benoemd in het PZI. De hoogte en inzet van de reserve wordt hiermee berekend en in beeld gebracht voor de komende 25 jaar.

Onderwerp programmareserve:	02025 Voormalig Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing 3 (ISV 3)
Inhoud en doel:	In 2015 is door PS besloten om het restant van de beschikbare ISV 3 middelen, die niet meer als beklemd hoeven te worden aangemerkt, in te zetten voor doelen waarvoor het budget van het Rijk was bestemd. De middelen zijn beschikbaar gesteld voor de volgende onderwerpen uit het Hoofdlijnenakkoord: Uitvoeringsprogramma Groen (Doel 1-3), Kwaliteitsnet Goederenvervoer (Doel 2-1) en Beschermd, bekend en beleefbaar erfgoed (Doel 3-6). Jaarlijks zullen voor deze onderwerpen middelen aan de reserve worden onttrokken.
Functie	Spaar
Voeding	Overlopende passiva
Looptijd	2019 Het saldo ad € 0,3 mln, dat na 2019 nog in de reserve resteert door afwijkingen tussen de raming en de realisatie 2016, moet nog worden toegedeeld aan een activiteit die aan de doelstelling van de ISV is gerelateerd. Een voorstel hiertoe wordt opgenomen in de Voorjaarsnota 2018.
<i>Toelichting vermindering</i>	Voor het Uitvoeringsprogramma Groen wordt € 0,8 mln ingezet, voor het Kwaliteitsnet Goederenvervoer € 1,9 mln en voor Beschermd, bekend en beleefbaar erfgoed € 0,5 mln.
<i>Toelichting omvang</i>	De reserve wordt in de jaren 2017-2019 bijna geheel ingezet voor de daartoe aangewezen activiteiten.

Toelichting beklemming programmareserve 2

Onderwerp (bedragen x € 1.000)	Functie	Saldo per 01-01-2017	Saldo per 01-01-2018	Saldo per 01-01-2019	Saldo per 01-01-2020	Saldo per 01-01-2021	Saldo per 01-01-2022	Waarvan juridisch verplicht	Waarvan bestuurlijk verplicht	waarvan niet verplicht	Toelichting
2014 DP Verb.proc.fin.inz. Mobiliteit	Bestemming	-	0	0	0	0	0	-	-	-	Reserve verwijderen
RijnGouwelijn	Spaar	10.900	-	-	-	-	-	-	-	-	Reserve verwijderen, wordt in 2017 leeggeboekt en opgeheven
Milieueisen openbaar vervoer	Spaar	1.260	1.260	-	-	-	-	-	1.260	-	Energietransitie is een belangrijk speerpunt in het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019. In dit kader wordt het nog in de reserve aanwezige saldo ingezet als bijdrage in het project 3-Emotion voor de aanschaf in 2018 van 4 brandstofcelbussen op waterstof. De bussen worden ingezet in de concessie Drechtsteden, Alblasserwaard en Vijfheerenlanden (DAV).
1%-regeling Kunst	Spaar	172	159	147	134	122	109	-	-	159	1%-regeling Kunst
HOV NET Zuid-Holland Noord	Spaar	5.377	5.377	5.377	-	-	-	-	5.377	-	In de ten behoeve van de uitvoering van het HOV-net afgesloten overeenkomsten is opgenomen dat de gemeenten Gouda en Leiden een subsidie krijgen van € 3,2 mln respectievelijk € 5 mln (prijspeil 1-1-2012). De subsidie aan de gemeente Gouda is in 2014 beschikt voor € 3,1 mln.
Egalisaties.kapitaallasten nota IWA	Egalisatie	67.849	-	-	-	-	-	-	-	-	Reserve verwijderen, wordt in 2017 leeg geboekt een opgeheven.
Mobiliteit	Spaar	84.692	93.002	94.970	95.928	95.515	96.700	-	88.416	4.586	De middelen worden ingezet: - ter dekking van de indexering (LBI index) die is opgenomen in de OV-concessies (Heerenveenakkoord). Vanaf 2028 is de reserve niet toereikend en wordt het niveau van de uitgaven voor de OV posten die hieronder vallen teruggebracht naar niveau 2018; - voor infrastructurele projecten die in het verleden in bestedingsplannen voor 2018; - voor gelabelde projecten waarvoor geld is binnengekomen via het Provinciefonds; - voor de impuls gelden die structureel zijn toegekend aan het OV vanaf 2018.
Revolverend Verenfonds	Buffer	1.300	2.600	3.800	5.000	5.000	5.000	-	2.600	-	Met het Revolverend verenfonds wordt beoogd de Zuid-Hollandse veren voor forensen en scholieren duurzaam te behouden, ten bate van een Zuid-Hollands verennetwerk / integraal netwerk voor personenvervoer over water. Hiertoe wordt in samenwerking met Milieu € 12 mln waarvan € 5 mln, risicoreserve beschikbaar gesteld. De voorwaarden van steunverlening zijn opgenomen in de Subsidieregeling mobiliteit Zuid-Holland.

Onderwerp (bedragen x € 1.000)	Functie	Saldo per 01-01-2017	Saldo per 01-01-2018	Saldo per 01-01-2019	Saldo per 01-01-2020	Saldo per 01-01-2021	Saldo per 01-01-2022	Waarvan juridisch verplicht	Waarvan bestuurlijk verplicht	waarvan niet verplicht	Toelichting
Egalisatiereserve exploitatieprojecten PZI	Egalisatie	19.470	27.890	19.672	24.062	28.622	32.431	-	-	27.890	Beklemd in 2016: - Uitrust met ISV middelen ad € 3,3 mln. De bijdragen uit de reserve ad € 1,1 mln in 2017, 2018 en 2019 worden toegevoegd aan de financiële ruimte. - Compensatie storting ad € 7,1 mln. De reserve werd gevoed door een structurele storting van € 10,9 mln. Bij diverse Kaderbesluiten is de storting structureel verlaagd en zijn de middelen aan andere activiteiten toegekend. In 2018 was het echter niet mogelijk de storting te verlagen, omdat die bij Kaderbesluit Infra 2014 volledig is ingeleverd. In plaats daarvan is nu een onttrekking uit de reserve geraamd.
Reserve bereikbaarheid	Spaar	9.505	11.751	6.092	6.379	12.266	18.153	-	-	11.751	Bestuurlijk: In 2015 is de verkoopopbrengst van de verkoop Gnephoeck ad € 1,2 mln in de reserve gestort. Deze opbrengst wordt ingezet ter dekking van de nieuwbouw steunpunten. Op dit moment is nog niet bekend wanneer de bijdrage nodig is. In de Kadernota 2015-2018 is besloten de fluctuaties uit de notitie "Lange termijn inzicht kapitaal- en beheerlasten" over deze reserve te laten lopen. Dat betekent dat in 2017 nog € 2,2 mln aan de reserve gaat worden onttrokken. Naast bovengenoemde beklemmingen zijn in 2017, 2018 en 2022 voor diverse activiteiten bijdragen uit de reserve in de begroting opgenomen. Voor 2017 is dat € 11 mln, voor 2018 € 9 mln en voor 2022 € 1,5 mln.
Egalisatieres.beheer & onderhoud DBI	Egalisatie	-	18.340	36.340	51.340	57.340	57.340	-	18.340	-	- De reserve dient ter egalisering van de kosten voor het meerjarig planmatig beheer en onderhoud.
ISV 3	Spaar	8.280	5.883	2.714	317	317	317	-	5.883	-	- In 2015 is door PS besloten om het restant van de beschikbare ISV3 middelen, die niet meer als beklemd hoeven te worden aangemerkt, in te zetten voor doelen waarvoor het budget van het Rijk was bestemd. De middelen zijn beschikbaar gesteld voor de volgende onderwerpen uit het Hoofdlijnenakkoord: Uitvoeringsprogramma Groen (Doel 1-3), Kwaliteitsnet Goederenvervoer (Doel 2-1) en Beschermd, bekend en beleefbaar erfgoed (Doel 3-6). Jaarlijks zullen voor deze onderwerpen middelen aan de reserve worden onttrokken.
		208.806	166.262	169.111	183.159	199.181	210.050	-	121.876	44.386	

5.5.3 Programmareserve 3

(bedragen x € 1.000)	Saldo per 1-1-2017	Toe- voeging 2017	Ont- trekking 2017	Saldo per 1-1-2018	Toe- voeging 2018	Ont- trekking 2018	Saldo per 1-1-2019	Toe- voeging 2019	Ont- trekking 2019	Saldo per 1-1-2020	Toe- voeging 2020	Ont- trekking 2020	Saldo per 1-1-2021	Toe- voeging 2021	Ont- trekking 2021	Saldo per 1-1-2022
01023 Meerjarenplan Bodemsanering	40.934	4.344	5.928	39.351	3.591	7.968	34.973	3.591	8.350	30.214	3.591	5.143	28.662	0	500	28.162
03000 Bedrijventerreinen	4.995	120	3.459	1.656	0	836	820	0	0	820	0	0	820	0	0	820
03006 EFRO middelen	31	0	31	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
03011 Manden maken	615	0	615	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
03012 Alt.locatie Hoeksche Waard	9.000	0	0	9.000	0	9.000	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
03013 Coolport middelen	3.545	0	3.290	255	0	0	255	0	0	255	0	0	255	0	0	255
03014 Mitigatie/Energie	617	1.200	617	1.200	100	600	700	300	600	400	0	0	400	0	0	400
03015 Overcommitting OP-West	3.485	0	0	3.485	0	0	3.485	0	0	3.485	0	0	3.485	0	0	3.485
03016 Interreg-cofinanciering EFRO	14.029	2.531	2.396	14.164	0	4.969	9.195	0	5.108	4.087	0	3.190	897	0	0	897
03017 Greendael Zonnepanelen-asbest	920	0	50	870	0	215	655	0	215	440	0	107	333	0	53	280
03018 InnovationQuarter v.h.ROM Zuidvleug.	4.700	0	0	4.700	0	0	4.700	0	0	4.700	0	0	4.700	0	0	4.700
03020 Res Project duurz. ontw. Zuidplaspold	13.826	0	1.724	12.102	0	3.472	8.630	0	3.827	4.803	0	684	4.119	0	1.620	2.499
03022 Programma Warmte-Koude Z-H	52	0	52	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
03023 2015 DP Impulsprogramma CVT	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
03024 Regionale netwerken topsectoren	2.308	433	526	2.215	0	1.083	1.132	0	560	572	0	0	572	0	0	572
03025 Duurz.expl.energiepotent.Zuidplasp.	113	0	0	113	0	0	113	0	0	113	0	0	113	0	0	113
03026 Risicoreserve Energiefonds	3.000	6.000	0	9.000	9.125	0	18.125	9.125	0	27.250	4.000	0	31.250	0	0	31.250
03027 Versterking economie	5.335	22.500	6.074	21.761	0	10.670	11.091	0	3.470	7.621	0	250	7.371	0	170	7.201
03028 MIT MKB Innovatiestimulering topsect	4.500	8.000	4.500	8.000	0	4.000	4.000	0	4.000	0	0	0	0	0	0	0
03029 Implementatie Omgevingswet	5.492	0	800	4.692	0	800	3.892	0	829	3.063	0	1.000	2.063	0	1.000	1.063
03030 Opstellen integrale onderzoeksagenda	135	300	182	253	300	345	208	300	320	188	0	188	0	0	0	0
03031 2016 DP Molens CVT groot onderhoud	200	0	200	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
03032 Regionale gebiedsgerichte projecten	0	7.000	790	6.210	0	2.700	3.510	0	2.610	900	0	0	900	0	0	900
03033 WorldExpo 2025	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
03034 Reserve Zuidelijke Randstad	0	276	148	129	0	129	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
03035 Energietrans.gebouwde omg.&glastuinb	0	0	0	0	0	0	0	2.700	0	2.700	2.600	0	5.300	0	0	5.300
05004 Zuidvleugelf./onderdeel Driehoek RZG	137	0	0	137	0	0	137	0	0	137	0	0	137	0	0	137
05006 Bedrijventerreinen:IRP Oude Rijnzone	4.188	0	750	3.438	0	1.500	1.938	0	500	1.438	0	500	938	0	500	438
05015 IRP Goeree-Overflakkee	600	0	300	300	0	100	200	0	100	100	0	100	0	0	0	0
Totaal	122.756	52.705	32.432	143.029	13.116	48.386	107.758	16.016	30.489	93.285	10.191	11.162	92.314	0	3.843	88.471

Onderwerp programmareserve:	01023 Meerjarenplan Bodemsanering
Inhoud en doel	Via het Provinciefonds ontvangt de provincie een decentralisatieuitkering voor de uitvoering van het meerjaren werkprogramma bodem 2010-2014. Het werkprogramma is een uitwerking van het Bodemconvenant dat met Rijk en gemeenten is overeengekomen. Met ingang van 2015 (tot en met 2020) ontvangt de provincie, als decentralisatieuitkering via het Provinciefonds, middelen voor uitvoering van het convenant "Bodem en ondergrond" (op 17 maart 2015 door Rijk, VNG, IPO en UvW vastgesteld). Op landelijk niveau participeert de provincie in de voorbereiding van een nieuw bodemconvenant 2016-2020. Of hierna nog continuering van de decentralisatieuitkering zal plaatsvinden is niet zeker. Met de programmareserve (Egalisatiereserve) kunnen verschillen in het kasritme over de looptijd van het werkprogramma worden opgevangen. Kasritmeverschillen kunnen ontstaan door versnellingen of vertragingen in de uitvoering van projecten en door verschillen in de uitgaven voor het werkprogramma en het vaste kasritme van inkomsten uit de decentralisatieuitkering.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Looptijd	Doorlopend
<i>Toelichting vermeerdering</i>	De vermeerdering betreft de ontvangst van de decentralisatieuitkering van het Rijk voor de uitvoering van het convenant "Bodem en ondergrond".
<i>Toelichting vermindering</i>	De geraamde onttrekking heeft onder andere betrekking op de aanpak spoedlocaties en uitvoering nazorg door de Omgevingsdiensten.
<i>Toelichting omvang</i>	De omvang van de reserve is voor een groot deel al specifiek bestemd voor projecten die nu bekend zijn en waarvoor de provincie als bevoegd gezag optreedt. Onzekere factoren voor de komende jaren zijn de financiële effecten van de overheveling van de bevoegd gezag taken naar gemeenten, de werkvoorraad spoed die hierna bij de provincie blijft en projecten waarvan de planning, omvang en benodigde acties nu nog niet helder is.

Onderwerp programmareserve:	03000 Bedrijventerreinen
Inhoud en doel	Het leveren van een bijdrage aan de groei van de werkgelegenheid via het stimuleren van investeringen in de noodzakelijke ruimtelijke voorwaarden. De middelen in de programmareserve zijn bestemd voor de ontwikkeling van bedrijventerreinen door middel van uitgifte van meerjarige projectsubsidies met een looptijd van maximaal zeven jaar (met de mogelijkheid om met drie jaar extra te verlengen).
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Looptijd	2023. Alle beschikkingen hebben een standaard looptijd van zeven jaar met een optie tot verlenging van maximaal drie jaar. De aanvrager moet binnen tien jaar nadat de beschikking is afgegeven het project hebben afgerond. Op dit moment staan er mogelijk nog drie tender rondes/plafonds op de planning.
<i>Toelichting vermindering</i>	De ramingen van de verminderingen zijn gebaseerd op actuele informatie over de kasritmes van de uitgaven voor bedrijventerreinen.
<i>Toelichting omvang</i>	De stand van de reserve volgt de maximaal uit te keren gelden aan subsidieontvangers (veelal gemeenten) op grond van de regeling voor bedrijventerreinen. Op peilmoment augustus 2017 is dit € 1,7 mln per eind 2017. Omdat dit bedrag rechtstreeks is afgeleid van de nog lopende subsidiedossiers, wordt dit gekenschetst als juridisch beklemd.

Onderwerp programmareserve:	03012 Alternatieve locatie Hoeksche waard
Inhoud en doel	De programmareserve is ingesteld voor het realiseren van 120 ha haven gerelateerd bedrijventerrein ten behoeve van de Rotterdamse regio en voor de versterking van de Rotterdamse haven.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget en financiële ruimte
Looptijd	De groene inpassing van het bedrijventerrein wordt door de Gemeenschappelijke Regeling Nieuw Reijerwaard nader uitgewerkt in samenspraak met de omgeving. Verwacht werd realisatie in 2017. Het inpassingsplan heeft inmiddels de Raad van State-procedure doorlopen en is eind 2015 onherroepelijk geworden. Uit overleg tussen de provincie, de Gemeenschappelijke regeling Nieuw Reijerwaard en de gemeente Rotterdam is naar voren gekomen dat een afgeronde subsidieaanvraag in 2018 die aan de voorwaarden voldoet (het subsidiekader voor de groene inpassing van Nieuw-Reijerwaard).
<i>Toelichting vermindering</i>	Gelet op bovenstaande is € 9 mln in de Najaarsnota 2017 in de reserve gestort en wordt dit bedrag in de Begroting 2018 weer aan de reserve onttrokken.
<i>Toelichting omvang</i>	De stand € 9 mln is geheel nodig om de gemaakte bestuurlijke afspraken na te komen.

Onderwerp programmareserve:	03013 Coolport-middelen
Inhoud en doel	De via het Provinciefonds ontvangen middelen worden gereserveerd voor de uitvoering van het project Coolport. Doel van dit project is om de Greenportbedrijven meer gebruik te laten maken van, in eerste instantie, de binnenvaartfaciliteiten van de Rotterdamse haven. Volgens de Havenvisie 2030 wordt de Coolport daarmee het verscentrum van Europa.
Functie	Spaar
Voeding	Decentralisatie € 3,2 mln in 2012, € 1,8 mln in 2013, € 1,7 mln in 2014, € 2,3 mln in 2015 en € 1 mln in 2016
Looptijd	Van 2018 naar 2017 - Als gevolg van de wijziging van het BBV moeten de uitgaven voor de Coolport worden geactiveerd en mag de bijdrage uit de reserve niet meer in mindering op de projectuitgaven worden gebracht. Bij de Begroting 2017 zijn de resterende middelen aan de reserve onttrokken en in de egaliseringsreserve Afschrijvingslasten gestort. Het saldo dat per 1-1-2018 nog in de reserve staat is het verschil tussen de geraamde en de werkelijke onttrekking 2016. Ook dit saldo zal bij het opmaken van de Jaarrekening 2017 in de reserve Afschrijvingslasten worden gestort.
<i>Toelichting</i>	Deze reserve wordt bij Jaarrekening 2017 leeggeboekt en afgesloten.

Onderwerp programmareserve:	03014 Mitigatie / Energie
Inhoud en doel	Ter uitvoering van een aantal specifieke projecten op energiegebied is de programmareserve bestemd voor aanvragen in het kader van de subsidieregeling warmte. Bij Voorjaarsnota 2012 werd een deel van programmareserve in programma 1 overgebracht naar programma 3, dit vanwege de nieuwe programmastructuur.
Functie	Bestemmingsreserve
Voeding	Programmabudget
Looptijd	Van 2019 naar 2020 - Reserve wordt ingezet voor uitvoering van de Nota Intensivering Energiebeleid, onder andere voor wind- en zonne-energie. Voor de uitvoering van het energiebeleid en het maken van de energieagenda is in de meerjarenbegroting 2016-2019 € 5 mln geraamd, gelijkmatig verdeeld over de vier planjaren. In de opstartfase is echter sprake van meerkosten. Daarnaast vergt de partiële herziening van de VRM voor de windopgave veel incidentele inspanning en kosten. De extra uitgaven zijn in de Voorjaarsnota 2016 geraamd op € 0,4 mln. Dekking vindt plaats ten laste van de programmareserve (reserve Mitigatie). In 2018 en 2019 is sprake van lagere lasten en terugstorting in de reserve.

<i>Toelichting vermeerdering</i>	De genoemde terugstorting bedraagt € 0,1 mln in 2018 en € 0,3 mln in 2019.
<i>Toelichting vermindering</i>	De impuls gelden voor kleinschalige projecten ad € 2 mln zijn verdeeld over de jaren 2017-2019 en in de Begroting 2018 verwerkt via de reserve mitigatie / energie. De lasten worden voor 2018 en 2019 geraamd op € 0,6 mln.
<i>Toelichting omvang</i>	De € 0,6 mln van de eindstand 2016 wordt besteed in 2017; de eindstand 2017 a € 1,2 mln betreft een storting in 2017 voor de uitgestelde uitgaven door de markt van de € 2 mln voor lokale kleinschalige energieprojecten. Deze zullen voor € 0,6 mln pas in 2018 en € 0,6 mln pas in 2019 door de markt worden besteed (naar huidige verwachting; hier is nog geen zekerheid over). Tot slot is er in 2018 en 2019 een storting van samen € 0,4 mln. Dit betreft een terugstorting in deze reserve van middelen die eerder, in 2015 / 2016, tijdelijk zijn geleend uit deze reserve voor energie-uitgaven die toen met prioriteit gedaan moesten worden. Een bestemming voor deze middelen is er op dit moment nog niet.

Onderwerp programmareserve:	03015 Overcommitting OP-West
Inhoud en doel	Deze reserve dient ter dekking van risico's door overcommitting en de dekking van de bevoorschotting van de management autoriteit van het Landsdeel West voor overcommittingprojecten OP West.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Looptijd	Van 2017 naar 2018 - Omdat Europa op moment van schrijven nog niet alle subsidies heeft afgerekend waar de provincie garant voor staat.
<i>Toelichting omvang</i>	Het maximale risico is € 3,5 mln, dit is dan ook de stand van de reserve tot en met peildatum. Na augustus 2017 de eindafrekening met de EU te volgen, de uitkomst zal leiden tot besteding en/of vrijval.

Onderwerp programmareserve:	03016 Interreg-cofinanciering EFRO
Inhoud en doel	De voor de uitvoering van de vastgestelde Beleidsvisie en Uitvoeringsprogramma Regionale Economie en Energie beschikbare middelen worden voor dit doel gereserveerd. Het betreft de provinciale cofinanciering van EFRO-projecten. Deze programmareserve zal voorzien in het kasritme van deze projecten.
Functie	Spaar
Voeding	Programma 3
Looptijd	2020
<i>Toelichting vermindering</i>	De exploitatielasten 2018 stijgen fors, vooral als gevolg van de bestemming van impuls gelden (€ 10,5 mln), Interreg cofinanciering EFRO (€ 5 mln) en Regionale Netwerken Topsectoren (€ 1,1 mln). Vanaf 2019 is sprake van een daling van de lasten, als gevolg van lagere onttrekkingen aan reserves en als gevolg van de looptijd van het Hoofdlijnenakkoord.
<i>Toelichting omvang</i>	De subsidieverleningen die t/m 2017 gedaan zijn, zorgen voor circa € 4 mln onttrekking in de jaren vanaf 2018. Dit is juridisch beklemd per eind 2017. De subsidieverleningen 2018 en hun fasering zijn nog niet bekend, er wordt in de najaarsnota en Begroting 2018 gewerkt met schattingen (circa € 9 mln vanaf 2018). Dit is bestuurlijk beklemd, al is er een zekere ruimte om de beoogde budgetten hiervoor alsnog een andere bestemming te geven. Dit zou niet in lijn liggen met eerdere besluitvorming.

Onderwerp programmareserve:	03017 Greendeal Zonnepanelen-asbest
Inhoud en doel	Met het ministerie van Infrastructuur en Milieu is het convenant 'asbestdak eraf, zonnepanelen erop' aangegaan, waarin de provincie met behulp van rijks geld zorg draagt voor de uitvoeringsregeling om asbestdaken bij agrarische ondernemers te saneren, in die gevallen waarin zonnepanelen op de betreffende daken wordt geplaatst Subsidieregeling Zonnepanelen. Het budget voor de nieuwe subsidieregeling zonnepanelen ad € 0,9 mln is in de Najaarsnota 2017 en de Begroting 2018 verdeeld over de periode 2017-2023. Het deel voor 2018-2023 wordt in deze begroting onttrokken aan de reserve Greendeal zonnepanelen..

Functie	Spaar
Voeding	Rijksbijdrage
Looptijd	2023
<i>Toelichting vermindering</i>	De lasten 2018 voor de nieuwe subsidieregeling zonnepanelen worden geraamd op € 0,2 mln.
<i>Toelichting omvang</i>	De inzet van de middelen van de Nota Ruimte is bij de provincie belegd en er zijn projecten benoemd die in aanmerking komen voor inzet van de middelen. In samenwerking met de partners zet de provincie zich in dat er goede initiatieven komen voor het benutten van de middelen die nog niet aan een concreet initiatief zijn toegeschreven. De provincie is verantwoordelijk voor de (voorbereiding op de) subsidieverlening van de Nota Ruimte middelen inclusief het afstemmen met de gebiedspartners en is verantwoordelijk voor de financiële afhandeling van reeds beschikte en nieuwe subsidies en de controle of er aan de voorwaarden is voldaan.

Onderwerp programmareserve:	03018 InnovationQuarter
Inhoud en doel	Deze programmareserve is ingesteld met het oog op de kapitaalbreng van de provincie Zuid-Holland in het Participatiefonds ROM Zuidvleugel BV. Deze middelen worden later benut voor het treffen van een voorziening om het risico van de waardedaling van het provinciale aandelenbezit in het Participatiefonds af te dekken.
Functie	Buffer
Voeding	Programmabudget (herallocatie middelen Economie van in totaal € 4,7 mln (2013 tot en met 2016).
Looptijd	Einddatum wordt definitief bepaald na de volstorting van het Participatiefonds.
<i>Toelichting omvang</i>	Het risico voor PZH dat samenhangt met een mogelijke waardedaling van het aandelenbezit in IQ wordt tot nu toe ingeschat op € 4,7 mln. Hierop is de reserve stand gebaseerd (ook € 4,7 mln). Gezien de aard van de reserve is de stand te schetsen als bestuurlijk beklemd.

Onderwerp programmareserve:	03020 Project duurzame ontwikkeling Zuidplaspolder
Inhoud en doel	Betreft de inzet van de Nota Ruimte middelen ten behoeve van het Project duurzame ontwikkeling Zuidplaspolder.
Functie	Spaar
Voeding	De bestemmingsreserve wordt gevoed door het restant van de aan het ROZ toegekende Nota Ruimte middelen en de aan de provincie gedecentraliseerde middelen naar aanleiding van de Nota Ruimte.
Looptijd	Van 2020 naar 2022 - Het tempo, de omvang en kwaliteit van de ontwikkelingen in dit gebied worden vooral door de markt(vraag) bepaald, waardoor de looptijd van de reserve naar achteren wordt geschoven in de tijd.
<i>Toelichting vermindering</i>	In 2018 worden uitgaven verwacht voor het Energieweb Glaspapel+ en de duurzame herontwikkeling De Zelling Onderneming in Nieuwerkerk aan den IJssel in de vorm van subsidies.
<i>Toelichting omvang</i>	De inzet van de middelen van de Nota Ruimte is bij de provincie belegd en er zijn projecten benoemd die in aanmerking komen voor inzet van de middelen. In samenwerking met de partners zet de provincie zich in dat er goede initiatieven komen voor het benutten van de middelen die nog niet aan een concreet initiatief zijn toegeschreven. De provincie is verantwoordelijk voor de (voorbereiding op de) subsidieverlening van de Nota Ruimte middelen inclusief het afstemmen met de gebiedspartners en is verantwoordelijk voor de financiële afhandeling van reeds beschikte en nieuwe subsidies en de controle of er aan de voorwaarden is voldaan.

Onderwerp programmareserve:	03024 Regionale netwerken topsectoren
Inhoud en doel	Doel is om samenwerkingsverbanden te ondersteunen tussen de publieke en private partijen met groeipotentie.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Looptijd	2020
<i>Toelichting vermindering</i>	De lasten 2018 stijgen fors, vooral als gevolg van de bestemming van impuls gelden (€ 10,5 mln), Interreg cofinanciering EFRO (€ 5 mln) en Regionale Netwerken Topsectoren (€ 1,1 mln). Vanaf 2019 is sprake van een daling van de lasten, als gevolg van lagere onttrekkingen aan reserves en als gevolg van de looptijd van het Hoofdlijnenakkoord.
<i>Toelichting omvang</i>	Per eind 2017 is € 0,3 mln juridisch beklemd, het overige deel is te kenschetsen als bestuurlijk beklemd, omdat de voorziene uitgaven in lijn liggen met algemene kaders en besluitvorming op gebied van economie en innovatie.

Onderwerp programmareserve:	03025 Duurzame exploitatie energiepotentieel in de Zuidplaspolder
Inhoud en doel	Betreft middelen voor verdere uitwerking convenant 'Duurzame exploitatie energiepotentieel Zuidplaspolder-Noord'. Deze taak is overgedragen aan de provincie na opheffing van de Regionale Ontwikkelingsorganisatie Zuidplaspolder (ROZ).
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Looptijd	Van 2020 naar 2022 - De reserve loopt gelijk op met de reserve Project duurzame ontwikkeling Zuidplaspolder. De looptijd van deze reserve wordt daardoor ook naar achteren geschoven.
<i>Toelichting omvang</i>	De reserve zal gedurende de looptijd van het project Duurzame ontwikkeling Zuidplaspolder ingezet worden. Specifieke planning is nu nog niet bekend.

Onderwerp programmareserve:	03026 Risicoreserve Energiefonds
Inhoud en doel	In het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 is de oprichting van een risicoreserve Energiefonds verwoord. Voor nieuwe ambities en technieken die nodig zijn voor de energietransitie is een Energiefonds in het leven geroepen ter grootte van € 100 mln. Daarbij worden deelnemingen en participaties geselecteerd op rendement. Voor dit fonds wordt tevens een risicoreserve aangelegd van € 25 mln, ter afdekking van het financieel risico dat de provincie loopt in de deelnemingen en participaties. De middelen voor dit laatste aspect worden vrijgemaakt en worden gestort in een aparte reserve.
Functie	Buffer
Voeding	Financiële ruimte
Looptijd	Van 2020 naar onbepaald
<i>Toelichting vermeerdering</i>	Conform het Hoofdlijnenakkoord wordt in 2018 € 6 mln in de risicoreserve Energiefonds gestort. De deelname in het Warmteparticipatiefonds is verhoogd van € 65 mln naar € 90 mln. In verband hiermee wordt € 6,25 mln extra in de risicoreserve energie gestort (€ 3,125 mln in 2018 en € 3,125 mln in 2019).
<i>Toelichting omvang</i>	De totale omvang van de reserve is vooralsnog te kenschetsen als bestuurlijk beklemd. De omvang van de reserve volgt het afgesproken pad uit het coalitieakkoord 2016-2019.

Onderwerp programmareserve:	03027 Versterking economie
Inhoud en doel	In het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 is afgesproken dat er extra geïnvesteerd wordt in het domein Economie. In de nadere uitwerkingsfase hiervan is een aantal afzonderlijke grote onderwerpen gedefinieerd, en daarnaast een cluster initiatieven waarvan de uitwerking pas in een tweede fase aan de orde is. Om de middelen die voor dit laatste onderdeel worden vrijgemaakt goed te kunnen monitoren is een extra reserve noodzakelijk. Voorzien wordt dat deze middelen worden ingezet voor subsidieverstrekking aan derden, waarbij die derden meer dan één jaar (het verleningsjaar) nodig zullen hebben

	voor uitvoering. Dat betekent dat de middelen die beschikbaar moeten zijn in het verleningsjaar, gedeeltelijk aan het einde van dat jaar opgespaard moeten worden in een reserve, om in de latere jaren onttrokken te worden zodra de activiteiten zijn uitgevoerd. In de Voorjaarsnota 2017 zijn de investeringsimpulsen verwerkt en toegelicht. In totaal is in 2017 € 22,5 mln in de reserve Versterking economie gestort. Het betreft de volgende onderdelen: • Transitiecampus: € 5 mln; • Investeren in vernieuwing € 5 mln; • Extra bijdrage MIT-MKB € 1 mln; • Glastuinbouw Westland € 4 mln; • Waste2chemicals (Chemiecluster Rotterdamse Haven): € 7,5 mln. De uitvoering vindt grotendeels in 2018 plaats: in dat jaar wordt € 10,5 mln aan de reserve onttrokken en aan de lasten toegevoegd. Voor Waste2chemicals worden nadere voorstellen uitgewerkt. Voor Glastuinbouw Westland ligt de nadruk van de uitvoering in 2019 (€ 3,3 mln). De extra bijdrage voor MIT (€ 1 mln) is in 2017 verwerkt.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Looptijd	Van 2019 naar onbepaald
<i>Toelichting vermindering</i>	De uitvoering van de investeringsimpuls doel 3.1 vindt grotendeel in 2018 plaats: € 10,5 mln wordt aan de reserve onttrokken. De kosten van vergunning en handhaving RUD's (VTH-taken) bedragen structureel € 0,17 mln per jaar. Deze kosten worden in de periode 2016-2019 gedekt vanuit deze reserve.
<i>Toelichting omvang</i>	Van de eindstand 2016 ad € 5 mln wordt circa € 4,5 mln besteed in 2017. De eindstand 2017 ad € 22 mln betreft de economische initiatieven uit de € 48 mln Impulslst en deze middelen zijn derhalve bestuurlijk beklemd - al kan als omstandigheden hiertoe dwingen voor deze middelen een heroverweging worden gemaakt. Dit ligt echter niet voor de hand. De € 22 mln wordt overigens voor een groot deel ter begroting gebracht in 2018. De plannen hiervoor worden op dit moment (augustus 2017) verder uitgewerkt.

Onderwerp programmareserve:	03028 MIT MKB Innovatieregeling Topsectoren
Inhoud en doel	In het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 is afgesproken dat er extra geïnvesteerd wordt in het domein Economie. Een van de onderdelen die in de nadere uitwerkingsfase hiervan naar voren zijn gekomen is innovatiestimulering van het MKB. Om dit geïdentificeerde onderdeel goed te kunnen aansturen, is een extra reserve noodzakelijk, Voorzien wordt dat deze middelen worden ingezet voor subsidieverstrekking aan derden, waarbij die derden meer dan één jaar (het verleningsjaar) nodig zullen hebben voor uitvoering. Dat betekent dat de middelen die beschikbaar moeten zijn in het verleningsjaar, gedeeltelijk aan het einde van dat jaar opgespaard moeten worden in een reserve, om in de latere jaren onttrokken te worden zodra de activiteiten zijn uitgevoerd.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Looptijd	2019
<i>Toelichting vermindering</i>	Voor de MIT-regeling bestaat grote belangstelling. In de Voorjaarsnota 2017 zijn de MIT-uitgaven daarom met € 9,5 mln verhoogd. Dekking vindt plaats vanuit de reserve Versterking economie (€ 5,5 mln). Daarnaast betreft het middelen die via het Provinciefonds van het Rijk zijn ontvangen (€ 4 mln). In de Najaarsnota 2017 is het MIT-budget verder verhoogd met € 3,9 mln. Deze verhoging wordt grotendeels gedekt uit de reserve Versterking economie en daarnaast vanuit de Impulsgelden (€ 1 mln) . Er wordt verwacht dat van het budget 2017 € 8 mln pas in 2018 en 2019 door subsidieontvangers zal worden besteed. Daarom is dit bedrag in de Najaarsnota 2017

	in de reserve gestort. In 2018 en 2019 wordt per jaar € 4 mln aan de reserve onttrokken.
<i>Toelichting omvang</i>	De € 4,5 mln per eind 2016 betrof de uitgestelde uitgaven van de markt van de verleningen 2016 (in 2017). De € 8 mln en € 4 mln in 2017 en 2018 betreffen de geschatte uitgestelde uitgaven van de markt van de verleningen 2017 (in 2018 en 2019).

Onderwerp programmareserve:	03029 Implementatie Omgevingswet
Inhoud en doel	Op 22 maart 2016 heeft de Eerste kamer ingestemd met het wetsvoorstel Omgevingswet. De Omgevingswet vervangt 26 wetten geheel of gedeeltelijk (zoals de Wro, Wabo en Tracéwet). Invoering van deze wet zal zowel incidenteel als structureel financiële consequenties hebben voor decentrale overheden. De transitiekosten voor de provincie Zuid-Holland worden geschat op € 6 mln in de periode 2016 -2020.
Functie	Spaar
Voeding	Financiële ruimte
Looptijd	2020 De middelen blijven beschikbaar tot de invoering de Omgevingswet van kracht is geworden.
<i>Toelichting vermindering</i>	De raming van de kosten voor de Digitaliseringsverplichting vanuit de Omgevingswet. Verder worden kosten geraamd voor het kernteam programmamanagement en de bijdrage in het IPO programma Omgevingswet.
<i>Toelichting omvang</i>	De reserve loopt af van € 4,7 mln in 2018 naar € 0,1 mln in 2023.

Onderwerp programmareserve:	03030 Opstellen integrale onderzoeksagenda
Inhoud en doel	Om maatschappelijke opgaven op te kunnen lossen wordt een integrale onderzoeks- en verkenningenagenda opgesteld. Hiervoor zullen in de komende jaren nieuwe sector doorsnijdende lange termijn onderzoeken worden opgestart. De benodigde middelen worden beschikbaar gesteld door de 5 beleidsafdelingen en kunnen door de inzet van deze reserve flexibel worden ingezet. Wanneer er duidelijkheid is over de inhoud van de agenda en op te starten onderzoeken zullen de benodigde middelen aan deze reserve worden onttrokken.
Functie	Bestemming / spaar
Voeding	Programmabudget
Looptijd	2019
<i>Toelichting vermeerdering</i>	De vermeerdering betreft de jaarlijkse bijdrage door de 5 deelnemende beleidsafdelingen.
<i>Toelichting vermindering</i>	De begrote onttrekkingen aan de reserve zijn voor sector doorsnijdende lange termijn onderzoeken die gericht zijn op het doorgronden van sociale, economische en ruimtelijke ontwikkelingen op de lange termijn in & om Zuid-Holland.
<i>Toelichting omvang</i>	Jaarlijks dragen de afdelingen Bestuur, Samec, RWB, W&G en M&M gedurende deze collegeperiode vanuit hun afdelingsbudget bij aan deze reserve. In de Toekomstagenda staat welke nieuwe sector doorsnijdende lange termijn onderzoeken de provincie wil starten. Ieder jaar wordt bepaald welke onderzoeken in dit kader zullen worden uitgevoerd.

Onderwerp programmareserve:	03032 Regionale gebiedsgerichte economische projecten
Inhoud en doel	Deze programmareserve is bedoeld voor regionale gebiedsgerichte projecten.
Functie	Bestemming
Voeding	Financiële Ruime
Looptijd	2020
<i>Toelichting vermindering</i>	De lasten 2018 stijgen fors, vooral als gevolg van de bestemming van impuls gelden (€ 10,5 mln), Interreg cofinanciering EFRO (€ 5 mln) en Regionale Netwerken Topsectoren (€ 1,1 mln). Vanaf 2019 is sprake van een daling van de lasten, als gevolg van lagere onttrekkingen aan reserves en als gevolg van de looptijd van het Hoofdlijnenakkoord.
<i>Toelichting omvang</i>	€ 0,9 mln is nog niet beklemd en wacht nog op nadere plannen. De overige € 6,1 mln is bestemd geraakt in de loop van 2017. In hoeverre hier op het peilmoment (augustus 2017) al juridische overeenkomst voor zijn gesloten is niet bekend. Gezien het karakter zou dit bedrag voor nu al bestuurlijk beklemd moeten worden gekenschetst.

Onderwerp programmareserve:	05006 Bedrijventerreinen: IRP Oude Rijnzone
Inhoud en doel	Doel van het project Oude Rijnzone is het realiseren van een samenhangende ontwikkeling en integrale uitvoering van werken, wonen, infrastructuur, recreatieve en groen-blauwe structuur, gericht op duurzame ruimtelijke ontwikkeling van het gebied de Oude Rijnzone als onderdeel van het Groene Hart. De middelen in de reserve zijn specifiek ter dekking van de (nog af te geven) Uitvoeringssubsidies Herstructurering Bedrijventerreinen in de Oude Rijnzone (Rijnhaven, Hoogewaard, Broekvelden).
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Looptijd	Van 2020 naar 2023
<i>Toelichting vermindering</i>	Betreft onttrekking van middelen die nodig zijn om aangegane verplichtingen af te dekken.
<i>Toelichting omvang</i>	De totale omvang van de reserve (deze wordt per jaar lager, per eind 2017 is de omvang € 3,4 mln) is juridisch beklemd. Er is een subsidieverleningsdossier dat rechtstreeks samenhangt met de reserve.

Onderwerp programmareserve:	05015 IRP Goeree-Overflakkee
Inhoud en doel	Het doel van deze reserve betreft het realiseren van projecten die een rechtstreeks verband hebben met Goeree-Overflakkee.
Functie	Spaar
Voeding	Eenmalig, uit reserve IRP Delflandse kust
Looptijd	Van 2018 naar 2020
<i>Toelichting vermindering</i>	Voor de samenwerking met de gemeente Goeree-Overflakkee in een gezamenlijk gebiedsprogramma in de periode 2017-2020 wordt € 0,3 mln aan de reserve onttrokken (€ 0,1 in 2018, 2019 en 2020).
<i>Toelichting omvang</i>	Na bovengenoemde onttrekkingen is de stand van de reserve nihil.

Onderwerp programmareserve:	03034 Reserve Zuidelijke Randstad
Inhoud en doel	Het restant van de middelen die door deelnemende partijen in de loop der jaren ter beschikking zijn gesteld ten behoeve van de uitgaven van het netwerk Zuidelijke Randstad blijft beschikbaar voor materiële uitgaven namens de netwerkpartners ten behoeve van het netwerk. De terugbetalingsverplichting die hier in het verleden op rustte is vervallen.
Functie	Bestemming
Voeding	De bestemmingsreserve is ontstaan uit de resterende middelen OVP Zuidvleugel
Looptijd	2018
<i>Toelichting vermeerdering</i>	De vermeerdering betreft de overheveling van de middelen uit de OVP Zuidvleugel.
<i>Toelichting vermindering</i>	De begrote onttrekking aan de reserve is voor uitgaven die ten behoeve van het netwerk zullen worden gedaan.
<i>Toelichting omvang</i>	-

Onderwerp programmareserve:	03035 Energietransitie gebouwde omgeving en glastuinbouw
Inhoud en doel	In de Begroting 2018 is € 8 mln gereserveerd voor Energietransitie Glastuinbouw en gebouwde omgeving. Gezien de spreiding van de activiteiten over de komende jaren, is een reserve nodig om de middelen die in de toekomst nodig zijn tijdelijk veilig te stellen en te bewaren.
Functie	Spaar
Voeding	Financiële ruimte
Looptijd	2021
<i>Toelichting vermeerdering</i>	Van de € 8 mln wordt in 2018 vanuit de financiële ruimte € 2,7 mln ter begroting gebracht in programma 3. Voor 2019 en 2020 wordt het restant van de € 8 mln (€ 5,3 mln) gestort in de reserve.
<i>Toelichting omvang</i>	-

Toelichting beklemming programmareserve 3

Onderwerp (bedragen x € 1.000)	Functie	Saldo per 01-01-2017	Saldo per 01-01-2018	Saldo per 01-01-2019	Saldo per 01-01-2020	Saldo per 01-01-2021	Saldo per 01-01-2022	Waarvan juridisch verplicht	Waarvan bestuurlijk verplicht	waarvan niet verplicht	Toelichting
EFRO middelen	Spaar	31	-	-	-	-	-	-	-	-	- In 2017 is het kleine restant van deze reserve die gold voor EFRO periode I, overgeheveld naar de vergelijkbare reserve voor EFRO periode II (reserve 03016). De stand is per 31-12-2017 nihil.
Alt.locatie Hoeksche Waard pr.3	Spaar	9.000	9.000	-	-	-	-	-	9.000	-	- De groene inpassing van het bedrijventerrein wordt door de Gemeenschappelijke Regeling Nieuw Reijerwaard nader uitgewerkt in samenspraak met de omgeving. Dit is bestuurlijk afgesproken. In samenspraak met de omgeving wordt het plan voor de groene inpassing uitgewerkt. Dit vormt de basis voor subsidieverlening en zal naar meest recente verwachting in 2018 worden gerealiseerd. Intrekking van deze afspraak is in zijn algemeenheid mogelijk, maar ligt gezien de bestuurlijke afspraken niet voor de hand. Derden rekenen op de bijdrage van PZH en zullen wijzen op de geldende afspraken.
Programma Warmte en koude Z-H	Bestemming	52	-	-	-	-	-	-	-	-	- Het warmte/koudeproject is onlangs verlengd tot en met 2019. De middelen in deze reserve zijn in de Voorjaarsnota 2017 ter begroting van 2017 gebracht. De stand per 31-12-2017 is naar verwachting nihil.
2015 DP Impulsprogramma CVT	Doorgeschoven prestatie	-	-	-	-	-	-	-	-	-	- Het betreft de doorgeschoven prestatie van Impulsprogramma CVT van 2015 naar 2016. De eindstand 2016 (en 2017) is nihil. De reserve moet worden gesloten.
Manden maken	Spaar	615	-	-	-	-	-	-	-	-	- Het besluit op subsidieverlening ad € 1mln voor ontsluiting van de productielocatie van Joint Strike Fighter onderdelen door Stork/Fokker op het bedrijventerrein Polder Nieuwland in Alblasserdam en Papendrecht, is in maart 2014 door PS genomen. De meerjarige subsidie loopt tot en met 2017 en zal volledig worden gedekt uit deze deelreserve. De gehele reservestand 2016 is juridisch beklemd op grond van de genoemde subsidieverlening en zal in 2017 worden besteed.

Onderwerp (bedragen x € 1.000)	Functie	Saldo per 01-01-2017	Saldo per 01-01-2018	Saldo per 01-01-2019	Saldo per 01-01-2020	Saldo per 01-01-2021	Saldo per 01-01-2022	Waarvan juridisch verplicht	Waarvan bestuurlijk verplicht	waarvan niet verplicht	Toelichting
Overcommitting OP-West	Spaar	3.485	3.485	3.485	3.485	3.485	3.485	-	3.485		- Deze reserve is ingesteld ter dekking van de extra overcommittingprojecten OP West die bij de EU zijn ingediend. Na de uiteindelijke afrekening van alle projecten zal mogelijk een beroep gedaan worden op de gereserveerde middelen. Dit laatste hangt af van het verschil tussen het extra door de EU toegekende budget en de daadwerkelijke vrijval die binnen de beschikte projecten zal plaatsvinden. Verwacht wordt dat de eindafrekening na augustus 2017 door de EU zal zijn beoordeeld. Daarna kan een uitspraak worden gedaan over de bestemming van een resterend deel van de reserve. Najaarsnotaliën blijft gevolgd; voornamelijk bestuurlijk beklemd.
2016 DP Molens CVT groot onderhoud	Doorgeschoven prestatie	200	-	-	-	-	-	-	-		- Het betreft de doorgeschoven prestatie van Cultuur en Vrije Tijd naar 2017. De stand per 31-12-2017 is nihil.
Coolport middelen	Spaar	3.545	255	255	255	255	255	-	-	255	Reserve verwijderen, wordt in 2017 leeggeboekt en opgeheven.
Mitigatie/Energie	Bestemming	617	1.200	700	400	400	400	-	1.200		- De reserve is ingesteld voor de uitvoering van de Nota Intensivering Energiebeleid en wordt ook gebruikt voor de uitgestelde uitgaven door de markt voor subsidies voor kleinschalige lokale energieprojecten (€ 1,2 mln in 2018 en 2019). De middelen zijn bestuurlijk beklemd in de zin dat zij vallen binnen een doel waarop in het huidige coalitieakkoord sterk de nadruk ligt: energie. Plannen voor na 2018 zijn nog niet uitgewerkt en bieden indien dit in de integrale prioritering van PZH uitkomt ruimte om € 0,4 mln anders in te zetten.
IRP Goeree Overflakkee	Spaar	600	300	200	100	-0	-0	-	300		- Tot en met 2017 is zijn de reserves beklemd. Hierover ligt een besluitnota van 5 minutenversie GS aan PS - Programmaplan IRP Goeree-Overflakkee - DOS-2012-0003864
Versterking economie	Spaar	5.335	21.761	11.091	7.621	7.371	7.201	-	21.761		- Deze reserve is bedoeld om initiatieven uit het economisch domein die wat verder in de toekomst liggen en op dit moment nog niet volledig uitgekristalliseerd zijn, te financieren. Er is derhalve sprake van bestuurlijke beklemdheid. Tevens is deze reserve gebruikt om de middelen uit de € 48 mln Impulslijst die in het Economisch domein vallen en gefaseerd worden besteed, in te plaatsen en bewaren. NB de reserve wordt in de verdere toekomst negatief. In de Voorjaarsnota 2018 zal dit worden rechtgezet.
Opstellen integrale onderzoeksagenda	Spaar	135	253	208	188	0	0	-	253		- Ten behoeve van het opstellen van een integrale onderzoeks- en verkenningagenda is een programmareserve gevormd ten laste van bestaande materiële budgetten. In 2016 zijn onderzoeken en verkenningen gestart over lange termijn opgaven van de provincie Zuid-Holland die ten laste komen van deze reserve.

Onderwerp (bedragen x € 1.000)	Functie	Saldo per 01-01-2017	Saldo per 01-01-2018	Saldo per 01-01-2019	Saldo per 01-01-2020	Saldo per 01-01-2021	Saldo per 01-01-2022	Waarvan juridisch verplicht	Waarvan bestuurlijk verplicht	waarvan niet verplicht	Toelichting
MIT MKB Innovatiestimulering topsect	Spaar	4.500	8.000	4.000	0	0	0	-	8.000		- De subsidieregeling voor MKB innovatie is een groot succes. De intekening door de markt overschreed het subsidieplafond in 2016 ruimschoots. Voor 2017 is een plafond van circa € 12 mln beschikbaar. Duidelijk is dat de markt bijna geen uitgaven in het verleningsjaar kan laten plaatsvinden maar een heel groot deel gefaseerd doet. De reserve weerspiegelt de geschatte uitgestelde uitgaven. Deze worden in het verleningsjaar niet in de jaarrekening verantwoord maar zolang in de reserve gestort en bewaard. De werkelijke subsidieverleningen 2017 en hun kasritmes zijn overigens pas in het najaar 2017 bekend. In de najaarsnota is gewerkt met schattingen. De schatting van de uitgestelde uitgaven op basis van de verleningen 2018 zal in de Voorjaarsnota 2018 worden gemaakt en in de Najaarsnota 2018 worden bijgesteld.
Implementatie Omgevingswet	Spaar	5.492	4.692	3.892	3.063	2.063	1.063	-	4.692		- De nieuwe omgevingswet beoogt het huidige omgevingsrecht (zoals de WRO, Wabo en Tracéwet) eenvoudiger en beter te maken en integreert 26 wetten. Invoering van deze wet zal financiële consequenties voor decentrale overheden hebben. De transitiekosten die conform het bestuursakkoord voor Zuid-Holland verwacht worden dienen tot einde van het implementatie traject via de reserve beschikbaar te blijven. Het wetstraject en de aansluiting op het landelijke ontwikkelingen DSO lopen vertraging op. Nog niet te voorzien is of de reserve toereikend is als de invoering van de wet sterk vertraagt.
Regionale gebiedsgerichte projecten	Bestemming	-	6.210	3.510	900	900	900	-	5.310	900	Deze reserve bevat middelen die apart worden gezet voor regionale gebiedsgerichte projecten. Omdat de projecten elk vakgebied van PZH moeten kunnen omvatten, is het karakter algemeen. In de loop van 2017 is een totaalbedrag van € 7 mln hiervoor vrijgemaakt en in deze reserve gestort. Eveneens in de loop van 2017 zijn plannen geconcretiseerd, op € 0,9 mln na. De cijfermatige gevolgen ervan zijn verwerkt en leiden tot een onttrekking uit de reserve in de jaren 2017-2019. Het initiatief voor dit onderwerp hangt sterk samen met de Impulslijst van € 48 mln (initiatief nummer 8; € 5 mln van de € 7 mln is hieruit afkomstig; € 2 mln was al eerder geadresseerd).

Onderwerp (bedragen x € 1.000)	Functie	Saldo per 01-01-2017	Saldo per 01-01-2018	Saldo per 01-01-2019	Saldo per 01-01-2020	Saldo per 01-01-2021	Saldo per 01-01-2022	Waarvan juridisch verplicht	Waarvan bestuurlijk verplicht	waarvan niet verplicht	Toelichting
Interrreg-cofinanciering EFRO (EAZ)	Spaar	14.029	14.164	9.195	4.087	897	897	1.653	12.511		- In 2015 is PZH een nieuwe subsidieregeling voor Kansen voor West EFRO, Interreg en Topsectoren MKB gestart. Besluitvorming door GS/PS heeft plaatsgevonden. De markt voert de gesubsidieerde activiteiten vaak gefaseerd uit, over meerdere jaren. Dus niet alleen in het verleningsjaar. De samenhangende middelen worden in het verleningsjaar zolang in de reserve gestort en bewaard. Ze worden onttrokken in de jaren waarin de activiteiten plaatsvinden. De subsidieverleningen die al eerder gedaan zijn, zorgen voor circa € 4 mln onttrekking in de jaren vanaf 2018. Dit is juridisch beklemd. De subsidieverleningen 2018 en hun fasering zijn nog niet bekend, er wordt in de najaarsnota en Begroting 2018 gewerkt met schattingen (circa € 9 mln vanaf 2018). Dit is bestuurlijk beklemd, al is er een zekere ruimte om de beoogde budgetten hiervoor alsnog een andere bestemming te geven. Dit zou niet in lijn liggen met eerdere besluitvorming.
Greenddeal Zonnepanelen-asbest	Spaar	920	870	655	440	333	280	-	870		- Deze reserve is gekoppeld aan het subsidieprogramma zonnepanelen voor asbestdaken. Er is een verlengde subsidieregeling in de markt gezet in het voorjaar van 2017. Het geschatte uitgavenpatroon wordt weergegeven door de afbouw van de reservestand in de jaren. De bestuurlijke beklemming is hier samenhangend met het plafond dat hoort bij de al bekend gemaakte subsidieregeling. Het onderwerp past binnen staand beleid.
Res Project duurz ontv. Zuidplaspold	Spaar	13.826	12.102	8.630	4.803	4.119	2.499	-	12.102		- Het restant van de door het Rijk definitief vastgestelde bijdrage op basis van de business case voor de duurzame ontwikkeling van de Zuidplaspolder en de restant middelen na opheffing van de GR ROZ zijn in 2014 aan de provincie overgedragen. De middelen in deze reserve moeten worden ingezet ten behoeve van de verdere ontwikkeling van de Zuidplaspolder in de vorm van diverse deelprojecten.
Regionale Netwerken en Topsectoren	Spaar	2.308	2.215	1.132	572	572	572	326	1.889		- De subsidieregeling voor RNT (Regionale Netwerken Topsectoren) is opgestart en gepubliceerd. De verwachte stand per eind 2017 is deels juridisch beklemd op grond van reeds verleende subsidies op dossierniveau (€ 0,3 mln). Het resterende deel van de reserve is bestemd voor nieuwe verleningen op biobased gebied en aan onder meer kenniscentrum plantenstoffen, waaraan in 2017 al subsidie is verleend. Verlenging ligt gezien de bestaande overeenkomst voor plantenstoffen en de aard van het onderwerp (passend bij prioriteiten van PZH) in de verwachting. In die zin wordt de reservestand gekenschetst als bestuurlijk beklemd alhoewel er in zijn algemeenheid ruimte bestaat (voor zover FJZ - JFA bekend) om middelen te verschuiven en elders binnen PZH in te zetten.

Onderwerp (bedragen x € 1.000)	Functie	Saldo per 01-01-2017	Saldo per 01-01-2018	Saldo per 01-01-2019	Saldo per 01-01-2020	Saldo per 01-01-2021	Saldo per 01-01-2022	Waarvan juridisch verplicht	Waarvan bestuurlijk verplicht	waarvan niet verplicht	Toelichting
Duurz.expl.energiepotent.Zuidplasp.	Spaar	113	113	113	113	113	113	-	113		- Bij de opheffing van de Regionale Ontwikkelingsorganisatie Zuidplaspolder (ROZ) zijn deze middelen overgedragen aan de provincie ten behoeve van de verdere uitwerking van het convenant "Duurzame exploitatie energiepotentieel Zuidplaspolder-Noord". Hangt samen met het project Duurzame ontwikkeling Zuidplaspolder
Risicoreserve Energiefonds	Buffer	3.000	9.000	18.125	27.250	31.250	31.250	-	9.000		- De opbouw van deze risicoreserve vindt plaats conform afspraken uit het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019. In 2017, 2018 en 2019 zal telkens € 6 mln worden toegevoegd, in 2020 nog eens € 4 mln. In totaal wordt dit fonds € 25 mln groot. Er is ruimte voor heroverweging, al zou zo'n heroverweging ingaan tegen reeds gekozen beleid. Dit lijkt daarom niet voor de hand te liggen. Middelen worden daarom vooralsnog gekenschetst als bestuurlijk beklemd.
Bedrijventerreinen:IRP Oude Rijnzone	Spaar	4.188	3.438	1.938	1.438	938	438	3.438	-		- De besteding van deze middelen is vastgelegd in besluit "Oude Rijnzone Subsidieregeling en-beschikking herstructurering bedrijventerrein Hoogewaard" die 25 juni 2013 door GS is vastgesteld. De bedragen zijn juridisch beklemd. De uitgaven als gevolg van het besluit lopen nog door na 2020 en de reserve zal hierna op nihil uitkomen.
Bedrijventerreinen	Spaar	4.995	1.656	820	820	820	820	1.656	-		- In het kader van de subsidieregeling Uitvoering Herstructurering Bedrijventerreinen (UHB) zijn afgelopen jaren tientallen meerjarige subsidiebeschikkingen verleend. Een gemiddeld bedrijventerreinenproject kent een looptijd van 8-10 jaar, waarbij op basis van verantwoordingrapportages tussentijdse voorschotten worden verleend. De reservemiddelen zijn volledig juridisch verplicht. Uitgangspunt voor het aanhouden van de reservestand is een subsidievaststelling op maximaal (dus conform het maximaal verleende bedrag). Indien er uit eindrapportages blijkt dat er minder besteed is dan er maximaal verleend is, leidt dit tot vrijval uit de reserve (of exploitatie) ten gunste van de algemene middelen van de provincie.
WorldExpo 2025	Bestemming	-	0	0	0	0	0	-	-		- Het programma WorldExpo 2025 zou als middel ingezet worden voor het aanjagen/versnellen van (ruimtelijk-)economische groei en werkgelegenheid en innovatie in Rotterdam, de regio en elders in Nederland. Het project is echter stop gezet. De reservestand is nul.

Onderwerp (bedragen x € 1.000)	Functie	Saldo per 01-01-2017	Saldo per 01-01-2018	Saldo per 01-01-2019	Saldo per 01-01-2020	Saldo per 01-01-2021	Saldo per 01-01-2022	Waarvan juridisch verplicht	Waarvan bestuurlijk verplicht	waarvan niet verplicht	Toelichting
InnovationQuarter	Buffer	4.700	4.700	4.700	4.700	4.700	4.700	-	4.700		- Deze programmareserve is ingesteld met het oog op de kapitaalbreng in InnovationQuarter. Deze middelen zullen worden benut voor het treffen van een voorziening om het risico van de waardedaling van provinciaal aandelenbezit in het participatiefonds af te dekken. Naar huidig inzicht is de stand van € 4,7 mln voldoende om het risico af te dekken. Herinzet van deze middelen, die als bestuurlijk beklemd kunnen worden gezien, ligt gezien de risico's die hiermee worden afgedekt niet voor de hand.
Reserve Zuidelijke Randstad	Bestemming	-	129	-	-	-	-	-	129		- Het restant van de middelen die door deelnemende partijen in de loop der jaren ter beschikking zijn gesteld ten behoeve van de uitgaven van het netwerk Zuidelijke Randstad blijft beschikbaar voor materiële uitgaven namens de netwerkpartners ten behoeve van het netwerk. De terugbetalingsverplichting die hier in het verleden op rustte is vervallen.
Meerjarenplan Bodemsan.2010-2014	Spaar	40.934	39.351	34.973	30.214	28.662	28.162	-	39.351		- Via het Provinciefonds ontvangt de provincie van het Rijk middelen voor de uitvoering van het meerjaren werkprogramma bodemsanering, dat is gebaseerd op het Bodemconvenant. De middelen worden gestort in deze egalisatiereserve, waarmee pieken en vertragingen of versnellingen in de uitvoering van projecten over de looptijd van het werkprogramma kunnen worden opgevangen.
Energietrans.gebouwde omg.&glastuinb	Spaar	-	-	-	2.700	5.300	5.300	-	-		- In de Begroting 2018 is € 8 mln gereserveerd voor Energietransitie Glastuinbouw en gebouwde omgeving. Gezien de spreiding van de activiteiten over de komende jaren, is een reserve nodig om de middelen die in de toekomst nodig zijn tijdelijk veilig te stellen en te bewaren.
Zuidvleugelf./onderdeel Driehoek RZG	Spaar	137	137	137	137	137	137	-	-	137	Uit navraag blijkt dat er geen juridische beklemming zit op de reserve Zuidvleugelf./onderdeel Driehoek RZG ad € 136.590. De toenmalige directeur DRM heeft ingestemd met het voorstel om deze middelen in 2015 te gebruiken om de overgang naar de lijn van ZPP naar bureau Ontwikkeling RWB te dekken. Dit is blijkbaar niet nodig geweest.
	Totaal	122.756	143.029	107.758	93.285	92.314	88.471	7.073	134.665	1.291	

5.5.4 Programmareserve 4

(bedragen x € 1.000)	Saldo per 1-1-2017	Toe- voeging 2017	Ont- trekking 2017	Saldo per 1-1-2018	Toe- voeging 2018	Ont- trekking 2018	Saldo per 1-1-2019	Toe- voeging 2019	Ont- trekking 2019	Saldo per 1-1-2020	Toe- voeging 2020	Ont- trekking 2020	Saldo per 1-1-2021	Toe- voeging 2021	Ont- trekking 2021	Saldo per 1-1-2022
04012 Rest.rijksmonumenten & erfgoedlijnen	4.235	6.100	3.439	6.896	2.300	5.800	3.396	2.300	2.600	3.096	1.400	2.300	2.196	1.400	1.400	2.196
04013 Cultuurbehoud	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
04014 2015 DP Afbouw jeugdzorg	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Totaal	4.235	6.100	3.439	6.896	2.300	5.800	3.396	2.300	2.600	3.096	1.400	2.300	2.196	1.400	1.400	2.196

Onderwerp programmareserve:	04012 Restauratie rijksmonumenten en erfgoedlijnen
Inhoud en doel	De programmareserve is bedoeld voor de uitvoering door de provincie van het gedecentraliseerd restauratiebeleid van rijksmonumenten. De middelen worden ingezet voor subsidieverlening en de matchingsafspraken met betrekking tot het ruimtelijk beleid voor het erfgoed. Vanwege het meerjarige karakter van de subsidies loopt het uitgavenpatroon niet synchroon met het vaste kasritme van de decentralisatieuitkering.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Looptijd	Onbepaald
<i>Toelichting vermeerdering</i>	Jaarlijkse vermeerderingen - zoals € 2,3 mln in 2018 - zijn het gevolg van schattingen van PZH. Het betreft schattingen van het gedeelte van subsidie-activiteiten die in 2018 verleend zullen worden maar door de subsidie-ontvanger pas in 2019 en verder zullen worden uitgevoerd.
<i>Toelichting vermindering</i>	Verminderen zijn hier het vervolg op vermeerderingen. In het jaar van uitvoering worden de eerder in de reserve bewaarde middelen ter begroting gebracht en in dat jaar verantwoord. In 2018 betreft het € 5,8 mln.
<i>Toelichting omvang</i>	Per eind 2017 zal het totaal van uitgestelde activiteiten door subsidieontvangers op basis van de huidige informatie € 6,9 mln bedragen. Dit bedrag zal dan ook in de reserve aanwezig moeten zijn. € 5,9 mln hiervan is te kenschetsen als juridisch beklemd omdat dit bedrag voortkomt uit opgaven van de subsidieontvangers zelf. € 1 mln is een schatting van PZH en wordt nu gekenmerkt als bestuurlijk beklemd. Deze € 1 mln hoort sowieso bij de ontvanger van het betrokken subsidiedossier (Fort Wierickerschans) en kan daarom niet worden verlaagd en elders heringezet.

Toelichting beklemming programmareserve 4

Onderwerp (bedragen x € 1.000)	Functie	Saldo per 01-01-2017	Saldo per 01-01-2018	Saldo per 01-01-2019	Saldo per 01-01-2020	Saldo per 01-01-2021	Saldo per 01-01-2022	Waarvan juridisch verplicht	Waarvan bestuurlijk verplicht	waarvan niet verplicht	Toelichting
2015 DP Afbouw jeugdzorg	Doorgeschoven prestatie	-	-	-	-	-	-	-	-	-	- Dit betreft een doorgeschoven prestatie voor jeugdzorg. Het bedrag is in 2016 aan deze reserve onttrokken om de afbouw in uitgaven voor personeelskosten jeugdzorg mede uit te financieren. Per eind 2016 is de reservestand nihil.
Restauratie rijksmonumenten en erfgo	Spaar	4.235	6.896	3.396	3.096	2.196	2.196	5.896	1.000	-	- Voor restauraties van rijksmonumenten en erfgoed worden subsidies verleend die door de markt gefaseerd ten uitvoering worden gebracht. Dat betekent dat in het verleningsjaar een storting wordt gedaan in de reserve erfgoed die overeenstemt met de toekomstige activiteiten (in jaar t+1, t+2 etc). In het jaar van uitvoering worden deze middelen weer aan de reserve onttrokken. De verleende bedragen 2017 en hun fasering zijn op moment van schrijven (zomer 2017) voor het overgrote deel bekend en de gebudgetteerde jaarstanden van de reserve zijn dan ook hierop gebaseerd. Er zijn ook onzekerheden zoals het verloop van de activiteiten van Fort Wierickerschans, waarvan slechts geschat kan worden dat € 1 mln zal worden uitgesteld naar 2018, er is nog geen zekerheid. In het volgende verleningsjaar (2018) zal zich bij gelijkblijvend beleid een vergelijkbaar patroon voordoen, evenals in de jaren daarna. Uitgestelde activiteiten worden in een later jaar uitgevoerd en uit de reserve betaald. Hierdoor ontstaat een variant op een 'ideaalcomplex' waarbij de (gebudgetteerde) reservestand steeds een optelsom is van (gebudgetteerde, deels geschatte) uitgestelde activiteiten. Er is wel migratie van de stand omdat de hoogte van de budgetten per jaar wisselt, onder meer door intensiveringsmiddelen die tijdelijk aan budgetten worden toegevoegd en daarna weer verdwijnen. Het totaalbeeld is zodanig dat de gehele reservestand als beklemd moet worden gekenschetst.
Rest.rijksmonumenten & erfgoedlijnen	Boekwerk	-	0	0	0	0	0	-	-	-	- Oude reserve, vervalt
	Totaal	4.235	6.896	3.396	3.096	2.196	2.196	5.896	1.000	-	

5.5.5 Reserves Overzichten, Middelen en Overhead

(bedragen x € 1.000)	Saldo per 1-1-2017	Toe- voeging 2017	Ont- trekking 2017	Saldo per 1-1-2018	Toe- voeging 2018	Ont- trekking 2018	Saldo per 1-1-2019	Toe- voeging 2019	Ont- trekking 2019	Saldo per 1-1-2020	Toe- voeging 2020	Ont- trekking 2020	Saldo per 1-1-2021	Toe- voeging 2021	Ont- trekking 2021	Saldo per 1-1-2022
05016 Groot onderhoud MJOP gebouwen	3.530	0	1.121	2.409	0	0	2.409	0	0	2.409	0	0	2.409	0	0	2.409
05017 Egalisatiereserve afschrijvingslst.	0	98.163	2.420	95.743	41.009	2.917	133.835	19.711	12.584	140.962	19.793	13.134	147.621	29.800	26.517	150.904
06011 Frictiekosten algemeen	933	0	438	494	0	237	257	0	0	257	0	0	257	0	0	257
06017 Egal.kaplast Nota IWA Bedrijfsvoer.	400	834	0	1.234	358	0	1.592	0	1.483	109	0	109	0	314	0	314
06018 Jonge ambtenaren	426	0	300	126	0	0	126	0	0	126	0	0	126	0	0	126
06019 2015 DP Trainees	24	0	0	24	0	0	24	0	0	24	0	0	24	0	0	24
06020 Kickstart jonge medew.&inr.vitalitei	0	361	0	361	0	0	361	0	0	361	0	0	361	0	0	361
Totaal	5.313	99.359	4.280	100.391	41.367	3.155	138.604	19.711	14.067	144.248	19.793	13.242	150.798	30.114	26.517	154.396

Onderwerp programmareserve:	05016 Groot onderhoud MJOP gebouwen
Inhoud en doel	Bij Begroting 2016 zijn extra middelen beschikbaar gesteld voor de vorming van de voorziening groot onderhoud op basis van het Meerjarenonderhoudsplan gebouwen 2015-2030.
Functie	Spaarfunctie
Voeding	Exploitiatiemiddelen begroting 2016
Looptijd	Bepaald. In de meerjarenbegroting is het MJOP voor 15 jaar vastgesteld. Wegens vertraging o.a. door extra onderzoek voor duurzaamheid zullen de verwachte uitgaven later plaatsvinden dan verwacht. Omdat de geplande maximale storting in de voorziening wegens het spreidingsprincipe niet zomaar meer mag plaatsvinden is in 2016 een reserve onderhoud gebouwen ingesteld, waarmee de beschikbaar gestelde middelen beschikbaar blijven voor het meerjarige onderhoud.
<i>Toelichting omvang</i>	-

Onderwerp programmareserve:	05017 Egalisatiereserve afschrijvingslasten
Inhoud en doel	Als gevolg van de implementatie nota IWA (activeren na gereedmelding in plaats van jaarlijks activeren) dalen de kapitaallasten in de eerstkomende jaren. Deze gereserveerde middelen kunnen in latere jaren worden ingezet om pieken in de toekomstige kapitaallasten af te dekken.
Functie	Egalisatie
Voeding	Uit de vrijvallende kapitaallasten mobiliteit
Looptijd	2044
<i>Toelichting</i>	Deze reserve is omgezet van programma 2 (deze wordt bij Jaarrekening 2017 afgesloten) naar Overzichten, Middelen en Overhead (voormalig programma 5).
<i>Toelichting vermeerdering</i>	De berekende vrijval van afschrijvingslasten ad. € 41 mln, als gevolg van doorgeschoven investeringen in voorgaande jaren wordt in de reserve gestort.
<i>Toelichting vermindering</i>	Ter verevening van de afschrijvingslasten wordt € 2,9 mln aan de reserve onttrokken.
<i>Toelichting omvang</i>	-

Onderwerp programmareserve:	06011 Frictiekosten Algemeen
Inhoud en doel	Om aan de benodigde frictiekosten bij de taakstelling Focus met Ambitie (FmA) en het eerdere Organisatie van de Toekomst (OvT)-traject te kunnen voldoen is bij Najaarsnota 2012 de reserve Frictie Algemeen gevormd. De middelen voor OvT-traject zijn in ieder geval beschikbaar t/m 2018, voor het deel FmA gereserveerd is de looptijd nog niet bekend. Door middel van deze reserve kunnen fricties integraal worden opgelost. De beschikbare middelen kunnen binnen de kaders flexibel worden ingezet.
Functie	Spaar
Voeding	Overzichten en Middelen
Looptijd	Nog niet bekend
<i>Toelichting vermindering</i>	Met ingang van 2017 is geen sprake meer van frictiekosten FmA. De vermindering van € 237.000 in 2018 betreft het laatste deel van de transitiekosten van het programmteam G.Z-H en het laatste deel van het OvT traject. Het resterende saldo van de reserve blijft beschikbaar voor toekomstige frictie-uitgaven.
<i>Toelichting omvang</i>	De omvang per 31-12-2018 is het restant van het FmA traject, het OvT traject en de transitiekosten van het programmteam G.Z-H. Het bedrag blijft beschikbaar voor toekomstige frictie-uitgaven.

Onderwerp programmareserve:	06017 Egalisatiereserve kapitaallasten nota IWA Bedrijfsvoering
Inhoud en doel	Opvangen van de effecten van het verschuiven van kasritmes van de investeringen op de berekende kapitaallasten. Deze reserve is ingesteld voor afwijkingen op gebied van bedrijfsvoering op basis van de nota IWA (2013).
Functie	Egalisatie
Voeding	Vrijval kapitaallasten
Looptijd	2044

<i>Toelichting vermeerdering</i>	Als gevolg van de effecten van de nota IWA (uit 2013) wordt er een bedrag van € 0,4 mln aan afschrijvingslasten in de reserve gestort.
<i>Toelichting omvang</i>	-

Onderwerp programmareserve:	06018 Jonge ambtenaren
Inhoud en doel	Eind 2014 is in het Georganiseerd Overleg een besluit genomen dat 50% van het budget gedifferentieerd belonen 2014, te weten € 0,6 mln, beschikbaar wordt gesteld voor het aantrekken van jonge ambtenaren. Dit is daarmee bestuurlijk beklemd. Deze middelen zijn in de Voorjaarsnota 2015 beschikbaar gekomen en dienen de komende jaren beschikbaar te blijven voor het aantrekken van Jonge Ambtenaren. In de Najaarsnota 2015 is deze reserve ingesteld.
Functie	Spaar
Voeding	Programmabudget
Looptijd	2018
<i>Toelichting vermindering</i>	In 2018 wordt van deze reserve het restant ad € 186.000 onttrokken voor uitvoering van het beleid conform afspraak voor het aantrekken van jonge ambtenaren.
<i>Toelichting omvang</i>	-

Onderwerp programmareserve:	06019 DP Trainees
Inhoud en doel	Op 15 oktober 2014 is een nieuwe groep van 12 trainees gestart bij de provincie Zuid-Holland. Bij Jaarrekening 2014 zijn de middelen voor de traineepool beklemd voor 2015 en 2016. Bij Voorjaarsnota 2015 zijn deze middelen beschikbaar gesteld (€ 1,1mln), waarbij in de toelichting is opgenomen dat deze bestaat uit € 0,6 mln voor 2015 en € 0,5 mln voor 2016. Deze doorgeschoven prestatie is de technische afhandeling van het bij voorjaarsnota genomen besluit. De doorgeschoven prestatie zoals voorgesteld in de Najaarsnota 2015 is in deze begroting volledig in exploitatie gezet. Naar verwachting zal het restantsaldo van deze reserve in 2018 volledig worden onttrokken.
Functie	Doorgeschoven prestatie
Voeding	Programmabudget
Looptijd	2018
<i>Toelichting vermindering</i>	In 2018 wordt van deze doorgeschoven prestatie het restant ad € 24.000 geheel benut voor afronding van het traineeschap 2015-2018.
<i>Toelichting omvang</i>	-

Onderwerp programmareserve:	06020 Kickstart / vitaliteit
Inhoud en doel	Het opgebouwde saldo voor gedifferentieerd belonen in 2018 beschikbaar houden voor provinciale werknemers. Een voorstel voor besteding van het budget in 2018 wordt verder uitgewerkt naar het project "kickstart jonge medewerkers" en inrichting van een "vitaliteitscentrum".
Functie	Bestemmingsreserve
Voeding	Overschot voorgaande jaren en 2017
Looptijd	2018
<i>Toelichting vermindering</i>	Voor het project Kickstart jonge ambtenaren wordt in 2018 een bedrag ad € 140.000 beschikbaar gesteld..
<i>Toelichting omvang</i>	De omvang van deze reserve bedraagt op dit moment € 361.000. Bij Jaarrekening 2017 wordt het restant van budget gedifferentieerd belonen 2017 aan deze reserve toegevoegd.

Toelichting beklemming reserves Overzichten, middelen en overhead

Onderwerp (bedragen x € 1.000)	Functie	Saldo per 01-01-2017	Saldo per 01-01-2018	Saldo per 01-01-2019	Saldo per 01-01-2020	Saldo per 01-01-2021	Saldo per 01-01-2022	Waarvan juridisch verplicht	Waarvan bestuurlijk verplicht	waarvan niet verplicht	Toelichting
2015 DP Trainees	Doorgeschoven prestatie	24	24	24	24	24	24	-	24		- Het restant van deze doorgeschoven prestatie wordt in 2018 gebruikt ter financiering van de afronding van traineeprogramma's.
Reserve Jonge ambtenaren	Spaar	426	126	126	126	126	126	-	126		- Met de vakbonden is overeengekomen om een deel van de budgetten voor gedifferentieerd belonen in te zetten om medewerkers aan te trekken die van meerwaarde zijn voor de provincie.
Groot onderhoud MJOP gebouwen	Egalisatie	3.530	2.409	2.409	2.409	2.409	2.409	-	-	2.409	Er rust geen bestuurlijke of juridische beklemming op de reserve. Indien ervoor gekozen wordt om de reserve anders in te zetten dan voor het doel waarvoor hij is gevormd, zal dat gevolgen hebben voor het onderhoud van o.a. de provinciale gebouwen.
Egalisatiereserve afschrijvingslst.	Egalisatie	-	95.743	133.835	140.962	147.621	150.904	-	-	95.743	De middelen zijn niet beklemd maar dienen als doel pieken in doorgeschoven kapitaallasten te dekken, om daarmee de begroting zo stabiel mogelijk te houden.
Egal.kapiast nota IWA	Egalisatie	400	1.234	1.592	109	-	314	-	1.234		- De middelen in deze reserve zijn bedoeld om de pieken in de toekomstige kapitaallasten te dekken. Deze reserve is niet beklemd, maar gezien het doel van de reserve (dekking toekomstige kapitaallasten) is alternatieve aanwending niet verstandig.
Kickstart jonge medew.&inr.vitalitei	Bestemming	-	361	361	361	361	361	-	361		- Het opgebouwde saldo voor gedifferentieerd belonen in 2018 beschikbaar houden voor provinciale werknemers. Een voorstel voor besteding van het budget in 2018 wordt verder uitgewerkt naar het project "kickstart jonge medewerkers" en inrichting van een "vitaliteitscentrum".
Frictie algemeen	Spaar	933	494	257	257	257	257	-	-	494	Er rust geen bestuurlijke of juridische beklemming op de reserve. Indien ervoor gekozen wordt om de reserve anders in te zetten dan voor het doel waarvoor hij is gevormd, is het gevolg dat eventuele fricties in de toekomst niet (deels) vanuit deze reserve kunnen worden opgevangen.
	Totaal	5.313	100.391	138.604	144.248	150.798	154.395	-	1.745	98.646	

5.6 Staat van voorzieningen

Naam (bedragen x €1.000)	Saldo per 1-1-2017	Vermeerde- ringen 2017	Verminde- ringen 2017	Saldo per 1-1-2018	Vermeerde- ringen 2018	Verminde- ringen 2018	Saldo per 1-1-2019	Vermeerde- ringen 2019	Verminde- ringen 2019	Saldo per 1-1-2020	Vermeerde- ringen 2020	Verminde- ringen 2020	Saldo per 1-1-2021	Vermeerde- ringen 2021	Verminde- ringen 2021	Saldo per 1-1-2022
Voorziening Grondwaterheffing	3.081	0	303	2.778	0	55	2.723	0	54	2.670	0	53	2.617	0	52	2.565
Voorziening Premieleningen	72	0	0	72	0	0	72	0	0	72	0	0	72	0	0	72
Voorziening Pensioenen GS	12.556	115	0	12.671	115	0	12.786	115	0	12.901	115	0	13.016	115	0	13.131
Voorziening Grondbank RZG Zuidplas	9.600	0	0	9.600	0	0	9.600	0	0	9.600	0	0	9.600	0	0	9.600
Voorziening Nazorg stortplaatsen	8.266	0	0	8.266	0	0	8.266	0	0	8.266	317	0	8.583	317	0	8.900
Voorz.Groot onderhoud MJOP gebouwen	594	2.121	2.121	594	1.000	1.000	594	1.000	1.000	594	1.000	1.000	594	1.000	1.000	594
Voorziening Bentwoud	796			0			0									
Totaal	34.964	2.236	2.425	33.980	1.115	1.055	34.040	1.115	1.054	34.102	1.432	1.053	34.481	1.432	1.052	34.861

5.6.1 Voorzieningen

Onderwerp voorziening:	00092 Grondwaterheffing
Inhoud en doel	De voorziening is bij de Jaarrekening 2004 gevormd voor het saldo van ontvangen heffingen en gemaakte kosten. Deze voorziening heeft zowel een egalisatiefunctie als een functie om mogelijke toekomstige schadeclaims te kunnen dekken.
<i>Toelichting vermindering</i>	In 2018 wordt er € 0,06 mln onttrokken uit de voorziening Grondwaterheffing. Dit betreft € 0,06 mln bijdrage van de PZH aan GR Grondwateronttrekking Delft Noord voor de leningen die de GR Grondwaterheffing Delft Noord is aangegaan om te kunnen investeren.

Onderwerp voorziening:	00173 Nazorg stortplaatsen
Inhoud en doel	Deze voorziening heeft het karakter van een voorziening voor op de balansdatum bestaande risico's ter zake van bepaalde te verwachten verplichtingen of verliezen waarvan de omvang redelijkerwijs is te schatten. Met ingang van 1 april 1998 zijn provincies verantwoordelijk voor de eeuwigdurende nazorg van provinciale stortplaatsen. Daartoe is het provinciaal Fonds Nazorg gesloten Stortplaatsen Zuid-Holland ingesteld. Zij beheert het vermogen dat beschikbaar dient te zijn om de kosten van eeuwigdurende nazorg te dekken. Dit vermogen wordt in eerste instantie bijeengebracht door de stortplaats-exploitanten via heffingen. De rendementen uit dit vermogen dienen toereikend te zijn om de eeuwigdurende nazorg te kunnen dekken. Om deze risico's van een mogelijk dekkingstekort voor de gesloten stortplaatsen, waarvoor voor de provincie een zorgplicht geldt, af te dekken, laat de provincie periodiek (iedere vijf jaar) een studie uitvoeren naar de verwachten toekomstige rendementen. Vanwege de lagere rekenrente heeft de provincie bij Jaarrekening 2012 een voorziening Nazorg gesloten stortplaatsen gecreëerd.
<i>Toelichting vermeerdering</i>	Voor 2018 wordt een lager rendement uit het vermogen verwacht. Om de voorziening op peil te houden wordt in 2018 en volgende jaren een storting in de voorziening gedaan ter grootte van het gederfde rendement.

Onderwerp voorziening:	00124 Pensioenen GS
Inhoud en doel	Deze voorziening is ingesteld om aan de pensioenverplichtingen van de GS-leden te kunnen voldoen. Deze voorziening heeft het karakter van een voorziening voor op de balansdatum bestaande risico's ter zake van bepaalde te verwachten verplichtingen of verliezen waarvan de omvang redelijkerwijs is te schatten.
<i>Toelichting vermeerdering</i>	Voor de huidige GS-leden wordt aan het eind van het jaar berekend welk bedrag er in de voorziening gestort wordt voor opbouw van de pensioenen. Het exacte bedrag wordt bij jaarrekening bekend.

Onderwerp voorziening:	00168 Grondbank RZG Zuidplas
Inhoud en doel	De voorziening dient ter dekking van verplichtingen en verliezen waarvan de omvang op de balansdatum onzeker is, doch redelijkerwijs te schatten. De provincie is voor 40% deelnemer in de GR Grondbank RZG. Per 31 december 2011 zijn de gronden in het bezit van de Grondbank met € 30 mln afgewaardeerd waardoor een tijdelijk negatief eigen vermogen bij de GR is ontstaan. BZK (toetsbrief begroting Grondbank 2015) gaat er vanuit dat er in 2018 voldoende zicht is op ontwikkeling en zo het tijdelijk negatief eigen vermogen weer positief en toereikend zal zijn om de in de paragraaf Weerstandvermogen en Risicobeheersing geïnventariseerde risico's te kunnen opvangen. Voor het tijdelijk negatief eigen vermogen heeft de provincie bij Jaarrekening 2011 een voorziening getroffen die in 2015 is aangepast tot € 9,6 mln. In 2016 is geen bijstelling (nodig) geweest van de voorziening.

Onderwerp voorziening:	00123 Premieleningen
Inhoud en doel	Deze voorziening heeft het karakter van een voorziening voor op de balansdatum bestaande risico's ter zake van bepaalde te verwachten verplichtingen of verliezen waarvan de omvang redelijkerwijs is te schatten De voorziening heeft als doel het uitbetalen van obligaties en het verzilveren van coupons van de uitgelote premieleningen 1957 en 1959.

Onderwerp voorziening:	00122 Dubieuze debiteuren
Inhoud en doel	De voorziening heeft als doel om verwachte verliezen ten aanzien van dubieuze debiteuren af te dekken
<i>Toelichting algemeen</i>	De verwachting is, dat op basis van het huidige debiteurensaldi, er geen dotatie aan de voorziening hoeft plaats te vinden.

Onderwerp voorziening:	00178 Groot onderhoud MJOP gebouwen
Inhoud en doel	Deze voorziening heeft het karakter van een voorziening voor kosten die in een volgend begrotingsjaar gemaakt zullen worden, waarbij die kosten zijn oorsprong mede vinden in het begrotingsjaar of in een voorafgaand begrotingsjaar en de voorziening strekt tot gelijkmatige verdeling van lasten over een aantal begrotingsjaren. De kosten van groot onderhoud op de gebouwen werden voorheen als investeringen aangemerkt en dan ook geactiveerd. Als gevolg van wijziging van het BBV en de Nota Investerings, Waardering en Afschrijvingen (IWA) is in 2015 een gedeelte van deze lasten die betrekking hebben op groot en klein onderhoud in exploitatie genomen. Deze exploitatielasten fluctueren jaarlijks. Gedeputeerde Staten hebben op 7 juli 2015 de nota beheer en kapitaallasten MJOP vastgesteld. Hiermee is een voorziening Groot onderhoud MJOP gebouwen ingesteld om de exploitatielasten over de periode 2016 - 2031 te egaliseren. Periodiek wordt het MJOP voor provinciale gebouwen geactualiseerd waarbij aspecten duurzaamheid worden meegewogen. Deze aanpassing kan tot hogere onderhoudskosten leiden. De beoogde (aanvullende) dotatie van € 3,5 mln is gestort in de reserve MJOP Gebouwen.
<i>Toelichting vermeerdering</i>	Aan de voorziening wordt jaarlijks een dotatie van € 1 mln toegevoegd met bij aanvang in 2016 een eenmalige extra dotatie van € 3,5 mln.

5.7 Staat van activa

(exclusief activa die nog niet in gebruik zijn genomen)

Omschrijving van de kapitaaluitgaven (bedragen x € 1.000)	Boekwaarde per 01-01-2017	Invester-ingen 2017	Investe-rings-bijdragen 2017	Boekwaarde per 01-01-2018	Investe-ringen 2018	Investe-rings-bijdragen 2018	Afschrij-vingen 2018	Rente 2018	Totaal kapitaal-lasten 2018	Boekwaarde per 01-01-2018	Investe-ringen 2019	Investe-rings-bijdragen 2019	Boekwaarde per 01-01-2020	Investe-ringen 2020	Investe-rings-bijdragen 2020	Boekwaarde per 01-01-2021	Investe-ringen 2021	Investe-rings-bijdragen 2021	Boekwaarde per 01-01-2022
Immateriële vaste activa																			
<i>Kosten onderzoek en ontwikkeling activa</i>																			
O&O Rijkswegen	8	0	0	3	0	0	3	0	3	-0	0	0	-0	0	0	-0	0	0	-0
O&O Vaarwegen	2.218	4.009	19	5.695	1.936	0	1.310	91	1.401	6.321	1.846	0	6.472	1.846	0	4.434	1.748	0	4.059
O&O Wegen	5.296	4.884	0	8.038	2.115	0	2.191	129	2.320	7.962	2.405	0	8.122	1.900	0	7.422	1.700	0	6.486
<i>Bijdrage aan activa in eigendom van derden</i>																			
Doorstroming OV	13.524	0	0	12.978	0	0	546	208	754	12.432	0	0	11.886	0	0	11.340	0	0	10.794
Bijdr activa derden Wegen	26.299	179	0	25.483	0	0	1.000	415	1.415	24.483	0	0	23.482	0	0	22.482	0	0	21.482
Bijdr activa derden Rijkswegen	25.581	9.378	6	33.920	22.544	1.242	1.345	544	1.889	53.877	24.414	4.781	71.455	4.858	2.857	70.747	0	0	67.971
Subtotaal Immateriële vaste activa	72.925	18.450	25	86.117	26.595	1.242	6.396	1.388	7.783	105.075	28.665	4.781	121.418	8.604	2.857	116.425	3.448	0	110.790
Materiële vaste activa																			
<u>Investerings met economisch nut</u>																			
Automatisering concern	762	373	0	777	1.678	0	388	12	400	2.067	1.553	0	2.800	0	0	1.594	0	0	518
Dienstvaartuigen	291	0	0	278	0	0	12	4	17	266	0	0	253	0	0	241	0	0	229
Gladheidsbestrijding	953	364	0	1.045	500	0	345	17	362	1.199	350	0	1.172	0	0	725	0	0	483
Informatieplan	9.165	6.260	0	11.097	5.300	0	5.750	178	5.928	10.647	4.300	0	9.920	4.300	0	8.933	4.300	0	8.600
Landschapszorg	54	0	0	50	0	0	4	1	4	47	0	0	43	0	0	40	0	0	36
Meubilair en inventaris	299	0	0	215	0	0	83	3	86	132	700	0	749	0	0	650	0	0	570

Omschrijving van de kapitaaluitgaven (bedragen x € 1.000)	Boekwaarde per 01-01-2017	Invester-ingen 2017	Investe-rings-bijdragen 2017	Boekwaarde per 01-01-2018	Investe-ringen 2018	Investe-rings-bijdragen 2018	Afschrij-vingen 2018	Rente 2018	Totaal kapitaal-lasten 2018	Boekwaarde per 01-01-2018	Investe-ringen 2019	Investe-rings-bijdragen 2019	Boekwaarde per 01-01-2020	Investe-ringen 2020	Investe-rings-bijdragen 2020	Boekwaarde per 01-01-2021	Investe-ringen 2021	Investe-rings-bijdragen 2021	Boekwaarde per 01-01-2022
Onderkomen muskusr.vangers	98	0	0	81	0	0	16	1	17	65	0	0	55	0	0	45	0	0	36
Provinciehuis grond	30.000	0	0	30.000	0	0	0	0	0	30.000	0	0	30.000	0	0	30.000	0	0	30.000
Provinciehuis installaties	3.268	0	0	2.633	0	0	633	42	675	2.000	13.042	0	14.410	650	0	13.812	11	0	12.685
Provinciehuis pand	54.771	0	0	52.189	0	0	2.582	828	3.410	49.608	0	0	47.026	0	0	44.444	0	0	41.862
Rijdend en rollend materieel	1.484	717	0	2.030	0	0	210	33	243	1.820	0	0	1.613	0	0	1.405	0	0	1.204
Steunpunten	7.631	0	0	6.819	1.360	0	813	109	922	7.366	0	0	6.533	0	0	5.717	0	0	5.037
Verbouwingen	7.363	3.886	0	10.180	101	0	1.372	163	1.536	8.909	8.705	0	16.265	0	0	14.045	0	0	11.941
Voorfinanciering grondverwerving	50	0	0	50	0	0	1	1	1	49	0	0	48	0	0	48	0	0	47
Subtotaal investeringen met economisch nut	116.189	11.600	0	117.444	8.938	0	12.208	1.394	13.602	114.174	28.649	0	130.887	4.950	0	121.700	4.311	0	113.249
<u>Investerings met een maatschappelijk nut</u>																			
<i>Kapitaallasten direct toegerekend</i>																			
Delftse Schie	81	0	0	75	0	0	6	1	7	69	0	0	62	0	0	56	0	0	50
Openbaar vervoer	15.814	12.988	1.000	26.947	121.990	71.172	1.266	432	1.698	76.499	68.287	17.937	123.889	10.660	500	129.413	182.923	164.997	142.365
Recreatie eigen beheer	3.995	0	0	3.724	4.400	0	147	60	207	7.977	2.266	0	9.894	955	956	9.457	0	0	9.026
Rijwielpaden	42.480	2.070	0	41.512	3.871	1.725	3.035	666	3.700	40.624	1.700	0	39.351	1.168	0	37.582	0	0	34.705
Vaarwegen	206.469	40.227	745	239.257	43.131	2.887	7.625	3.838	11.464	271.876	78.880	14.844	327.342	31.897	1.161	347.944	79.563	1.950	414.713
Vaarwegen objectbediening	1.491	0	0	1.249	0	0	231	20	251	1.018	0	0	787	0	0	557	0	0	330
Verkeersveiligheid	175.195	44.125	3.572	208.125	62.745	3.024	8.918	3.341	12.259	258.929	63.964	14.309	297.717	3.067	10	288.285	28.882	3.096	301.512
Provinciale wegen	243.487	21.991	26.337	222.308	160.890	98.889	16.193	3.579	19.773	268.116	57.009	23.348	284.180	44.961	0	311.420	56.089	0	349.267
Subtotaal investeringen met maatschappelijk nut	689.012	121.401	31.655	743.197	397.027	177.697	37.421	11.938	49.359	925.107	272.106	70.438	1.083.223	92.708	2.627	1.124.713	347.457	170.043	1.251.967
Subtotaal materiële activa	805.201	133.001	31.655	860.641	405.965	177.697	49.629	13.332	62.961	1.039.280	300.755	70.438	1.214.110	97.658	2.627	1.246.413	351.769	170.043	1.365.216

Omschrijving van de kapitaaluitgaven (bedragen x € 1.000)	Boekwaarde per 01-01-2017	Invester-ingen 2017	Investe-rings-bijdragen 2017	Boekwaarde per 01-01-2018	Investe-ringen 2018	Investe-rings-bijdragen 2018	Afschrij-vingen 2018	Rente 2018	Totaal kapitaal-lasten 2018	Boekwaarde per 01-01-2018	Investe-ringen 2019	Investe-rings-bijdragen 2019	Boekwaarde per 01-01-2020	Investe-ringen 2020	Investe-rings-bijdragen 2020	Boekwaarde per 01-01-2021	Investe-ringen 2021	Investe-rings-bijdragen 2021	Boekwaarde per 01-01-2022
Financiële vaste activa																			
NV BNG	142	0	0	142	0	0	0	2	2	142	0	0	142	0	0	142	0	0	142
NV NWB	5	0	0	5	0	0	0	0	0	5	0	0	5	0	0	5	0	0	5
Warmtebedrijf NV	1.800	0	0	1.800	0	0	0	29	29	1.800	0	0	1.800	0	0	1.800	0	0	1.800
Voorziening Warmtebedrijf NV	-1800	0	0	-1800	0	0	0	-28	-28	-1800	0	0	-1800	0	0	-1800	0	0	-1800
R.O.M. Drechtsteden Capital BV	10000	0	0	10000	0	0	0	160	160	10000	0	0	10000	0	0	10000	0	0	10000
Voorziening R.O.M. Drechtsteden Capital BV	-1785	0	0	-1785	0	0	0	-29	-29	-1785	0	0	-1785	0	0	-1785	0	0	-1785
R.O.M. Drechtsteden Holding NV	4	0	0	4	0	0	0	0	0	4	0	0	4	0	0	4	0	0	4
R.O.M. Drechtsteden Beheer NV	2	0	0	2	0	0	0	0	0	2	0	0	2	0	0	2	0	0	2
R.O.M. Drechtsteden	561	0	0	561	0	0	0	9	9	561	0	0	561	0	0	561	0	0	561
Ontwikkelingsmaatschappij Het nieuwe Westland CV	1355	0	0	1355	0	0	0	22	22	1355	0	0	1355	0	0	1355	0	0	1355
InnovationQuarter (R.O.M. Zuidvleugel)	10000	15000	0	25000	0	0	0	401	401	25000	0	0	25000	0	0	25000	0	0	25000
Energiefonds	0	3.000	0	3.000	24.500	0	0	48	48	27.500	25.000	0	52.500	37.750	0	90.250	35.000	0	125.250
Geldleningen verstrekt aan personeel en derden	4.076	79	0	4.155	0	43	0	67	67	4.112	1.621	0	5.733	3.621	0	9.354	1.621	0	10.975
Subtotaal financiële vaste activa	24.359	18.079	0	42.438	24.500	43	0	682	682	66.895	26.621	0	93.516	41.371	0	134.887	36.621	0	171.508
Totaal vaste activa	902.485	169.530	31.679	989.196	457.060	178.982	56.024	15.401	71.426	1.211.250	356.041	75.219	1.429.044	147.632	5.484	1.497.725	391.837	170.043	1.647.514

5.8 Investeringskredieten

Programma 2, Bereikbaar en Verbonden

Voor de investeringskredieten van de infrastructurele projecten wordt verwezen naar het PZI 2018-2047, die tegelijkertijd met de begroting voorligt.

Overzichten en Middelen

De investeringen uit Overzichten en middelen vloeien voort uit het huisvestingsplan FZ en het informatieplan I&A. De bedragen in onderstaande tabel in de kolom “was” waren opgenomen in de meerjarenbegroting 2017 voor de jaarschijf 2018. De bedragen in de kolom “wordt” hebben betrekking op de meerjarenbegroting 2018.

Doel	Projectnr.	Projectnaam	Fase V/U	Toelichting wijziging	Was	Wordt	Was	Wordt
5.1	V000001/V000002	MJOP Huisvesting en verbouwingen	U	Eind jaar Investeringskredieten verschoven wegens uitgestelde verbouw gebouw C	15.668	13.042	2017 / 2018	2019
	Diverse SHV	Strategische Huisvestingsvisie	U	Eindjaar Investeringskredieten verschoven wegens uitgestelde verbouw gebouw C	9.405	9.405	2018	2019
	V000027	Liftrenovatie gebouw D	U	Nieuw Project Liftrenovatie gebouw D	0	101	-	2018
				Totaal	25.073	22.548		

Verschil tussen “was”(meerjarenbegroting 2017 opgenomen bedragen voor de jaarschijf 2018) en de “wordt” situatie (Begroting 2018) van € 2.525 (€ 25.073 – € 22.548) heeft betrekking op het afronden van de verbouwing van gebouw D.

Onderstaande tabel presenteert geen wijziging in eindjaar of bedrag, maar is opgenomen zodat een volledig beeld wordt gepresenteerd met betrekking tot de investeringskredieten van het MJOP en SHV.

Doel	Projectnr.	Projectnaam	Fase V/U	Investeringskrediet	Jaar
5.1	V000002	MJOP Huisvesting en verbouwingen	U	650	2020

Afdeling I&A

In onderstaand overzicht worden de investeringskredieten gepresenteerd van de afdeling I&A met een eindjaar 2018.

Doel	Projectnr.	Projectnaam	Fase V/U	Investeringskrediet	Jaar
5.1	T002346	Projecten I&A	U	4.300	2018
	T003565	Inrichten BIS werkplekken	U	928	2018
	T150001	Programma RIO	U	750	2018
	T180001	Programma verbouwingen	U	1.000	2018
			Totaal	6.978	

Kijklijnen

Wat is een kijklijn

De begroting is opgebouwd vanuit een structuur die bestaat uit programma's, doelen en taken. Echter, er zijn steeds meer onderwerpen die bestuurlijk van belang zijn die binnen verschillende programma's, doelen en taken terugkomen. Deze onderwerpen zullen binnen de kijklijnen terugkomen.

Extra investeringen in een slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland

In de bestuurlijke inleiding van de Begroting 2017 is aangegeven dat de provincie ruimte en vertrouwen heeft om de ambities verder te versnellen, te verdiepen en te versterken door middel van incidentele en structurele inzet van middelen. Hierbij is welbewust naar kansen gekeken die nog in de resterende collegeperiode kunnen worden uitgevoerd (of verplicht). In de Begroting 2017 zijn 12 voorstellen benoemd, waarover bij de Voorjaarsnota 2017 een afweging is gemaakt. In deze kijklijn wordt een totaaloverzicht gegeven van de 12 voorstellen gevolgd door een nadere toelichting op een eventuele afwijking ten opzichte van hetgeen in de voorjaarsnota is opgenomen.

Totaaloverzicht extra investeringen in slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland

Overzicht extra investeringen in slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland						
Nr.	Onderwerp (bedragen in €)	Besluit Voorjaarsnota 2017	I/S	R/B	Doel	Actualisatie t.o.v. de Najaarsnota 2017
Versnellen transitie naar innovatieve en duurzame toekomst						
1	Fonds ter financiering kleinschalige, maatschappelijke energieprojecten	2.000.000	I	R	3.2	Nee
2	Bijdrage aan de transitie van het chemiecluster in de Rotterdamse haven	7.500.000	I	R	3.1	Nee
3	Nieuwe impuls voor verduurzaming mobiliteit	6.000.000	I	B	2.1	Nee
		4.000.000	I	B	2.2	Nee
4	Bijdrage aan een Zuid-Hollandse transitiecampus - echt groene groei	5.000.000	I	R	3.1	Nee
Versterken Zuid-Hollandse economie						
5	Reservering voor de uitvoering van 'Investeren in vernieuwing'	5.000.000	I	R	3.1	Nee
6	Bijdrage aan de modernisering van het glastuinbouwcluster in het Westland	4.000.000	I	R	3.1	Nee
7	Extra bijdrage t.b.v. cofinanciering van de innovatiestimulering MKB	1.000.000	I	R	3.1	Nee
8	Ophoging budget voor regionale gebiedsgerichte economische werken	5.000.000	I	R	4.1	Nee
Verdiepen van bestaande ambities						
9	Behoud aanbod en verbetering van het openbaar vervoer (m.i.v. 2018 € 1,5 mln)	3.000.000	S	B	2.2	Nee
10	Oplossen knelpunten openbaar vervoer	1.500.000	I	B	2.2	Nee
11	Beperkte verlaging opcenten op de MRB (m.i.v. 2017 € 1 mln)	3.000.000	S		5	Afgerond
12	Extra impuls om Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving versneld te versterken	500.000	I	R	1.6	Nee
		500.000	I	B	1.6	Nee
	Totaal	48.000.000				

I/S = Incidenteel / Structureel

R/B = toevoeging aan Reserve of Budget

Toelichting

Onderstaand wordt een toelichting gegeven op de voorstellen waarbij sprake is van een actualisatie ten opzichte van hetgeen in de voorjaarsnota is opgenomen.

1. Fonds ter financiering van kleinschalige, maatschappelijke energieprojecten

Impulsgelden: Kleinschalige projecten: € 2 mln

Dit bedrag is in de Voorjaarsnota 2017 toegevoegd aan de lasten. De nadere verdeling over de jaren 2017-2019 is in de Najaarsnota 2017 en de Begroting 2018 verwerkt via de reserve mitigatie-energie. Deze bedraagt respectievelijk € 0,8 mln, € 0,6 mln en € 0,6 mln.

2. Bijdrage aan de transitie van het chemiecluster in de Rotterdamse haven

Investeringsimpuls

In de Voorjaarsnota 2017 is de investeringsimpuls verwerkt. In totaal is in 2017 voor dit doel € 22,5 mln in de reserve Versterking economie gestort. Het betreft de volgende onderdelen:

- Waste2chemicals (Chemiecluster Rotterdamse Haven): € 7,5 mln;
- Transitiecampus: € 5 mln;
- Investeren in vernieuwing € 5 mln;
- Extra bijdrage MIT-MKB € 1 mln;
- Glastuinbouw Westland € 4 mln.

De uitvoering vindt grotendeels in 2018 plaats: in dat jaar wordt € 18 mln aan de reserve onttrokken en aan de lasten toegevoegd. Voor Glastuinbouw Westland ligt de nadruk van de uitvoering in 2019 (€ 3,3 mln). De extra bijdrage voor MIT (€ 1 mln) is in 2017 verwerkt.

3. Nieuwe impuls voor verduurzaming mobiliteit

Doel 2.1: € 6 mln

Binnen dit doel wordt, als onderdeel van de extra investeringen in een slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland, gewerkt aan:

- Nieuwe Impuls voor verduurzaming van onze mobiliteit
Bij het [Kaderbesluit Infrastructuur 2017](#) is voor Duurzame Mobiliteit € 6 mln exploitatiebudget (instandhouding) aan het PZI toegevoegd. Dit zal worden ingezet voor onder andere het behalen van de CO₂ ambities voor beheer en onderhoud en in nieuwbouwprojecten.
Binnen dit doel wordt, als onderdeel van de extra investeringen in een slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland, gewerkt aan:
  - o Nieuwe Impuls voor verduurzaming van onze mobiliteit;
  - o Behoud aanbod en verbetering van openbaar vervoer;
  - o Oplossen van knelpunten openbaar vervoer.

Doel 2.2: € 4 mln

De impuls van € 4 mln wordt als volgt ingezet: "opschaling inzet brandstofcelbussen op waterstof als onderdeel van Europees project JIVE2".

Subsidieverstreking vanuit Europa aan PZH is voorzien voor 2018. De bussen komen op de weg omstreeks 2020 / 2021.

4. Transitiecampus Zuid-Holland

Zie toelichting onder punt 2.

5. Reservering voor de uitvoering van 'Investeren in vernieuwing'

Zie toelichting onder punt 2.

6. *Bijdrage aan de modernisering van het glastuinbouwcluster in het Westland*
Zie toelichting onder punt 2.
7. *Extra bijdrage t.b.v. cofinanciering van de innovatiestimulering MKB*
Zie toelichting onder punt 2.
8. *Ophoging budget voor regionale gebiedsgerichte economische werken*
Regionale gebiedsgerichte projecten
In totaal is in 2017 voor deze projecten € 7 mln beschikbaar gesteld (€ 2 mln bij amendement op de Kadernota 2016 en € 5 mln uit het impulsprogramma). Op basis van recente plannen is de fasering van de lasten vanaf 2017 in beeld gebracht. In de jaren 2017-2019 wordt in totaal € 6,2 mln aan de reserve onttrokken. Na verwerking in de Najaarsnota 2017 en de Begroting 2018 resteert een bedrag van € 0,8 mln in de reserve.
9. *Behoud aanbod en verbetering van het openbaar vervoer (m.i.v. 2018 € 1,5 mln)*
Binnen dit doel wordt, als onderdeel van de extra investeringen in een slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland, gewerkt aan:
  - Nieuwe Impuls voor verduurzaming van onze mobiliteit;
  - Behoud aanbod en verbetering van openbaar vervoer;
  - Oplossen van knelpunten openbaar vervoer.
10. *Oplossen knelpunten openbaar vervoer*
Binnen dit doel wordt, als onderdeel van de extra investeringen in een slimmer, schoner en sterker Zuid-Holland, gewerkt aan:
  - Nieuwe Impuls voor verduurzaming van onze mobiliteit;
  - Behoud aanbod en verbetering van openbaar vervoer;
  - Oplossen van knelpunten openbaar vervoer.
11. *Beperkte verlaging opcenten op de MRB (m.i.v. 2017 € 1 mln)*
In het Hoofdlijnenakkoord 2015-2019 is het tarief met 3 eenheden verlaagd naar 92 opcenten. Daarna is het tarief twee maal verder verlaagd, en wel bij;
  - De intensiveringsimpuls voor een 'Slimmer, schoner, sterker Zuid Holland' in 2016. Het tarief is vanaf 2017 structureel vastgesteld op 91,7.
12. *Extra impuls om Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving versneld te versterken*
In de Voorjaarsnota 2017 is de impuls voor het versneld versterken van Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving verwerkt. In totaal is in 2017 hiervoor € 1 mln in de reserve Milieuaspecten Omgevingsbeleid gestort. In 2018 wordt de impuls nagenoeg afgerond en wordt € 0,5 mln aan de reserve onttrokken. De Impuls VTH bestaat uit acties die op korte, middellange en langere termijn met nadrukkelijk inbreng van de operationele expertise van de omgevingsdiensten worden uitgevoerd. Via deze impuls wordt actief bevorderd dat de uitvoering van de provinciale VTH taken niet alleen verbeterd door maatregelen die vallen binnen de bevoegdheden van de provincie, maar ook waar deze betrekking hebben op het stelsel of op de inhoud van wetten en Algemene Maatregel van Bestuur (AMvB). In de brief met kenmerk PZH-2017-582881398 (https://staten.zuid-holland.nl/DMS_Import/Statencommissie_Verkeer_en_Milieu_VenM/2017/Verkeer_en_Milieu_10_mei_2017) zijn de opgaven beschreven met daarbij de geraamde middelen.
Acties voor 2018 zijn onder andere:
  - Voorbereiding op de Omgevingswet en het bijbehorende digitale stelsel;
  - Ontwikkeling van een aanpak zeer zorgwekkende stoffen;
  - Provinciale sturing op de omgevingsdiensten.

Moties

Nr.	Onderwerp	Binnen bestaand beleid	Binnen bestaande middelen	doel	I/S	R/E	2018	2019	2020	2021
685	Indicator Informatieveiligheid	ja	nvt	1*						
715,720,728	Klimaat, Glastuinbouw, Energiebesparing Energietransitie gebouwde omgeving en glastuinbouw	ja	nee	3.2	i	e	2,7			
			nee	3.2	i	r		2,7	2,6	
719	Vergoeding schade zomerganzen	ja	ja	1.4						
721	Aanvullende investeringen fietsenstallingen OV-knooppunten	ja	ja	2.2						
722	Kwaliteitsimpuls Vergunningverlening uitvoeringsplan	ja	ja	1.6						
723	Ondezoek terugbrengen OV-tarieven naar prijspeil 2015	nvt	nvt	2.2						
724	Investeren in economische innovatie	ja	nee	3.1	i	e	8	8		
725	Miljoenen voor winst & weidevogels	ja	ja	1.4						
726	Vorzorgsbeginsel GenX	nvt	nvt	1.6						
729	Gelijktrekken OV tarieven provinciale concessies	ja	ja	2.2						
730	Gaswinning onder bewoond gebied	nvt	nvt	3.7						
733	Luchtkwaliteit	nvt	nvt	1.6						
	Totaal						10,7	10,7	2,6	0

I/S = Incidenteel / Structureel

R/E = toevoeging aan Reserve of Exploitatie

(bedragen x € 1 mln)

Toelichting

1* [Doel 1 paragraaf Bedrijfsvoering](#)

Bijlagen

Bijlage 1 Voordracht en Besluit

Bijlage 2 Amendementen en Moties

Bijlage 3 Kalender beleids- en subsidie-evaluaties 2018-2020

De Verordening beleidsevaluaties (vastgesteld in maart 2016) bepaalt dat de begroting een evaluatiekalender bevat. Deze kalender bevat een overzicht van beleids- en subsidie-evaluaties die gepland zijn voor de periode 2018-2021. Omdat de doorkijk naar de laatste twee jaar onzeker is, zijn deze twee jaren samengenomen.

Evaluatieonderzoeken naar doeltreffendheid van subsidies worden conform de Algemene SubsidieVerordening eens in de vier jaar uitgevoerd.

Over de uitkomsten van de evaluaties die in het voorafgaande jaar zijn verricht, worden Provinciale Staten tegelijk met de jaarrekening geïnformeerd.

	2018	2019	2020 / 2021	Bijzonderheden
Programma Groen, Waterrijk, Schoon				
<i>Beleidsvaluaties</i>				
Proefprojecten Uitvoeringsprogramma Groen (UPG)			X	
Natuurpact			X	Landelijk, drie-jarlijks
Natura 2000 Beheerplannen	X	X	X	Periodieke evaluatie per beheersgebied
Beleidsregels Programmatische Aanpak Stikstof (PAS)			X	
Beleidsvisie Duurzaamheid & Milieu			X	
Nota Vergunningverlening Toezicht en Handhaving (VTH)			X	
<i>Subsidie evaluaties</i>				
Recreatieschappen			X	
Gebiedsprogramma Groen 2016		X		
Subsidieregeling Groen SRG 2016			X	
Natuurcompensatie 2015		X		
POP3			X	Landelijke evaluatie
Begrotingssubsidie Zandmotor	X			
Programma Externe Veiligheid			X	Onder voorbehoud vervolg programma na 2018
Asbest eraf, zonnepanelen erop			X	
Opruiming drugsafval			X	
Programma Bereikbaar en Verbonden				
<i>Beleidsvaluaties</i>				
Vaarwegverordening en ligplaatsenbeleid			X	
<i>Subsidie-evaluaties</i>				
Subsidieregeling Mobiliteit 2017		X		
Kwaliteitsnet goederenvervoer		X		
R-net			X	
Begrotingssubsidies mobiliteit (Fietserbond, veer Maassluis/Rozenburg en verenienetwerk Gorinchem)	X			

	2018	2019	2020 / 2021	Bijzonderheden
Programma Aantrekkelijk en Concurrerend en Programma Bestuur en Samenleving				
<i>Beleidsvaluaties</i>				
VRM	X			
Beleidsvisie Economie			X	
<i>Subsidie-evaluaties</i>				
MKB Innovatiestimulering Topsectoren (MIT)			X	
Planvorming bedrijventerreinen en greenports		X		
Cofinanciering EFRO			X	
Regionale Netwerken Topsectoren (RNT)		X		
Stageplaatsen MBO HBO 2017			X	
Begrotingssubsidie Innovation Quarter	X			
Begrotingssubsidie Medical Delta			X	
Restauratie rijksmonumenten	X			Onder voorbehoud toegevoegde waarde t.o.v. onderzoek Randstedelijke Rekenkamer
Molens	X			
Erfgoedlijnen	X			
Publieksbereik Archeologie	X			
Begrotingssubsidie: Basisvoorziening cultuurparticipatie			X	
Begrotingssubsidie: ProBiblio			X	
Begrotingssubsidie: Erfgoedhuis			X	
Bevorderen Intergemeentelijke Samenwerking		X		

Bijlage 4 Overzicht kosten Provinciale Staten 2018

In deze bijlage is een overzicht opgenomen van de kosten die betrekking hebben op Provinciale Staten. Er wordt onderscheid gemaakt in directe kosten voor Provinciale Staten en directe kosten voor de Griffie. Met ingang van 2017 worden, als gevolg van wijzigingen in het Besluit Begroting en Verantwoording, indirecte kosten centraal gepresenteerd in programma Middelen.

(bedragen x € 1.000)	
Directe kosten Provinciale Staten	1.569
Directe kosten Griffie	1.818
Totaal	3.388

Toelichting

Directie kosten Provinciale Staten

(bedragen x € 1.000)	
Vaste vergoedingen	842
Wachtgeld oud PS-leden	30
Fractie-ondersteuning	485
ICT middelen	213
Totaal	1.569

De vaste vergoeding is gebaseerd op het rechtspositiebesluit staten- en commissieleden. Daarnaast worden de fracties ondersteund door een staf. Alle kosten die betrekking hebben op deze ondersteuning worden uit dit budget betaald. De ICT-middelen betreffen enerzijds incidentele aanschaf van ICT- middelen en anderzijds een variabele vergoeding voor het gebruik van zaken als internet, printers en dergelijke.

Directe kosten Griffie

(bedragen x € 1.000)	
Lonen en salarissen	1.052
Bijdrage randstedelijke rekenkamer	469
Vergaderingen/notulen PS	143
Algemene ondersteuning PS/ communicatie	74
Projecten PS/ automatisering	34
Onderzoeksbudget commissie Rekening	25
Werkbezoeken PS/commissies	21
Totaal	1.818

Bijlage 5 Overzicht van lasten en baten per taakveld / Uitvoeringsinformatie

Lasten per taakveld, per programma

(bedragen x €1.000)		Begroting 2018	Begroting 2019	Begroting 2020	Begroting 2021
1 Groen, Waterrijk en Schoon					
0.2	Opbrengst provinciale belastingen	-23	-23	-56	-56
0.5	Alg.dekkingsmidd.,over.baten&lasten	-578	-578	-578	-578
2.1	Landwegen	-73	-71	-126	-126
3.1	Waterkeringen	-2.843	-2.685	-2.582	-2.463
3.2	Kwantiteit oppervlaktewater	-962	-962	-800	-800
3.3	Kwantiteit grondwater	-1.645	-1.643	-1.641	-1.625
3.5	Kwaliteit grondwater	-115	-115	-115	-115
3.9	Water,overige baten en lasten	-3.398	-3.802	-2.881	-1.578
4.2	Luchtverontreiniging	-3.155	-2.658	-2.260	-1.979
4.3	Geluidhinder	-553	-567	-53	-53
4.4	Vergunningverlening en handhaving	-41.361	-41.161	-41.139	-40.611
4.6	Duurzaamheid	-13.558	-3.371	-3.369	-3.366
5.1	Natuurontwikkeling	-57.511	-82.824	-87.285	-84.836
5.2	Beheer natuurgebieden	-3.400	-2.900	-900	0
5.9	Natuur,overige baten en lasten	-3.839	-5.275	-6.290	-5.501
6.1	Agrarische aangelegenheden	-4.009	-3.689	-3.297	-616
6.4	Recreatie en toerisme	-61.110	-57.264	-47.866	-33.020
Subtotaal 1 Groen, Waterrijk en Schoon		-198.133	-209.589	-201.238	-177.324
2 Bereikbaar en Verbonden					
0.8	Mutaties reserves	-1.792	-1.602	-1.556	-1.544
1.9	Bestuur,overige baten en lasten	-92	-74	-65	-56
2.1	Landwegen	-99.277	-102.058	-106.850	-112.064
2.2	Waterwegen	-35.924	-49.023	-48.633	-52.795
2.3	Openbaar vervoer	-89.727	-95.313	-92.877	-94.651
2.9	Verkeer en vervoer,over.baten&lasten	-28.667	-34.924	-22.399	-16.754
4.6	Duurzaamheid	-72	-72	-72	-72
Subtotaal 2 Bereikbaar en Verbonden		-255.551	-283.067	-272.452	-277.935
3 Aantrekkelijk en Concurrerend					
3.5	Kwaliteit grondwater	-1.483	-1.794	-1.606	-1.219
4.1	Bodembescherming	-7.711	-9.367	-6.511	-1.732
4.6	Duurzaamheid	-37.956	-16.069	-7.295	-7.043
5.1	Natuurontwikkeling	-1.995	-1.995	-1.995	-1.975
6.1	Agrarische aangelegenheden	-1.058	-666	-666	-666
6.3	Kennis en innovatie	-21.834	-21.973	-6.555	-3.365
6.4	Recreatie en toerisme	-150	-150	-150	-150
6.9	Reg.economie,overige baten & lasten	-5.548	-5.019	-2.953	-2.879
7.1	Cultuur	-16.318	-10.477	-7.572	-6.616
8.1	Ruimtelijke ordening	-9.568	-9.798	-10.167	-10.005
8.9	Ruimte, overige baten en lasten	-7.774	-7.928	-4.749	-5.704
Subtotaal 3 Aantrekkelijk en Concurrerend		-111.396	-85.236	-50.220	-41.355

(bedragen x €1.000)		Begroting 2018	Begroting 2019	Begroting 2020	Begroting 2021
4 Bestuur en Samenleving					
0.5	Alg.dekkingsmidd.,over.baten&lasten	0	0	0	0
1.1	Provinciale staten	-3.416	-3.409	-3.405	-3.404
1.2	Gedeputeerde staten	-1.536	-1.401	-1.401	-1.401
1.3	Kabinetszaken	-2.374	-2.304	-2.292	-2.290
1.4	Bestuurlijke organisatie	-5.668	-4.838	-1.221	-1.220
1.5	Interbestuurlijk toez.op de regio	-1.456	-1.331	-1.323	-1.322
1.6	Openbare orde en veiligheid	-1.447	-1.397	-1.389	-1.387
1.9	Bestuur,overige baten en lasten	-2.834	-2.808	-2.804	-2.803
7.1	Cultuur	-1.591	-1.591	-1.591	-1.591
7.2	Maatschappij	-7.395	-7.393	-7.392	-7.373
8.1	Ruimtelijke ordening	-129	0	0	0
Subtotaal 4 Bestuur en Samenleving		-27.846	-26.473	-22.817	-22.791
5 Overzichten en Middelen					
0.3	Geldleningen en uitzettingen	0	0	1	-1
0.4	Deelnemingen	-1.661	-1.984	-2.374	-3.013
0.5	Alg.dekkingsmidd.,over.baten&lasten	-955	-950	-975	-1.035
Subtotaal Overzichten en Middelen		-2.616	-2.933	-3.348	-4.049
Overhead					
0.6	Overhead	-86.615	-84.062	-84.698	-83.225
Subtotaal Overhead		-86.615	-84.062	-84.698	-83.225
Totaal Lasten		-682.156	-691.360	-634.772	-606.679

Baten per taakveld, per programma

(bedragen x €1.000)		Begroting 2018	Begroting 2019	Begroting 2020	Begroting 2021
1 Groen, Waterrijk en Schoon					
3.1	Waterkeringen	300	300	300	300
3.2	Kwantiteit oppervlaktewater	192	192	0	0
3.3	Kwantiteit grondwater	490	490	490	490
3.9	Water,overige baten en lasten	2.928	3.332	2.381	1.078
4.2	Luchtverontreiniging	450	300	180	0
4.4	Vergunningverlening en handhaving	3.400	3.400	3.400	3.400
5.1	Natuurontwikkeling	33.131	15.592	7.850	9.448
5.9	Natuur,overige baten en lasten	1.202	1.778	2.169	1.785
6.1	Agrarische aangelegenheden	2.590	1.771	1.555	276
6.4	Recreatie en toerisme	29.987	26.386	29.750	22.267
Subtotaal 1 Groen, Waterrijk en Schoon		74.671	53.542	48.075	39.045
2 Bereikbaar en Verbonden					
2.1	Landwegen	4.560	3.793	960	617
2.2	Waterwegen	4.857	2.585	2.445	2.445
2.3	Openbaar vervoer	720	720	720	720
2.9	Verkeer en vervoer,over.baten&lasten	7.055	14.475	2.297	1.741
Subtotaal 2 Bereikbaar en Verbonden		17.192	21.574	6.422	5.523
3 Aantrekkelijk en Concurrerend					
4.1	Bodembescherming	694	694	347	347
4.6	Duurzaamheid	80	80	80	0
7.1	Cultuur	7	0	0	0
Subtotaal 3 Aantrekkelijk en Concurrerend		780	774	427	347

(bedragen x €1.000)		Begroting 2018	Begroting 2019	Begroting 2020	Begroting 2021
4 Bestuur en Samenleving					
1.9	Bestuur,overige baten en lasten	199	199	199	199
3.9	Water,overige baten en lasten	131	131	131	131
7.2	Maatschappij	57	57	57	57
Subtotaal 4 Bestuur en Samenleving		386	386	386	386
Overzichten en Middelen					
0.1	Uitkering Provinciefonds	255.967	244.976	244.138	237.283
0.2	Opbrengst provinciale belastingen	335.050	335.050	336.050	336.050
0.4	Deelnemingen	1.200	1.200	1.200	1.200
1.9	Bestuur,overige baten en lasten	22	22	22	22
Subtotaal 5 Overzichten en Middelen		592.239	581.248	581.410	574.555
Overhead					
0.6	Overhead	2.204	2.167	2.167	2.167
Subtotaal Overhead		2.204	2.167	2.167	2.167
Totaal Baten		687.473	659.690	638.886	622.022

Bijlage 6 Kerngegevens provincie Zuid-Holland

	2014	2015	2016	2017
Aantal inwoners	3.570.484	3.588.522	3 622 303	3.650.222
Mannen	1 761 504	1.770.670	1 788 203	1.802.768
Vrouwen	1.808.980	1.817.852	1 834 100	1.847.454
0 tot 5 jaar (%)	5,2	5,1	5,6	5,5
5 tot 15 jaar (%)	11,5	11,4	11,3	11,3
15 tot 25 jaar (%)	12,4	12,4	12,5	12,5
25 tot 45 jaar (%)	26,8	26,4	26,2	26
45 tot 65 jaar (%)	27,2	27,3	27,2	27,3
65 jaar en ouder (%)	17,0	17,4	17,3	17,5
Aantal huishoudens	1 639 725	1. 658.260	1.671. 417	Nog niet bekend
Aantal personen per huishouden	2,15	2,15	2,15	Nog niet bekend
Gemiddeld aantal verstrekte WW-uitkeringen:				
1 ^e Kwartaal	87.750	75.740	77.610	Nog niet bekend
2 ^e Kwartaal	84.750	75.060	72.560	Nog niet bekend
3 ^e Kwartaal	82.790	72.360	70.230	Nog niet bekend
4 ^e Kwartaal	86.030	77.990	72.170	Nog niet bekend

Fysieke infrastructuur	2014	2015	2016	2017
Oppervlakte provincie in km ² (geen nieuwe cijfers sinds 2010)	3.418,5	3.418,5	3.418,5	3.418,5
Land	2.810,2	2.810,2	2.810,2	2.810,2
Water	608,3	608,3	608,3	608,3
Aantal gemeenten	65	60	60	60
Aantal woningen	1.647.422	1.657.250	1.657.233	1.666.687
Gemiddelde WOZ-waarde woningen (exclusief recreatiewoningen)	199.000	194.000	197.000	Nog niet bekend
Lengte wegen, totaal in km	16.402	16.461	16.485	16.503
Waarvan: provinciale wegen in km	692	669	674	676
Aantal personenauto's	1.498.608	1.500.508	1.518.339	1.543.009
Aantal personenauto's per 1.000 inwoners	419	418	419	423
Verkeersdoden	78	96	70	Nog niet bekend

Bron CBS

Interne organisatie	
Aantal PS-leden	55
Waarvan:	
VVD	10
PVV	8
D66	7
CDA	7
PVDA	5
SP	5
SGP/CU	6
GL	3
PVDD	2
50PLUS	2
Aantal GS-leden	5

Bijlage 7 Afkortingenlijst

AMvB	Algemene Maatregel van Bestuur
ANLb	Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer
Arhi	(Wet) algemene regels herindeling
Asv	Algemene Subsidieverordening Zuid-Holland
BBL	Bureau Beheer Landbouwgronden
bbp	Bruto binnenlands product
BBV	Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten
BNG	Bank Nederlandse Gemeenten
BRIKS	Bouwen, Reclame, Inrit, Kappen en Slopen
BRZO	Besluit risico's zware ongevallen
BSD	Bestaand stads- en dorpsgebied
BZK	(ministerie van) Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
CAO	Collectieve arbeidsovereenkomst
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CHS	Cultuurhistorische Hoofdstructuur
CLINSH	CLean INland SHipping
CmK	Cultuureducatie met Kwaliteit
DAV	Drechtsteden-Alblasserwaard-Vijfheerenlanden
DBI	Dienst Beheer Infrastructuur
DCMR	DCMR Milieudienst Rijnmond
DLG	Dienst Landelijk Gebied
DP	Doorgeschoven prestatie
EAZ	Economische Agenda Zuidvleugel
EFRO	Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling
EHS	Ecologische Hoofdstructuur
EMU	Economische en Monetaire Unie
Fido	(wet) Financiering decentrale overheden
FmA	Focus met Ambitie
G.Z-H	Groenservice Zuid-Holland
GPWO	Greenport Westland Oostland
GR	Gemeenschappelijke Regeling
GS	(College van) Gedeputeerde Staten
GWW	Grond Weg en Waterbouw
HIC	Haven Industrie Complex
HOF	(Wet) houdbare overheidsfinanciën

HOV	Hoogwaardig openbaar vervoer
IBT	Interbestuurlijk toezicht
ILG	Investeringsbudget Landelijk Gebied
Interreg	Interregionale samenwerking
IODS	Integrale ontwikkeling Delft-Schiedam
IPO	Interprovinciaal Overleg
IQ	InnovationQuarter
IRP	Integraal Ruimtelijk Project
ISV	Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing
IVN	Instituut voor Natuureducatie
IWA	Investerings, waarderings en afschrijvingen
KRW	Kaderrichtlijn Water
LPI	Living Planet Index
MIRT	Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport
MIT	MKB Innovatiestimulering Topsectoren
MJOP	Meerjarenonderhoudsplan
MKB	Midden- en kleinbedrijf
MRB	Motorrijtuigenbelasting
MRDH	Metropoolregio Rotterdam Den Haag
MVI	Maatschappelijk verantwoord inkopen
NNN	Nationaal Natuur Netwerk
NSL	Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit
NWB	Nederlandse Waterschapsbank
O&O	Onderzoek en ontwikkeling
OD	Omgevingsdiensten
ODWH	Omgevingsdienst West-Holland
ONW	Ontwikkelingsmaatschappij Het Nieuwe Westland
OP West	Operationeel programma West
OV	Openbaar vervoer
OVP	Overlopende passiva
P&C	Planning en Control
PAS	Programmatische Aanpak Stikstof
PMR	Project Mainportontwikkeling Rotterdam
PNB-regeling	Regeling subsidies particuliere terreinbeherende natuurbeschermingsorganisaties
POP	Platteland Ontwikkelings Programma
POW	Personenvervoer over water
PRG	Provinciale Recreatiegebieden
PS	(College van) Provinciale Staten

PZG	Programma Zuid-Hollands Groen
PZH	provincie Zuid-Holland
PZI	Programma Zuid-Hollandse Infrastructuur
RNT	Regionale Netwerken Topsectoren
RodS	Recreatie om de Stad
ROM-D	Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Drechtsteden
ROZ	Regionale Ontwikkelingsorganisatie Zuidplas
RUD	Regionale Uitvoeringsdienst
RZG	Rotterdam Zoetermeer Gouda
SEOP	Stichting Educatieve Orkestprojecten
SGBP	Stroomgebiedbeheerplan
SHV	Strategische Huisvestingsvisie
SKNL	Subsidieregeling Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap
SNL	Subsidieregeling Natuur- en Landschapsbeheer
TBO	Terreinbeherende organisaties
UHB	Uitvoering Herstructurering Bedrijventerreinen
UPG	Uitvoeringsprogramma Groen
UvW	Unie van Waterschappen
UWO	Uitwerkingsovereenkomst
UWV	Uitvoeringsinstituut werknemersverzekeringen
VGG	Vereniging Gelijkberechtiging Grondbezitters
VI	Vanquard Initiative
VNG	Vereniging van Nederlandse Gemeenten
VRM	Visie Ruimte en Mobiliteit
VTH	Vergunningen, Toezicht en Handhaving
Wabo	Wet algemene bepalingen omgevingsrecht
Wbb	Wet bodembescherming
WPF	Warmteparticipatiefonds Zuid-Holland
Wro	Wet ruimtelijke ordening